SIMON WIESENTHAL
ASASINII PRINTRE NOI

1969
Editura politică – Bucureşti
TRADUCERE DJN LIMBA FRANCEZA DE PAUL B. MARIAN Şi V. T, SPINU
PREFAŢA DE IOAN GRIGORESCO
SiMON WIESENTHAL
CES ASSASSINS ŞONT PARMI NOUS
EDITURA STOCK, PARIS 1967 COPYRIGHT OPERA MUNDI, PARIS 1967

O cursă a justiţiei contra cronometru

Cuvânt înainte de IOAN GRIGORESCO

Apărută la mai bine de douăzeci de ani după ce hornurile crematoriilor din lagărele de concentrare fasciste s-au stins, încredinţată cititorilor chiar în momentul când se apropia termenul pentru prescrierea crimelor de război, cartea lui Simon Wiesenthal poartă numele neliniştei, al simţului justiţiar, al nepotolitei lupte pentru demasoarea atrocităţilor fasciste, pentru prinderea, judecarea şi condamnarea călăilor scăpaţi de mânia popoarelor. *Asasinii printre noi* este un strigăt de alarmă, o chemare la vigilenţă perpetuă, o demonstraţie incontestabilă a necesităţii menţinerii conştiinţei treze, pentru ca adormirea ei să nu mai nască monştri.

In „cariera” lui de deţinut, autorul acestei cărţi a trecut prin nu mai puţin de douăsprezece lagăre de exterminare şi doar un lanţ de miracole i-ar putea explica supravieţuirea. Imensa majoritate a celor cu care şi-a împărtăşit soarta n-au avut după război decât un singur gând: să uite, să se retragă cit mai departe de locul coşmarului trăit, să evite amintirea atrocităţilor. A fost o primă vreme când căutarea criminalilor era subordonată necesităţii vitale a regăsirii victimelor. Cartotecile persoanelor dispărute fără certitudinea morţii sau a supravieţuirii cumplitului măcel însumau imediat după război peste douăsprezece milioane de

nume. Atunci, prea puţini erau aceia care în primul rând s-au gândit la răzbunare, necesitatea aplicării dreptăţii lăsând-o exclusiv po seama eliberatorilor sau a forţelor de ocupaţie. La rândul lor, armatele care câştigaseră victoria erau înlocuite prin trupe noi, căci cei ce luptaseră şi plătiseră atât de greu preţul biruinţei îşi revendicau binemeritatul drept la odihnă. Or, tocmai de această perioadă de confuzie şi acalmie au putut profita unii dintre cei mai influenţi potentaţi ai ierarhiei fasciste, criminali notorii, strecuraţi cu acte false prin zonele de ocupaţie occidentale către alte ţări şi alte continente. Cartea lui Wiesenthal are darul de a reconstitui în subtext, cu o excepţională forţă documentaristică şi cu un rar simţ al descrierii, tocmai această perioadă, atât de rar oglindită de publicistica vremii.

Lucrând asupra volumului meu de nuvele „Obsesia”, inspirat de un Auschwitz văzut la cincisprezece ani după război, şi revenind cu prilejul fiecărei reeditări asupra temelor abordate. am parcurs o vastă bibliotecă de literatură de rezistenţă, sute de cărţi scrise de foşti deţinuţi în lagărele morţii, mărturii ale criminalilor de război, biografii ale foştilor comandanţi de lagăre, am participat la procese intentate gauleiterilor fascişti şi călăilor vinovaţi de omucideri în masă. Rareori mi-a fost dat să întâlnesc o carte de valoarea celei semnate de Wiesenthal. Imensa majoritate a literaturii de acest gen este datorată foştilor deţinuţi, care, scriindu-şi memoriile, se eliberau din a doua detenţiune, cea a coşmarelor de după război. în literatura poloneză există câteva cărţi remarcabile scrise de foşti deţinuţi, printre care se cuvin citate volumele poetului Tadeusz Holuy şi ale prozatoarei Seweryna Szmaglewska. Ţara pe teritoriul căreia au existat Auschwitz, Treblinka şi Birkenau a deschis după război în bibliotecile sale rafturile negre ale literaturii „de lagăr” sau „concentraţioniste”. Sute de volume, mii de destăinuiri în care primatul valorii literare era cedat necesităţii de a

dezvălui totul, de a descrie marea tragedie printr-un unic ţipăt de groază, menit să ţină mereu trează conştiinţa omenirii. Şi tocmai prin importanţa de document asupra unei epoci, capabil să constituie surse de inspiraţie pentru o literatură realizată printr-un patos al distanţei, astfel de cărţi şi mărturii rămân de inestig mabilă valoare. în acest sens, una dintre cele mai zguduitoare scrieri ale genului rămâne autobiografia fostului comandant al lagărului de la Auschwitz, Rudolf Hoess, carte de aproape patru sute de pagini, scrisă de criminal în perioada detenţiunii în Polonia, până în zilele care i-au precedat spânzurarea chiar pe teritoriul faimoasei fabrici a morţii al cărei patron fusese timp de trei ani, timp suficient pentru uciderea a peste patru milioane de vieţi. Această carte a stat la baza romanului lui Robert Merle „Moartea este meseria mea”, atestând valoarea pe care atari documente le pot avea pentru literatura de ficţiune.

Simon Wiesenthal întruneşte însă în voluminosul său documentar asupra vânătorii întreprinse împotriva unora dintre cei mai siniştri criminali de război calităţi literare de prim ordin. Fără să se vrea scriitor, autorul comite o literatură de suspense de excepţională factură. Atributul realităţii măreşte şi mai mult forţa de convingere şi de emoţionare, reliefată prin tehnica descrierii. O ştiinţă a construcţiei pe care i-ar O invidia-o orice scriitor profesionist, o progresie în acumularea faptelor menite să furnizeze încărcătura explozivă a doznodământului caracteristică marii arte dramaturgice, o evitare a tentaţiei in faţa pateticului şi a melodramaticului – care ar fi putut submina valoarea de document a cărţii, înseriind-o între destăinuirile dominate de subiectivism –, o sobrietate caracteristică numai marilor personalităţi, o distincţie în stare să înnobileze actul scrierii cu cele mai înalte atribute ale sale. Am început să citesc „Asasinii printre noi” înainte de a-i parcurge ampla prezentare a autorului, datorată scriitorului american Joseph Wechsberg, care a fost

solicitat de Simon Wiesenthal să-i ajute la redactarea cărţii. Dată fiind tema, înainte de personalitatea lui Wiesenthal mă interesa faptica descrierilor sale, ineditul, completarea imaginii asupra unui excepţional proces, despre care aflasem fragmentar din presa românească şi străină. — Cu câţiva ani în urmă, cu prilejul senzaţionalei arestări a lui Eichmann, „Omul cu faţa de bébé”, inamicul public nr. 3, după Adolf Hitler şi Martin Bormann, marile cotidiene occidentale publicau pe prima pagină o amplă relatare semnată de Wiesenthal cu privire la modul’ cum s-a ajuns la identificarea şi capturarea marelui criminal de război, ascuns într-o 7

ţară din America Latină. Pâr.à la deschiderea procesului, desfăşurat in Israel, lumea, care văzuse apărând de sub presele tipografice vrafuri nesfârşite de cărţi tributare senzaţionalului, înclina să pună relatarea lui Wiesenthal pe scama acestui gen de pseudoliteratură. Dar dintr-o dată s-a produs revelaţia indubitabilă a unei extraordinare acţiuni, şi numele lui Simon Wiesenthal a devenit cunoscut pe întreg pământul. Până atunci, omul de acţiune, justiţiarul care înţelegea să-şi consacre restul vieţii urmăririi, prinderii şi pedepsirii asasinilor fascişti scăpaţi era cunoscut într-o lume restrânsă, aceea a neliniştiţilor, a nepotoliţilor posedaţi până la uitarea de sine de necesitatea dreptăţii, temut in lumea celor care simţeau că asupra lor planează o conştiinţă ce nu putea fi împăcată dccât prin verdictul tribunalelor popoarelor. Numele lui a pătruns astfel în galeria marilor publicişti.

Dar literatura lui iese de sub criteriile imediate ale esteticului. Despre o carte ca „Asasinii printre noi-4 nu poţi spune că este „frumoasă”, sau „urâtă”, ea este o carte necesară. Tulburător, destinul acestui gen de cărţi are în el o doză imensă de imprevizibil. O bună parte dintr-o generaţie de cititori, tocmai aceea care a cunoscut îndeaproape atrocităţile războiului, îi refuză lectura. Mai avidă, mai curioasă, căutând uneori în exclusivitate senzaţionalul, disecându-i imaginile aşa

cum noi scrutam detaliile fotografiilor luate după primele atacuri cu iperită în 1916, sau după primele bombardamente aeriene, generaţiile postbelice vor să afle, să înţeleagă, să-şi delimiteze opţiunile sau să-şi declare adversităţile. Tema „concentraţionistă” continuă s-o fascineze. Ca şi cataclismele, marile genocide, atrocităţile, masacrele au în ele o forţă de atracţie a curiozităţii umane irezistibilă, spectacolul vastelor sinistrări provocând în cugetul celui ce le observă de la adăpostul vieţii mutaţii decisive. Există o voluptate a contemplării ororii, şi tocmai pe acest straniu sentiment au mizat mulţi dintre editorii comerciali şi producătorii de filme, atraşi brusc de literatura genului. S-au turnat zeci şi sute de filme cu tema rezistenţei şi, la un moment dat, producătorii de cinema şi-au închipuit că au descoperit o replică a „westernului” în „eastern” – > peliculele inspirate din momente-cheie s-au din ii istorii de spionaj şi contraspionaj ale ultimului război mondial. S-a produs astfel o suprasaturaţie tematică, o insensibilizare a publicului, care, încetul cu încetul, a căpătat reflexul respingerii izvorât din autoconservare, din oboseală, dar mai ales din acea atitudine pe care o ai faţă de lucrul ştiut, „deja văzut”.

Pe fundalul acestei situaţii era greu de prevăzut destinul unei cărţi ca „Asasinii printre noi”, scrisă de un om din afara literelor. Şi, totuşi, cartea s-a impus din primele zile ale apariţiei sale. Temerile autorului despre neîncrederea publicului în veridicitatea celor relatate de el nu s-au confirmat decât în parte. Judecind după cotele atinse de desfacerea cărţii sale în primele săptămâni după apariţie, lucrurile capătă o şi mai mare evidenţă. Lumea n-a uitat, lumea nu poate uita, dar cere probe, dovezi incontestabile, detaşarea de subiectivismul răzbunării cu aceleaşi arme, raţiune. Or, tocmai prin această poziţie excelează acţiunile şi, implicit, cartea lui Wiesenthal. Justiţiarul a reuşit să se detaşeze de patima oarbă, de minia o fostei victime care îşi vede călăul şi nu-

şi poate înfrâna reacţia de a-i sări in gât. El nu scrie o carte, n-o „creează”, ci relatează o experienţă, descrie un lanţ întreg de acţiuni întreprinse în ultimii douăzeci de ani pe linia depistării urmelor, a prinderii, demascării şi acuzării publice a unora dintre potentaţii nazişti, asasini notorii, călăi executanţi ai genocidelor. Cartea lui nu este decât sudoarea acestei strădanii o destăinuire febrilă şi totală, pe alocuri patetică, nelipsită de un amar lirism („Două luminări”), alteori pasională („Eliberarea”), dar mai ales sobră, aproape austeră, de un tact şi o reţinere exemplare. Simón Wiesenthal învăţase din eşecuri, din experienţe ratate că singurul mod de a fi eficace în dificila lui misiune consta în îmbinarea discreţiei celei mai desăvârşite cu strângerea probelor edificatoare, incontestabile. Totul ţesut pe canavaua unor excepţional de complicate procese de urmărire, de selecţionare a indiciilor, de identificare a criminalilor ascunşi sub nume de împrumut, cu faciesurile modificate prin operaţii de chirurgie estetică, ascunşi în ţări străine, uneori dincolo de Atlantic, sau integraţi vieţii „paşnice” din Austria sau Germania Federală. Pentru prinderea lui Eichmann în Brazilia, omul care nu se lăsase niciodată fotografiat, Wiesenthal a realizat 9

un sistem extrem de ingenios de investigaţie, de identificare şi depistare a urmelor. Capitolele consacrate acestei acţiuni, ca şi localizării punctelor unde se ascund dr. Joseph Mengele, călăul în halat alb de la Auschwitz, sau Martin Bormann, omul numărul 2 în ierarhia celui de-al treilea Reich, se înscriu printre cele mai pasionante. Şi ceea ce este mai răscolitor, mai tulburător în lectura acestor capitole rezidă în faptul că acţiunile descrise nu sunt produsul unei ficţiuni scriitoriceşti, rod al fanteziei, ci relatarea riguroasă a unor fapte reale, petrecute în zilele noastre, verificabile prin notorietatea publică a efectelor lor.

Cine este acest om, ce demon al neliniştei îl paşte, cum a ajuns la această nepotolită şi epuizantă

consacrare, la asumarea unui risc perpetuu şi poate a unui sfârşit tragic, inevitabil? Poate că, dacă aş spune că face parte dintre acei oameni veniţi de dincolo de viaţă, dintre cei condamnaţi să moară şi s-au încăpăţânat să trăiască, n-aş spune decât prea puţin. Sunt atâţia ca el, zeci de mii, poate chiar sute de mii pe care îi aştepta „soluţia finală”, şi totuşi, scăpaţi din coşmar, nu s-au gândit să facă ceea ce a făcut Wiesenthal.

Născut la 31 decembrie 1908 în Galiţia, arhitect apreciat până în 1941, omul acesta se putea întoarce după război la uneltele lui, putea construi case, oraşe, poduri, şosele (şi doar erau atâtea de construit!), dar continuarea unui destin răsturnat de cel mai apocaliptic dintre coşmarele omeneşti nu mai era posibilă. Este greu de explicat din ce anume moment îi vine noua consacrare, care este punctul de cotitură, clipa când s-a născut justiţiarul neîmpăcat, omul al cărui nume îi umple de spaimă pe foştii călăi de ieri. Un scriitor care i-ar întocmi biografia s-ar simţi, cred, tentat de descoperirea unui anume moment de criză, a unei răscruci decisive, aşa cum a profesat întotdeauna literatura romantică pe tema răzbunării. Dar la Wiesenthal nu e cazul. Fără a-i cunoaşte profesiunea anterioară, urmărindu-i doar acţiunile întreprinse după război, ai fi ispitit să-l crezi un om al legilor, un jurist perfect stăpân pe litera codurilor penale, ori un detectiv imbatabil, un psiholog deosebit de pătrunzător, un investigator cu natură speculativă căruia nu-i >O poate scăpa nicio pradă. N-a profesat decât rigorile constiucţiei şi nu ale demolărilor, calculul rezistenţelor, criptica planurilor arhitecturale, care ascund în încrengătura liniilor trase pe foaia de calc fizionomia noilor urbe. Personal, înclin să cred că tocmai această profesiune l-a ajutat să devină ulterior un excelent logician, un constructor perfect de ipoteze juridice, un detectiv cu miros fin, un psiholog profund, plin de răbdare şi meticulozitate. Fără aceste calităţi Wiesenthal n-ar fi devenit nici marele urmăritor de călăi,

teroarea fostelor ranguri şi căprarii din SS, nici autorul uneia dintre cele mai tulburătoare cărţi din literatura antifascistă.

Într-o „Postfaţă” inserată la sfârşitul acestei cărţi, Simon Wiesenthal relatează o discuţie avută în septembrie 1944 cu un subofiţer SS care l-a întrebat ce ar povesti despre lagărele de concentrare dacă, printr-un miracol, s-ar trezi brusc în America. După o lungă ezitare, Wiesenthal i-a răspuns că ar dezvălui adevărul. Merz, Rottenfiihrerul SS, unul dintre O puţinii de teapa lui care nu îşi pătaseră mâinile cu sânge nevinovat, i-a spus atunci: „O să le povesteşti adevărul oamenilor din America. Foarte bine. Dar ştii dumneata ce se va întâmpla, Wiesenthal? N-or să te creadă. Or să te ia drept nebun. Poate chiar or să te închidă la balamuc. Cine ar putea crede aceste orori dacă nu le-a trăit?”

Într-adevăr, drama lui Wiesenthal, a doua dramă a vieţii lui, trebuia să se cheme neîncrederea. Oare câţi nu şi-au zis, ascultându-l, „e nebun!”? Într-un fel, profeţia Rottenfulirerului SS se adeverea. Tocmai pe acest element au mizat mulţi dintre foştii criminali. Crimele lor nu vor fi crezute de oameni, ele depăşesc prin proporţii limitele verosimilului, urmele au fost admirabil şterse, s-a „lucrat” în cel mai perfect anonimat, cu puţine excepţii, victimele n-au cunoscut niciodată numele călăilor lor. Prin Auschwitz s-au perindat peste 6 000 de ofiţeri şi subofiţeri SS care au participat direct sau indirect la asasinatele în masă, la realizarea unei uriaşe industrii a morţii, dar nu sunt cunoscute decât numele a vreo 900 dintre ei. Dintre aceştia, după cum afirmă Wiesenthal, aproximativ 300 au fost remişi Poloniei, iar din restul de 600, aproape jumătate sunt cunoscuţi, idenu tificaţi, localizaţi, adresele le sunt ştiute, dar nu pot fi pedepsiţidin lipsa martorilor...

A treia dramă a justiţiarului se cheamă „prescripţia”. Acţionând în spiritul principiului latin „tempus non occurit regi”, conform căruia timpul nu

poate influenţa urmărirea crimelor, el se trezeşte, totuşi, în faţa unei date fatidice, după care orice demers legal este inutil. Numeroase coduri penale, printre care şi cel vest-german, includ prescriptibilitatea crimelor la douăzeci de ani de la data comiterii lor. Deşi încă n-a fost definitiv fixată, o astfel de dată se apropie. Ce se va întâmpla după fixarea ei? Oare Simon Wiesenthal se va opri? Oare atâţia ca el, oameni cărora le-a rămas nealterat simţul justiţiei, vor asista la reîncadrarea oficială a foştilor patroni din fabricile morţii? Atunci la ce ar mai servi această trudă, la ce ar mai folosi însuşi efortul literar dacă tema este supusă perisabilităţii?

Prin douăsprezece lagăre de concentrare a trecut Simon Wiesenthal de la arestarea sa în Polonia până la eliberarea de la Mauthausen, la 5 mai 1945. întreaga sa familie a fost distrusă şi numai printr-un miracol şi-a putut regăsi soţia, pe care o socotea ucisă, într-unul din lagărele instalate de fascişti în Polonia. Imediat după eliberare, Simon Wiesenthal s-a oferit voluntar să-i ajute pe americani în dificila problemă de descoperire a criminalilor de război ascunşi în Austria. în 1947 a organizat la Linz – oraşul de origine al lui Adolf Eichmann, al lui Ernst Kaltenbrunner şi al altor potentaţi nazişti – un mic Centru de documentare asupra atrocităţilor fasciste şi a autorilor acestora. Din 1961, după senzaţionala capturare a lui Eichmann – în realizarea căreia Wiesenthal a avut de jucat un rol decisiv –, autorul acestei cărţi şi-a redeschis Centrul de documentare şi urmărire a criminalilor de război la Viena, în Rudolfplatz nr. 7. De aproape un sfert de veac, omul cu o aparenţă inofensivă, perseverent, cu un simţ al logicului rar întâlnit îşi desfăşoară activitatea sub tirul permanent al ameninţărilor, şantajelor şi denigrărilor. Dar Joseph Wechsberg constata pe drept: „Criminali de război şi procurori, miniştri şi savanţi au învăţat că nu este ţ prea uşor să discute cu Wiesenthal...” „Majoritatea documen- (jr » telor care se grămădesc pe masa lui de

lucru – scrie Wechsberg -.«i aproape toate cele care conţin dosare şi rapoarte se referă la tragedii pe care cei mai mulţi oameni ar fi fericiţi să le poată uita. Luerind constant în domeniul teroarei, Wiesenthal n-a devenit nici insensibil şi nici aspru. Forţa şi, totodată,, slăbiciunea lui constă în faptul că dosarele lui nu sunt pentru el simple «cauze«- şi că el niciodată nu uită că acestea privesc fiinţe omeneşti. Wiesenthal n-a devenit un birocrat. El suferă laolaltă cu victimele fascismului. O scrisoare sau o mărturisire pot să-i amintească deodată de cine ştie ce prieten dispărut sau vreuna din experienţele sale de viaţă, şi atunci îi vine să plângă. In astfel de momente îşi revede propria tragedie. Una dintre cele mai grele probleme care îi apar constă în faptul că majoritatea încercărilor prin care a trecut, ca şi un număr de detalii din cauzele pe care le studiază se lovesc de incredulitatea celor cărora li se adresează. In faţa funcţionarilor, a procurorilor şi judecătorilor, el trebuie să transforme incredibilul în credibil, punându-le în faţă fapte concrete şi cifre...”

Cifrele. Ce pot spune cifrele când ai de-a face cu unsprezece milioane de victime? In 1944, la Budapesta, Adolf Eichmann declara: „O sută de morţi înseamnă o catastrofă, cinci milioane nu reprezintă decât o statistică!” Şi, judecind după reacţia unor tribunale occidentale, care s-au trezit incapabile în faţa unor boxe pline de criminali de război, se pare că Eichmann a avut dreptate! Unsprezece milioane de gazaţi, de asfixiaţi, de ucişi prin injectarea de fenol în inimă, de împuşcaţi şi spânzuraţi, de arşi de vii, ce sinistră statistică! Pentru un singur om ucis, legile prevăd condamnări grele, de cincisprezece, douăzeci de ani de temniţă; pentru sute de mii de asasinate s-au pronunţat sentinţe de doi ani de puşcărie, cite un minut pentru fiecare crimă î Şi, totuşi, nici sentinţele extrem de indulgente, nici achitările injuste, nici îndoielile mediului înconjurător în necesitatea acţiunilor întreprinse de Wiesenthal nu l-au

oprit pe acesta din drumul său. Nu mai era vorba doar de trimiterea la zid a câtorva bătrâni, nici de aplicarea unor sentinţe pe vieţi care şi altfel n-ar fi avut scadenţe prea îndepărtate, ci de readucerea problemelor fascismului şi ale neofascismului la ordinea zilei. Era vorba de redeşteptarea vigilenţei oamenilor, de informarea prin probe a celor care reñí- 13

zău să creadă, de contestarea teoriei fasciste conform căreia istoria va refuza să le consemneze atrocităţile, acestea depăşind limitele credibilităţii umane. După anii 1954 – 1958, care înregistraseră o acalmie ciudată în urmărirea criminalilor de război, prinderea, arestarea şi transbordarea lui Adolf Eichmann in 1960, descoperit după îndelungate şi extrem de dificile investigaţii ca specialist al sucursalei uzinelor,.Mercedes Benz” din Buenos Aires, a constituit o cumplită lovitură pentru cei ce se grăbeau să declare închisă problema crimelor de război, pregătind cu asiduitate terenul în vederea apropiatei lor prescrieri. Procesul de la Ierusalim, cu voluminosul act de acuzare, cu perindarea prin faţa completului de judecată a zeci şi zeci de martori încărcaţi de probe indubitabile, cu mărturiile celui ce declarase cândva: „Voi muri fericit, având certitudinea <ă am ucis aproape şase milioane de evrei”, a însemnat pentru cei ce mai aveau încă îndoieli o dovadă zdrobitoare.

„Procesul lui Adolf Eichmann – declara Wiesenthal în 1965 – a însemnat o frâna importantă în calea recrudescenţei neonazismului în Germania Federală şi in Austria, Milioane de oameni care nu cunoşteau adevărul sau nu voiau să-l cunoască au fost obligaţi, pentru prima dată, să dea piept cu realitatea. Acum. la Viena, nimeni nu mai poate pretinde că habar n-are de „istoriile alea-. Dacă cineva a.rămas încă simpatizant al criminalilor, el se situează de bunăvoie şi fără niciun echivoc de partea răului. Şi asta este o postură pe care prea puţini oameni ar îndrăgi-o”.

Joseph Wechsberg l-a întrebat odată pe Wiesenthal ce anume i-a declanşat vocaţia de „hărţuitor al naziştilor”.

„Mulţi oameni mi-au pus aceeaşi întrebare – i-a răspuns Wiesenthal. — Prietenii se miră de ce mă chinui cu problema aceasta. Cei ce nu-mi sunt prieteni mă iau de scurt: Ce nevoie aveţi să răscoliţi trecutul şi să adăugaţi atâta ură nouă la vechea ură? De ce nu vă reîntoarceţi la meseria dumneavoastră, de arhitect?... Fac asta pentru că trebuie s-o fac. Nu sunt călăuzit de setea răzbunării. Poate că asta s-a petrecut la început şi n-a durat mult. La sfârşitul războiului, când, după patru ani de detenţiune în peste două- 14 sprezece lagăre de concentrare, am fost eliberat, nu aveam cine ştie ce forţe fizice (Wiesenthal cântărea atunci 46 kg la 1,63 m înălţime), dar aveam o puternică sete de răzbunare. Toată familia mea dispăruse. Mama a fost ridicată sub ochii mei. îmi credeam soţia moartă, la fel, şi nu mai aveam pentru cine să trăiesc... Majoritatea deţinuţilor, odată eliberaţi din lagăre, au reacţionat altfel. Ei voiau să uite pentru a fi în stare să reia cursul vieţii. S-au vârât sub o carapace protectoare, făcând totul ca să nu se mai gândească la cele trăite... Cit despre mine, chiar înainte de a aprofunda lucrurile, am înţeles că era de datoria noastră să nu uităm. Dacă noi toţi am uita, lucrurile acestea s-ar putea repeta din nou peste douăzeci sau peste o sută de ani... Mi s-a spus că germanii şi austriecii nu mai vor să audă nimic despre «chestiile astea«. De acord. Dar sondajele făcute de opinia publică demonstrează că există o relaţie inversă între urmărirea crimelor naziste şi recrudescenţa neofascismului. Cu cit au loc mai multe procese, cu atât dă înapoi renaşterea nazismului...”

Şi, totuşi, un om ca Wiesenthal ştie bine că niciodată nu vor putea fi pedepsite toate crimele fascismului: „Nici într-o mie de ani. Nici în vecii vecilor. Chiar dacă toţi criminalii rămaşi nepedepsiţi ar putea fi

trimişi pe banca acuzării, ceea ce ar fi prea puţin probabil, niciodată sancţiunile la care ar fi supuşi n-ar putea compensa enormitatea crimelor lor. Unsprezece milioane de morţi, dintre care un milion de copii. Cum s-ar putea oare ca asasinii unui milion de copii să fie judecaţi în mod echitabil de o justiţie omenească?”

La sfârşitul războiului, din toate lagărele de concentrare fasciste au putut fi eliberaţi aproximativ o sută de mii de oameni. Mulţi dintre ei au murit curând după eliberare. Alţii s-au împrăştiat în cele patru zări ale lumii. Wiesenthal a încercat să strângă în primii ani după război un număr cât mai mare de mărturii, care să poată servi drept depoziţii în viitoarele procese. Pentru un rezultat mai eficace şi-a stabilit o reţea de corespondenţi din rândul foştilor deportaţi cărora le-a putut afla adresele. Dar lucrul cel mai greu era să dea de urma acuzaţilor. Un anumit instinct de autoconservare i-a făcut pe cei mai marcanţi nazişti să prevadă sfârşitul catastrofal al aventurii lor şi să-şi caute din timp locuri sigure d fugiu in caz de înfrângere. Pentru aceasta şi-au rezervat din vreme valori convertibile, legături sigure, o reţea din umbră, căi certe de sustragere din ambianţa care păstra încă proaspete urmele crimelor lor. America I.aţină fusese din timp prevăzută ca o adevărată oază a transfugilor nazişti. Astăzi este îndeobşte cunoscut faptul că, într-o serie de ţări de pe continentul sudic american, trăiesc ascunşi sub nume false o serie întreagă de potentaţi nazişti de prim ordin, ca fostul şef al Gestapoului Heinrich Müller sau ca Richard Gluks, inspectorul lagărelor de concentrare. Presa mondială a inserat o serie de dovezi conform cărora Paraguavul ar fi oferit azil unuia dintre cei mai feroci criminali, ca faimosul doctor Joseph Mengele. Prezumţii incontestabile vădesc că într-una din aceste ţări se află ascuns Martin Bormann, succesorul lui Hitler.

Fapte dovedite demonstrează că primul grup, format, din aproximativ optzeci de figuri marcante ale

celui de-al treilea Reich, au debarcat în America Latină, undeva pe coasta argentiniană. de pe bordul a două submarine fasciste înregistrate sub numerele IJ-530 şi U-977. Aceasta s-a petrecut între lunile mai şi august 1945. Vasele au fost sechestrate la Mar del Plata, echipajele expediate în Europa, dar preţiosul conţinut al transporturilor s-a pierdut în adâncul continentului. N-au avut loc niciun fel de cercetări cu privire Ia debarcarea clandestină a marilor criminali de război pe ţărmul unui continent care, aproape prin toate ţările sale, se afla virtual în stare de război cu cel de-al treilea Reich. Faptul devine explicabil dacă se ia în considerare existenţa întregii reţele a penetraţiei naziste pe acest continent, cunoscută sub numele de „Aripile calului troian”. Sub această denumire eufemistică se ascundea penetraţia societăţilor de aviaţie „Condor” şi „Lufthansa” ale Germaniei fasciste pe piaţa latino-americană. Cele două submarine rătăcitoare n-au marcat decât începutul marelui refugiu. Prin Spania şi mai ales prin Elveţia, Austria şi Italia, cu ajutorul discret al organizaţiei »6 conspirative ODESSA create special în acest scop, s-au strecurat in ţările Americii Latine sute şi mii de oameni urmăriţi pentru fărădelegile lor. Mulţi dintre ei au reuşit să-şi aducă ulterior familiile, soţiile şi copiii, şi să trăiască „normal”, ca paşnici cetăţeni ai unor ţări ospitaliere. Aveau cu ei bogăţii inestimabile şi o hotărâre fermă de a nu mai trăi într-o ţară învinsă şi subjugată „lanţurilor de la Versailles”.

Argentina a devenit pentru naziştii scăpaţi de valul de arestări de după capitulare un adevărat pământ al făgăduinţei. Într-o notă la cartea sa, Wiesenthal pomeneşte de un tânăr ataşat militar al Argentinei la Ambasada din Roma care, pentru a putea citi „Mein Kampf” în original, s-a apucat să studieze mai întâi limba germană. Acest.a era Juan D. Peron, omul care, la 17 octombrie 1943, în fruntea bandelor sale de „descaminados”, asalta Buenos Airesul, imitând pas cu

pas strategia lui Mussolini. Făcându-şi-l mentor politic şi spiritual pe acesta din urmă, Peron a început să-i aplice metoo dele în multe alte domenii imediat cum s-a trezit împins de marea burghezie a ţării pe scaunul prezidenţial. Pământul făgăduinţei devenea astfel pentru inspiratorii săi pământul siguranţei.

în multe alte ţări din America Latină trăiau încă dinainte de război importante colonii germane, care deţineau în mâinile lor frânele unor mari afaceri economice. Patronând cercuri influente, pătura aceasta de „veche” emigraţie putea să le asigure destoinicelor rude fugite din Vaterland securitate, documente care să-i pună la adăpost de curiozitatea poliţiei locale şi a presei progresiste, servicii bine remunerate în sucursalele marilor întreprinderi, adevărate ferme-gigant situate în zone de frontieră şi unde puteau activa în linişte cei pentru care trotuarele oraşelor erau prea pline de riscuri. Despre aceste „oaze” naziste instalate în America Latină s-a scris puţin, deoarece orice ochi indiscret care pătrunde în rezervaţiile respective poate încerca pe propria sa piele eficacitatea metodelor condamnate.

Cu vreo doi-trei ani în urmă, ziarul argentinian „El Mundo” a reuşit, totuşi, să publice un reportaj revelator despre una 17

din coloniile fasciste din provincia Neuquen, la graniţa cu Chile. O fermă-gigant organizată după rigorile cele mai cazone, numită Cordier şi cumpărată imediat după război pentru suma de cinci milioane de pesos. Reporterii n-au putut afla numele pensionarilor acestei rezervaţii, păzită cu străşnicie. De cealaltă parte a frontierei, în Chile, se cunosc sediile câtorva colonii „agrare” locuite in exclusivitate de germani veniţi acolo după cel de-al doilea război mondial. Ziariştii au reuşit să-l identifice pe unul dintre „agricultorii” acestor colonii în persoana lui Hans Ulrich Rudei, asul pilotajului fascist. In aceeaşi zonă a fost arestat de poliţia chiliană, dar neextrădat, colonelul SS Rauch, primul om care a

pus în aplicare sistemul de asfixiere a condamnaţilor cu gaze de eşapament. Lui Martin Bormann, prietenii i-au săpat mormântul undeva în Paraguay, punându-i şi o cruce care să-i ateste decesul. Dar când s-a procedat la deshumare, mormântul era gol. Indicaţii clare au parvenit la un moment dat în presa mondială cu privire la depistarea urmelor lui Mengele undeva la graniţa dintre Paraguay şi Brazilia. Capitolele cărţii lui Wiesenthal intitulate „Secretele organizaţiei ODESSA”, „Incapturabilul Eichmann”, „Omul care colecţiona ochi albaştri” şi „Unde-i Bormann?” descriu cu lux de amănunte extrem de complicatul proces de urmărire, jocul perfid al inteligenţelor, marile combinaţii făcute de ambele tabere – a urmăriţilor şi a urmăritorilor – pentru a se induce reciproc în eroare.

Identificarea unui criminal nu este suficientă pentru a pune în mişcare aparatul greoi al justiţiei. Pentru asasini de mai măruntă speţă, care n-au pe conştiinţă decât câteva mii de crime, oameni grijulii cu propriul anonimat încă din timpul comiterii asasinatelor, trebuie să se pună în faţa completelor de judecată documente edificatoare.sau martori care să-şi amintească cu exactitate ce s-a petrecut cu peste douăzeci de ani în urmă, date precise, nume concrete, descrieri detaliate, probe incontestabile. Cum să regăseşti indivizi care n-au ope- 13 rat decât sub pseudonime sau porecle, ţipi care pentru a şterge definitiv urmele fărădelegilor lor şi-au ucis victimele până lu ultima? Spaima lagărului de concentrare de la Lvov era un anume „Tom Mix”, poreclit astfel, după numele celebrului cow-boy american, pentru pasiunea lui turbată de a împuşca din goana calului, la nimereală, orice prizonier oare ii pica la îndemână. In lagărul de la Cracovia, starostele garniturii de „kapo” (deţinuţi de drept comun selecţionaţi dintre cei mai feroci criminali pentru a disciplina cohortele de prizonieri) era un anume „Orfanul”, poreclit astfel pentru că îşi ucisese ambii

părinţi, merit care ii adusese libertatea de a ucide după bunul plac deţinuţii încredinţaţi lui. „Nimeni nu cunoaşte numele adevărat nici al lui Tom Mix, nici al lui Waisenkind (Orfanul). Poate că deţinuţii cei mai vechi le-au cunoscut identitatea, dar dintre aceştia n-a mai rămas nimeni în viaţă. La Grossrosen, în apropiere de Wroclaw, călăul cel mai crud era supranumit „îngerul morţii*. Din Q nefericire – recunoaşte Wieşenthal –, genul acesta de porecle nu poate permite regăsirea nimănui”.

Fişierul lui Wieşenthal conţine astăzi aproximativ 22 500 de nume. Comparat cu lista de 160 000 de nume întocmită de biroul central al lui „State Administrations of Justice for the prosecution of National Socialist Crimes of violence”, fişierul lui Wieşenthal nu este de loc neglijabil. Centrul său n-a reuşit însă să impună cercetări decât în ceva mai mult de o mie de cazuri. Destul de puţin şi, in acelaşi timp, enorm, dacă ţinem cont de faptul că dificila şi foarte riscanta misiune era asumată şi pusă în mişcare de un singur om.

De unde forţa, de unde mijloacele materiale, de unde resursele perseverenţei acestui om? Forţa îi este dată de propria suferinţă, de încrederea în oameni, în finalitatea justiţiei pe pământ. Mijloacele materiale extrem de precare îi vin din donaţii („Domnule Wieşenthal – îi scrie o bătrână din New York pe mandatul poştal de doi dolari –, n-o să mă duc la cinema timp de două săptămâni, dar ştiu că dumneavoastră veţi întrebuinţa cu mai mult folos aceşti bani). Cea mai ima peste douăzeci de ani de activitate i-a venit din India, din partea unui donator necunoscut.

O cursă contra cronometrului, o cursă între justiţie şi injustiţie, o cursă încă inegală, – - iată esenţa cărţii lui Wiesenthal, esenţa unui destin, consacrarea unei existenţe. Perseverenţa acestui om rezidă în însuşi startul cursei începute. In 1965, Uniunea mondială naţional-socialistă, care şi-a ţinut conferinţa la Londra, a pus pe capul lui Wiesenthal un premiu de o sută de mii

de dolari. Căutătorul de asasini trebuia asasinat contra acestei sume. Wiesenthal le-a făcut planurile public cunoscute de sub protecţia unei puternice gărzi poliţieneşti. Dar n-a dat înapoi. Un anunţ telefonic anonim i-a adus la cunoştinţă într-o zi soţiei lui Wiesenthal că, dacă soţul ei nu încetează imediat să mai răscolească trecutul, fiica lor va fi răpită şi ucisă.

„Ajungând acasă - povesteşte Wiesenthal -, am remarcat un agent în civil pe partea cealaltă a străzii. Soţia mea dormea. Doctorul îi dăduse un calmant. Fiica noastră „era acolo şi am îmbrăţişat-o îndelung, apoi m-am dus în camera mea şi m-am aşezat, prinzându-mi tâmplele în mâini. Nu mai eram sigur dacă voi putea să-mi urmez scopul. Nu mai ştiam dacă aveam acest drept. îmi fusese indiferent atâta timp cit luam riscurile numai asupra mea, dar nu-i puteam expune pe ai mei pericolului. Pe de altă parte, oare nu-mi îndeplinisem suficient misiunea de-a lungul atâtor ani? Trebuia oare să mai continuu încă? Orieâţi nazişti aş fi regăsit, cei mai mulţi rămâneau în continuare liberi, nepedepsiţi. Am judecat îndelung şi mi-am dat seama că n-aveam ce face. Trebuia să continuu. Cu tâmplele prinse în mâini, repetam într-una: -Nu mă pot opri, nu mă pot opri!»

în 1965, Wiesenthal l-a întâlnit pe Alfons Gorbach, fostul cancelar federal al Austriei, un catolic care trecuse şi el prin lagărul de concentrare de la Dachau. Gorbach i-a reproşat lui Wiesenthal că redeschide „răni vechi”.

„Poate că istoria va hotărî dacă ceea ce fac este bine sau rău - - i-a răspuns Wiesenthal. — - Dar ştiu că ceea ce fac este necesar. Aţi dori, oare, ca fiii şi nepoţii dumneavoastră să ajungă la maturitate contaminaţi de teoriile conform cărora există rase inferioare care trebuie exterminate ca viermii? N-aţi dori oare ca ei să crească imunizaţi prin cunoaşterea adevărului? Eu cred că tineretul din Germania şi Austria trebuie să capete o şansă de a trăi fără sentimentul culpabilităţii. Tinerii ştiu doar că părinţii lor şi-au făcut datoria faţă de ei.

Profesorii nu le vorbesc despre faptele de istorie ruşinoase. Iar părinţii preferă să tacă, sperând că în curând «toată afacerea va fi uitată». Dar oare nu ştiţi, domnule cancelar, că adevărul are obiceiul de a ieşi la suprafaţă în momentele cele mai puţin propice? Deseori stau de vorbă cu tinerii şi ştiu cit sunt de avizi să afle. Ei au auzit mult vorbindu-se despre «aceste chestiuni», au citit destul. Sunt convins că au dreptul să afle...”

Şi cursa contra cronometrului, cursa între justiţie şi in- ° justiţie, continuă.

„Nu mă pot opri, nu mă pot opri!”

IOAN GRIGORESCU

iunie 1969

Era ora 10 în dimineaţa aceea de 5 mai 1945 când am văzut un tanc mare cenuşiu; pe o latură avea o stea albă, iar la turelă fâlfâia un steag american. Am rămas încremenit pe locul bătut de vânturi care, doar cu un ceas în urmă, mai era curtea de intrare a lagărului Mauthausen. Soarele strălucea şi aerul era plin de o mireasmă primăvăratică. Duhoarea dulceagă de carne arsă care până atunci plutea deasupra curţii dispăruse.

1

ELIBERAREA

In cursul nopţii fugiseră ultimii SS-işti. Uzina morţii se oprise. în baraca mea zăceau pe priciuri câţiva morţi.

In acea dimineaţă nu venise nimeni să-i scoată afară. Crematoriul nu mai funcţiona.

Nu-mi amintesc cum ieşisem din baracă în curte. Abia puteam să merg. Purtam o uniformă vărgată cu un „J” galben aplicat pe un triunghi dublu galben roşcat. în jurul meu se aflau alţi oameni în uniforme vărgate. Câţiva fluturau steguleţe înspre americani. De unde le scoseseră? Le aduseseră americanii? N-aveam să aflu niciodată.

Tancul cu steaua albă se afla cam la vreo sută de metri de mine. Am vrut să ating steaua, dar puterile m-au părăsit. Supravieţuisem spre a apuca această zi e3

a eliberării, însă mi-era imposibil să mai străbat ultimii metri. Mi-amintesc că am făcut eâţiva paşi, dar pe urmă mi s-au muiat genunchii şi am căzut cu faţa la pământ. Cineva m-a ridicat. Am simţit pe braţul gol ţesătura aspră a unei uniforme americane. Nu mai puteam nici să merg, nici să deschid gura. Am întins mâna spre steaua albă şi am simţit sub degete răceala metalului acoperit de praf, după care am leşinat.

Când mi-am revenit, după un interval de timp ce mi s-a părut foarte lung, mă aflam din nou pe priciul meu. încăperea părea schimbată. Pe fiecare prici stătea câte un singur om, nu trei sau patru ca înainte. Morţii fuseseră scoşi afară. Se simţea un miros puţin cunoscut: cel al D.D.T.¯ului. Se aduse supă în oale mari. O supă *adevărată*, cu gust delicios. Am mâncat prea mult; stomacul meu se dezvăţase să primească o hrană atât de consistentă şi am fost foarte bolnav.

Zilele următoare s-au scurs într-o plăcută apatie. în cea mai mare parte a timpului picoteam. Veneau medici americani, în bluze albe, să ne examineze. Ne dădeau pilule şi ne-au prescris un regim mai bogat; supă, legume, carne. Eram încă atât de slab, că trebuia să recurg la ajutorul unui prieten când voiam să mă plimb. Scăpasem din toate încercările şi acum nu mai trebuia să mă silesc să fiu tare. Ajunsesem să trăiesc ziua pentru care mă rugasem atâţia ani, dar eram mai slab ca niciodată. „Reacţie firească”, spuneau medicii.

Am făcut un efort ca să mă scol şi să ies singur şi m-am pomenit., clătinându-mă, pe un coridor întunecos. Un om s-a repezit la mine şi m-a trântit la pământ. Am leşinat; când mi-am revenit, eram pe prici; un medic american îmi dădea un medicament şi doi prieteni şedeau lingă mine. Mă ridicaseră de pe culoar şi mă aduseseră în baracă. Ei erau de părere că mă bătuse un *leapo* polonez. Poate îi era necaz pe mine fiindcă rămăsesem în viaţă.

Tovarăşii mei din baracă susţineau că trebuia să-l

denunţ pe acest *kapo* autorităţilor americane. Acum nu mai eram suboameni (*Untermenschen*), ci oameni liberi.

A doua zi, prietenii mei m-au însoţit până la un birou situat în clădirea în care se aflase până atunci cartierul general SS. Pe uşă era o pancartă scrisă de mână: *Crime de război*. Am fost poftiţi să aşteptăm într-o mică anticameră. Cineva mi-a adus un scaun şi m-am aşezat.

Prin uşile deschise vedeam ofiţeri americani aşezaţi la birouri; interogau SS-işti, care stăteau în poziţie de drepţi în faţa lor. Câţiva foşti deţinuţi scriau la maşină. A fost introdus un SS-ist. Am întors instinctiv capul ca să nu mă vadă. SS-istul ăsta fusese un gardian brutal: când trecea pe coridor şi întâlnea un deţinut care nu se grăbea să se dea la o parte şi să ia poziţie de drepţi, îl plesnea peste obraz cu cravaşa de care nu se despărţea niciodată. Numai când îl vedeam pe acest om îmi simţeam de fiecare dată spinarea şiroind de o sudoai-e rece.

Acum mă uitam la el şi nu-mi venea să-mi cred ochilor. SS-istul tremura la fel cum tremuram şi noi în faţa lui. Umerii îi erau încovoiaţi şi am băgat de seamă că îşi ştergea palmele ude. Nu semăna de loc a supraom şi mă făcea să mă gândesc la un animal prins în capcană. Cel care-l păzea era un deţinut, un *fost* deţinut.

Continuam să-l privesc fascinat. Nu puteam auzi ce le spunea americanilor care îl interogau. Se menţinea cu greu în poziţie de drepţi şi năduşeala îi curgea pe frunte. Ofiţerul american făcu un semn cu mina şi un soldat, tot american, îl luă pe SS-ist. Prietenii mei îmi spuseră că toţi SS-iştii erau închişi într-o mică fortificaţie de beton prevăzută cu mitraliere şi bine păziţi, până ce aveau să fie judecaţi. Am raportat despre 83

kapo-ul polonez. Prietenii mei au arătat că mă găsiseră leşinat, lungit pe coridor. Unul din medicii americani a depus şi el mărturie, după care ne-am întors în baracă. In cursul nopţii, *kapo-ul* mi-a cernit scuze în

faţa tuturor camarazilor mei şi mi-a întins mâna. I-am primit scuzele, dar nu şi mâna întinsă.

De fapt, kapo-ul ăsta nu mai conta. El făcea acum parte din trecut. M-am gândit multă vreme la scena petrecută în birou. întins pe prici, cu ochii închişi, îl revedeam pe SS-istul tremurând, un laş înspăimântat în uniforma lui neagră. Ani de zile, această uniformă fusese însuşi simbolul terorii. In timpul războiului mi se întâmplase să văd soldaţi germani speriaţi - pentru că şi lor le era teamă de SS-işti, dar niciodată un SS-ist cuprins de spaimă. îi considerasem întotdeauna oameni tari, elita acestui regim pervertit şi mi-a trebuit multă vreme până.să înţeleg semnificaţia celor văzute: supraoamenii ăştia deveneau nişte laşi deîndată ce nu se mai simţeau apăraţi de armele lor. Se terminase cu dânşii.

Am coborât de pe prici şi am ieşit afară. în spatele crematoriului, SS-iştii săpau gropi pentru cei 3 000 de tovarăşi de-ai noştri morţi de foame şi de istovire după sosirea americanilor. M-am aşezat şi i-am privit îndelung. Cu două săptămâni în urmă m-ar fi bătut crunt dacă aş fi cutezat să mă uit în ochii lor cu insistenţă. Acum părea că li-e frică să treacă pe lângă mine. Unul dintre ei cerşi o ţigară unui soldat american, care i-o zvârli pe cea pe care o fuma. SS-istul îngenunchie ca s-o ridice de pe jos, dar altul mai iute înhaţa el chiştocul. Cei doi oameni începură să se bată până ce soldatul îi alungă. De câţi ani nu ni se dăduse măcar o ţigară? M-am întoi-s în baracă şi m-am uitat în jurul meu. Cei mai mulţi dintre tovarăşii mei zăceau apatici pe priciuri. După primele clipe de bucurie delirantă, mulţi dintre ei fuseseră cuprinşi de o stare depresivă. Când îşi dăduseră seama că vor trăi, fuseseră brusc izbiţi de lipsa de sens a vieţii lor. Scăpaseră cu viaţă, dar nu le mai rămăsese nimeni, nici patrie în care să se întoarcă, niciun punct de plecare posibil. Cât despre mine, trebuia să fac ceva ca să evit depresiunea, ca să nu am coşmaruri noaptea şi să nu

visez cu ochii deschişi ziua. Ştiam exact ce puteam face, ceea ce eram dator să fac.

M-am dus la biroul american şi mi-am oferit serviciile, cu speranţa că n-o să se ţină prea mult seama de aspectul meu fizic. Locotenentul american mă ascultă şi clătină din cap. Ce puteau face cu mine, care nu aveam nici experienţă, nici pregătire?

— Şi apoi, aşa de curiozitate, cât cântăreşti? — întrebă el.

— 56 de kilograme, am minţit eu.

Locotenentul începu să râdă:

— Wiesenthal, du-te deocamdată şi te.odihneşte şi vino din nou la mine când vei avea într-adevăr 56 de kilograme.

Zece zile mai târziu, câştigasem ceva în greutate. Am încercat să mă fardez cu o bucată de hârtie roşie pe care o găsisem, frecându-mi cu ea obrajii palizi. Unul din prietenii mei m-a întrebat dacă mă duc să-mi caut o logodnică.

— Logodnica asta n-o să fie pe gustul tuturor, am răspuns eu.

Locotenentul trebuie să-şi fi dat, desigur, seama cât de mult voiam să pornesc la treabă, astfel că mi-a spus să încep imediat şi m-a repartizat la serviciul căpitanului Tarracusio, un fost aristocrat rus care părăsise Gruzia în 1918 şi emigrase în Statele Unite. Era profesor de drept internaţional la Universitatea din Harvard.

L-am însoţit pe căpitanul Tarracusio în misiunile sale de căutare a gardienilor SS de la Mauthausen care se ascundeau prin împrejurimi. S-a întâmplat chiar ca Tarracusio să-mi ceară să procedez eu însumi la arestări.

N-am să uit niciodată primul nostru caz. Ne-am dus la o căsuţă unde locuia unul din foştii noştri gardieni, un SS-ist pe nume Schmidt. Era un omuleţ neînsemnat, tot atât de anonim ca şi numele lui. M-am urcat la etajul al doilea, l-am găsit şi l-am arestat. N-a încercat să opună nicio rezistenţă. Tremura. Şi eu tremuram, dar din alt

motiv. Slăbiciunea mea se datora urcatului scării şi agitaţiei de care eram cuprins. A trebuit să mă aşez o clipă.

Schmidt m-a ajutat să cobor. Ar fi putut încerca să scape. Dacă mi-ar fi dat uşurel brânci, aş fi căzut jos pe scară, iar el ar fi putut-o şterge prin spatele casei.

Nici măcar nu s-a gândit la asta. Dimpotrivă, m-a ţinut de braţ şi m-a ajutat. Situaţia era absurdă: cea a iepurelui aducând dinele de vânătoare. S-a urcat în „Jeep”, în spatele căpitanului Tarracusio, implorând iertare. Plângea şi protesta, spunând că el nu era decât o persoană neînsemnată. De ce să-l arestăm pe el? Nu făcuse niciodată niciun rău, nu acţionase decât din ordin şi jura că ajutase nenumăraţi deţinuţi.

— E adevărat, ai ajutat mulţi deţinuţi - i-am spus eu. — Tc-am văzut deseori. I-ai ajutat să ajungă la crematoriu.

Răspunsul meu l-a făcut să amuţească. A rămas cu spinarea încovoiată pe bancheta din spate a „Jeepului”, frământindu-şi mâinile tremurânde. Când am ajuns în lagăr, l-am predat oamenilor care se ocupau cu crimele de război.

Schmidt a fost primul meu „client”. In săptămânile care au urmat am avut mulţi alţii. Nu era nevoie să mergi departe: aproape că te împiedicai de ei. în cursul lunilor următoare am contribuit la clasarea mărturiilor, ce au fost folosite peste câtva timp la procesul criminalilor de război de la Dachau, judecat de către o curte marţială americană.

în urma împărţirii Austriei în patru zone militare, în 1945, Mauthausenul a revenit zonei sovietice. Secţia crimelor de război la care lucram a fost transferată ia Linz, în zona americană. Cu acel prilej, un mare număr de foşti deţinuţi de la Mauthausen au fost cazaţi într-un lagăr pentru „persoanele strămutate”, instalat într-o şcoală secundară din Leonding, un orăşel situat nu departe de Linz.

Un tânăr cu numele de Adolf Hitler îşi începuse studiile la această şcoală. Paturile noastre se aflau într-o sală ale cărei ferestre dădeau spre o căsuţă. Era casa în care locuiseră pe vremuri părinţii lui Hitler. Ei erau înmormântaţi în cimitirul de la capătul şoselei. Vederea acestei case nu-mi făcea nicio plăcere, aşa că peste câteva zile m-am mutat. Am închiriat o modestă cameră mobilată pe strada Land din Linz. Era de fapt o cameră nenorocită, dar ferestrele ei dădeau spre o mică grădină.

îmi petreceam dimineţile la biroul crimelor de război, iar după-amiezele la Comitetul evreiesc, recent organizat la Linz. Mai târziu, această organizaţie s-a extins, eăpătând denumirea de Comitetul central evreiesc pentru zona americană din Austria. Eu am devenit vicepreşedintele ei. Dispuneam acolo de un mic birou improvizat, alcătuit din două încăperi.

încăperile acestea erau totdeauna ticsite. In lunile care au urmat după terminarea războiului, vizitatorii noştri aveau nişte figuri îngrozitoare şi păreau întotdeauna îmbrăcaţi în haine de împrumut. Obrajii le erau scofâlciţi, iar buzele vinete. Mulţi dintre ei spu*t9*

neau că fuseseră deţinuţi la Mauthausen. Reuşeam să ne recunoaştem vorbind despre SS-iştii pe care îi cunoscusem sau evocând amintirea unor prieteni dispăruţi. Unii se purtau de parcă ar fi scăpat de la un cutremur de pământ sau de un uragan şi nu puteau înţelege cum de rămăseseră in viaţă în timp ce întreaga lume pierise în urma catastrofei. Se întrebau: cine mai e în viaţă? Cum se făcea că ei supravieţuiseră, cum de fusese cu putinţă ca alţii să mai rămână în viaţă? Nu înţelegeau. Vizitatorii, noştri se aşezau pe treptele biroului şi vorbeau între ei.

— Se poate ca soţia, mama, copilul meu să mai trăiască? E cu putinţă să mai fi rămas în viaţă unii prieteni, câteva persoane originare din oraşul unde trăiam?

Poşta nu funcţiona. Cele câteva linii telefonice

disponibile erau rezervate militarilor şi singurul mijloc de a şti dacă cineva mai trăia era să te duci şi să cercetezi la faţa locului. Supravieţuitorii se răspândiseră prin Europa asemenea unei maree imense, nestăvilită. Oamenii foloseau auto-stopul, oprind „Jeepuri” pentru a parcurge distanţele mai mici, ori se agăţau de trenurile care circulau cu vagoanele distruse, fără ferestre şi fără uşi. Unii se urcau în căruţe cu fân, alţii plecau pe jos. Pentru ei, orice mijloc de transport era bun ca să se apropie, fie chiar cu câţiva kilometri, de destinaţie. Ca să ajungi de la Linz la München, distanţă pe care in timpuri normale o făceai în trei ore cu trenul, îţi trebuiau uneori cinci zile. Adevărul e că unii oameni nu ştiau încotro s-o apuce. Să se întoarcă acolo unde trăiseră cu familia lor înainte de război? Să se ducă la lagărul unde auziseră ultima dată că s-ar fi aflat părinţii lor? Familiile fuseseră prea brutal despărţite pentru ca cineva să se fi putut gândi ce avea să facă în ziua când coşmarul avea să ia sfârşit. în nemuritoarele „Peripeţii ale bravului soldat Svejk în războiul mon- 90 dialde Jaroslav Hasek, eroul îşi dă întâlnire cu un prieten într-o anumită cafenea clin Praga pentru „prima miercuri după terminarea războiului”. Dar primul război mondial fusese aproape *gemütlich* * în comparaţie cu apocalipsul din care scăpaseră atât de puţini. Şi, totuşi, supravieţuitorii îşi continuau pelerinajul deznădejdii, dormind pe şosele sau prin gări, aşteptând un alt tren, un alt vehicul, mereu însufleţiţi de speranţă. „Poate că mai trăieşte cineva...” Fiecare spera să întâlnească un om în stare să-i spună unde să-şi regăsească soţia, mama, copiii, un frate... sau să le confirme dispariţia lor. Era mai bine să afle adevărul decât să nu ştie nimic. Dorinţa de a-i regăsi pe cei apropiaţi era mai puternică decât foamea, setea, oboseala, mai puternică chiar decât teama de patrulele de grăniceri şi de ordinul: „Actele la control!”

Prima noastră grijă, a celor de la Comitetul evreiesc din Linz, a fost să alcătuim liste cu numele

supravieţuitorilor identificaţi. Pe fiecare vizitator îl întrebam, în primul rând, *de unde* venea, căci oamenii aceştia avuseseră cu toţii un domiciliu, o situaţie, economii. Fiecare nume întregea lista cutărui oraş, cutărui sat şi încetul cu încetul listele creşteau. Primeam liste din Polonia, din Cehoslovacia, din Germania. în schimb, noi le trimiteam pe ale noastre. Dis-de-dimineaţă soseau primii vizitatori ca să consulte listele de nume. Unii aşteptau chiar toată noaptea ca să intre primii şi să-şi arunce rapid privirea pe ele, privire care putea să-i umple de speranţă ori de deznădejde. Erau oameni nerăbdători şi din această cauză se iscau certuri. într-o zi, de pildă, doi oameni începură să se bată pentru că voiau amândoi să cerceteze aceeaşi listă. Pină la urmă au rupt preţioasa hârtie. în altă zi, doi vizitatori începură să discute cu ochii aţintiţi pe lista pe care un al treilea o ţinea în mină. Fiecare din ei voia s-o consulte

primul. Deodată se priviră, simţiră că se înăbuşă şi peste o clipă căzură unul în braţele celuilalt. Erau doi fraţi care se căutau de săptămâni de zile.

Asistam şi la clipe de deznădejde, atunci când cineva descoperea că persoana pe care o căuta trecuse şi ea cu câteva zile mai înainte pe la comitet exact în acelaşi scop. Nu se întâlniseră. Unde să o caute acum? Alţii continuau să caute în listele supravieţuitorilor, cu speranţa absurdă de a da peste numele unor persoane care fuseseră ucise sub ochii lor. Doar auzise fiecare vorbindu-se despre minuni!

Eu nu consultam aproape niciodată aceste liste. Nu credeam în minuni. Ştiam că toţi ai mei muriseră. După cele ce-mi povestise un polonez din Varşovia despre masacrul din strada Topiel, nu mai speram să-mi revăd soţia. Când mă gândeam la ea, îmi închipuiam trupul ei îngropat sub dărâmături şi mă întrebam dacă fusese găsită împreună cu ceilalţi, dacă fusese înmormântată. însufleţit de o speranţă iraţională, am scris Comitetului

Crucii Roşii internaţionale din Geneva. Un răspuns care n-a întârziat prea mult m-a înştiinţat că soţia mea murise. Ştiam că mama mea nu fusese înhumată; pierise în lagărul morţii de la Belsen. Aş fi dorit ca cel puţin nevastă-mea să fi fost îngropată!

Într-o noapte când n-aveam nimic de făcut, am cercetat lista supravieţuitorilor din Cracovia şi am descoperit numele doctorului Biener, un vechi prieten din Buczacz. I-am scris, spunându-i că trupul soţiei mele mai zăcea poate sub ruinele casei noastre din strada Topiel. L-am rugat să se ducă la Varşovia şi să vadă ce mai rămăsese din locuinţa noastră. Cum legăturile poştale cu Polonia nu funcţionau, am încredinţat scrisoarea unui curier care făcea curse regulate între Cehoslovacia şi Polonia.

Nu ştiam atunci că se întâmplase într-adevăr o minune. Soţia mea mi-a povestit totul mai târziu. Când plutoanele de soldaţi germani echipaţi cu aruncătoare de flăcări au înconjurat strada noastră, soţia mea şi alţi câţiva, profitând de beznă şi îmbulzeală, s-au hotărât să fugă. Un timp s-au ascuns. După bătălia pentru Varşovia, cei câţiva supravieţuitori au fost prinşi de nemţi şi trimişi la muncă obligatorie în Germania. Nevastă-mea a fost trimisă la Heiligenhaus, lângă Gelsenkirchen, în Renania, la o uzină de mitraliere destinate Wehrmachtului. Muncitorii polonezi erau cazaţi şi hrăniţi în mod convenabil, iar Gestapoul îi lăsa în pace. în perioada aceea, nemţii ştiau că războiul era pierdut.

Soţia mea a fost eliberată de englezi, care au intrat în Gelsenkirchen la 11 aprilie 1945 (în ziua aceea, eu zăceam pe priciul din blocul morţii din Mauthausen). Ea a declarat în faţa autorităţilor britanice că, de fapt, se numea Cyla Wiesenthal şi că era evreică din Polonia. Alte şase femei din grupul lor au destăinuit şi ele că erau evreice. Pentru toate, originea lor comună a fost o surpriză. Una din aceste femei i-a spus soţiei mele că o să se întoarcă acasă.

— Acasă? — întrebă soţia mea. — Unde-i casa dumitale acum?

— în Polonia, fireşte. De ce nu te întorci cu mine?

— La ce bun? Gestapoul mi-a ucis soţul anul trecut la Lvov. Pentru mine, Polonia nu mai e decât un mare cimitir.

— Ai dovezi despre moartea lui?

— Nu - răspunse soţia mea -, dar...

— Atunci nu crede că s-a întâmplat aşa. închipuie-ţi că acum ar fi în viaţă. Unde crezi că s-ar duce?

Cyla se gândi:

— Cred că la Lvov. Era oraşul unde locuiam înainte de război.

— Lvovul este acum în Uniunea Sovietică - spuse prietena ei. — Să mergem acolo.

Cele două femei părăsiră Gelsenkirchenul în iunie 1945 (ulterior ne-am dat seama eă într-una clin etapele călătoriei ei Cyla nu fusese decât la douăzeci şi patru de kilometri de Linz). După o călătorie obositoare, ele ajunseră la Bohumin, la frontiera ceho-poloneză. Acolo li s-a spus că un tren pleca chiar în noaptea aceea spre Lvov. S-au urcat într-un vagon arhiplin şi a doua zi dimineaţa au ajuns la Cracovia. A fost anunţată o oprire de patru ore.

In gara Cracovia, soţiei mele i s-a furat valiza, în care se afla tot ce avea. Aceasta a fost primirea care i s-a făcut în patria ei. Ca s-o mai îmbărbăteze puţin, prietena cu care era i-a propus să facă o plimbare prin oraş. Poate că aveau să întâlnească vreo cunoştinţă de pe vremuri. în dimineaţa aceea, frumosul şi vechiul oraş al regilor Poloniei era pustiu, fantomatic. Deodată, nevastă-mea se auzi strigată de cineva pe nume. Recunoscu pe un anume Landek, care fusese dentist la Lvov. (Landek trăieşte astăzi în Statele Unite.) Într-o clipă ei începură să schimbe cu înfrigurare tot felul de întrebări, fără să-şi termine frazele, cum făceau toţi cei ce supravieţuiseră când se întâlneau pentru prima dată. Landek auzise că

Wiesenthal nu mai era în viaţă, dar o sfătui pe soţia mea să se ducă să-l vadă pe doctorul Biener. Poate că el ştia mai mult.

— Doctorul Biener din Buczacz? — întrebă ea. — E la Cracovia?

— Locuieşte la cinci minute de aici. Landek îi dădu adresa şi plecă în grabă.

Când ajunseră în faţa casei doctorului Biener, soţia mea o rugă pe prietena. ei s-o aştepte jos. Cu inima grea, urcă scările. La etajul ˙al doilea dădu peste o placă pe care scria *Biener* şi siână. Uşa se deschise. îl zări pe doctorul Biener, care o privi insistent câteva clipe, auzi un hohot înăbuşit” şi uşa se închise repede la loc. 3* i - Doctore Biener 1 - strigă soţia mea, bătând cu a pumnii în uşă. — Deschide! Eu sunt, Cyla. C’yla Wiesenthai din Buczacz!

Uşa se deschise din nou. Doctorul Biener era palid de parcă s-ar fi aflat in faţa unei stafii.

— - Dar... dumneata eşti moartă... — spuse el. — - Am primit tocmai o scrisoare...

— După cum vezi, sunt vie - răspunse furioasă soţia mea. Poate par pe jumătate moartă după o noapte întreagă petrecută în tren.

— - Intră - spuse repede doctorul Biener. închise uşa. — Nu înţelegi? Am primit ieri o scrisoare de la soţul dumitale. Simon mi-a scris că ai murit, că eşti îngropată sub ruinele casei voastre din Varşovia

De astă dată, soţia mea se îngălbeni.

— Simon? Dar e mort. A murit de peste un an.

— Nu, nu, Cyla - spuse doctorul Biener, clătinând din cap. - Simon trăieşte. E la Linz, în Austria. Uite, citeşte-i scrisoarea.

O chemară pe prietena soţiei mele. Ea nu se arătă de loc surprinsă. Nu-i spusese ea Cylci că s-ar putea ca soţul ei să nu fi murit? Se aşezară toţi trei, stătură de vorbă şi, când îşi amintiră de tren, era mult prea târziu. Dacă doctorul Biener n-ar fi primit cu o zi înainte

scrisoarea mea, dacă Cyla nu s-ar fi întâlnit cu Landek, dacă doctorul Biener n-ar fi fost acasă, cele două femei s-ar fi întors la gară şi şi-ar fi continuat călătoria spre U.R.S.S. Ar fi trecut poate ani de zile până s-o regăsesc...

Cyla-rămase la Cracovia şi încercă să intre în legătură cu mine. Doctorul Biener cunoştea mai multe mijloace de a expedia clandestin o scrisoare în schimbul unui bacşiş, dar fără a avea siguranţa că scrisoarea va ajunge la destinaţie. Ea scrise trei scrisori, încredinţându-le la trei curieri diferiţi, care mergeau fiecare pe altă rută. Am primit una dintre ele: mi-a fost adusă de cineva care venise la Lin/ trecând prin Budapesta...

Un mic ocol...

N-am să uit niciodată clipa când am zărit pe plic scrisul Cylei. Am citit şi recitit de atâtea ori scrisoarea, încât am învăţat-o pe de rost. M-am dus să-l caut pe căpitanul de la O.S.S.* cu care lucram atunci şi i-am cerut o foaie de drum pentru Cracovia. Icleea de a mă vedea plecând în Polonia îi displăcea. Se temea, îmi spuse el, că s-ar putea să nu mă mai întorc. Mi-a propus să mai vorbim a doua zi dimineaţa.

în după-amiaza aceea nu m-am dus la Comitetul evreiesc. Eram fericit şi mă simţearri poate un pic vinovat de acea fericire a mea în mijlocul atâtor fiinţe nenorocite. Voiam să fiu singur. Nu departe de casa unde locuiam stătea un ţăran pe care îl cunoşteam şi care avea câţiva cai. îmi aminteam de vacanţele mele de vară petrecute la Dolina, când îmi plăcea să călăresc. L-am rugat pe vecinul meu ţăran să-mi împrumute un cal pentru o oră, numai că eu uitasem că între timp mai îmbătrânisem şi că nu mă aflam în cea mai bună condiţie fizică. Am încălecat, dar totul a mers pe dos. Cred că animalul a simţit imediat că eram slab. M-a azvârlit pe un ogor de cartofi şi mi-am fracturat o gleznă.

A trebuit să stau la pat. Acest eveniment a rezolvat problema plecării mele în Polonia. L-am rugat atunci pe

prietenul meu doctorul Felix Weisberg să se ducă la Cracovia, încredinţându-i o scrisoare pentru soţia mea. El mi-a făgăduit că o va aduce la Linz. Prietenii mei din O.S.S. i-au întocmit actele necesare ca să poată veni fără greutate în zona americană a Austriei.

Actele erau perfecte, dar, din păcate, nevasta mea nu le-a primit niciodată. Când se afla pe teritoriul Cehoslovaciei, în drum spre Polonia, Felix Weisberg a fost

. * Biroul american al serviciilor strategice. — *Nota trad.*

înştiinţat că ceva mai încolo pe şosea o patrulă sovietică efectua un control foarte strict. Dacă se descopereau documentele americane asupra lui, risca să fie arestat ca spion. A distrus deci documentele. Pe urmă şi-a dat seama, dar era prea târziu, că distrusese şi adresa soţiei mele din Cracovia.

Patrula nu l-a percheziţionat. La Cracovia, doctorul Weisberg s-a dus la Comitetul evreiesc local şi a dat un anunţ prin care o ruga pe Cyla Wiesenthal, soţia lui Simon Wiesenthal, să ia legătura cu doctorul Felix Weisberg, spre a o duce să-şi întâlnească soţul la Linz.

Soţia mea a văzut anunţul a doua zi dimineaţa şi s-a dus să ia contact cu Weisberg. Dar nu era prima. Alte două femei se şi aflau acolo, fiecare dintre ele jurând că era singura Cyla Wiesenthal care exista pe lume.

Pe vremea aceea, în Polonia, o mulţime de oameni încercau să plece în Austria, cu speranţa de a ajunge în America. Bietul Felix Weisberg avu de rezolvat o problemă mai grea decât cea a lui Paris! El nu-mi cunoştea soţia şi, în agitaţia care precedase plecarea lui grabnică, uitasem prosteşte să i-o descriu exact. El se afla acum în faţa neplăcutei perspective de a risca să aducă la Linz o falsă Cyla Wiesenthal. Felix Weisberg mi-a povestit pe urmă că ceruse fiecăreia dintre cele trei femei să mă descrie.

Două dintre ele au făcut-o într-un mod destul de

vag, dar a treia cunoştea, evident, o mulţime de amănunte. Pe de altă parte, mi-a mărturisit Weisberg, a treia i-a plăcut cel mai mult. A hotărât să-şi încerce norocul şi i-a făcut rost la bursa neagră de acte false de călătorie.

Într-o seară de la sfârşitul anului 1945 m-am culcat mai devreme ca de obicei. Glezna fracturată mă supăra încă destul de rău.

Cineva bătu la uşă. Felix Weisberg îşi făcu intrarea încurcat şi stânjenit. I-a trebuit oarecare timp până 37

să-mi explice cum distrusese, prosteşte, actele de călătorie americane şi să-mi povestească în ce încurcătură îl puseseră cele trei femei, care jurau toate că erau înfr-adevăr Cyla Wiesenthal.

— Am adus una. E jos. Dar ascultă-mă, Simon, nu te nelinişti! Dacă nu-i soţia ta, mă însor eu cu ea.

— Tu?

— Da, pe cuvânt de onoare. Tu n-ai faţă de ea nicio obligaţie, de niciun fel. Ca să-ţi spun drept, m-am gândit că-i mai sigur să aduc la Linz pe cea care mi-a plăcut cel mai mult. Aşa că dacă nu-i soţia ta, eu...

Dar când a intrat ea în cameră, Felix Weisberg a înţeles - Dumnezeu să-l binecuvinteze - că n-o să se poată căsători cu dânsa.

M-am mutat împreună cu Cyla într-un apartament mai mare şi în anul următor s-a născut la Linz fiica noastră Paulinka. Am continuat să lucrez pentru diferite servicii americane: Comisia pentru cercetarea crimelor de război, O.S.S. şi C.I.C.[1] Dar strădaniile noas- (tre erau adesea blocate de lipsa spiritului de cooperare dintre puterile aliate.

Atitudinea cea mai fermă o aveau sovieticii, care îi arestau pe naziști, expediindu-i apoi în Uniunea Sovietică. Pe de altă parte, în zonele sovietice din Austria şi Germania, „tribunalele populare” pronunţau sentinţe

---

1 Counter Intelligence Corps — Serviciul american de contraspionaj. — Nota trad.

rapide şi severe contra criminalilor nazişti. Autorităţile sovietice acţionau cu concursul eficient al comuniştilor locali, care intraseră şi în poliţie, dar cea mai mare parte dintre naziştii pe care îi arestau nu erau decât plevuşcă. Ştabii (*Bonzen*), şefii SS şi ai Gestapoului, fugiseră în vest încă înainte de sfârşitul războiului, în speranţa că aveau să fie trataţi cu mai multă indulgenţă de aliaţii occidentali. Această speranţă a lor avea să se împlinească.

In Occident, cei mai severi erau francezii, ceea cc nu e de mirare, pentru că suferiseră direct sub ocupaţia nazistă. Dar atitudinea lor se tempera pe măsură ce foştii adepţi ai regimului de la Vichy întregeau forţele de ocupaţie din Germania şi din Austria, recurgând la tot felul de manevre pentru a frâna mersul justiţiei.

Politica britanică faţă de criminalii de război nazişti n-a fost nici clară, nici coordonată; aplicată într-un fel în Germania şi în alt fel în Austria, ea oferea adesea aspecte paradoxale. Englezii lăsau de multe ori să le scape fruntaşi nazişti care se ascundeau in zona lor, punând, în schimb, mina pe alţii care cădeau sub competenţa justiţiei sovietice sau iugoslave pentru că crimele de care erau vinovaţi fuseseră comise în aceste ţări. Experienţa lor în domeniul cercetărilor poliţieneşti era redusă şi au obţinut rezultate slabe în activitatea de denazificare. Ei erau mai degrabă preocupaţi de problemele lor din Palestina şi din colonii şi arătau mai puţin interes decât americanii în clarificarea haosului lăsat de nazişti.

Americanii, nedezminţindu-şi temperamentul naţional, treceau de la o extremă la alta. Ei au iniţiat mai întâi aşa-numita „arestare automată”. Toţi SS - iştii, membrii Gestapoului, fruntaşii partidului nazist, simpatizanţii şi colaboratorii au fost arestaţi şi expediaţi în lagăre de detenţiune, unde mâncau pe săturate, primeau îngrijire medicală, ţigări. Aici aveau să aştepte, în timp ce anchetatorii îi interogau şi despărţeau oile

negre de cele albe, pe criminali de subalternii inofensivi. în aceste lagăre se stabiliseră regimuri diferite pentru SS-iştii şi pentru naziştii mai puţin compromişi, pentru ofiţerii superiori ai Wehrmachtului şi colaboraţioniştii de alte naţionalităţi, ca, de pildă, unguri, slovaci, croaţi. Am petrecut mult timp în aceste lagăre 89

ca anchetator al Comisiei pentru cercetarea crimelor de război, al O.S.S.¯ului şi al C.I.C.¯ului, aşa că eram la curent cu tratamentul rezervat celor internaţi; multă vreme aceştia au fost mai bine hrăniţi derit populaţia civilă.

Nu mi-au scăpat nici mijloacele ingenioase folosite de deţinuţi cu scopul de a lucra pentru americani. Aşa-zişii „experţi în problemele sovietice”, recrutaţi din rândurile celor care cunoşteau Uniunea Sovietică, începură să-i antreneze pe anchetatorii americani în discuţii politice. Unora dintre aceştia li se ceru să redacteze relatări speciale pentru membrii diferitelor birouri de informaţii americane, care se concurau între ele. Am cunoscut ofiţeri americani care întocmeau lungi rapoarte pe baza acestui soi de informaţii, fără să se preocupe de verificarea sursei«- respective. In cursul anilor 1946 şi 1947, ei au eliberat numeroşi criminali de război nazişti, care au fost mai târziu arestaţi de poliţiile germană şi austriacă. Mulţi funcţionari ai poliţiilor locale fuseseră victime ale regimului nazist, unii dintre ei fiind chiar trimişi în lagărele de concentrare; ei ştiau mult mai multe despre nazişti decât americanii, care erau despărţiţi de deţinuţi prin bariere de netrecut datorate deosebirilor de limbă şi de mentalitate. v,

Atâta vreme cât americanii care câştigaseră războiul în Europa au rămas pe loc, denazificarea s-a desfăşurat cu dreptate şi eficacitate. Dar când aceşti oameni s-au întors acasă, ei au fost înlocuiţi cu alţi ofiţeri, care făcuseră războiul în America sau în Extremul-Orient şi care nu înţelegeau problema nazistă; în concepţia lor, această problemă începea să aparţină

istoriei. Mulţi dintre ei nu au făcut niciun efort ca să înveţe germana şi, depinzând de interpretele germane şi austriece, au fost adeseori victimele celei mai sigure arme secrete *40 a* naziştilor... domnişoarele. Fireşte că tânărul american se simţea mai atras de o fată drăguţă şi complezentă decât de SS-işti, pe care toată lumea voia să-i uite ca pe un vis urât. Aceşti americani socoteau că noi nu ţineam atâta să se facă dreptate, ci mai degrabă eram nişte răzbunători fanatici şi alarmişti, incapabili să vadă altfel lumea decât printr-o reţea de sârmă ghimpată. Un căpitan american care avea o sarcină importantă în activitatea de reeducare a germanilor mi-a spus într-o zi:

— - întotdeauna vor exista oameni cu puncte de vedere diferite. La noi există democraţi şi republicani. Aici aveţi nazişti şi antinazişti. Aşa-i pe lume. Totul e să nu-ţi pui prea mult la inimă.

2

Cuţitul

»

Era însă aproape imposibil să rămâi nepăsător şi nu era greu de văzut unde putea duce o astfel de atitudine. Pe măsură ce ne parveneau tot mai multe amănunte despre crimele naziste, iar genocidul ne apărea în toată grozăvia lui, îmi dădeam seama, cu un adevărat sentiment de frustrare, că devenea tot mai anevoios să-i judeci pe criminali.

Munca pe care o desfăşuram îmi răpea întreaga zi, până la ceasuri târzii din noapte. Când mă duceam să mă culc şi încercam să adorm, tot ceea ce citisem şi auzisem în cursul zilei se îmbina cu reminiscenţele trecutului. Mă trezeam adesea din cauza câte unui coşmar, incapabil să despart visul de realitate. Primisem nenumărate scrisori de la alţi supravieţuitori ai lagărelor de concentrare, torturaţi şi ei de vise. Unul dintre aceştia, care asistase la asasinarea mamei sale la Auschwitz şi se trata acum într-o clinică neurologică lingă Bremen, îmi scria:

„Vă implor, ajutaţi-mă. Trebuie să se găsească leacuri împotriva coşmarurilor. Doar astăzi există medicamente împotriva tuturor bolilor! Dacă aş izbuti să nu mai visez, mi-aş i'ecăpăta sănătatea...”

într-o noapte din luna septembrie 1947, în timpul unuia din aceste coşmaruri, am auzit bătându-se la uşă. M-am ridicat în pat, cu inima zvâcnind. Niciodată n-am să uit bubuitul pumnilor în uşa aceea.

Am aprins lumina şi coşmarul s-a risipit. Eram un om liber şi trăiam aici, la Linz, cu soţia şi fata mea. M-am sculat şi m-am îndreptat spre uşă. L-am zărit prin gaura cheii pe Misa Lewin, şeful asociaţiei foştilor partizani evrei care luptaseră în Uniunea Sovietică. Cu cizmele lui grele şi cu glasul său puternic, Mişa avea o înfăţişare aspră, însă era un om amabil şi-şi păstrase simţul umorului. Era însoţit de doi bărbaţi.

— Deschide, Simon - strigă el -, avem veşti pentru dumneata!

Au intrat în casă şi Mişa îmi prezentă pe Mair Blitz şi Moses Kussowistski. Amândoi fuseseră tovarăşii lui în timpul războiului, în perioada când grupuri de partizani evrei luptau împotriva germanilor, alături de Armata Roşie. La sfârşitul războiului se întorseseră în Polonia lor natală, dar, nemaigăsindu-şi familiile, asasinate de nazişti, veniseră în Austria.

— - Băieţii ăştia au dibuit cel mai mare peşte, spuse Mişa, Eichmann! Mă privea triumfător. Hai, povestiţi-i!

Blitz şi Kussowistski trăiau în lagărul Admont, cel mai mare centru pentru persoanele strămutate din zona de ocupaţie engleză din Austria. Admontul e situat în nord-vestul Ştiriei, într-o încântătoare vale alpină. Acolo, într-un peisaj minunat, trăiau temporar, îmbrăcaţi şi hrăniţi de britanici, aproape două mii de oameni, cei mai mulţi dintre ei evrei din Polonia şi ţările baltice. Totuşi, ei nu apreciau în mod deosebit vacanţa lor forţată. Unii dintre ei găsiseră de lucru prin apropiere, iar alţii câştigau ceva bani la bursa neagră. Cei mai mulţi însă

aşteptau cu nerăbdare să poată pleca 45

în Palestina cu unul din transporturile clandestine prin Austria meridională şi Italia.

Aceasta se petrecea cu o săptămână înainte de Iom-Kipur, ziua iertării păcatelor. Evreii credincioşi din lagăr se pregăteau pentru sărbătoarea sfântă. Ritualul cere ca bărbaţii şi femeile să-şi spună rugăciunile, iar apoi ca fiecare bărbat să jertfească un cocoş şi fiecare femeie o găină, ca simbol al ofrandei lui Abraham, aşa cum glăsuieşte Vechiul Testament.

Din păcate, păsările erau rare în Austria. Blitz şi Kussowistski, care ştiau să recurgă la tot felul de expediente, hotărâră să dea o raită pe la fermele din jur, spre a încerca să obţină de la ţărani o pereche de pui în schimbul câtorva cutii de conserve şi pachete de ciocolată pe care le aveau de la englezi.

Ei nu vorbeau deeât idiş. Aceasta complica un pic negocierile cu ţăranii stirieni. Când cerură o *Huhn* (găină in idiş), un ţăran înţelese greşit şi le aduse un *Rund* (câine în germană), un baset mic, într-un sac. Alt ţăran clătină din cap: nu le putea fi de niciun ajutor; toate găinile erau numerotate şi controlate de autorităţi, căci ouăle erau strict raţionate. Nu voia să rişte nimic.

— încercaţi la ăla de sus, de pe colină - le spuse binevoitor ţăranul. — Are o fermă mare şi cel puţin două mii de păsări. Dar nu ştiu dacă n-o să vă dea afară. îi urăşte pe evrei. Se spune că ar fi un fost şef nazist.

Tinerii se uitară unul la altul. Avuseseră instinctiv acelaşi gând.

— El trebuie să fie, spuse Blitz şi Kussowistski aprobă. Şi, în ziua aceea nu mai pomeniră nimic despre pui. In loc să-şi continue căutarea, se duseră direct ’la F.S.S., Serviciul de securitate britanic din Admont, procurându-şi permise pentru o „vizită de familie” de

U cealaltă parte a frontierei. Aveau nevoie să se ducă în zona americană, aflată destul de aproape. Cei doi tineri se urcară în trenul de Linz, care se afla la

depărtare de numai câteva sute de kilometri, şi-i împărtăşiră lui Mişa Lewin descoperirea lor. Acesta hotărî că eu eram omul caro trebuia consultat.

— Şi iată-ne aici - spuse Lewin. — Să nu pierdem nicio clipă. Trebuie neapărat să-l prindem pe Eichmann.

Toţi eram obsedaţi de Eichmann, despre care se ştia, încă de pe atunci, că era cel mai sinistru dintre criminalii de război nazişti aflaţi în libertate şi care se ascundea, probabil, în zona britanică din Austria. Eu îmi deschisesem de curând, la Linz, Centrul meu de documentare, unde veneau aproape zilnic oameni convinşi că l-au văzut undeva pe Eichmann. Pista mergea de la un lagăr de internare din Bavaria până la zona britanică din Austria, de unde părea că se pierde.

— - - Ce vă face să credeţi că-i vorba de Eichmann? — am întrebat eu.

— Omul ăsta are două mii de pui, îi urăşte pe evrei ¡şi a fost şef nazist. De ce n-ar fi Eichmann? — mă întrebă Blitz, cu o logică specific talmudică. Nu mă convinse, dar mă determină să merg împreună cu ei spre a vedea despre ce era vorba. Eram sigur că omul nu era Eichmann, dar poate că era alt nazist notoriu.

A doua zi am obţinut, pentru Lewin şi pentru mine, un bilet de liberă trecere în zona britanică. Împreună cu cei doi foşti partizani m-am dus la locul indicat. Ferma era situată la Gaishorn, un sat aflat cam la 14 kilometri de lagărul Admont. Nu eram în misiune oficială, aşa că am luat hotărârea să cer ajutorul poliţiei austriece. Ne-am oprit deci la postul de jandarmi, care era instalat într-o vilă veche.

Doi ţărani bătrâni cu pantaloni scurţi de piele stăteau în anticameră şi vorbeau ca să-şi omoare timpul. Atmosfera era foarte *gemütlich*. Şeful postului de jandarmi 45

era un om în vârstă, cu mustăţi mari albe, pe oală, fără îndoială o reminiscenţă de pe vremea de mult apusă a Habsburgilor. Întrebându-l despre proprietarul fermei

de pe colină, el mi-a răspuns ridicându-se ca să consulte harta ţinutului:

— Asta trebuie să fie Gaishorn 66. Proprietarul ei e Murer. In timpul războiului a fost în Polonia şi în. Rusia. E foarte iubit în sat.

Eram năucit.

— Murer? *Franz* Murer?

— Da - zise bătrânul. — îl cunoaşteţi?

— Nu, clătinai din cap... cu greutate. Am ieşit în grabă. Câteva clipe n-a rostit nimeni niciun cuvânt. Toţi auziserăm vorbindu-se de Murer. In cursul ultimilor doi ani adunasem multe mărturii despre el că a fost comisar delegat pentru departamentul Vilna din Lituania, unde trăiau înainte de război 80 000 de evrei. Când naziştii au lichidat oraşul, acolo nu mai rămăseseră decât exact 250. Pe vremuri, Vilnei i se spunea „Ierusalimul. Lituaniei" datorită imensei contribuţii a comunităţii evreieşti de acolo în domeniul literaturii, ştiinţei, filosofiei, artei. O serie de celebri muzicieni evrei, printre care violonistul laşa Heifetz, sunt originari din Vilna.

Şi omul care purta răspunderea pentru exterminarea evreilor din acest'oraş era Murer. Printre refugiaţi era cunoscut sub porecla de „măcelarul din Vilna". Afli văzut la mulţi ani după aceea oameni care se îngălbeneau doar când îi auzeau numele.

Ne-am înapoiat la lagărul din Admont. Ştiam că printre „persoanele strămutate" aflate acolo erau mulţi supravieţuitori din Vilna. Am prezentat o relatare despre expediţia noastră la comisia lagărului. S-a cerut, prin megafoane, ca orice persoană care ştia eeva despre Franz Murer să vină la mine de urgenţă. în scurt timp 46 sosiră în micul birou în care eram instalat şapte persoane. Când le-am spus că Franz Murer trăia într-o fermă situată la numai câţiva kilometri de lagăr, mai multe dintre ele făcură o criză. O femeie leşină; Murer ucisese două persoane sub ochii ei. Un bărbat a cărui mamă fusese omorâtă de Murer fu atât de impresionat,

încât trebui să fie luat de acolo. Toată lumea striga în acelaşi timp. Le-am cerut să-şi păstreze calmul şi să vorbească fiecare pe rând.

Dintre relatări, unele erau prea vagi pentru a fi folosite în faţa unui tribunal, însă altele erau foarte precise şi... teribile. Un martor îşi amintea că într-una din zile Murer dăduse personal ordin să fie încărcaţi în camioane toţi locuitorii unei străzi a ghetoului şi să fie transportaţi în pădurile de la Ponary, aflate în apropiere, unde poliţia auxiliară lituaniană i-a împuşcat. Altul a arătat că Murer ordonase dinamitarea a două case de pe una din străzile ghetoului. Când i s-a atras atenţia că în casele respective mai rămăseseră câteva femei, a răspuns: „N-are nicio importanţă” şi casele au fost aruncate în aer.

Alţi martori confirmau că Murer se comporta ca un adevărat sadic, lovindu-i cu cravaşa şi bătându-i tot timpul pe oameni. Singurul mijloc de a scăpa de torturile pe care le practica era să-i oferi bani, astfel că evreii din ghetou strânseseră adesea bijuterii, argintărie şi tablouri pentru a i le oferi. Când rezultatul colectei era acceptabil, Murer dădea ordin donatorilor să împacheteze tot ce adunaseră în cutii de lemn, pe care le expedia în Austria, la domiciliul său.

In ianuarie 1942, Murer a rechiziţionat o mănăstire catolică din Vilna şi ferma model pe care o ţineau călugăriţele. După un timp, aceste femei au fost „lichidate” împreună cu câţiva călugări în pădurile de la Ponary. în 1945, cadavrele lor au fost dezgropate de echipe ele deţinuţi, cărora li s-a ordonat să ardă ce mai rămăsese şi să facă să dispară orice urmă.

Printre aceste mărturii s-a relatat un incident pe care n-am să-l pot uita niciodată. Mi s-a povestit că odată la poarta ghetoului aşteptau două grupuri de oameni. Primul trebuia să se ducă la lucru; al doilea urma să fie dus în pădurea de la Ponary, spre a fi executat. In acesta din urmă se afla tânărul Daniel Brodi, în vârstă de

şaptesprezece ani. Tatăl lui se afla în primul grup. La un moment dat, când lui Daniel i se păru că nu este observat, ieşi pe nesimţite din grupul condamnaţilor la moarte şi alergă repede spre tatăl lui, în celălalt grup. Dar Murer îl văzu şi, înhăţându-l pe băiat de gât, îl lovi cu brutalitate. Daniel căzu jos. Atunci Murer şi-a scos revolverul şi l-a ucis sub ochii tatălui său.

Am redactat patru depoziţii, am legalizat semnăturile şi m-am întors la postul de jandarmi din Caishorn. Am întins, fără un cuvânt, depoziţiile bătrânului comandant. După ee le-a citit, părea consternat. Odată chiar a ridicat ochii, cu un gest dezolat, spre Madona de lemn de pe perete. Apoi trimise doi jandarmi să se ducă pe colină şi să-l aresteze pe Murer. După aceea anunţă Serviciul de securitate britanic. legea guvernământului militar cerea ca toţi criminalii să fie deferiţi forţelor de ocupaţie.

împreună cu Lewin şi cu foştii partizani i-am însoţit pe jandarmi la fermă. Ei ne sfătuiră să stăm la distanţă. Locul era plăcut, bine întreţinut, cu flori şi copaci, prosper şi liniştit. Jandarmii ne-au spus că Murer locuia acolo împreună cu soţia şi cu cei doi băieţi ai lui, care erau acum mari. Avea un personal numeros..

Jandarmii intrară în casă. Era şi timpul, pentru că, după cum am aflat noi mai târziu, Murer se pregătea s-o şteargă. Lingă uşă se aflau două valize pline, iar pe un scaun erau pregătite paltonul şi pălăria. Murer părea să fi fost înştiinţat... poate de cei doi ţărani pe care îi întâlnisem la postul de jandarmi. El s-a arătat foarte arogant cu jandarmii, spunându-le că era o obrăznicie din partea lor să-l deranjeze. Aceasta se petrecea la sfârşitul anului 1947. Şocul înfrângerii, care-i paralizase după război pe şefii nazişti, se risipise.

Murer era un muntean greoi, cu obrazul prelung, ca din topor; avea un nas lung, bărbia proeminentă şi părul roşu. In momentul arestării avea treizeci şi cinci de ani. Cu nouă ani înainte intrase în partidul nazist şi

fusese selecţionat pentru a urma cursurile de la *Ordenschule*, unde era instruită elita SS-ului, iar de acolo fusese trimis la Vilna. Acolo Murer devenise stăpân pe viaţa;şi pe moartea populaţiei, mai ales pe moartea ei. Dar nimeni nu voia să creadă *asta* la Gaishorn. Franz Murer era un om fermecător şi un vecin serviabil. Bătrânul şef al postului de jandarmi mi-a spus că Murer era născut în satul vecin, Sankt Georgen. Ferma din Gaishorn o cumpărase înainte de război. Toată lumea ţinea la el. După război, nimeni nu voia să supere cu întrebări neplăcute pe un cetăţean atât de cinstit.

Am fost întrebat cum îndrăznise acest om să locuiască atât de aproape de lagărul unde trăiau atâţia oameni ale căror familii fuseseră exterminate din ordinul său. Mai întâi, centrul „persoanelor strămutate” nu exista încă atunci când Murer se întorsese din război. Vilna era situată la 2 500 de kilometri spre răsărit şi el socotea că era foarte puţin probabil să întâlnească vreodată vreun supravieţuitor. Când s-a instalat centrul, el şi-a dat seama de pericolul pe care-l înfrunta rămânând mai departe la ferma sa. Dar plecând risca să trezească bănuieli, aşa că a hotărât să rămână. Atitudinea lui avea să convingă pe toată lumea de conştiinţa lui neprihănită.

Jandarmii austrieci l-au predat pe Murer Serviciului de securitate britanic, care l-a transportat într-un „Jeep” la închisoarea centrală din Graz, capitala Ştiriei. M-am întors la lagărul din Admont şi mi-am petrecut noaptea redactând o expunere de ansamblu asupra cazului lui Murer, incluzând în ea şi depoziţiile martorilor. Refugiaţii din lagăr erau foarte agitaţi. Ei nu puteau înţelege cum putuse să trăiască Murer tot timpul atât de aproape de lagăr fără să fie descoperit de britanici. Eu însă nu eram deosebit de surprins. în cursul lunilor precedente cerusem în câteva rânduri sprijinul autorităţilor britanic? pentru depistarea unor criminali de război despre care bănuiam că se ascund în zona engleză, dar nu mă

ajutaseră niciodată. De aceea m-am adresat jandarmeriei austriece. Mă temeam că Serviciul de securitate britanic putea să strice totul.

în perioada aceea, britanicii făceau tot ce le stătea în putinţă pentru a-i împiedica pe refugiaţi să ajungă în Palestina. Organizatorii evrei duceau o necruţătoare luptă de guerilă împotriva forţelor puterii britanice mandatare Această situaţie a avut drept consecinţă numeroase vărsări de sânge şi a provocat multă amărăciune de ambele părţi. Cu câtva timp înainte depusesem mărturie în faţa unei comisii angloamericane în legătură cu problema litigioasă a emigrării evreilor în Palestina. Americanii m-au ascultat cu vădită simpatie; britanicii cu impasibilitate. Acestea se petreceau în cursul lunilor zbuciumate care au precedat dobândirea independenţei Palestinei. Autorităţile britanice, s-o subliniem încă o dată, se preocupau mai mult de transporturile clandestine din Austria spre Palestina decât de eventuala fugă a criminalilor de război nazişti din zona lor.

A doua zi m-am dus la postul din Admont al Serviciului de securitate britanic, care era instalat inso tr-o casă veche cu două etaje, împodobită cu balcoane de fier forjat. Un sergent eu înfăţişare simpatică m-a întrebat ce doresc. I-am întins memoriul referitor la cazul Murer. Atitudinea lui s-a schimbat imediat. A pus hârtiile mele deoparte fără să le citească şi m-a întrebat de ce înştiinţasem jandarmeria austriacă în loc să mă adresez imediat F.S.S.¯ului. Nu folosisem căile legale. Mai fusesem în zona britanică? Mai participasem şi la arestarea altor persoane? Probabil că fusese informat de sosirea mea, pentru că am văzut că avea în faţă un lung chestionar. Mă interogă despre activitatea mea la Linz, despre Centrul de documentare, după care îmi puse întrebarea ce îi stătea pe limbă de la începutul convorbirii noastre:

— Ce ştii despre transporturile clandestine care se

îndreaptă spre Palestina prin Italia?

— Domnule sergent, eu am venit aici ca să discut cazul Murer.

— Aici - îmi replică el, - eu pun întrebările, iar dumneata răspunzi. Cine conduce organizaţia Irgun Zwai Leuni în Austria?

Membrii Irgunului - organizaţie evreiască extremistă, adeptă a violenţei - provocaseră, cu câteva zile mai înainte, deraierea unui tren militar britanic, lingă Mallnitz, la sud de Bad Gastein, şi moartea unui soldat englez. Am refuzat să răspund şi m-am ridicat. Sergentul mi-a barat drumul spre uşă.

— Sunt arestat, domnule sergent?

— - Nu, dar ai să răspunzi la întrebările mele.

Am tăcut.

— Foarte bine, ai să rămâi aici până la întoarcerea maiorului. Se înapoiază azi după-amiază de la Graz.

Aşadar, mă aflam sub stare de arest, după ce-i ajutasem pe britanici să pună mâna pe un important criminal de război, pe care ei ar fi trebuit să-l prindă de multă vreme. Dar nu păreau că se sinchisesc, obsedaţi cum erau de transporturile acelea clandestine 51

spre Palestina. Toţi aliaţii erau la curent cu aceste transporturi, dar francezii nu se ocupau de ele, sovieticii le tolerau, americanii le încurajau, iar britanicii le constatau cu sentimentul tot mai puternic că sunt înşelaţi. Era stupid să mi se pună întrebări în legătură cu acest subiect, pentru că englezii ştiau mult mai mult decât mine.

La prânz, sergentul mi-a oferit ceva de mâncare, dar nu mi-am dat osteneala să-i răspund. Deodată se auziră de afară nişte zgomote: erau mai multe glasuri, la’început izolate, apoi alcătuind un cor. „Vrem pe Wiesenthal! Vrem pe Wiesenthal!”, se auzea neîncetat.

Am făcut câţiva paşi spre fereastră. Strada era neagră de lume. Trebuie să fi fost sute de persoane,, pradă toate unei puternice furii. F.S.S.¯ul a baricadat

intrarea şi a aşezat două mitraliere pe balcon, fără a reuşi insă să aplaneze situaţia.

In acea mulţime furioasă se aflau partizani dârji, oameni ca Blitz şi Kussowistski, pe care nu-i înspăimântau mitralierele. Mai târziu mi s-a spus că cineva din lagărul Admont venise la postul F.S.S. în clipa când eu eram acolo şi auzise convorbirea mea cu sergentul. Se întorsese în fugă la lagăr şi dăduse alarma printre oameni, care hotărâră să mă „elibereze”.

Un tânăr locotenent intră în odaia în care mă aflam, îmi spuse că incidentul era *puţin cam* neplăcut şi că situaţia devenea critică. M-ar deranja să ies pentru eâteva clipe pe balcon şi să spun mulţimii că mă voi înapoia în scurt timp în lagăr?

Am refuzat.

— Nu eu le-am cerut să vină. De ce nu ieşiţi chiar dumneavoastră pe balcon să le vorbiţi?

Locotenentul deveni nervos. Dacă incidentul ajungea la urechile ofiţerilor de la cartierul general, putea să aibă unele neplăceri cu superiorii lui.

In cele din urmă, locotenentul telefona maiorului,

Ia Graz, care ceru să-mi vorbească. Maiorul cunoştea germana.

— Ce se întâmplă, domnule Wiesenthal? De ce sunteţi nepoliticos cu oamenii mei?

— - Domnule, eu am venit la post să vorbesc despre cazul Murer. Ei îmi cer alte informaţii, pe care refuz să le dau, şi mă reţin aici de mai multe ore.

— Vă cunoaştem toate activităţile, Herr Wiesenthal.

— Dacă am făcut ceva rău, de ce nu m-aţi arestat?

Urmă o clipă de tăcere, după care maiorul îmi ceru să dau din nou receptorul locotenentului. Am fost dus în altă încăpere. Peste o clipă, locotenentul intră şi-mi spuse că eram liber.

Când am ieşit din clădire, a izbucnit un puternic strigăt de victorie şi am fost dus în triumf până la lagăr. Austriecii se uitau la noi cu gura căscată, iar unii veneau

în urma noastră. Ei credeau că era vorba de o glumă bună, de un adevărat „Hetz” [2]. Probabil că în felul acesta îşi manifestau şi resentimentele faţă de ocupanţi. Unii austrieci mă salutară cu mare entuziasm. In lagăr, Blitz şi Kussowistski făcuseră rost de băutură ca să sărbătorească arestarea lui Murer. în noaptea aceea am fost aproape fericit.

Au trecut câteva săptămâni. In închisoarea din Graz, Murer îşi trâmbiţa nevinovăţia. Susţinea că se făcea o confuzie în legătură cu identitatea lui. Din Graz îmi parveneau zvonuri neplăcute: britanicii intenţionau să-i dea drumul lui Murer. Contam pe câţiva prieteni din sferele sus-puse ale Tribunalului militar internaţional de la Nürnberg; am dat mai multe telefoane urgente, al căror rezultat a fost că englezii au fost rugaţi, în mod oficial, să-l aducă pe Murer la

Nürnberg în calitate de eventual martor. Intre timp am expediat prin poştă o circulară adresată tuturor lagărelor de persoane strămutate din Austria şi Germania prin care solicitam ca martori pe cei dispuşi să vină să depună împotriva lui Murer. Aveam corespondenţi în multe lagăre şi am primit numeroase depoziţii, care mi-au parvenit prin intermediul comitetelor lagărelor respective. De asemenea, numeroase persoane au venit la biroul meu din Linz spre a-mi vorbi şi a redacta depoziţii sub care şi-au pus semnătura. Toate aceste documente au fost Înaintate autorităţilor britanice din Graz.

Dovezile împotriva lui Murer mi se păreau foarte solide şi aşa ar fi trebuit să fie. în decembrie 1948, britanicii s-au pronunţat pentru extrădarea lui Franz Murer în Uniunea Sovietică. Crimele de care era acuzat fuseseră săvârşite într-o regiune care făcea acum parte din Republica Sovietică Socialistă Lituaniană. Procesul lui Murer s-a judecat la Vilna în primăvara anului 1949. Depoziţiile tuturor martorilor din Austria au fost

2 — glumă (în original în limba germană). — Nota trad.

transmise autorităţilor sovietice, care au adunat, de asemenea, propriii lor martori. Murer a fost găsit vinovat „de a fi ucis cetăţeni sovietici” şi a fost condamnat la douăzeci şi cinci de ani muncă silnică.

Socoteam acest caz încheiat. Peste cinci ani, în 1954, am închis Centrul documentare din Linz, căci consecinţele războiului rece puseseră capăt muncii mele. Sentinţele pronunţate împotriva naziştilor fuseseră comutate, iar anchetele în curs suspendate. Nu exista nicio raţiune să continuu. Am expediat tot materialul pe care-l adunasem, o jumătate de tonă de documente, arhivelor Yad Vashem din Ierusalim.

în urma tratatului încheiat cu statul austriac în 1955, sovieticii au consimţit să înapoieze Austriei toţi prizonierii ei de război, în această categorie fiind in- 54 cluşi şi criminalii de război condamnaţi. Dar această eliberare nu însemna o amnistie generală. Potrivit chiar prevederilor tratatului, Austria se angaja să-i traducă pe aceşti criminali în faţa propriilor lor tribunale. Am luat cunoştinţă şi eu de lista prizonierilor repatriaţi din Rusia. Numele lui Murer nu figura. Poate că ruşii nu-l eliberaseră deoarece socotiseră crimele sale prea grave ori poate că murise.

După capturarea lui Eichmann, în mai 1960, mi-au trebuit unele date în legătură cu Murer ca să-mi completez dosarele. Am chemat jandarmeria din Gaishorn, cerând amănunte despre arestarea lui din 1947. Şeful postului mi-a răspuns că nu ştie nimic, dar îmi propunea să revin la telefon mai târziu, după ee-l va întreba chiar pe Murer.

— Cum? N-a murit?

— Nici vorbă! S-a întors acum patru ani şi trăieşte, ca şi înainte, din exploatarea fermei sale.

Am mulţumit şi am închis telefonul. Ştirea primită îmi tăiase răsuflarea. Murer era liber! Am telefonat la diferiţi funcţionari din Ministerul de Justiţie ca să aflu din ce cauză numele lui Murer nu figurase pe lista

criminalilor de război repatriaţi din U.R.S.S. Răspunsurile pe care le-am primit erau confuze. Unii spuneau că n-aveau niciun amestec în toate astea. In cele din urmă, mi s-a spus că numele lui Murer fusese omis „dintr-o inadvertenţă”... Datorită unei greşeli birocratice.

Am început atunci să mă interesez de soarta altor criminali de război, repatriaţi după încheierea tratatului de stat. Din cele două sute de persoane figurând pe listă, doar trei şefi SS fuseseră judecaţi de austrieci. Dintre aceştia, Hermann Gabriel şi Leopold Mitas fuseseră condamnaţi la închisoare pe viaţă, iar Johann Poli la douăzeci de ani închisoare. Mitas fusese eliberat după doi ani, iar Poli după optsprezece luni. Din două sute de persoane, numai Gabriel se mai afla în detenţie. 59

Toate celelalte procese fuseseră anulate prin decrete prezidenţiale.

Dar Murer? Revenit la ferma lui, era un membru respectabil al partidului catolic popular, preşedintele Camerei agricole din regiune, rostise mai multe discursuri publice şi înmânase chiar decoraţii unor fermieri în prezenţa unui membru al guvernului.

M-am adresat imediat în scris ministrului de justiţie al Austriei. Ce atitudine intenţionau autorităţile să ia în cazul lui Murer? Mi se răspunse să trimit „dosarul respectiv” la secţid a Xl-a a ministerului. Toate dosarele întocmite de mine in legătură cu Murer mi-au fost înapoiate de la Ierusalim. Am făcut fotocopii după ele şi am înaintat ministerului treizeci şi două de depoziţii, luate sub prestare de jurământ. Cum nu se întâmpla nimic, am telefonat după mai multe săptămlni la secţia a Xl-a. Un funcţionar superior care era la curent cu întreaga afacere m-a informat că depoziţiile respective nu puteau fi folosite împotriva lui Murer deoarece se făcuse o dată uz de ele pentru condamnarea pronunţată la Vilna.

— Dar el nu şi-a ispăşit decât o parte din pedeapsă în închisorile ruseşti, am replicat eu.

— Da, ştiu - mi s-a răspuns -, însă Murer a fost deţinut şapte ani în închisorile sovietice, care sunt, după părerea noastră, de trei ori mai aspre decât cele din Austria, aşa încât închisoarea făcută acolo echivalează cu o detenţie de douăzeci şi unu de ani în condiţiile noastre, nu-i aşa? Chiar dacă un tribunal austriac l-ar condamna acum la moarte, el tot ar fi eliberat, potrivit legilor noastre, după douăzeci de ani pentru bună purtare. Or, cum el a ispăşit, potrivit aprecierilor noastre, douăzeci şi unu de ani, de ce să intentăm un nou proces?

Funcţionarul părea îneântat de aritmetica superi-66 oară a justiţiei austriaee.

— Asta înseamnă - întrebai eu - că în această ţară Murer nu mai e considerat drept un condamnat?

— Nu, nu, nu în Austria.

— Aşadar, teoretic, Murer ar putea fi ales preşedinte al ţării?

înaltul funcţionar părea foarte plictisit.

— De ce vă înverşunaţi împotriva unui om care şi-a ispăşit pedeapsa?

— Mi se pare că nu ne înţelegem. Durata unei vieţi omeneşti e prea scurtă pentru ca Murer să poată ispăşi vreodată crimele pe care le-a făptuit la Vilna. Nu cer răzbunare, ci dreptate. Murer a fost condamnat la douăzeci şi cinci de ani. Conform prevederilor tratatului din 1955, el ar fi trebuit să fie judecat de un tribunal austriac.

Funcţionarul tăcu o clipă. Apoi spuse:

— Foarte bine; ciacă puteţi să ne procuraţi noi dovezi, domnule Wiesenthal, o să luăm măsuri.

După aceea, tribunalele austriece au refuzat să ia în consideraţie mărturiile strânse în 1947. Se pretexta că aceste dovezi determinaseră condamnarea lui Murer în Rusia. Când am subliniat că Murer nu ispăşise decât o parte din pedeapsă, Ministerul de Justiţie mi-a opus o tăcere glacială. Mi se cereau noi dovezi. Aceasta însemna că trebuia să readuc pe tapet toată chestiunea...

şi să găsesc noi martori după... optsprezece ani do la trecerea lui Murer prin Vilna. Nu avea să fie uşor. Dacă mai rămăseseră supravieţuitori, aceştia aveau să refuze să depună mărturie după atâţia ani. Singurul lucru pe care-l puteau dori era să uite ce se întâmplase şi să fie lăsaţi în pace.

Am luat legătura cu asociaţiile foştilor locuitori din Vilna, care se constituiseră în Israel, în Canada, în Statele Unite, în Africa de Sud şi în Noua Zeelandă. Dosarele marelui nostru Centru de documentare din Viena erau destul de precise şi ţinute la zi, astfel că 57.

ne-au dat posibilitate să descoperim noi martori. Am cerut tuturor acestor persoane informaţii *numai* despre crimele în care Murer fusese *personal* implicat. Le-am explicat clar tuturor acestor eventuali martori că acuzaţiile de ordin general, chiar dacă erau emoţionante, nu puteau servi la nimic.

Reacţiile s-au dovedit uimitoare. Am primit aproape douăzeci de noi depoziţii, cu amănunte specifice şi precise. Wolf Fainberg, care locuia acum la Vineland, în New Jersey, arăta că fusese oprit într-una din zilele lunii decembrie 1941 de către Murer şi adjutantul lui, Hering pe strada Ridnicka, la intrarea în gheto. îi ceruseră legitimaţia. în timp ce Hering o cerceta, o fetiţă evreică de zece ani, cu spatele încovoiat, cobora strada. Atunci Murer i-a spus lui Hering:

— Ia te uită ce pleavă ţineţi în ghetou. Apoi a scos revolverul din buzunar şi a ucis-o pe fetiţă. Fainberg a plecat. Seara, cei ce locuiau pe strada aceea i-au spus că fetiţa murise pe loc.

— Revăd şi azi scena de atunci şi n-am s-o pot uita niciodată - adăuga Fainberg. — Murer purta o uniformă cafenie, iar Hering o manta de piele.

Isak Kulkin, domiciliat actualmente la Frânei, în California, descria executarea a şase evrei din ghetou la sfârşitul anului 1942:

„Şase bărbaţi au fost spânzuraţi în depozitul vechi.

Am văzut cum s-a desfăşurat execuţia de la o fereastră situată nu prea departe. Una din victime a căzut din cauză că frânghia slăbise. Atunci s-a aruncat la picioarele lui Murer cerând îndurare, dar acesta a dat ordin să fie spânzurat a doua oară”.

Szymon Nastocki, fost locuitor al oraşului Vilna, stabilit în prezent la New York, relata despre cele în- *58* tâmplate într-una din zilele lunii martie 1943, când

Murer a adunat femeile şi copiii în curtea lagărului de muncă local şi le-a ordonat poliţiştilor să despartă copiii de mame şi să le încarce pe acestea în camioanele care se aflau acolo. „Copiii au fost aruncaţi ca nişte colete. Se petreceau scene sfâşietoare, dar Murer a rămas neînduplecat. O femeie şi-a strâns copilul la piept şi a început să se bată cu SS-iştii. Mama şi copilul au fost aruncaţi în camion. Femeia în cauză era farmacistă şi-şi făcuse studiile la Berlin.

— *Ist das die deutsche Kultur*? Asta-i civilizaţia germană? — strigă ea. Atunci Murer a dat ordin să fie coborâtă din camion şi a poruncit adjunctului său Martin Weiss s-o împuşte imediat. Trupul ei a fost lăsat acolo, atârnat de sârmele ghimpate”.

Aceste noi mărturii au fost trimise Ministerului Justiţiei din Viena. Au trecut însă mai multe săptămâni fără să se ia nicio măsură. Murer se afla tot la ferma lui, bucurându-se de viaţă şi de libertate, roade ciudate ale sistemului politic austriac. Nu peste mult timp urmau să aibă loc alegeri şi cele două mari partide din ţară nu ţineau de loc să înceapă un nou proces antinazist, care putea să supere peste jumătate de, milion de foşti nazişti din Austria, reprezentând, la urma urmei, jumătate de milion de voturi.

Ne aflam în faţa uneia din acele situaţii în care doar un apel direct la conştiinţa mondială părea să poată urni lucrurile din loc. La 2 februarie 1961, Congregaţia evreiască din Viena a anunţat o conferinţă de presă cu tema: „Asasinii printre noi”. Am dat corespondenţilor

presei mondiale informaţii amănunţite despre cazul Franz Murer.

Peste eâteva săptămâni, faptele petrecute în ghetoul din Vilna erau menţionate la procesul lui Eichmann din Ierusalim, unde remarcabilul scriitor Mark Dvorzecki, originar din Vilna, astăzi profesor la Universitatea Bar-Ilan din Tel-Aviv, a evocat cele întâmpâate in oraşul lui. Relatările sale au fost reproduse de ziarele din lumea întreagă.

Cu cit se înmulţeau editorialele consacrate acestui subiect, cu atât opinia publică devenea mai stăruitoare. Autorităţile s-au văzut silite să acţioneze. Murer a fost arestat şi acuzat de şaptesprezece omoruri. Arestarea lui a dat naştere la unele dezordini la Gaishorn, unde ţăranii, prieteni cu el, s-au adunat ca să protesteze. Ei s-au dus la Liezen, oraşul cel mai apropiat, ameninţând să devasteze sediul autorităţilor provinciei. Au fost rostite discursuri înflăcărate în apărarea concetăţeanului şi camaradului lor Murer. A fost trimisă o delegaţie ca să protesteze la Ministerul de Justiţie din Viena.

Procesul lui Murer s-a deschis la Graz Ia 10 iunie 1963. Acuzatul era învinovăţit că în cincisprezece cazuri precise „săvârşise asasinate cu propriile lui mâi'ni". Mai târziu, procurorul general a mai adăugat două. Veniseră aproximativ doisprezece martori din Germania, Israel şi Statele Unite. Unul din cei mai importanţi martori ai acuzării era Iacob Brodi, al cărui fiu, Daniel, fusese ucis sub ochii lui de către Murer la intrarea ghetoului din Vilna. Brodi avea acum şaizeci şi opt de ani. După război emigrase în America, unde trăia singur într-o mică fermă izolată din New Jersey. Era un solitar. Nu voia să vadă pe nimeni, ducea o viaţă simplă şi refuzase să primească suma la care avea dreptul cu titlu de despăgubire din partea Germaniei. Trecuseră douăzeci de ani de când Murer îi ucisese fiul, dar timpul nu-l făcuse pe Brodi să uite. Revedea în fiecare zi şi aproape în fiecare noapte scena de la intrarea în ghetou.

Refuzase categoric să dea curs îndemnului din prima mea scrisoare prin care îi ceream în mod expres să vină 60 să depună mărturie la Graz. Nu putea suporta ideea de a se găsi faţă in faţă eu ucigaşul. I-am mai scris de câteva ori, spunându-i că avem faţă de morţii noştri datoria de a-i face pe cei vii să afle ee s-a petrecut. Tocmai atunci, respectabilul săptămânal german „Die Zeit” se ridicase împotriva „noului val de neîncredere” şi arăta că tânăra generaţie nu cunoştea „epoca nazistă deci! din cărţile de istorie”. Amnistiaţii înghiţeau cu noduri. I-am explicat lui Brodi că, evident, tăcerea lui nu slujea cu nimic fiului său, dar că el putea să ajute la salvarea unor băieţi care aveau astăzi vârsta lui Daniel şi care nu cunoşteau crimele săvârşite deeât din manualele de istorie. O curte cu juri, un judecător şi un procuror il transformă într-un om real pe acuzat, face din el altceva deeit un personaj dintr-o carte de istorie şi, în orice caz, nu un erou. N-am primit niciun răspuns şi pierdusem orice nădejde că aveam să mai aud vorbindu-se despre el. în ajunul deschiderii procesului însă, Iacob Brodi mi-a telegrafiat, anunţându-mă că lua avionul şi că avea să sosească la timp.

Peste patru zile făceam cunoştinţă cu dmsul în camera pe care o ocupa la „Hotelul Soarelui” din Graz, unde fuseseră găzduiţi toţi martorii. Era un om obosit, cu părul alb şi ochii foarte încercănaţi. Cu obrazul lui ars de soare şi zbârcit semăna mai degrabă cu un fermier american din Middle West deeât cu un refugiat din ghetoul din Vilna. I-am spus că eram fericit că venise...că va fi unul din mai’torii de bază şi că depoziţia lui nu putea să nu influenţeze juriul. Procesul nu se desfăşura prea bine din punctul de vedere al acuzării. Trecuseră patru zile şi Murer continua să nege cu cinism toate faptele. Martorii se perindau unul după altul şi-l identificau, dar Murer pretindea că se înşelau, eă îl confundau cu altcineva. Nu se atinsese niciodată de un evreu, nu văzuse niciodată un evreu asasinat. Era

nevinovat, victima unei erori monstruoase.

Atunci Brodi mi-a spus: „Am auzit că cei ddi fii ai lui Murer şi soţia lui stau in primul rând în sala do şedinţe şi că-şi bat joc de martori”.

Am încuviinţat. Tinerii aceia stupizi considerau procesul ca o mare reprezentaţie. Râdeau şi se strâmbau. Doi ziarişti străini au fost atât de scandalizaţi, incit l-au întrebat pe preşedintele tribunalului de ce nu-i cheamă la ordine. El le-a răspuns corespondenţilor că nu-i observase pe aceşti băieţi. — Brodi mi-a spus liniştit: „Au să înceteze să-şi bată joc când am să fiu eu chemat la bară”. Mă străpunse cu privirea şi continuă:

— Eu n-am venit aici să depun mărturie. Am venit să *acţionez*. Şi-a desfăcut haina şi a scos un cuţit iung.

— Mi-am putut face rost de un plan al sălii de şedinţă şi am văzut că bara e foarte aproape de locul unde stă Murer. Murer mi-a omorât copilul sub ochii mei. Şi eu am să-l ucid, în faţa soţiei şi copiilor lui, cu acest ¿cuţit.

Brodi vorbea fără emoţie, ca un om care a luat o hotărâre definitivă, şi-mi dădeam seama că era extrem de serios. îmi spuse că de douăzeci de ani nu se gândea la altceva. Nu credea în dreptatea oamenilor, pierduse credinţa în dreptatea lui Dumnezeu şi avea să-şi facă dreptate cu propriile lui mâini. Consecinţele gestului lui nu-l înfricoşau pentru că oricum viaţa lui era terminată. Se sfârşise în ziua aceea, cu douăzeci de ani în urmă, în ghetou.

— Dacă încerci să-l omori pe Murer, o să fii tratat şi dumneata ca un criminal, i-am spus eu.

— Da. Dar avocaţi mari au să-mi asigure apărarea.

— Nu aceasta-i problema. Nu interesează ce motive vei avea, lumea te va socoti un ucigaş. Tocmai astfel de gesturi aşteaptă naziştii. Iată ce vor spune:

— Uitaţi-vă la aceşti evrei care au întotdeauna pe buze cuvântul dreptate. îl acuză pe Murer de omor şi ei

$2 înşişi sunt nişte ucigaşi. Aşadar, Murer a ucis un

evreu, iar un evreu l-a ucis pe el. Care-i deosebirea? Iată ce vor spune.

Brodi făcu un semn din cap, puţin convins.

— Gândeşte-te la Eichmann - am adăugat eu. — Ar fi putut fi executat în Argentina fără să rămână nicio urmă. Dar israelienii ştiau că era necesar să fie adus înapoi peste mări şi să înfrunte duşmănia întregii lumi, care putea să-i acuze că nesocotesc dreptul internaţional.

De ce s-a procedat astfel? Pentru că Eichmann *trebuia să fie judecat*. Judecata era mai importantă decât acuzatul. Eichmann era un om mort încă de când a păşit pentru prima dată în sala tribunalului. Dar acest proces avea scopul să convingă milioane de oameni, pe aceia care nu ştiau nimic sau nu voiau să ştie nimic, ca şi pe aceia care în adâncul cugetului lor ştiau, dar refuzau să admită chiar faţă de ei înşişi.

Toţi aceşti oameni l-au văzut pe cel ce organizase întregul mecanism al „soluţiei finale”, executarea a şase milioane de fiinţe omeneşti: un omuleţ chel, jalnic în cuşca aceea de sticlă. Ei aflaseră despre existenţa dovezilor, citiseră ziarele, văzuseră filmele. Şi, în cele din urmă, şi-au dat seama că toate acestea se întâmplaseră cu adevărat, numai că evenimentele fuseseră şi mai îngrozitoare decât şi-ar fi putut închipui cineva.

Brodi clătină din cap.

— Eu nu am venit aici pentru statul Israel. N-am venit în numele poporului evreu, ci ca tată al copilului meu care a fost asasinat.

Mă privea cu ochii lui aspri, neîndurători. Doream cu desperare să-l văd plângând. Dar poate că nu mai putea plânge.

— Ascultă - i-am spus -, dacă îl omori pe Murer, toată munca noastră va deveni zadarnică. Noi nu ne putem urmări scopul servindu-ne de *metodele lor*. Ai citit Biblia, Iacob Brodi, şi cunoşti porunca a cincea: 63

să nu ucizi. Vreau ca Murer, şi nu dumneata, să

părăsească sala ca acuzat, ca vinovat. El clătină din nou din cap:

— Vorbe, domnule Wiesenthal, nimic altceva decât vorbe. Pentru dumneata e atât de uşor! Nu copilul dumitale, ci băiatul meu a fost ucis. Ţi-am spus că nu voiam să vin. Mi-ai demonstrat că era necesar. Bine, acum iată-mă aici. Şi ştii de ce am venit.

M-am întors, incapabil să suport expresia ochilor lui. Apoi i-am vorbit îndelung... despre ce, nu-mi mai amintesc absolut precis, dar era vorba despre mine. De ee luasem hotărârea.să mă consacru activităţii pe care o desfăşuram de optsprezece ani? Pur şi simplu pentru că trebuia s-o facă cineva, pentru copiii noştri şi, de asemenea, pentru ai *lor*, *şi* aceasta fără ură.

Şi i-am mai spus:

— Mi se mai întâmpla uneori să plâng, domnule Brodi, când aflu despre destinele unor copii din lagărele de concentrare. Am plâns când am aflat despre moartea fiului dumitale. Pentru că ar fi putut să fie al meu. Copilul dumitale a fost şi al meu. Dumneata crezi, într-adevăr, că mi-aş putea continua activitatea dacă n-aş fi însufleţit de aceste sentimente?

L-am luat de braţ. Deodată capul lui Iacob Brodi căzu pe umărul meu. Plângea. Era scuturat din cap până în picioare de o convulsie. Peste câteva clipe părăseam camera cu cuţitul lui în buzunar.

A doua zi, Iacob Brodi a depus mărturie în faţa instanţei. Nu i-a aruncat nicio privire lui Murer şi şi-a făcut depoziţia cu o voce fără inflexiuni, ca şi când faptele la care se referea ar fi privit pe altcineva. Sala era foarte liniştită. Chiar şi copiii lui Murer şi-au dat seama de încercarea prin care trecea acest om singu- 64 raţie,şi nu şi-au bătut joc de el. Apărarea nu i-a pus nicio întrebare şi el a părăsit sala de şedinţe. Atunci Murer s-a ridicat, pretinzând din nou că martorul trebuie să se fi înşelat. Nu el îl omorâse pe tânăr. Poate că fusese altcineva...

curma*

Procesul a durat trei săptămâni. Ziariştii străini şi-au dat seama cât se poate de bine că atmosfera tribunalului era net favorabilă acuzatului. Unii dintre juraţi, îmbrăcaţi cu tradiţionalele costume de loden, îl priveau pe Murer cu vădită simpatie. Alţii încercau să urmărească mersul procesului cu nepărtinire, dar aceştia se aflau în minoritate. Principalul ziar din Graz îşi însuşise argumentele avocaţilor lui Murer. Se spune că acesta din urmă primise numeroase scrisori de simpatie din partea prietenilor lui politici.

Auditoriul nu-şi ascundea mulţumirea când apărarea izbutea să înfunde un martor. Unul dintre aceştia cu-a atât de tulburat când şi-a făcut depoziţia, încât a confundat un amănunt. Altul, descriind unul din omorurile făptuite de Murer, nu a mai fost absolut sigur în legătură cu data. Acuzatul a profitat de aceasta pentru a dovedi în chip concludent că nu se afla la Vilna în acea perioadă. Se înţelege că aceste două mărturii au fost anulate.

Printre martorii apărării figura Martin Weis, fostul adjunct al lui Murer în ghetoul din Vilna, adus cu această ocazie de la închisoarea din Staubing (Bavaria), unde îşi ispăşea condamnarea la închisoare pe viaţă pentru execuţii colective. Când Weiss a subliniat că „unii ofiţeri lituanieni purtau uniforme asemănătoare cu cea a Iui Murer”, un murmur de satisfacţie a străbătut asistenţa.

Mărturiile acuzării au fost primite cu o tăcere glacială (avocatul lui Murer mă caracterizase drept un „vânător de oameni”). Israel Sebulski, care trăieşte astăzi ggj la München, a declarat in faţa tribunalului că băiatul lui de cincisprezece ani fusese bătut fără milă de Murer, datorită cărui fapt îşi pierduse minţile şi îi paralizaseră picioarele, ceea ce făceau necesară îngrijirea lui într-o instituţie specială. Doamna Tova Rajzman din Tel-Aviv a declarat sub prestare de jurământ că Murer îi ucisese sora pentru că luase o bucată de

pâine de la o poloneză. In furia lui, adăugă ea, omorâse încă trei femei şi un bărbat care se aflau în apropiere. Evocând această scenă, doamna Rajzman, copleşită de amintire, începu să strige.

— Nu strigaţi în sala de şedinţe! — o apostrofă preşedintele şedinţei, *Hofratul* * dr. Peyer.

i - Scuzaţi-mă, domnule preşedinte, dar era îngrozitor. Sângele surorii mele mă împroşease pe picioare.

— Nu s-ar putea ca ucigaşul să fi fost altcineva?

— Nu, domnule preşedinte> Era Murer. Mi-l amintesc de când a sosit în ghetou. Mă bătuse pe stradă. Când trecea pe străzile ghetoului, toată lumea era obligată să coboare de pe trotuar, iar bărbaţii să-l salute descoperind u-se.

Procurorul Schumann îşi pregătise acuzarea cu multă meticulozitate. Studiase dosarele liPl Murer la Frankfurt şi München. în rechizitoriul lui a subliniat că Murer fusese identificat de către toţi martorii. El a făcut apel la conştiinţa juraţilor, cerându-le să-l judece pe acuzat ca şi când ar fi fost vorba de asasinul propriilor lor copii.

— în ceea ce priveşte ultimele şase cazuri evocate, este imposibil, raţional vorbind, să ne îndoim de vina acuzatului a spus procurorul. — Nu trebuie să uităm că acest proces a zdruncinat puternic iluzia că noi, austriecii, am putea pretinde că sintern un popor civilizat (*Kulturvolk*).

Ç

* - consilief de curte (în original în limba germană). — *Nota irad.*

După patru ore de deliberare, juriul a revenit în sală pronunţând verdictul: acuzatul fusese găsit nevinovat. în Austria există obiceiul să se anunţe numărul exact al voturilor. Preşedintele juriului a precizat că, deoarece în două din cele şaptesprezece cazuri s-a înregistrat egalitate de voturi, asigurase

ieşirea din impas dându-şi votul în favoarea lui Murer.

în ziua când s-a dat sentinţa, nu eram la Graz. Ziariştii mi-au povestit mai târziu că asistenţa a aplaudat şi a aclamat când s-a pronunţat achitarea lui Murer. Unii dintre participanţii la proces s-au dus să caute flori în timp ce juriul mai delibera. Apoi s-au repezit către Murer, oferindu-i-le.

Unui diplomat american care venise a doua zi în vizită la nişte prieteni la Graz şi voia să ofere flori gazdei i s-a răspuns la trei florării că nu mai au. Fuseseră toate cumpărate cu prilejul încheierii procesului. Murer a părăsit sala de şedinţe triumfător ca un erou. A fost văzut plecând în „Mercedesul” unui anume Rudolf Hochreiner, un nazist care fusese acuzat de uciderea a nouă evrei şi achitat.

O furtună de proteste, de indignare a cuprins întreaga Austrie. Cu câteva excepţii, presa austriacă este antinazistă şi democratică. O serie de ziare de toate nuanţele politice au caracterizat sentinţa drept o parodie de justiţie, un *Justizskanclal* *. La Viena, studenţii catolici şi-au pus stele galbene pe piept şi au defilat pe străzi scandând: „Murer este un ucigaş. Murer trebuie să fie pedepsit”. După aceea a fost oficiată o slujbă la biserica Sfântul Mihail, în semn de căinţă pentru crimele săvârşite de creştini împotriva evreilor.

’* - un scandal judiciar (în original în limba germană). — *Nota trad*.

Procurorul a făcut apel. Curtea Supremă austriacă autorizase apelul din cauza unuia din capetele de acuzaţie, în legătură cu care descoperisem că Murer fusese văzut de doi martori comiţând aceeaşi crimă. Aceşti martori nu se cunoşteau, trăiau în două părţi diferite ale lumii, dar descriseseră aceeaşi scenă independent unul de celălalt. Murer avea să fie tiimis din nou în judecată şi justiţia mai putea să biruie.

La câteva zile după achitarea lui Murer l-am întâlnit pe Iacob Brodi în holul unui hotel din Viena.

Privirea lui a alunecat peste mine de parcă nici nu m-ar fi văzut. Am înţeles... Poate că salvasem viaţa lui Murer. Gândul acesta nu-mi era prea plăcut, dar n-aş fi putut proceda altfel.

3

Secretele organizaţiei ODESSA

La sfârşitul anului 1947 am început să urmăresc căile care le foloseau pentru a dispărea naziştii notorii care mai figurau pe listele persoanelor urmărite de mai multe naţiuni. Ştiam că, spre sfârşitul războiului, serviciile R.S.H.A. le procuraseră şefilor nazişti proeminenţi şi colaboratorilor mai importanţi ai Gestapoului acte de identitate false. Dar numele lor mă interesau mai puţin decât căile pe care le folosiseră ca să dispară. Esenţial era să descopăr unde plecaseră, cum ajunseseră la destinaţie, cine îi ajutase şi cine finanţase fuga lor.

Orice criminal nazist ştia că nu putea spera să găsească decât un sprijin foarte slab atât în Anglia cit şi în Peninsula Scandinavică. Prin urmare, celor care voiau să fugă nu le rămânea decât Sudul. Pe o hartă a globului am trasat cu un creion ascuţit toate rutele pe care ştiam că le urmaseră şefii nazişti. Am constatat ca se detaşau trei direcţii principale.

Prima ducea din Germania în Austria şi în Italia şi do acolo în Spania. Cea dc-a doua pornea drept spre ţările arabe. A treia rută lega Germania de anumite ţări din America de Sud. Până la căderea lui Peron, în 1955, Argentina a fost ţara făgăduinţei pentru înalţii demnitari nazişti. Acum refugiul la modă pentru elita SS este Paraguayul.

Am trecut apoi detaliile itinerariilor cunoscute pe hărţi mai amănunţite ale Europei centrale şi meridionale. Multe transporturi fuseseră îndreptate printr-o serie de oraşe germane, ca Bremen, Frankfurt, Augsburg, Stuttgart şi München, către Allgäu, regiune pierdută în pădurile Bavariei şi prezentând avantajul că se află în

apropierea frontierelor cu Austria şi Elveţia.

Multe din aceste itinerarii păreau să se îndrepte spre Memingen, oraş medieval aflat în inima regiunii Allgäu, de unde se despărţeau în două. Unul mergea către Lindau, pe malul lacului Constanţa, punct în care se bifurca din nou, şi anume către Bregenz, in Austria, şi către Elveţia, aflată în imediată apropiere. Drumul principal pornea de la Memingen la Innsbruck şi de aici spre Italia, prin trecătoarea Brenner. Mai târziu am descoperit că naziştii numeau această linie nordsud, „axa B.¯B.u, nume codificat pentru direcţia Bremen-Bari. Era limpede că nu putea fi vorba de o coincidenţă. Se părea că anumite persoane particulare, dacă nu chiar o întreagă organizaţie, puseseră la punct aceste evadări. Şi, într-adevăr, s-a descoperit că era vorba de o organizaţie clandestină extrem de eficientă care dispunea de banii necesari - şi avea nevoie de foarte mulţi.

La procesul de la Nürnberg am întâlnit un german care venise ca martor. 11 voi numi Hans. Fusese,şi este şi acum un antinazist convins. Trăieşte in Germania şi a trebuit să i se asigure protecţia. Hans mi-a fost recomandat de prietenii mei americani. Făcuse parte din

Abwehr şi, ca mulţi dintre ofiţerii superiori cu trecut familial impresionant, privise mai întâi cu dispreţ şi apoi cu teamă elementele criminale din *Sicherheitsdienst* (S.D.) al partidului. Rivalitatea care exista între serviciul de contraspionaj al Wehrmachtului şi cel al partidului s-a terminat, cum era şi logic, prin înfrângerea totală a Abwehrului. Şeful acestuia, amiralul Canaris, a murit într-un lagăr de concentrare. Mulţi dintre colaboratorii lui au fost de asemenea executaţi. Cit despre supravieţuitori, aceştia n-au să uite niciodată umilinţa suferită. Unii dintre ei m-au ajutat temeinic.

La câteva săptămâni după întâlnirea de la Nürnberg, în cursul căreia noul meu cunoscut se arătase destul de reţinut, l-am revăzut pe Hans la hotelul

„Goldener Hirschi! din Salzburg. De data aceasta mi-a vorbit cu toată sinceritatea; cred că între timp luase informaţii despre mine. Am discutat despre situaţia politică. Hans era pesimist şi-i critica vehement pe aliaţi:

— Nu e greu de imaginat ce se va întâmpla. Acum, când unii din şefii nazişti au fost condamnaţi, pe cei mai mulţi dintre criminalii mai puţin importanţi aliaţii îi vor elibera după o condamnare simbolică. Nimeni nu vrea să se ocupe de pleava nazistă. O să vedeţi... în scurt timp vor obţine posturi importante şi vor fi invulnerabili, pentru că nu poţi să pedepseşti de două ori un om pentru acelaşi delict.

Spusele lui s-au dovedit profetice.

— Aliaţii au comis o greşeală hotărând să purifice Germania - arăta Hans. — Iniţiativă lăudabilă, dar fără şanse de reuşită. Ei nu vor înţelege niciodată mentalitatea nazistă. Cum ar putea s-o înţeleagă? Ar fi trebuit să încredinţeze această sarcină germanilor cinstiţi. *Există şi din ăştia*, cu toate că după război au fost socotiţi cu toţii „germani răi”. Criminalii SS-işti ar fi trebuit să fie judecaţi de tribunale germane. Judecătorii germani ar fi ştiut să înţeleagă spiritul întortocheat al acuzaţilor şi i-ar fi pedepsit pe vinovaţi. Acum e prea târziu. Naziştii au învăţat să-i tragă pe sfoară pe „inocenţii de peste ocean”. Arma secretă a naziştilor sunt fetele drăguţe din Germania şi din Austria. Criza a trecut,şi naziştii îşi recapătă forţele. Aţi fi surprins dacă aţi auzi cum se vorbeşte încă de pe acum în cercurile naziste despre cel de-al patrulea Reich. Grangurii sunt în străinătate şi au început să conspire. Ei se află în siguranţă în unele din ţările care nu recunosc legile privitoare la extrădare.

Era clar că Hans ştia mai mult decât îmi spunea. Am încercat să-l trag de limbă. Poate că aveam să aflu de la el ceea ce mă interesa.

— Cum au fugit şefii nazişti?

— N-aţi auzit niciodată despre ODESSA? — mă

întrebă Hans.

— Cum să nu - i-am răspuns eu cu o naivitate de care aveam să-mi dau imediat seama. — Odesa din Ucraina? Am fost acolo înainte de război. E un oraş frumos.

— Nu, nu - făcu Hans cu un gest de nerăbdare - ODESSA cu majuscule. Organizaţia secretă pentru evadarea clandestină a membrilor SS.

Multe din ideile prinse până atunci din zbor începeau să capete un înţeles. îmi aminteam că auzisem de anumiţi nazişti împărtăşindu-şi unul altuia că „cineva plecase la Odesa” şi că mă întrebasem ce putea să însemne aceasta.

— ODESSA - mi-a spus Hans - deţine un record remarcabil în organizarea evadării criminalilor SS-işti şi a colaboratorilor Gestapoului peste graniţă. Ea i-a ajutat chiar să evadeze din închisoare.

în noaptea aceea, Hans mi-a povestit toată istoria acestei uluitoare organizaţii. întemeiată în 1947, numele ei - ODESSA - însemna „*Organisation der SS - Angehörigen*” (Organizaţia membrilor SS).

— La sfârşitul războiului - mi-a spus Hans - nu exista o asemenea organizaţie, deşi aliaţii au crezut deseori că ar putea să existe. Şefii nazişti trăiau ascunşi sau reapăreau sub nume fals. Apoi fură înfiinţate primele comitete, care se pare că asigurau legătura între deţinuţii nazişti şi familiile lor. Aceste comitete aveau binecuvântarea bisericii şi a aliaţilor. Ele pretindeau că nu sunt decât instituţii de binefacere. Într-adevăr, mulţi oameni care nu avuseseră niciodată legături cu instituţiile naziste se ofereau voluntar spre a activa în aceste comitete. Hans începu să râdă.

„O glumă bună când stai să te gândeşti la toate astea!” Chiar sub ochii ofiţerilor aliaţi şi ai germanilor de treabă s-au stabilit legături utile intre naziştii în*j* chişi şi noile grupuri clandestine din afară. Aceste comitete transmiteau familiilor scrisorile deţinuţilor. Din

nefericire, cu toată cenzura, niciun expert nu şi-a dat osteneala să citească cu atenţie scrisorile astea. Nimeni nu părea să se intereseze de ele. Naziştii nu trebuie însă subestimaţi. Ei avuseseră timp să se pregătească pentru înfrângere şi să stabilească coduri secrete cu mult înainte de prăbuşirea celui de-al treilea Reich, După o detenţiune de câteva luni sau câţiva ani, îndată ce se eliberau, treceau în grija noilor reţele clandestine. Cea mai importantă dintre acestea se numea „Păianjenul” (*Spinne*). Aşa se întâmpla cu cei care făcuseră închisoare. Erau însă şi mulţi naziști care fuseseră eliberaţi din lagărele de internare aliate fără judecată sau care scăpaseră de arestare, nefiind identificaţi în mijlocul confuziei care domnea atunci. Situaţia putea însă să se schimbe, şi gândul acesta îi neliniştea. Le era teamă să zăbovească în Germania unde riscau să se descopere îngrozitorul adevăr despre crimele lor. Trebuiau să fugă. Naziştii hotărâră că a sosit momentul să organizeze o reţea clandestină de evadare pe scară mondială.

Aşa a luat naştere ODESSA. In locul fostei axe B.¯B. (Bremen-Bari), ODESSA a folosit două rute principale,,şi anume Bremen-Roma şi Bremen-Genova. Hans nu ştia unde îşi avea reşedinţa *Verteilerkopf*-ul, centrul de repartizare al organizaţiei; poate la Augsburg sau la Stuttgart, sau chiar în îndepărtata Argentină. Printre acţiunile cele mai importante ale ODESSEI se numărau organizarea evadării lui Martin Bormann, adjunctul lui Hitler, cit şi a lui Adolf Eichmann.

Într-un timp surprinzător de scurt, ODESSA a pus la punct o eficientă reţea de curieri, recrutaţi în locurile cele mai neaşteptate. Astfel, ea se folosea de şoferii camioanelor germane care transportau pe autostrada München-Salzburg ziarul armatei americane „The Stars and Stripes”. Aceşti curieri solicitaseră posturile de şoferi sub nume false iar americanii din München neglijaseră să-i verifice amănunţit înainte de a-i angaja.

Ideea era strălucită. Poliţia militară nu percheziţiona niciodată aceste camioane. Şoferii le ofereau poliţiştilor câteva exemplare ale ziarului, apoi treceau frontiera germano-austriacă în apropiere de Salzburg cu câţiva fugari nazişti ascunşi în spatele pachetelor de „The Stars and Stripes”. Tot cu aceste camioane se transporta, la răstimpuri, literatură clandestină neonazistă trasă la rotaprint sau informaţii despre „incidentele semnificative” dintre americani şi ruşi.

Am trimis un raport serviciului C. I. C. din Salzburg. Doi şoferi de pe aceste camioane au fost arestaţi, dar răul fusese făptuit şi grupuri întregi de nazişti aflaţi sub urmărire reuşiseră să fugă.

ODESSA avea o reţea meticulos organizată şi eficientă. La fiecare 50 de kilometri dispunea de un post de 3 - 5 oameni care nu cunoşteau decât cele două posturi din imediata lor apropiere, adică pe cel dinspre care veneau fugarii şi pe cel înspre care se duceau. Aceste posturi (*Anlaufstellen*) fuseseră dispuse de-a lungul întregii frontiere austro-germane, şi în special la Ostermieting, în Austria de Sus, la Zell-am-See, in districtul Salzburgului, şi la Igls, lângă Innsbruck, în Tirol.

La Lindau, ODESSA înfiinţase o companie de „Import-Export” cu reprezentanţi la Damasc şi la Cairo.

Toate aceste informaţii mi-au fost confirmate, un an mai târziu, de un funcţionar al poliţiei austriece din Bregenz, care mi-a povestit multe lucruri despre transporturile clandestine ce veneau dinspre Lindau. Bregenz şi Lindau, oraşe situate pe malul lacului Constanţa, unde se întretaie frontierele germană, austriacă şi elveţiană, erau punctele vizate de toţi cei care voiau s-o şteargă cit mai repede. Funcţionarul mi-a precizat că despre aceste transporturi clandestine aveau cunoştinţă toţi, adică atât poliţiile germană, austriacă şi elveţiană, cât şi autorităţile de ocupaţie franceze, care păreau să închidă ochii.

Aţi auzit vreodată de Haddad Said? — mă întrebă el. ^

— Nu.

— E un german care călătoreşte cu paşaport sirian. Organizează multe transporturi de la Lindau prin Bregenz.

— Unde este baza acestor operaţii?

— La München şi la Lindau, de unde Haddad Said îndrumă grupurile prin Bregenz. Noi nu le putem opri. Au permise de frontieră valabile. Trec frontiera elveţiană, situată la câţiva kilometri, şi, de cum ajung în Elveţia, se urcă în primul tren spre Zürich sau Geneva, de unde iau avionul pentru Orientul Apropiat sau pentru America de Sud. Toţi au paşapoarte şi vize în regulă şi sume importante de bani. ^

— Şi nu puteţi face nimic ca să opriţi transporturile astea? — am întrebat eu.

— Ce-am putea face? Toţi aceşti oameni sunt în tranzit aici şi sintcm bucuroşi să-i vedem ieşiţi de pe teritoriul nostru. Au acte în perfectă regulă. Călătoriile astea în Elveţia sunt deseori camuflate în vizite de familie. Fugarii sunt însoţiţi de femei şi copii recrutaţi din populaţia oraşului Lindau care pretind că sunt membri ai familiilor lor. De pe urma acestei operaţii, femeile obţin ceva bani, pe care îi cheltuiesc în Elveţia. După ce îşi fac cumpărăturile, peste câteva zile, femeile şi copiii trec din nou graniţa... fără bărbaţi. Nimeni nu pune întrebări. Acest Haddad Said are prieteni influenţi şi cu funcţii importante.

— Dar forţele franceze de ocupaţie n-au nimic de spus despre toate astea?

El dădu din umeri, resemnat.

— Asta se întreabă şi antinaziştii de la noi. Poate că Haddad Said are complici în sinul forţelor de ocupaţie. Am auzit spunându-se că americanii şi britanicii tolerează asemenea transporturi în zonele lor... Cine şi-ar fi putut închipui că se va putea face un asemenea trafic

la mai puţin de patru ani după terminarea celui de-al doilea război mondial?

Mai târziu, mult prea târziu am descoperit că Haddad Said era în realitate *Hauptsturmführerul* SS Franz Rostel, unul din principalii făuritori ai organizaţiei ODESSA. El făcea naveta între o colonie germană din Uruguay şi Costa-Brava (Spania), unde numeroşi granguri (*Bonzen*) ai partidului nazist şi foştii SS-işti au vile frumoase. Priveliştea e minunată, clima excelentă, iar riscul minim.

Am mai descoperit că ODESSA organizase un itinerariu între Austria şi Italia numit „drumul mănăstirilor”. Călugări catolici, mai ales franciscani, înlesneau fuga vinovaţilor, găzduindu-i, în deplină siguranţă, într-o serie de comunităţi religioase. Fără îndoială că aceşti monahi făceau acest lucru din milă creştină; unii dintre ei făcuseră poate la fel cu evreii sub regimul nazist. Jumătate din cei opt mii de evrei din Roma s-au ascuns, în timpul ocupaţiei naziste, în mănăstiri şi comunităţi religioase, scăpând, în felul acesta, de masacru. Zeci dintre ei au găsit adăpost la Vatican, mulţi alţii la vecinii lor italieni, care n-au fost niciodată antisemiţi. (Aproximativ o mie de evrei din Roma, dintre care două treimi femei şi copii, au pierit la Auschwitz.)

Pe măsură ce aflam mai multe amănunte despre activitatea organizaţiei ODESSA, îmi dădeam seama că serviciile secrete aliate nu ştiau nimic despre ea. Conducătorii acestei organizaţii nu scăpaseră din vedere niciun amănunt. Posturile de tranzit erau bine camuflate... Un han discret, un pavilion de vânătoare părăsit în pădure, o fermă izolată, nu departe de frontieră. La aceste popasuri, călătorii rămâneau câteva ceasuri, câteva zile sau câteva săptămâni, aşteptând ca şoseaua care ducea la etapa următoare să se elibereze. Cetăţenii austrieci şi germani nu aveau voie să se deplaseze dintr-o zonă de ocupaţie militară în alta fără

permise speciale, dar experţii din cadrul organizaţiei ODESSA ştiau cum să procure astfel de permise pentru toate zonele.

Printr-o ironie a soartei, organizaţia clandestină BRICHA (în limba ebraică evadare), care asigura plecarea refugiaţilor evrei spre Palestina prin Austria şi Italia, folosea o metodă asemănătoare. S-a întâmplat chiar ca cele două organizaţii să se servească de aceleaşi rute în acelaşi timp! Cunosc un mic han lingă Merano, în Tirolul italian, şi altul în apropiere de trecătoarea Reschen, care leagă Austria de Italia, unde grupuri clandestine formate unul din nazişti şi altul din evrei şi-au petrecut uneori împreună noaptea, fără ^

să ştie unul de celălalt. Evreii erau ascunşi la etaj, cu indicaţia de a nu face nicio mişcare, iar naziştii la parter, cu acelaşi consemn.

Un curier din cadrul organizaţiei BRICHA mi-a explicat într-o zi cum s-a putut întâmpla acest lucruz.

— Ne ascundeam cu toţii, asemenea hoţilor, noaptea, primisem ordin să nu intrăm în relaţii cu nimeni. Când vedeam vreun străin, o luam la fugă. Asta trebuie să-i fi amuzat pe oamenii noştri de legătură, contrabandişti de prin partea locului, care erau în bune relaţii cu poliţia şi cu vameşii. Ei erau plătiţi, aşa că nu-i interesa pe cine anume ajutau să treacă graniţa.

ODESSA avea legături cu contrabandiştii de profesie din toate zonele de frontieră şi cu ambasadele Spaniei, Siriei şi ale ţărilor din America de Sud din diferite capitale europene. Ea menţinuse, de asemenea, legătura cu secţia specială germană de „asistenţă socială” din cadrul Falangei spaniole. Aceasta se îngrijea de călătorii care plecau în Spania şi le asigura transportul spre America de Sud. Alţii erau duşi la Genova, de unde se îmbarcau tot pentru America de Sud.

Toate aceste evadări costau foarte scump, astfel ca cineva trebuia să le finanţeze. Istoria finanţării organizaţiei ODESSA începe încă cu mult înainte de

înfiinţarea ei. In primăvara anului 1946, când lucram pentru O.S.S., un ofiţer american a adus la biroul nostru din Linz un rucsac mare din care se vedea ieşind un dosar gros albastru închis. El spunea că luase aceste documente de la un oarecare Oberst Keitel, aflat în lagărul de internare Ebensee de lingă Bad Ischl.

Nici americanii, nici eu nu ne-am dat seama atunci că aveam în faţă cele mai uluitoare documente care încăpuseră pe mâinile aliaţilor de la sfârşitul războiului. Ele se refereau la capitalurile naziste, şi nu la crime, singurele care ţineau de resortul meu. M-am uitat la ele şi mi-am spus că trebuie să le predau serviciilor fiscale americane. A fost o adevărată prostie de debutant. De atunci am învăţat că banii duc adesea spre bârlogul asasinilor.

Dosarul cuprindea procesele-verbale ale unei şedinţe ultrasecrete care avusese loc la 10 august 1944 la hotelul „Maison Rouge” din Strasbourg şi la care luaseră parte capii industriei germane. Hitler şi Gestapoul nu ştiau nimic despre această şedinţă. Ea s-a ţinut la exact douăzeci de zile după 20 iulie, data atentatului eşuat împotriva lui Hitler. Industriaşii care participau la ea erau conştienţi că n-aveau să supravieţuiască decât în măsura în care planurile lor aveau să rămână secrete.

Industriaşii din Renania şi din Ruhr, care fuseseră primii susţinători ai lui Hitler în 1933, au fost şi primii care au părăsit corabia. Printre aceştia se aflau Emil Kirdoff, baronul cărbunelui, bancherul polonez Kurt von Schroeder, Fritz Thyssen, magnatul oţelului, Georg von Schitzler de Ia „I. G. Farben” şi Krupp von Bohlen... Când aliaţii şi-au început invazia în Europa, toată marea finanţa din Renania şi Ruhr era convinsă de înfrângerea germană. S-a stabilit că se impunea începerea unor îndelungate preparative pentru a salva fondurile naziste de confiscarea lor de către aliaţi şi a păstra potenţialul de război german în vederea necesităţilor viitoare. Al

doilea război mondial era pierdut, dar, cu prudenţă şi noroc, Germania îl putea câştiga pe cel de-al treilea.

Prima măsură era să se împiedice ca fondurile, depozitele, brevetele, fotocopiile noilor tipuri de arme să cadă în mâinile aliaţilor. La începutul anului 1944, şefii nazişti au început să-şi transfere fondurile şi bunurile jefuite în ţări neutre şi nebeligerante. Astfel, în timp ce omul de pe stradă era condamnat la moarte dacă delapida o jumătate de dolar, capii industriei germane înfiinţau întreprinderi în străinătate sub masca unor 7g tranzacţii comerciale cinstite. Oameni de paie investeau bani pe numele lor. In Germania nu trebuia să rămână nicio urmă a acestor investiţii.

Un raport publicat în 1946 de Departamentul american al finanţelor menţiona 750 de societăţi înfiinţate în întreaga lume de germani, cu fonduri germane: 112 în Spania, 58 în Portugalia, 35 în Turcia, 98 în Argentina, 214 în Elveţia şi 233 în diferite alte ţări. Raportul nu este complet. Astăzi ştiu că e mai greu să depistezi un transfer de fonduri între trei sau patru bănci decât să intri în posesia unui secret atomic. Este aproape cu neputinţă, din cauza tradiţionalului secret păstrat de bancheri, să afli ce s-a întâmplat cu banii transferaţi, de pildă, din Germania la o bancă elveţiană şi apoi de acolo în America de Sud, în Spania sau în Portugalia, sau despre revenirea lor in Liechtenstein ori în Elveţia.

Mult mai târziu, într-o zi din luna ianuarie a anului 1966, o convorbire care a avut loc în biroul meu din Viena, mi-a dovedit că bănuielile mele iniţiale erau întemeiate. Văduva unui fost *Obersturmbannführer SS*, adică a unui fost locotenent-colonel, a venit să-mi spună că fusese ameninţată de neonazişti pentru că refuzase să aibă vreo legătură cu ei. Apoi mi-a relatat o poveste interesantă. In toamna anului 1944, cu şase luni înainte de terminarea războiului, soţul ei fusese convocat de superiorii săi din. SS. Aceştia ştiau că el are un mic cont la „Dresdner Bank” şi voiau să cunoască numărul acestui

cont, cerându-i, totodată, să-şi pună semnătura în josul a două pagini albe. Locotenent-colonel ul a făcut ce i s-a spus.

După înfrângerea Germaniei, toate băncile germane au fost puse sub controlul aliaţilor, care au numit un *Haupt-Treuhänder* (împuternicit) însărcinat cu administrarea tuturor bunurilor foştilor nazişti. Într-o zi, $*Q* această persoană l-a înştiinţat pe fostul locotenent-co-Ionel eă avea două conturi pe numele său: unul de 12 000 şi altul de 2 600 000 de mărci.

— Fireşte, soţul meu ştia de contul de 12 000 de mărci - mi-a spus femeia. — Dar habar nu avea de unde veneau banii depuşi în celălalt cont atât de important. El povesti că i se ceruse să semneze un document în alb şi se întreba cine deţinea acum această semnătură. Dacă fuseseră depuşi atâţia bani în contul unui simplu locotenent-colonel, la cit se puteau ridica sumele depuse pe numele marilor şefi?

I-am spus acestei femei că nedumerirea ei era îndreptăţită, dar că îmi era greu să-i dau un răspuns. Secretele bancare continuă să fie printre cele mai bine păstrate din lume. După părerea mea, acest caz dovedea că, încă înainte de terminarea războiului, germanii adunaseră uriaşe fonduri secrete pentru crearea celui de-al patrulea Reich.

Din dosarul adus în 1946 de ofiţerul american reieşea că aceste probleme fuseseră discutate cu prilejul memorabilei şedinţe ce avusese loc la,,Maison Rouge” din Strasbourg în august 1944. Industriaşii germani.ştiau că războiul era pierdut. Armatele aliate occidentale se apropiau de Paris. Industriaşii nu împărtăşeau iluziile romantice ale grangurilor nazişti; aceştia vorbeau în mod nebulos despre nişte arme secrete care nu erau încă bine puse la punct, sau afirmau că Germania avea să câştige cursa pentru bomba atomică. In calitatea lor de factori responsabili, ei cunoşteau situaţia exactă şi acţionau în consecinţă. Era necesar să se creeze *imediat* o „reţea

tehnică” care să cuprindă întreaga lume şi să permită coordonarea tuturor viitoarelor eforturi naziste.

Printre reprezentanţii diferitelor industrii se aflau delegaţi ai uzinelor „Röchling”, „Krupp”, „Messerschmidt”, „Göring Werke” din Linz şi funcţionari superiori din cadrul Ministerului de Război şi Ministerului Armamentului. Doctorul Scheid de la „Hermannsdorfwerke”, care prezida.şedinţa, a făcut o declaraţie lipsită de orice echivoc:

— Germania a şi pierdut bătălia în Franţa. Industria germană trebuie să se pregătească de pe acum pentru campania economică ce va urma după terminarea războiului. Trebuie ca toţi industriaşii să-şi întărească legăturile cu societăţile străine, fiecare pe contul său şi fără să atragă atenţia. Dar aceasta nu este totul. Trebuie să fim gata să finanţăm partidul nazist, care va fi silit să intre pentru un timp în clandestinitate.

Trecând la îndeplinirea hotărârilor luate în cursul şedinţei de la Strasbourg, industriaşii germani începură să transfere, sub masca unor tranzacţii comerciale oneste, diferite bunuri în anumite conturi bancare secrete sau în întreprinderi din Spania, Turcia şi America de Sud. Sylvano Santander, astăzi ambasadorul Argentinei în Spania, care a făcut parte din comisia oficială însărcinată să ancheteze, după prăbuşirea lui Peron, activităţile naziste din Argentina, mi-a arătat într-o zi o listă de întreprinderi argentiniene finanţate de nazişti. Fuseseră puse în siguranţă rapoarte exacte privitoare la fiecare tranzacţie. Industriaşii germani participanţi la şedinţă voiau să se asigure că oamenii de paie cărora li se dăduseră respectivele fonduri să nu cuteze ulterior să nege că le-au primit. S-a luat hotărârea ca copii de pe aceste rapoarte să fie ascunse „în diferite lacuri din Alpi”, de unde puteau fi pescuite mai târziu printr-o operaţie care avea să fie denumită „explorarea submarină”.

Minutele încheiate cu prilejul şedinţei de la

Strasbourg cuprind următoarele precizări: „Conducătorii partidului consideră că unii dintre membrii acestuia vor fi condamnaţi ca criminali de război. De aceea trebuie luate măsuri în vederea numirii, ca «experţi tehnici» în diferite întreprinderi-cheie germane, a unor persoane mai puţin cunoscute. Partidul este gata să finanţeze cu largheţe pe industriaşii care vor contribui la această organizare a partidului, după război, în străinătate. în schimb, partidul va-cere să i se restituie toate rezervele financiare care au şi fost transferate în străinătate sau care vor fi transferate mai târziu, astfel incit să poată reconstrui, după înfrângere, Reichul în toată plenitudinea sa”.

In aceste documente nu se preciza ce trebuia să se înţeleagă în mod exact prin „partid”. Nu putea fi vorba nici de Hitler, nici de Himmler, pentru că ei nu erau informaţi despre această şedinţă. O precizare interesantă a făcut doctorul Boss de la cabinetul lui Speer, ministrul armamentului, care răspundea de producţia de material de război şi care trecuse în 1942 în opoziţia clandestină împotriva partidului. Doctorul Boss îşi exprima părerea că „interesele germane impun crearea unor institute de cercetări şi birouri tehnice aparent independente. Aceste birouri ar trebui organizate fie în toate oraşele mari, unde n-ar atrage atenţia, fie în mici sate aflate în apropierea unor lacuri sau hidrocentrale, unde ar putea fi camuflate în «institute de cercetări»„.

în urma reuniunii de la Strasbourg, sume enorme de bani au fost transferate în străinătate. *Organizaţia ODESSA a fost finanţată din aceste sume*. Acestor sume li s-au adăugat alte venituri, provenite din comerţul clandestin desfăşurat de întreprinderile organizaţiei ODESSA care asigurau transportul cu cargouri al deşeurilor metalice spre Tanger şi Siria, ca şi transportul de arme provenind din depozitele americane din Germania, care erau „transferate” în Orientul Apropiat.

Activităţile organizaţiei ODESSA erau, de altfel, multiple.

In iulie 1965 am luat parte la o conferinţă a Uniunii internaţionale a luptătorilor din rezistenţă şi deportaţi-

33

lor, care s-a ţinut - şi nu întâmplător - în aceeaşi încăpere a hotelului „Maison Rouge” din Strasbourg in care industriaşii nazişti îşi stabiliseră în 1944 planurile. Obiectivul conferinţei noastre era să organizăm descoperirea bunurilor naziste, ascunse, dar considerabile.

In cursul acestei conferinţe am formulat şase-întrebări importante, care au rămas până acum fără răspuns:

1) Cine hotăra în cadrul organizaţiei ordinea plecărilor? De pildă, cine hotăra să fie trimisă, cu ajutorul organizaţiei ODESSA, cutare sau cutare persoană peste Atlantic? Listele trebuie să fi fost lungi, iar concurenţa mare.

2) Cine selecţiona femeile şi copiii naziştilor decedaţi, evadaţi sau aflaţi în prizonierat care urmau să beneficieze de fondurile secrete şi ce sume primeau?

3) Cine le asigura criminalilor nazişti asistenţa avocaţilor celebri care îi apărau? Majoritatea acuzaţilor nu dispun, pe oit se pare, de mijloacele financiare necesare pentru a-şi plăti un avocat mare.

4) Cine a organizat ajutorarea masivă şi legală a criminalilor de război germani condamnaţi in Uniunea Sovietică şi înapoiaţi Germaniei în 1955[3], după intervenţia lui Konrad Adenauer în favoarea germanilor deţinuţi în U.R.S.S.? Avem dovada că, după eliberarea şi sosirea lor în lagărul de la Friedland, unora dintre foştii deţinuţi le-au fost comunicate adresele unor avocaţi din Germania federală. Ei aveau ordinul să ia legătura cu aceşti avocaţi.

5) Cine finanţează pe anumiţi editori specializaţi în

---

3 Vorbind de „Germania“, autorul se referă în general !a 84 R. F. a Germaniei. — Nota trad.

publicarea de literatură de propagandă neonazistă?

6) Cine subvenţionează întrunirile foştilor nazişti în diferite oraşe europene? Una dintre acestea a avut loc la Milano. La ea au participat persoane venite din întreaga Europă. Cheltuielile de deplasare şi cazare le-au fost plătite.

In încheiere am întrebat:

— Cine finanţează activităţile subversive ale grupurilor neonaziste din diferite ţări?

Noi avem unele indicii, dar e greu să le urmezi până la capăt. Cunosc un om care, deşi nu avea niciun fel de avere personală, „a contribuit” printr-o investiţie de 60 000 de mărci la finanţarea unei întreprinderi specializate în publicarea de texte neonaziste. Este evident că această sumă nu-i aparţinea. Pe listele noastre figurează numele şi adresa unui fost industriaş german care trăieşte în Elveţia, unde conduce o mică bancă, binecunoscută de partidul nazist înainte de al doilea război mondial. Banca şi-a schimbat numele, dar industriaşul nu şi-a schimbat convingerile. Am aflat despre transferarea unor capitaluri importante din America de Sud şi din Elveţia în Irlanda, unde societăţile germane au înfiinţat sucursale. Foşti nazişti au cumpărat acolo pi’oprietăţi şi domenii.

Ştim, de asemenea, despre aşa-numita „comoară nazistă” care a fost şi continuă să fie şi astăzi ascunsă în fosta „Fortăreaţă alpină”, reduta nazistă din frumoasa regiune austriacă Aussee.

Primele zvonuri despre această comoară au ajuns la urechile autorităţilor americane în 1946, când încă mai lucram pentru O.S.S. Pe atunci era greu să deosebeşti faptele reale de născocirile fanteziste pe care le publicau revistele ilustrate. Anumite fapte erau, totuşi, cunoscute. La Salzburg, un oarecare doctor von Hummel, fost adjunct al lui Martin Bormann, a fost arestat în clipa când încerca să fugă cu o cantitate de aur în valoare de 5 milioane de dolari. Tot la Salzburg, nu

departe de castelul Fusch (Schlossfuschl), care, după ce a aparţinut lui Pdbbentrop, a devenit o elegantă pensiune 83

de familie, un ţăran a descoperit o casetă în greutate de mai multe kilograme, plină cu monede de aur.

In 1947, când am deschis Centrul de documentare la Linz, circulau tot felul de zvonuri şi poveşti despre comorile naziste. Patru ani mai târziu, după ce triasem eu grijă toate materialele de care dispuneam, am scris o serie de articole documentare. încheiam eu concluzia că pe fundul lacului Toplitz se aflau ascunse milioane de bancnote englezeşti false de o liră. Americanii nu manifestau însă niciun interes pentru operaţiile de plonjare, care ar fi fost foarte costisitoare, iar austriecii nu acordau nicio atenţie acestui fapt atâta vreme cit americanii se aflau în ţară.

Peste opt ani, în vara anului 1959, revista „Stern” din Hamburg a obţinut din partea autorităţilor austriece permisiunea de a organiza o operaţie de sondare a lacului. O echipă de plonjori şi de operatori de cinematograf au explorat lacul timp de două luni, scoţând la suprafaţă 15 lăzi. Cel puţin o duzină erau prea adine împotmolite în mii pentru a putea fi scoase de acolo. Toate lăzile, afară de una, conţineau bancnote englezeşti false.

Regiunea Aussee, situată în nord-estul Ştirici, numită de autohtoni Ausserland, făcea parte din „reduta” nazistă, prevăzută de germani ca loc al rezistenţei lor eroice împotriva asaltului final. Goebbels o denumise „Alpenfestung”, fortăreaţa alpină. Or, această fortăreaţă a căzut în mâinile inamicului într-un mod lipsit de, orice glorie, în ziua de 9 mai 1945, când maiorul Ralpli Pierson însoţit de cinci soldaţi americani şi-a făcut intrarea cu un tanc şi un „Jeep” în satul Altaussee. Nu s-a tras niciun foc de armă. Cu o săptărriână înainte căzuse Berlinul, iar cu douăzeci de ore mai devreme fusese proclamată

victoria finală.

La începutul anului 1955, regiunea abia dacă avea 18 000 de locuitori. Or, la sfârşitul războiului avusese aproape 80 000. Chiar dacă se ţine seama de faptul eă în Aussee staţionaseră câteva mii de soldaţi germani, cine erau, totuşi, cei 60 000 de civili veniţi să se instaleze acolo înainte de prăbuşirea celui de-al treilea Reich? Pentru autorităţile americane, aceasta nu constituia o problemă academică, întrucât toată lumea ştia că mulţi nazişti se instalaseră acolo, adesea sub nume false. încă din 1944, în perioada Crăciunului, membrii partidului nazist începuseră să-şi trimită acolo familiile, bunurile şi arhivele pe care voiau să le ascundă. Tot aici veniseră să se instaleze o serie de colaboraţionişti. Şeful Gestapoului, Ernst Kaltenbrunner, s-a instalat şi el într-o casă din oraş. R.S.H.A., S.D. şi Abwehrul şi-au adus acolo documentele secrete şi bunuri, ca aur, devize şi stupefiante.

Pentru a deruta populaţia locală, naziştii au construit câteva spitale SS. Mari cantităţi de aur şi stupefiante au fost transportate în ambulanţe cu însemnele Crucii Roşii. Adolf Eiehmann a venit şi el acolo împreună cu conducătorii secţiei IV B 4, aducând cu ci douăzeci şi două de lăzi de fier, care conţineau, probabil, documente şi aur. Acest transport a jucat mai târziu un rol important în depistarea deplasărilor lui Eichmann.

De la sfârşitul lunii martie 1945, SS-iştii, folosind metodele lor caracteristice, au început să inventarieze bunurile depozitate la Aussee. Din listele întocmite cu acest prilej, doar una a căzut în mâinile americanilor. Am văzut o copie a acesteia, enumerând bunurile R.S.H.A. expediate de la Berlin la Aussee prin grija lui Ernst Kaltenbrunner:

— - 50 kg de aur în lingouri;

— - 50 de lăzi pline cu monede de aur şi articole din aur a 50 kg fiecare;

— 2 000 000 de dolari;

— 2 000 000 de franci elveţieni;

— 5 lăzi pline cu diamante şi pietre preţioase

. — O colecţie de timbre valorând cel puţin 5 000 000 de mărci aur.

Ulterior am putut constata că, în primele zile ale lunii mai 1945, departamentul special al Băncii Reichului care manipula bunurile jefuite de la deţinuţii din lagărele de concentrare a expediat la Aussee mai multe lăzi conţinând „aur dentar”. (Casieriile lagărelor de concentrare se îngrijeau să trimită dinţii de aur la depozitul central de pe lingă lagărul de concentrare Oranienburg, de unde materialul era expediat la atelierele societăţii „Degussa”, care îl transforma în lingouri.) După prăbuşirea Reichului, o mică cantitate din acest „aur Degussa” a fost descoperită în Tirol, sub forma unor ţigle din aur plasate sub acoperişurile mai multor case. Aurul a fost confiscat de forţele de ocupaţie franceze.

Partea cea mai de preţ a prăzii naziştilor era şi cea mai cunoscută: comorile artistice ale muzeelor din Franţa, Italia, Belgia, Danemarca şi Olanda, care fuseseră depozitate într-o mină veche de sare de lângă Altaussee. Gauleiterul local, *fiihrerul* SS Eigruber, pusese la punct un sistem de „protecţie” a acestei prăzi. Germanii găsiseră 7 bombe neexplodate lansate de avioanele americane. Bombele au fost demontate de nişte experţi şi, după ce au fost reîncărcate şi amorsate din nou, au fost puse în nişte lăzi de lemn cu inscripţia: *Atenţie*! *Marmură*! *A nu se răsturna*! Ei au aşezat lăzile de-a lungul tablourilor. Planul lui Eigruber era ca bombele să explodeze exact înainte de sosirea americanilor, urmând ca găsirea lângă capodoperele distruse a unor schije de bombe americane să constituie o probă evidentă că americanii se comportaseră ca nişte barbari, distrugând opere de artă. Din fericire, membrii Rezistentei austriece s-au dus la mina de sare la timp şi au păzit tablourile până la sosirea americanilor. Apoi

experţii americani au demontat bombele, iar tablourile au fost restituite adevăraţilor lor proprietari. Valoarea totală a acestor opere de artă a fost evaluată la peste 2 miliarde şi jumătate de dolari.

Începând din august 1945, când am descoperit că soţia lui Eichmann locuia acolo, m-am dus deseori la Altaussee. în regiune circulau zvonuri ciudate. Chelneri, şoferi, portari de hoteluri păreau că lucrează pentru o reţea invizibilă de spionaj. De fiecare dată când soseam la Altaussee, unul din prietenii mei era anunţat cu o oră înainte. M-am dus la casa retrasă în care locuise Ernst Kaltenbrunner, şeful Gestapoului. Fusese prins şi apoi condamnat la moarte în cadrul procesului de la Nürnberg. Casa aparţinea unei vieneze mai în vârstă, Frau Christel Ferry, care s-a reîntors la Altaussee în iarna anului 1945. în următorii doi ani, in jurul acestei case s-au petrecut lucruri ciudate. In toiul nopţii apăreau diferite umbre şi Frau Ferry auzea pe cineva săpând. Dimineaţa ea descoperea gropi mari de formă pătrată, care te făceau să crezi că din ele fuseseră dezgropate casete sau lăzi.

Josef Pucherl, un ţăran din localitate, a găsit două cutii de fier într-o grămadă de gunoaie. El le-a predat autorităţilor militare. Când au fost deschise, s-a găsit în ele 10 167 de monezi de aur. într-o zi a anului 1946, doi necunoscuţi au mers la lacul Töplitz şi au scos din apă o ladă de lemn. Poliţia austriacă avea să dezvăluie ulterior că această ladă conţinea planşe de gravat pentru falsificarea dolarilor. In iunie 1950, pe malurile lacului era un adevărat aflux de maşini. Şoferii, care s-au legitimat cu acte de identitate franceze, au îmbrăcat costume de pescuit subacvatic şi, după ce au explorat lacul, au plecat cu 12 lăzi de fier. Americanii au descoperit ulterior eă plonjorii nu erau francezi, ci germani, dar C.I.C.¯ul n-a putut afla niciodată ce anume au scos din lac.

Toate acestea sunt fapte, e drept, neexplicate, dar

fapte, şi nu zvonuri. Iată şi alte fapte surprinzătoare s cel puţin şapte’ persoane au murit în chip misterios în regiunea lacurilor. Într-o prăpastie a *Munţilor Morţi*, aflată în apropiere, au fost descoperite cadavrele a doi germani. Amândoi erau foşti funcţionari ai staţiunii de cercetări a marinei naziste de la lacul Töplitz. In 1955, alt german, care lucrase tot acolo, şi-a găsit moartea căzând într-o prăpastie. In noaptea de 5 octombrie 1963, tânărul Alfred Egner din München s-a scufundat în lacul Töplitz până la o adâncime de două sute de picioare. El fusese angajat pentru aceasta de doi germani care îl aşteptau pe un vas lingă mal. Văzând că Egner nu mai iese la suprafaţă, cei doi germani, cuprinşi de teamă, s-au întors ia München şi l-au anunţat pe tatăl tânărului despre moartea fiului său. Unul dintre ei, cu numele de Freiberger, era un fost ofiţer SS şi făcuse parte în timpul războiului dintr-o reţea de spionaj în Elveţia. Celălalt, pe nume Schmidt, fusese condamnat în 1962 în Germania federală pentru comerţ ilicit cu aur. Poliţia austriacă a găsit pe mal hainele şi portmoneul lui Egner, în care se aflau trei monede austriece de aur din 1905. Tatăl lui Egner a declarat că fiul său nu se scufundase atunci pentru prima oară în apele lacului Töplitz.

Până atunci, autorităţile austriece consideraseră cele petrecute în regiunea lacurilor drept „accidente4-sau „zvonuri neîntemeiate”. După moartea lui Egner, ziarele începând să facă o legătură între acest ultim „accident44 şi „comorile naziste44, împrejurimile iacului au fost izolate şi autorităţile austriece au deschis o anchetă oficială. După mai multe săptămâni de căutare, scafandrii au găsit cadavrul lui Egner, mai multe lăzi pline cu bancnote englezeşti false, planşe pentru gravarea bancnotelor de cinci lire sterline şi piese disparate de arme.

După părerea unor experţi, bunurile pe’ care naziştii au reuşit să le ascundă în diferite părţi ale lumii se ridică la o sumă variind între 750 de milioane şi 1

miliard de dolari. Lista persoanelor autorizate să dispună de aceste fonduri n-a putut fi găsită. Ea este considerată uneori drept cel mai important dintre secretele rămase ncdezlegate ale celui de-ai treilea Reich. Se spune că ar exista şase exemplare din această listă, dintre care două s-ar afla în siguranţă la anumite bănci, iar alte două s-ar putea să se fi aflat în posesia celor care au pus pe picioare în 1947 organizaţia ODESSA.

Bizuindu-mă pe toate informaţiile existente, împărtăşesc părerea experţilor americani care au studiat această problemă după război şi s-au convins că una din cele şase liste se mai află şi acum pe fundul lacului Tdplitz. La 23 octombrie 1963 am stat de vorbă cu Franz Olah, pe atunci ministrul de interne al Austriei. I-am cerut atunci ca bunurile naziste care se vor mai găsi în regiune să fie întrebuinţate nu pentru „finanţarea instituţiilor antidemocratice”, ci în folosul fostelor victime care au supravieţuit nazismului.

în septembrie 1964, agenţia de presă cehoslovacă C.T.K. m-a invitat la Praga pentru a cerceta conţinutul a patru lăzi întărite cu şine de fier ce fuseseră găsite pe fundul lacului Cerne Jezero (Lacul Negru), lângă Budejovice, în Boemia de sud. Autorităţile cehoslovace garantau exactitatea informaţiilor privind originea acestor lăzi. Nişte prizonieri care lucrau la Berlin pentru R.S.H.A. le încărcaseră în camioane în dimineaţa de 13 aprilie 1945. Unul din aceşti foşti prizonieri, stabilit acum în Cehoslovacia, îşi amintea că însuşi şeful R.S.H.A., Heinrich Müller, supraveghease încărcarea lăzilor.

Convoiul de camioane plecase din Berlin şi ajunsese la Budejoviee, trecând prin Dresden şi Praga. Numeroase lăzi au fost aruncate în Lacul Negru. Celelalte au fost depuse la proprietatea din Chiemsee a doctorului Rudolf Schmidt, medicul particular al lui Rudolf Hess. După aceea fuseseră, probabil, şi acestea scufundate in Chiemsee, nu departe de locul unde se află

astăzi un centru de recreaţie al armatei americane. Lacul n-a dezvăluit încă niciuna din tainele sale.

Lăzile de la Praga conţineau:

— un raport secret amănunţit cu privire la asasinarea cancelarului Dolfuss;

— o listă a agenţilor Gestapoului din mai multe ţări ale Europei;

— picantul jurnal intim al fiicei prinţului Hohenlohe-Langeberg, care l-a găzduit în 1938, pe lordul Runciman, mediatorul britanic in criza Cehoslovacă;

— diferite documente referitoare la lupta împotriva comuniştilor;

— un raport cu privire la activităţile spionajului german în Italia;

— documente în legătură cu activitatea lui Otto Abetz, ambasadorul Germaniei în Franţa.

Documentul cel mai important era lista agenţilor Gestapoului din Europa. Un funcţionar din Praga care cunoştea acest document mi-a spus că mulţi dintre oamenii care figurau pe acea listă ocupă în prezent diverse servicii în patriile lor. Guvernul cehoslovac a predat guvernului iugoslav o listă cuprinzând numele a 1 800 da agenţi iugoslavi ai Gestapoului. Am aflat, de asemenea, din aceeaşi sursă că ruşilor le-au fost comunicate toate numele care figurau pe lista originală.

Dar poate că documentul cel mai interesant pe care l-am văzut cu prilejul acelei călătorii a fost acel *Kriegstagebuch*, jurnalul de război oficial al Diviziei SS „Das Reich”. Acest jurnal fusese găsit în castelul Zasmuky de lingă Praga. In el erau relatate direct execuţiile colective de evrei făptuite în Austria şi în celelalte ţări ocupate. Acest jurnal a constituit dovada necesară în procesul generalului SS Karl Wolff, fost adjunct al lui Himmler, care declarase sus şi tare in faţa curţii că nu auzise vorbindu-se despre execuţii decât „mult mai târziu”. Dar relatări despre toate cele notate în *Kriegstagebuch* îi fuseseră expediate încă începând

din 1941 lui Himmler, ceea ce înseamnă că ele trecuseră şi prin mina lui Karl Wolff, care a-fost condamnat la 15 ani închisoare.

4

Incapturabilul Eichmann

Pe Adolf Eichmann l-am văzut pentru prima oară în sala de şedinţe, cu prilejul deschiderii procesului său la Ierusalim. în realitate, timp de aproape 16 ani mă gândisem zi şi noapte la el. îmi făurisem imaginea unui supraom diabolic. în locul acestuia am văzut într-o cuşcă de sticlă un om slab, şters, fără nicio trăsătură caracteristică, aşezat între doi poliţişti israelieni. Poliţiştii erau mai expresivi şi mai interesanţi decât el. Eichmann părea că fusese desenat din cap până în picioare in cărbune: faţa-i cenuşie, craniul chel, hainele cu care era îmbrăcat. N-avea nimic diabolic. înfăţişarea lui era cea a unui contabil speriat la gândul că va trebui să ceară un spor de salariu. în acea scenă era ceva ce suna complet fals. La asta mă gândeam în timp ce se citea un act de acuzare cu neputinţă de înţeles: exterminarea a şase milioane de bărbaţi, femei şi copii. De- «dată, mi-am dat seama în ce consta eroarea. îl evocasem întotdeauna pe Eichmann ca *Obersturmbannţiihrerul* SS, arbitrul suprem al vieţii şi al morţii. Dar omul pe care il aveam în faţa ochilor nu purta uniforma SS, simbolul terorii şi al morţii. îmbrăcat într-un costum de haine ieftin de culoare închisă, el părea o siluetă de carton, goală şi fără relief. Mai târziu i-am spus procurorului Hausner că Eichmann ar fi trebuit îmbrăcat în uniformă. Aceasta i-ar fi redat adevărata identitate şi ar fi restabilit în ochii martorilor imaginea celui a cărui amintire o păstrau. Martorii nu păreau nici ei prea impresionaţi în faţa acelui civil scund şi amărât închis în cuşca de sticlă. Hausner mi-a răspuns că aveam dreptate, dar că ideea nu era aplicabilă. Portul acelei uniforme ar fi putut da procesului un caracter de reprezentaţie, de mascaradă. Israelienii ştiau că, de când

îl prinseseră pe Eichmann şi-l aduseseră din Argentina în Israel, lumea întreagă le urmărea cu atenţie toate actele şi ei voiau să evite critieile inutile. Am încercat atunci să dau o altă sugestie, care s-a dovedit însă tot atât de puţin realizabilă ca şi prima. De cincisprezece ori, adică după fiecare punct al actului de acuzare, Eichmann a fost întrebat dacă se consideră vinovat şi de fiecare dată el a răspuns că e „nevinovat”. Acest procedeu mi s-a părut nepotrivit. Eu eram de părere că ar fi trebuit ca întrebarea respectivă să i se pună lui Eichmann de şase milioane de ori, silindu-l să răspundă de fiecare dată.

Săvârşind aceste crime, care depăşesc orice închipuire, naziştii credeau că aveau să scape de judecata istoriei, că generaţiile viitoare nu aveau să admită niciodată că a fost posibil să se acţioneze aşa. Din această cauză, conchideau naziştii, istoria va hotărî într-o zi că aceste crime n-au fost comise. Ele s-au desfăşurat pe o astfel de scară, incit totul pare de neconceput.

După câteva săptămâni de prezenţă asiduă în sala de şedinţe, m-am simţit cuprins de sentimentul crescând că asistam la ceva ireal.

Tribunalul, insulă întunecoasă şi fortificată în inima 9g oraşului Ierusalim, plin de viaţă şi scăldat în soare, era păzit de soldaţi înarmaţi cu pistoale-mitralieră. De teama unui atentat, publicul nu putea intra înăuntru decât după ce era percheziţionat. Când m-am îndepărtat de această fortăreaţă a justiţiei, în jurul meu, sub soarele Israelului, copiii se jucau pe străzi, oamenii se întorceau de la muncă, perechi tinere se sărutau, femeile veneau de ia piaţă. Şi toţi păreau că ignoră complet tragedia evocată in sala de şedinţe. îmi amintesc că am fost şocat de aparenta indiferenţă a oamenilor, dar ştiu că ar fi fost absurd să le-o iei în nume de rău. Viaţa continua. Viaţa era mai puternică decât acuzatul din sala tribunalului cu oastea de şase milioane de morţi din spatele lui.

Din punct de vedere psihologic, capturarea lui Eichmann se produsese la momentul potrivit. Dacă ar fi

fost arestat la sfârşitul războiului şi judecat la Nurnberg, crimele lui ar fi putut să fie date uitării. Pe vremea aceea, fiecare era fericit că coşmarul luase sfârşit. Pină la procesul lui Eichmann, milioane de oameni din Germania şi din Austria pretindeau că nu ştiu nimic despre enormitatea crimelor comise de SS-işti, sau că nu voiseră să afle nimic despre ele. Procesul lui Eichmann a pus capăt acestei orbiri voite. După judecată, nimeni nu mai putea pretinde că nu ştie. Eichmann omul nu mai conta. De fapt, el era un om mort încă din clipa în care intrase în sala tribunalului. Dar milioane de oameni au citit articole despre el, au urmărit la radio expunerea amănunţită a „soluţiei finale" a problemei evreieşti, au urmărit la televiziune dramatica desfăşurare a procesului, au auzit vocea seacă a acuzatului şi i-au văzut faţa împietrită. Doar o singură dată a manifestat el ceva care aducea a emoţie, şi anume în cea de-a nouăzeci şi cincea zi a procesului, când a spus: „Trebuie să admit că socot astăzi exterminarea evreilor drept una dintre cele mai îngrozitoare crime din istoria omenirii. Dar ea a fost făptuită şi noi trebuie să facem totul ea să nu se mai repete-.

De atunci, am vorbit despre proces cu o mulţime de germani şi de austrieci. Aproape toţi au fost impresionaţi de procedura juridică. Ei şi-au dat seama că acest extraordinar masacru a fost. săvârşit într-adevăr şi s-au văzut siliţi să-şi facă un examen de conştiinţă. Şi poate că unii dintre ei au ajuns la aceeaşi concluzie ca şi Eichmann: nu trebuie să se mai repete ceva asemănător.

Procesul lui Eichmann a dovedit insuficienţa legilor noastre omeneşti. Toate naţiunile civilizate dau definiţia crimei de omor in codul lor penal. Redactându-l, legislatorul a avut în vedere asasinarea unei persoane; a două, a cincizeci sau chiar a o mie. Dar exterminarea sistematică a şase milioane de fiinţe omeneşti depăşeşte în mod exploziv cadrul obişnuit al oricărei legislaţii. Ea are forţa unei bombe cu hidrogen, la care orice om

refuză să se gândească. Eichmann a înţeles bine acest lucru. în 1944, el le spusese unor prieteni la Budapesta: „O sută de morţi reprezintă o catastrofă, cinci milioane e o cifră statistică”.

Clnd mi-am făcut studiile de arhitectură, am fost învăţat să construiesc case în funcţie de anumite legi ale structurii. Ştiam că locuinţele pe care le construiam nu puteau să reziste unui cutremur de pământ care depăşea un anumit grad. „Soluţia finală a problemei evreieşti” era asemenea unui seism căruia nicio lege arhitectonică nu-i poate face faţă, nici rezista.

Aproape tot ce se referă la Eichmann rămâne de neînţeles, Mi-am petrecut ani de zile ca să cercetez istoria vieţii lui, ca să descopăr în ea un element prin care să se poată explica cum a ajuns el aici. N-am găsit nimic. Eichmann se trăgea dintr-o familie cinstită şi religioasă, Tatăl lui era enoriaş al bisericii presbiteriene, *gţ*

Odată, în calitate de oaspete de onoare al sinagogii din Linz, cu prilejul acordării unei înalte distincţii austriece lui Benedikt Schwager, preşedintele comunităţii evreieşti, a fost invitat să ia cuvântul. Spre deosebire de Hitler, Eichmann n-a avut niciodată experienţe neplăcute cu evreii. Nicio tânără evreică nu l-a părăsit, niciun negustor evreu nu l-a furat. Probabil că a fost sincer atunci când a declarat la proces că nu şi-a făcut decât datoria. El a declarat, de asemenea, că n-ar fi şovăit să-l trimită chiar pe tatăl lui în camera de gazare dacă i s-ar fi dat acest ordin. Marea forţă a lui Eichmann a constat în faptul că a tratat problema evreiască fără nicio emoţie. Era cel mai periculos dintre toţi naziştii, un om lipsit de sentimente omeneşti. într-o zi a pretins că n-a fost niciodată antisemit, dar era, fără îndoială, antiuman.

La sfârşitul lunii aprilie 1945, aflându-se în lagărul de concentrare de la Teresienstadt cu câţiva membri ai Judenrat-ului (Consiliului evreiesc), Eichmann l-a zărit,

nu departe de el, pe rabinul Leo Băck, unul din conducătorii iudaismului modern. Eichmann şi-a manifestat surprinderea că-l mai vede în viaţă. Nimeni nu a suflat

O vorbă, căci tuturor le era teamă ca Eichmann să nu dea ordin să fie executat. Dar în ziua aceea, *Obersturmbannfiihrerul* SS era binevoitor. Numai în clipa când a părăsit lagărul, le-a spus cu amabilitate evreilor care îl înconjurau:,,Daţi-mi voie să vă spun ceva: listele cu numele evreilor decedaţi constituie lectura mea preferată înainte de a mă culca”. După caro a luat de pe masă câteva liste şi a plecat.

1

Ancheta întreprinsă pentru regăsirea lui Eichmann n-a fost o „vânătoare”, aşa cum s-a spus, ci un joc de răbdare, îndelungat şi plin de deziluzii, un uriaş *puzzle*. El a fost capturat datorită concursului unui număr de ’ «ameni din diferite ţări, dintre care cei mai mulţi nu ştiau nimic despre ceilalţi. Fiecare dintre aceştia adăuga o piesă la jocul de *puzzle*, iar eu personal am contribuit cu câteva foarte importante.

Cam la patru săptămâni după eliberarea mea, pe când mă aflam la Linz, unde lucram la Comisia pentru cercetarea crimelor de război, l-am întâlnit pe căpitanul Chiter-Ischai din Brigada evreiască, venit să organizeze plecarea clandestină spre Palestina a unor foşti deţinuţi din lagărele de concentrare. El m-a întrebat dacă auzisem vorbindu-se despre Adolf Eichmann. I-am răspuns că auzisem acest nume în lagărul de la Mauthausen, rostit de deţinuţii evrei aduşi din Ungaria. De altfel, acest nume nu-mi spunea nimic. Mă interesam mai mult de criminalii pe care-i văzusem acţionând.

— Ar trebui să reţii numele ăsta - mi-a spus căpi-; tanul. — Din păcate, vine de la noi. E născut în Pales-» tina.

Am controlat listele la biroul Comisiei pentru cercetarea crimelor de război şi am descoperit numele

lui Eifhmann cu precizarea că îşi exercitase activitatea în Austria, Cehoslovacia, Franţa, Grecia şi Ungaria. Prenumele nu îi era indicat, ci doar gradul militar: *Obersturmbannfiihrer SS*.

La 20 iulie 1945 l-am cunoscut la Viena pe Arthur Pier, un om zvelt şi vioi, îmbrăcat într-o fantezistă uniformă „interaliată”, care părea că îmbină - şi nu întâmplător - caracteristicile uniformei engleze, americane şi franceze. El era pe atunci însărcinatul organizaţiei BRICHA. Astăzi e cunoscut sub numele de Aşer ben Nathan şi este primul ambasador al Israelului în Republica Federală a Germaniei. El mi-a dat o copie de pe lista criminalilor de război alcătuită de secţia politică a Agenţiei evreieşti. Potrivit acestei liste, care purta data de 8 iunie 1945, Eichmann (fără prenume) era căsătorit şi avea un copil. Era supranumit Eichie... Fusese funcţionar superior la Cartierul general al Ges-

tapoului, departamentul pentru problemele evreieşti, şi membru al partidului naţional-socialist. La rubrica „locul naşterii” era scris: probabil Saron, colonia germană a templierilor în Palestina. La întrebarea „ce limbi cunoaşte?” răspundea: germana, ebraica şi idiş. Mai mulţi studenţi de la Mauthausen mi-au confirmat acest lucru, spunându-mi că l-au auzit vorbind curent idiş şi ebraica.

Alt crâmpei de informaţie mi l-a furnizat căpitanul O’Meara, pe atunci şeful meu la O.S.S., unde am lucrat după plecarea din Linz a Comisiei pentru cercetarea crimelor de război. Pe căpitan îl interesa foarte ir.ult Eichmann, pe care îl numea „şeful secţiei pentru evrei a Gestapoului”. Mi-a cerut să mă ocup de acest caz. Am trecut numele lui Eichmann într-un carneţel negru in care aveam lista mea personală de „oameni urmăriţi”. Căpătasem obiceiul ca în cursul călătoriilor pe care le făceam să pun întrebări oamenilor pe care îi întâlneam

despre criminalii ale căror nume le aveam însemnate.

O.S.S. îşi avea birourile la Linz, pe Landstrasse nr. 36. Eu locuiam pe aceeaşi stradă, la nr. 40. Într-o seară de iulie mă aflam în camera mea şi îmi revedeam listele, când a intrat proprietăreasa. Frâu Şturm arăta întotdeauna un viu interes pentru numele din listele mele. Nu ştiu dacă o făcea din pură curiozitate sau pentru a încerca să ştie pe cine să avertizeze. Pretextând că vrea să facă patul, a aruncat o privire peste umărul meu.

— Eichmann! — exclamă ea. — Trebuie să fie generalul SS Eichmann, care domnea (*kommandierte*) peste evrei. Ştiţi că părinţii lui locuiesc pe strada noastră, la numărul 32, la două case de aici?

Mi s-a părut absurd ca Frâu Şturm să ştie mai mult decât anchetatorii secţiei politice a Agenţiei evreieşti, dar ea avea dreptate. Avea, de asemenea, dreptate când spunea că Eichmann „domnise” peste evrei.

A doua zi dimineaţa am luat legătura cu unuL dintre colaboratorii mei benevoli, originar din Linz, pe care U voi indica aici sub numele de „Max”. El credea că Eichmann ăsta trebuie să facă parte din familia Eirhmann din Linz, cunoscută sub numele de „Elektro-Eichmann”, care avea acum un magazin de articole electrice. Max ştia că unul din fiii lui Eichmann fusese în SS.

— După informaţiile pe care le am - i-am răspuns eu -, Eichmann este german din Palestina, membru al comunităţii templierilor.

— Baliverne... — mi-a răspuns Max. — Îmi aduc foarte bine aminte de puşlamaua (*Spitzbube*) asta. Am să mă duc să văd dosarele la comisariatul de poliţie.

La comisariat nu exista niciun dosar referitor Ia Adolf Eichmann. Era imediat după război şi birocraţia austriacă nu se refăcuse încă.

In ziua următoare, cred că era 24 iulie, doi membri ai O.S.S.¯ului au efectuat o percheziţie la casa de pe

Landstrasse nr. 32, unde locuia familia Eichmann. Percheziţia n-a dat niciun rezultat. Tatăl lui Eichmann a recunoscut că fiul său Adolf făcuse parte din SS, dar altceva nu ştia. Adolf venise rareori acasă în permisie şi nu discuta niciodată cu familia despre activitatea lui.

Nu se întorsese din război. Ultimele veşti de la ei fuseseră primite din Praga „în urmă cu câteva luni1-. Adolf, povestea tatăl său, se născuse la Solingen, dar fusese adus la Linz încă din fragedă copilărie. Acum era tatăl a trei copii. N-avea domnul Eichmann vreo fotografie de-a lui Adolf? Răspunsul a fost negativ7. Fiului său nu-i plăcuse niciodată să fie fotografiat. Cei de la O.S.S. nu l-au crezut, dar ulterior s-a dovedit că spusese adevărul.

Am corectat informaţiile de pe lista Agenţiei evreieşti şi am trimis-o înapoi la Viena pe adresa lui Arthur Pier.

La 1 august, Max a venit să vorbească cu mine. Era foarte tulburat. Circula zvonul că Eichmann s-ar as-;o£

cunde în Fiseherdorff, un cartier din frumosul sal Altaussee. Adresa era: Fiseherdorff nr. 8. Am telefonat imediat la biroul C.I.C. din localitatea învecinată, Bad-Aussce, cerându-le să percheziţioneze casa. C.I.C. a încredinţat această misiune poliţiei austriece. Cineva a făcut o greşeală - involuntar sau nu, nimeni n-are să ştie vreodată - şi jandarmii s-au dus la nr. 38 în loc de nr. 8. Nu l-au găsit pe Eichmann acolo, dar înlâmplarea a făcut ca în acea casă să se ascundă un *Hauptsturmfuhrer* SS cu numele de Anton Burger, care avea o frumoasă colecţie de arme şi de muniţii. A fost arestat.

Am chemat din nou C.I.C.¯ul. De data aceasta, un american s-a dus la nr. 8. Acolo a găsit-o pe Frâu Veronika Liebl, care a recunoscut că a fost măritată cu Adolf Eichmann. Divorţase de el la Praga în martie 1945 şi îşi reluase numele de fată. De atunci nu-l mai văzuse şi nu avea nicio fotografie de-a lui. Venise să locuiască la Altaussee în aprilie 1945. Locuise mai întâi la „Seehotel”,

apoi la „Parkhotel” şi după aceea închiriase un apartament la numărul 8 din Fiseherdorff, care aparţinea domnului Wimmer. Locuia împreună cu cei trei fii ai ei, Klauss, Dieter şi Horst.

Intre timp am descoperit că Eichmann trecuse în septembrie 1944 prin Linz pentru a se întâlni cu Amin-el-Hussein, marele muftiu al Ierusalimului, antisemit notoriu. Eichmann se mai întâlnise aici cu un marc prieten al familiei lui, Ernst Kaltenbrunner, şeful Gestapoului, care era originar din Linz.

M-am dus la Altaussee şi am vorbit cu Frâu Maiia Pucher, proprietara,,Parkhotel”-ului. A recunoscut că Eichmann locuise acolo „în jurul datei de 1 mai”. Într-o noapte, acesta forţase uşa unui dulap în care se aflau hainele soţului ei decedat şi se îmbrăcase civil, dar nici prin gând nu-i trecuse s-o despăgubească pentru asta, se plângea ea. După aceea a fost interogată de C.I.C., dar se părea că îi este teamă să’vorbească. O altă persoană din Altanssee al cărei nume nu-l pot dezvălui mi-a confirmat eă-l văzuse pe Eichmann în zilele de 2 şi 3 mai şi că Kaltenbrunner fusese „foarte furios” aflând de prezenţa lui în ţară, ordonându-i „să se ducă la dracu”. Pentru prima oară am remarcat că, o dată cu terminarea războiului, până şi prietenii lui Eichmann nu voiau să mai aibă de-a face cu el. Foştii lui colegi socoteau, pe bună dreptate, că era prea compromis.

Alte două sau trei persoane pretindeau, de asemenea, eă-l zăriseră pe Eichmann în primele zile ale lunii mai. Oamenii de la C.I.C. s-au dus din nou la Frâu Eichmann-Liebl pentru a verifica aceste mărturii. Ea şi-a menţinut vechea declaraţie, afirmând că nu-l mai întâlnise pe fostul ei soţ de la divorţul lor pronunţat la Praga.

De ce divorţase? — a fost întrebată ea. La această întrebare a refuzat să răspundă. E sigur că cineva minţea.

Pe vremea aceea nu aveam prea multă experienţă

in domeniul anchetelor, dar mi se părea că cheia misterului Eichmann trebuia să se găsească în jurul lui Altaussee. M-am întors acolo de mai multe ori şi am stat de vorbă cu o mulţime de oameni. Era foarte greu să deosebeşti faptele reale de zvonurile care circulau. în scurt timp însă deveni cert că Eichmann sosise împreună cu mai mulţi SS-işti în regiune la începutul lunii mai, o dată cu un convoi de camioane şi de remorci. Convoiul străbătuse Altaussee, îndreptându-se spre Bla-Alm, refugiu aflat în munţi, la mai mulţi kilometri de sat. Un hotelier îşi amintea de acest convoi. El a spus C.I.C.¯ului că naziştii descărcaseră 22 de lăzi în hambarul lui. Hotelierul nu asistase personal la descărcare, dar aflase că lăzile conţineau „documente”. Alţi oameni afirmau că în ele erau şi bijuterii şi aur. Omul nu-şi amintea niciun amănunt şi a refuzat să semneze orice declaraţie. Părea că şi lui, ca şi altor persoane cu care vorbisem, îi era teamă de interogatorii. 103

Peste câteva zile am întâlnit pe un anume Stevens, un amei’ican care lucra în localitatea Bad Ischl, aflată in apropiere. Nu sunt sigur că acesta era numele lui adevărat pentru că aci stăteau câţiva americani care lucrau sub nume de împrumut în acea regiune. Stevens întâlnise mai multe persoane care afirmau că-l văzuseră pe Eic-hmann la Altaussee la începutul lunii mai. Ştia şi despre convoaie şi lăzi. Acestea conţineau aur „aparţinând” R.S.H.A. Aurul, transformat în lingouri, provenea din topirea dinţilor de aur şi a verighetelor luate de la cei ucişi în lagărele de concentrare. Stevens mi-a spus că convoiul venea de la Praga şi am ajuns amândoi la concluzia că Eichmann ştia, probabil, unde se afla ascuns acest aur. — La începutul anului 1946, numele lui Adolf Eichmann a apărut pe lista austriacă a „persoanelor urmărite” sub numărul 1654/46. Această listă cuprindea şi numele membrilor statului său major: Guenther, Krumey, Abromeit, Burger, Novak etc. Unul din foştii membri ai statului-major al lui Eichmann, un

oarecare Josef Weisel, făcuse un an de închisoare la Viena înainte ca poliţia să-şi fi dat seama că era criminal de război. Wiesel lucrase pentru Eichmann la Praga, apoi la Viena, unde birourile lui erau instalate în fostul palat Rotschild. El afirma că-l văzuse ultima oară pe Eichmann la Praga, „probabil în februarie 1945”, oraş în care el, Weisel, obţinuse acte de identitate false. Toţi membrii anturajului lui Eichmann primiseră ordinul ca „la sfârşitul războiului” să se ducă la Ebensee. La Ebensee, în apropiere de Bad Ischl, se afla un lagăr de concentrare german care a fost apoi transformat de aliaţi în lagăr de internare pentru SS-işti.

încetul cu încetul am izbutit să reconstituim itinerarul exact al grupului lui Eichmann de la Praga pină la Budejovice, în Boemia şi de aici spre Austria, unde a ajuns la sfârşitul lunii aprilie. La Viena circula zvonul că Eichmann încercase, probabil, să se dea drept evreu şi să dispară într-unui din lagărele pentru „persoanele strămutate”. Acest zvon apăruse după arestarea unui membru al Gestapoului într-un lagăr de persoane strămutate de origine evreiască lingă Bremen şi a unui SS-ist care trăia cu o evreică în alt lagăr. Mai multe persoane înapoiate din lagărul de la Theresienstadt povesteau că Eichmann studiase ebraica cu un rabin. Ele erau sigure că el îşi şi pregătise evadarea. în Austria şi în Germania se aflau aproape două sute de mii de foşti deţinuţi în cele 200 de lagăre pentru persoanele strămutate, asttel că nu era uşor să le triezi ca să-l descoperi pe Eichmann. N-aveam nicio fotografie de-a lui, iar el îşi schimbase cu siguranţă numele. A fast întreprinsă o anchetă in lagăre şi, cu toate că nu s-a soldat cu arestarea lui Eichmann, ea a dus la descoperirea multor foşti SS-işti care se dădeau drept evrei, în 1943, prietenul meu Biezenski din Rezistenţa poloneză, care mă ajutase să-mi ascund soţia făcând-o să treacă drept poloneză, îmi spusese:,,într-o bună zi, naziştii vor fi cei care vor încerca să-şi salveze pielea

dându-se drept evrei”. Acum cercul istoriei se închidea.

în decembrie 1946 l-am întâlnit pe dr. Rezszo Kastner, fost membru al Comitetului evreiesc din Budapesta, care în 1944 dusese tratative cu SS-iştii pentru a-i salva pe evreii unguri de deportare. Himmler credea că tra- * tându-i cu mai multă omenie pe evreii unguri îşi asigura un alibi care să-l salveze după prăbuşirea celui de-al treilea Reich. El i-a ordonat lui Eichmann să ducă la bun sfârşit negocierile, dar acesta din urmă, ştiind bine că nimic nu-l putea salva, a sabotat ordinele şefului său. Doctorul Kastner mi l-a descris pe Eichmann. La Budapesta, Eichmann dăduse cele mai stricte ordine ea să nu-l fotografieze nimeni niciodată. Într-o zi a auzit că un SS-ist care îl admira călcase consemnul. Eichmann 305

l-a găsit şi l-a pus să distrugă fotografiile şi negativele. Kastner mi-a spus că Eichmann nu ştia nici ebraica, nici idiş. „El cunoştea câteva cuvinte idiş, pe care le folosea aşa cum fac neevreii când povestesc anecdote evreieşti”, într-o zi, primind o scrisoare în ebraică de la un rabin ungur, l-a apucat o furie nebună. A rupt scrisoarea urlând şi ameninţând că îl va pedepsi pe rabinul ăsta care încerca să-i verifice cunoştinţele de ebraică. El născocise legenda originii lui palestiniene, spre a le dovedi evreilor că-i cunoaşte bine şi că-i mai şiret decât ci.

In februarie 1947 alcătuisem o listă aproape completă a membrilor statului-major al lui Eichmann. îl interogasem pe Anton Burger, SS-istul arestat de jandarmii austrieci la Fischerdorff atunci când îl căutaseră pe Eichmann. Burger mi-a confirmat că Eichmann fusese văzut la Aussee în mai.

Cu prilejul proceselor de la Nürnberg am studiat mii de documente, printre care am descoperit o expunere a *Obersturmbannführerului* SS dr. Wilhelm Höttl, un membru al secţiei R.S.H.A. care îl cunoscuse foarte bine pe Eichmann. In primăvara anului 1945,

Eichmann îi spusese lui Hqttl la Budapesta: „Numărul evreilor morţi se ridică la aproape şase milioane, dar acesta este un secret de stat”.

Dosarele de la Nürnberg conţineau o mulţime de ordine adresate de Eichmann membrilor statului său major din Franţa, Olanda, Grecia, Croaţia şi din alte părţi, în numeroase ţări ocupate de germani, ordinele lui erau trimise direct reprezentanţilor superiori ai Ministerului de Externe al Germaniei. Am văzut o scrisoare a ambasadorului german în Croaţia, Herr Kasche, care trata cu guvernul croat „vânzarea evreilor”. Germanii ofereau 30 de mărci de persoană adusă la gară. Ambasadele germane din Bucureşti, Sofia şi Budapesta avuseseră şi ele un schimb foarte viu de scrisori cu Eichmann în legătură cu exterminarea evreilor.

Am stat o săptămână la Nürnberg, citind zi şi noapte. Apărea limpede că Eichmann fusese marele executor al maşinii de exterminare. El cerea fără încetare şi obţinea fonduri considerabile pentru a construi tot mai multe camere de gazare şi crematorii şi finanţa institute de cercetări speciale, însărcinate cu experimentarea gazelor asfixiante şi a metodelor de execuţie. Am vorbit cu mai mulţi deţinuţi SS-işti care îl cunoscuseră. Unii credeau că se sinucisese, dar aceasta nu era decât o dorinţă pioasă. Eichmann, după cite îmi dădusem eu seama, aparţinea tipului de om în stare să extermine sute de mii de fiinţe omeneşti dintr-o trăsătură de condei, dar prea laş ca să se sinucidă.

La sfârşitul anului 1947 m-am înapoiat la Nürnberg.

M. Ponger, una din personalităţile de frunte ale procesului, mi-a arătat consemnarea interogatoriului unui oarecare Rudolf Schaide, un german care fusese folosit în diferite lagăre de internare americane. Unul din paragrafe explica de ce nu-l descoperisem pe Eichmann după război în regiunea Aussee. El se ascunsese într-un loc mult mai sigur, şi anume într-un lagăr american.

Rudolf Schaide declarase la 6 noiembrie 1947 că „între 20 şi 30 mai” Eichmann se aflase în lagărul Berndorf, în apropiere de Rosenheim, în Bavaria, de und? apoi toţi SS-iştii au fost transferaţi în lagărul special de la Kematen, iar la 5 iunie 1945 în cel de la Cham, un oraş foarte vechi din Pădurea Neagră. Schaide se ocupase de acest lagăr, unde fuseseră adunaţi aproape 3 000 de SS-işti. Iată ce mai spunea el:

„In perioada aceea (pe la mijlocul lunii iunie 1945), un conducător SS care se dădea drept *Obersturmbannführer* Eckmann a venit să-mi ceară să-l trec pe listele noastre cu acest nume. El a recunoscut că adevăratul lui nume era *Obersturmbannführer Eichmann*, dar în acel moment numele lui Eichmann nu-mi spunea nimic.:07,

I-am declarat că ce face cu numele lui il priveşte personal”.

în lagăr, Eichmann a făcut parte dintr-un grup care lucra în oraşul cel mai apropiat la construcţii. Grupul pleca în fiecare dimineaţă spre oraş sub pază americană şi se întorcea seara în lagăr. La 30 iunie, Schaide a descoperit cu ce se ocupase Eichmann in timpul războiului şi l-a informat despre aceasta pe reprezentantul C.I.C.¯ului din lagăr. Când grupul de muncitori s-a întors în seara aceea, Eichmann lipsea de la apel. După părerea lui Schaide, „nu se putea evada decât cu ajutorul camarazilor”. Mărturia lui Schaide a provocat un mare scandal printre americani la Nürnberg. De fapt, evadările de felul acesta nu erau rare în primele luni de după război. Mulţi deţinuţi reuşeau să fugă după ce ajungeau în aceste grupuri de muncă. Aliaţii nu aveau suficiente trupe ca să păzească sute de mii de SS-işti. Şeful german al grupei de muncă a fost interogat, dar a declarat că nu cunoştea adevărata identitate a lui Eichmann. în orice caz, noi aveam acum dovada că la 30 iunie 1945 Eichmann trăia, fapt care ulterior s-a dovedit a fi de o importanţă capitală.

Ancheta mea referitoare la Eichmann a început să fie cunoscută la Linz. Mi se spunea „Eichmann-Wiesenthal” care-l caută pe fiul lui „Elektro-Eichmann”. Am primit multe vizite şi scrisori. Mi se indicau tot felul de piste şi le urmăream prosteşte pe toate, chiar şi pe cele pe care orice poliţist începător le-ar fi înlăturat de la bun început. Nu aveam experienţă. Pe de altă parte, speram de fiecare dată să pun mina pe alţi criminali nazişti. într-o zi, un medic din München mi-a teiegrafiat să vin de urgenţă în oraşul lui, căci „avea să-mi comunice o informaţie importantă despre Eichmann”. Medicul acesta era un om tare slab şi nervos. Supravieţuise războiului, dar nu-şi putuse reveni de pe urma şocului provocat de moartea părinţilor lui într-un lagăr de concentrare. Una din pacientele sale, al cărei nume g refuza să mi-l dea, coabita cu un bărbat care pretindea 3 că se numeşte „Friedrich”. Friedrich, ii povestise ea § doctorului, se speria de fiecare dată când bătea cineva » la uşă, se plimba toată ziua de colo până colo pnn cameră şi se lamenta adesea că „au mai rămas încă atâţia evrei în viaţă”. El ii mai spunea prietenei sale „că germanii pierduseră războiul din cauza evreilor şi că ar fi trebuit să fie *toţi* omorâţi”. Nu ieşea din casă decât noaptea şi o avertizase să nu vorbească nimănui despre el, căci avea prieteni „puternici”. Ancheta pe care am întreprins-o m-a dezamăgit. Când i-am obţinut, in cele din urmă, adresa, Friedrich dispăruse. Aveam să aflu mult mai târziu că nu era decât un *fiihrer* SS de mina a doua. Cazul Friedrich fusese o pierdere de timp, dar el mi-a sugerat ideea că şi în cazul Eichmann trebuia „căutată femeia”. Se putea foarte bine ca Eichmann, asemenea multor alţi şefi nazişti, să fi avut încurcături cu femei şi să putem căpăta, pe această cale, informaţii despre el. Un membru al statului său major, *jiihrerul* SS Dieter Wisliceny, fusese condamnat la moarte la Bratislava, capitala Slovaciei, şi încerca să-şi salveze viaţa făcând nenumărate declaraţii despre fostul său şef.

Wisliceny pretindea că ştie mai multe decât oricine despre el şi ne-a dat adresele mai multor femei cu care avusese legături Eichmann. Mediul social al cuceririlor lui Eichmann era tot atât de variat ca şi cel al femeilor lui Don Juan din opera lui Mozart: de la o baroană unguroaică până la ţărance. Ar fi putut să se ascundă la una dintre acestea. Am încercat să dăm de unele din ele. între timp îl rugasem pe Arthur Pier s-o ţină sub observaţie pe soţia lui Eichmann la Altaussee. Mai devreme sau mai târziu, socoteam eu, el avea să încerce să intre în legătură cu familia lui.

Mă gândeam că nu era exclus ca vreuna din femeile cu care Eichmann avusese de-a face să ne poată da:o$

ceea ce ne lipsea cel mai mult: o fotografie de-a lui. Arthur acceptă: tocmai avea la dispoziţie un om dispus să facă acest lucru pentru noi. Manus Diamant era unul din supravieţuitorii lagărelor de concentrare, în care îşi pierduse întreaga familie. El voia să ne ajute şi, din întâmplare, era un băiat frumos. Arthur hotărî ca Manus să devină „Heer van Diamant1-, colaboraţionist olandez şi fost membru al diviziei olandeze SS „Nederland”, care nu îndrăznea să se înapoieze în ţara lui. Nădăjduiam că va avea succes pe lingă văduvele singuratice ale SS-iştilor aflaţi în închisoare sau fugiţi. El a făgăduit că va încerca să intre în legătură cu soţia lui Eichmann şi cu alte femei care îl cunoscuseră.

„Van Diamant” şi-a jucat bine rolul. El s-a împrietenit cu mai multe doamne SS, dar nu şi cu doamna Eichmann, care nu voia să vorbească cu nimeni. S-a împrietenit însă cu cei trei fii ai lui Eichmann, pe care îi lua deseori cu barca pe lacul din Altaussee.

In timp ce îmi povestea despre plimbările făcute cu copiii lui Eichmann, îmi dădeam seama că se afla într-o tragică dilemă. Manus văzuse în lagărele de concentrare mii de copii ca cei ai lui Eichmann care fuseseră ucişi, înfometaţi până ce ajunseseră să moară sau trimişi în camerele de gazare, iar acum se afla singur într-o barcă

cu fiii celui care organizase masacrarea tuturor acestor copii.

într-o după-amiază mă plimbam cu Manus pe malul lacului. Mi-a spus că a doua zi avea să-i ducă pe băieţii lui Eichmann la o plimbare cu barca. Glasul lui trăda o încordare nefirească. Am considerat atunci că era absolut necesar să discut cu dânsul înainte de a fi prea târziu. L-am făcut să înţeleagă că îmi dădeam seama prin ce încercare trecea el, care pierduse pe toţi ai săi, printre care şi pe cei trei copii.

— Doi băieţi şi o fată, mi-a precizat el fără să mă privească.

— - înţeleg, Manus. Dar aminteştc-ţi ca nu sânlem nazişti. Noi nu vrem ca nişte copii nevinovaţi să aibă de suferit de pe urma războiului. Şi dacă crezi cumva că ai putea să-i pricinuieşti o durere lui Eiehmann printr-un... accident pe lac, greşeşti. Cu câtva timp în urmă, doi oameni de-ai noştri au venit să-mi expună un plan de-al lor potrivit căruia urmau să-i răpească pe fiii lui Eiehmann, ceea ce nu era greu de făcut, şi să anunţe că, dacă tatăl lor nu se predă autorităţilor, copiii vor fi ucişi. Dintre argumentele pe care le-am opus planului lor, unul i-a impresionat. I-am convins că un om care fusese în stare să ordone, fără cea mai mică strângere de inimă, uciderea unui milion de copii nu s-ar simţi deosebit de mişcat nici de moartea propriilor lui copii.

Şi chiar dacă actul iniţiatorilor planului l-ar îndurera profund, el tot nu s-ar preda ca să-şi salveze fiii, pentru că nu este un asemenea om.

Diamant nu răspunse. Speram că reuşisem să-l conving. Arthur, căruia i-am vorbit despre acest lucru, a a fost şi el de părerea mea, şi anume ca să-l eliberăm cit mai repede pe Diamant de misiunea de la Altaussee.

In schimb, i s-a cerut să intre în legătură cu mai multe foste prietene de-ale lui Eiehmann şi să încerce să obţină o fotografie a misteriosului lor amant. Baroana unguroaică plecase în America de Sud. Altă femeie

fusese ucisă în timpul unui raid aerian asupra Dresdenului. Pe la sfârşitul anului 1947 am descoperit în Urfahr, o suburbie nordică a oraşului Linz, situată pe malul celălalt al Dunării, o fată care îl cunoscuse bine pe Eiehmann.

Manus a făcut cunoştinţă cu dânsa, a fost invitat la ea acasă şi a găsit acolo un „album de familie” în care se afla o fotografie a lui Adolf Eiehmann făcută în 1934, adică cu treisprezece ani în urmă. La început fata a refuzat să-i dea fotografia lui Manus, dar, în cele din urmă, a cedat insistenţelor lui. El mi-a adus radios fotojjj

grafia şi a fost eliberat de sarcină, reluându-şi viaţa obişnuită. Am dat imediat să se facă copii după fotografie, care a început să figureze pe afişele anunţând că este urmărit.

Într-o zi pe la sfârşitul anului 1947 am fost chemat la telefon din Bad Ischl. Prietenul meu american Stevens îmi cerea să viu imediat acolo.

La Bad Ischl, Stevens mi-a spus că Frau Veronika Liebi ceruse tribunalului districtual un certificat prin care să se ateste decesul (*Todeserklärung*) fostului ei soţ Eichmann, în „interesul copiilor”. Pe atunci, tribunalele germane şi austriece erau asaltate cu asemenea cereri. Ca să poată obţine o pensie sau pentru a se putea recăsători, orice femeie rămasă văduvă trebuia să facă dovada că soţul ei murise sau fusese declarat decedat. Tribunalele satisfăceau asemenea cereri automat, fără cercetări amănunţite. Într-o bună zi, „defunctul” putea să reapară în carne şi oase după ani întregi petrecuţi in închisorile sovietice sau în vreun loc de refugiu mai adăpostit.

Când am auzit vestea, am amuţit. Stevens şi cu mine;ne priveam în tăcere, conştienţi de însemnătatea acestei informaţii. Din momentul în care Adolf Eichmann avea să fie declarat mort, numele lui avea să dispară *ipso facto* * de pe toate listele celor urmăriţi.

In mod oficial, din acea clipă el înceta de a mai exista. Cazul lui avea să fie clasat. Ancheta care se desfăşura în lumea întreagă avea să fie sistată, căci nu poate fi căutat un om declarat decedat. Ideea era perfectă şi eram convins că Eichmann însuşi pusese totul la cale cu ajutorul soţiei lui.

în voluminosul meu dosar referitor la Eichmann aveam mărturia *Sturmbannführerului* SS Höttl, care declarase ia Nürnberg sub prestare de jurământ că-l văzuse pe Eiehmann la Aussee in ziua de 2 mai 1945. Alţi £ martori îl zăriseră cu o zi înainte in faţa lagărului Ebena see, lingă Bad Ischl. Atunci am luat următoarea hotă- 3 râre: Stevens se va duce să discute cu judecătorul, încercând să obţină câteva informaţii suplimentare în legătură cu cererea doamnei Eiehmann. Judecătorul i-a spus lui Stevens că un anume Karl Lukas, domiciliat la Praga pe strada Molitscher 22, trimisese o declaraţie semnată in care afirma că asistase la moartea lui Eichmann, împuşcat în ziua de 30 aprilie 1945, în timpul bătăliei purtate în oraşul Praga. Stevens l-a informat atunci pe judecător că Eiehmann era urmărit ca criminal nazist, că fusese văzut în Austria cit se poate de teafăr *după* data pretinsului lui deces la Praga. Uluit, judecătorul i-a promis imediat că va prelungi cu patru săptămâni termenul de cincisprezece zile obişnuit în asemenea cazuri pentru ca Stevens să aibă posibilitatea de a-şi dovedi afirmaţiile.

Am trimis pe unul din colaboratorii mei la Praga. Peste nouă zile am căpătat următoarea informaţie: Karl Lukas era soţul Măriei Lukas, născută Liebl. Această femeie nu era altcineva decât sora soţiei lui Eiehmann. Lukas, pe atunci funcţionar la Ministerul cehoslovac al Agriculturii, era chiar cumnatul lui Eiehmann. Am mai descoperit că acest Lukas avea legături cu o anumită doamnă Kals, care locuia tot la Altaussee şi care era o altă soră a soţiei lui Eiehmann. Poliţia a pus mina pe corespondenţa lor, din care reieşea că întreaga familie

conspira pentru a dovedi moartea lui Eiehmann. După capturarea lui Eiehmann am înştiinţat autorităţile cehoslovace despre declaraţia lui Lukas şi el a fost imediat concediat de la Ministerul Agriculturii.

înapoiat la Bad Ischl, am comunicat toate aceste informaţii lui Stevens, care s-a dus din nou la judecător. Acesta din urmă l-a asigurat că va respinge cererea doamnei Eichmann-Liebl. Mai mult decât atât, el a conjI3

vocat-o şi i-a arătat cit se poate de clar că, dacă va mai face asemenea tentative, va sesiza justiţia. Ea a plecat consternată.

In momentul de faţă cred că cea mai importantă contribuţie pe care am putut-o aduce la soluţionarea cazului Eichmann este aceea că am putut să distrug legenda morţii sale. Mulţi criminali SS-işti nu vor fi găsiţi niciodată pentru că şi-au oficializat chiar ei moartea şi trăiesc de atunci, foarte fericiţi, sub un nume de împrumut. Unii dintre ei s-au recăsătorit, probabil, cu propriile lor „văduve”. Aşa s-a întâmplat, dc pildă, cu profesorul Werner Heyde, expertul nr. 1 al lui Hitler în probleme de eutanasie. Mai târziu el a fost arestat şi s-a sinucis în închisoare.

La începutul anului 1948 mă aflam la Nürnberg şi am fost prevenit de americani că fusese regăsită fotocopia dosarului personal al lui Eichmann. Dosarul conţinea două fotografii de-ale lui. Într-una era îmbrăcat civil, în cealaltă în uniformă. Ultima era datată din 1936. Superiorii lui făcuseră rapoarte foarte laudative despre el. După părerea lor, Eichmann dovedea „considerabile cunoştinţe de specialitate în domeniul său” (*grosse Fachkenntnisse auf seine Sachgebiet*). Nu se preciza însă nicăieri că acest „domeniu” era genocidul. Când israelienii l-au capturat pe Eichmann în Argentina, ei nu aveau decât trei fotografii ale lui: pe cele două din dosar şi cea pe care i-o dăduse fosta sa amantă lui Manus Diamant.

Documentul care mi s-a părut cel mai interesant

din acest dosar era o scurtă autobiografie redactată de însuşi Eichmann şi purtând data „Berlin, 19 iulie 1937”. lat-o:

„Sunt născut la Solingen, în Rcnania, la 19 martie 1906. Am venit de mic copil la Linz, unde tatăl meu era pe atunci directorul Companiei de electricitate şi tramvaie. Am urmat şcoala comunală şi apoi timp de patru ani liceul real. După aceea am frecventat timp de doi ani cursurile şcolii federale de ingineri electricieni. Din 1925 până în 1927 am lucrat ca vânzător la

O companie de construcţii electrice din Austria de Sus. Am părăsit acest serviciu din propria mea voinţă, spre a mă angaja ca reprezentant al lui «Vacuum Oii Company>% la Viena. în 1933, când s-a descoperit că aderasem în secret la partidul naţional-socialist, am fost concediat. Consulul german din Linz, Dirk von Langen, a confirmat acest fapt printr-o scrisoare către S.D. *Hauptamt* anexată la acest dosar.

,,Timp de cinci ani am făcut parte din *Frontkămpfvereinigungul* austro-german (o organizaţie politică antimarxista). La 1 aprilie 1932 m-am înscris în partidul naţional-socialist şi în organizaţia SS. Cu prilejul unei inspecţii a *Reichsführerului* SS (Himmler) în Austria de Sus, am depus jurământul de credinţă.

La 1 august 1933 am primit din partea gauleiterului Austriei de Sus, camaradul Bolleck, ordinul să-mi încep instrucţia militară în tabăra Lechfeld. La 29 septembrie 1933 am fost repartizat la biroul de legătură SS din Passau. La 29 ianuarie 1934 am primit ordin să mă alătur SS-iştilor austrieci din lagărul de la Dachau. La

1 octombrie 1934 am fost transferat la S.D. *Hauptamt* din Berlin, unde funcţionez în prezent.

(Semnat) Adolf Eiehmann *Hauptscharfiihrer* SS”

Este biografia remarcabilă a unui individ care a făcut carieră în cadrul coloanei a cincea. în timpul întregii perioade la care se referă autobiografia lui

Eichmann, organizaţiile naziste din Austria erau ilegale. Aceasta nu i-a împiedicat pe nazişti să pună la punct o organizaţie militară prevăzută cu propriile ei tabere şi centre de instruire şi onorată cu regularitate de inspecţiile lui Himmler.

Toată lumea era la curent cu activitatea lui Adolf Eichmann, dar eu voiam să pătrund rosturile ei mai profunde. Am stat de vorbă cu foştii lui colegi de clasă, care mi-au istorisit tradiţionalele poveşti caraghioase despre profesori şi despre farsele pe care le făceau elevii, dar, cum îi întrebam despre fostul lor coleg, amuţeau. Ştiind că-l urmăream pe Eichmann, ei nu recunoşteau cu plăcere că-l cunoscuseră şi părea că le este teamă să vorbească. Unul dintre ei mi-a spus că urmărirea criminalilor de război este de competenţa „autorităţilor care poartă răspunderea pentru aceasta”. Ce drept legal aveam eu, simplu cetăţean, cine mă autorizase să-l urmăresc pe Eichmann? Nu mi-am dat osteneala să răspund. Omul acesta aparţinea acelei categorii de austrieci care, la sfârşitul războiului, se consolau cu următorul raţionament: „Dacă câştigăm, sântcm germani, dacă pierdem, suntem austrieci. Orice s-ar întâmpla, noi nu putem pierde”.

Am încercat să găsesc oameni care-l cunoscuseră pe Eichmann la începutul deceniului al 4-lea, când şi-a făcut instruirea clandestină în SS. Nimeni nu voia să vorbească despre el. Am făcut cunoştinţă cu un prieten al familiei Eichmann care nu fusese membru al partidului nazist. Acesta citise în ziare articolele despre crimele lui Eichmann şi refuza pur şi simplu să creadă. Fără îndoială că nu era vorba de acelaşi Adolf, întotdeauna calm, puţin cam morocănos, fără personalitate şi cramponându-se prosteşte de câte o idee. Omul ăsta nu-şi dădea seama cu cită exactitate descria caracterul lui Eichmann, cit de just îl intuise şi, în acelaşi timp, cât de mult se înşela asupra lui.

Citisem lucrări despre psihologia crimei, despre

mojjg tivările şi copilăria criminalilor, dar în cazul de faţă mă înşelam. Mi-l închipuiam pe Eichmann ca pe un erimig nai obişnuit, dar nu era aşa. In cazul lui, copilăria, 2 mediul înconjurător, problemele care, în general, îl im- § ping pe un om la crimă, n-aveau importanţă. In peri- « oada cât fusese vânzător la „Vacuum Oil Company” din Viena i se întâmplase să intre în relaţii de afaceri cu evrei, dar nu avusese niciodată vreo experienţă neplăcută. In Austria de Sus nu trăiau decât 1 100 de evrei când Eichmann şi prietenul său Ernst Kaltenbrunner, viitorul şef al Gestapoului, făceau parte din mişcarea ilegală a SS-iştilor din Linz. Eichmann n-a dat niciodată dovadă de agresivitate împotriva concetăţenilor săi evrei. El nu era decât un *Hauptscharführer*, un sergent docil şi fără multă personalitate. Centrala S.D. din Berlin chiar nu prea ştia la ce să-l folosească.

I s-a dat sarcina să adune o documentaţie despre „conspiraţia mondială a francmasonilor”. El a început să studieze temeinic lucrări de specialitate, devenind un expert în această problemă. A scris ample expuneri despre mijloacele prin căre se putea lupta împotriva „conspiraţiei”. Mişcarea masonică i-a stimulat interesul pentru problema evreiască şi a ajuns la convingerea că francmasonii erau un fel de sectă evreiască al cărei scop era să domine lumea.

Eichmann a întocmit mai întâi un fişier privitor la francmasonii mai importanţi. Superiorii lui i-au apreciat temeinicia (*Gründlichkeit*) şi Eichmann s-a adâncit şi mai mult în cercetările sale. După un timp, problema evreiască a ajuns să-l intereseze atât de mult, încât, părăsindu-i pe francmasoni, şi-a consacrat toate eforturile studierii evreilor. A devorat un număr infinit de cărţi, uimindu-şi supei’iorii prin cunoştinţele enciclopedice despre iudaism şi sionism. Eichmann a devenit observatorul Gestapoului în adunările evreieşti şi a început să fie trimis în cartierele evreieşti din diferite

pentru a le studia. Am avut posibilitatea să discut cu evrei care l-au cunoscut pe Eichmann în acea perioadă şi toţi mi-au spus că era foarte deosebit de obişnuitele lichele SS-iste. Avea o atitudine inflexibilă şi era de o politeţe glacială. Printre documentele pe care le-am găsit la Nurnberg figura şi o cerere a lui Eichmann care solicita „fonduri speciale” pentru a studia ebraica cu un rabin. Deşi în cerere se arăta limpede că lecţiile nu ar costa decât 3 mărci, ceea ce era un adevărat chilipir, şeful lui a refuzat să o satisfacă. Eichmann era însă considerat la Centrala S.D. ca „principalul expert în problemele evreieşti”.

Pe vremea aceea, adică prin 1935, partidul nazist nu-şi formulase încă soluţia pentru „problema evreiască”. Şefii nazişti, deşi erau de părere că evreii trebuiau să părăsească ţara, nu considerau lagărele de concentrare drept o soluţie. Convinşi de puterea universală şi omniprezentă a evreimii mondiale (*Weltjudeiitum*), Hitler şi acoliţii lui au hotărât că cea mai bună metodă pentru a-i combate pe evrei era să-i cunoască bine, pentru a putea lupta împotriva lor cu propriile lor arme. Nu erau oare evreii eminenţele cenuşii ale regilor, nu conduceau ci guvernele? Eichmann luă hotărârea să-i cunoască în ţara lor de baştină. în 1937 a plecat în Palestina în tovărăşia unui oarecare *Obersturmbannfuhrer* Hagen. Am găsit nenumărate documente referitoare la această călătorie fatală. Eichmann a intrat în Palestina cu o legitimaţie falsă de presă, din care reieşea că ar fi unul din conducătorii lui „Berliner Tageblatt”.

înainte de plecarea lui, numeroşi evrei fură luaţi ostatici pentru a asigura securitatea lui Eichmann, despre care nu auziseră însă vorbindu-se niciodată. Expertul nostru a stat exact două zile în Palestina. S-a dus la colonia templierilor germani din Saron, lângă Tel-»1« Aviv, şi a vizitat un mic sat evreiesc. Apoi a plecat la

Cairo, spre a se întâlni cu Amin-el-Hussein, muftiul Ierusalimului, care nutrea o vie simpatie pentru nazişti. După ce şi-a încheiat vizita la acesta, Eichmann a vrut să se reîntoarcă în Israel, dar Anglia, care deţinea pe atunci mandatul asupra Palestinei, i-a refuzat intrarea in ţară, astfel că s-a înapoiat la Berlin.

La Linz, unul din prietenii mei a aflat din gura fratelui lui Eichmann că într-o vreme chiar familia lui l-a socotit pe Adolf „sionist”, pentru că discuta adeseori posibilitatea unei emigrări evreieşti, pe scară mare, din Germania în Palestina. Cele patruzeci şi opt de ore petrecute pe pământul palestinian i-au sugerat ideea de a răspândi legenda originii lui palestiniene, care trebuia să explice cunoştinţele sale profunde despre evrei şi iudaism. El a reuşit atât de bine să implanteze acest mit, incit în 1944 unii evrei din Budapesta erau convinşi că făcuse studii rabinice.

Am încercat să stabilesc la ce dată a început Eichmann să traducă în practică funcţiile sale de expert teoretic al problemei evreieşti. Poate că la această aplicare a trecut treptat. Când a venit la Viena, către sfârşitul anului 1938, el mai vorbea încă politicos despre emigrarea forţată, dar în noiembrie totul se schimbase: naziştii ordonaseră distrugerea magazinelor evreieşti şi a sinagogilor, pentru a răzbuna moartea unui diplomat nazist asasinat la Paris de un evreu [4]. Eichmann fusese însăi’cinat cu organizarea acestei acţiuni la Viena din ordinul lui Rheinhard Heydrich, pe atunci şeful Gestapoului. Eichmann îşi descoperise vocaţia. O serie

---

4 La 7 noiembrie 1938, secretarul de legaţie Ernst von Rath de la Ambasada germană din Paris a fost ucis de I-Ierschel Grynspan, un evreu polonez. Ca represalii, Rheinhard Hey- drich a dat ordin ca în noaptea de 9 noiembrie 1938 să fie incendiate şi distruse toate sinagogile din Germania şi din Austria. Magazinele evreieşti au fost devastate. Acesta a fost începutul exterminării evreilor în ţările respective. Naziştii au numit acea noapte Kristallnacht (noaptea de cristal), pentru că străzile erau pline de cioburile de sticlă provenite de la vitrinele sparte ale magazinelor evreieşti. 119

de martori oculari au relatat mai târziu că fusese văzut mergând de la o sinagogă la alta, pentru a verifica personal dacă fuseseră distruse pină în temelii. Se spunee că a contribuit la aceasta „cu propriile lui mâini” şi că „jubila”.

Peste câteva zile, conducătorii comunităţii evreieşti din Viena au remarcat că, atunci când Eichmann îi chema să se prezinte la dânsul, nu-i mai invita să ia loc. Ei trebuiau să stea în picioare, la distanţă de trei paşi, în poziţie de drepţi. In 1939 Eichmann a sosit la Praga, l-a convocat pe preşedintele comunităţii evreieşti din oraş şi i-a spus: „Evreii trebuie să plece. Şi repede!” Preşedintele i-a răspuns că evreii din Praga trăiau acolo de 1 100 de ani şi că erau elemente autohtone. Atunci Eichmann a urlat: „Autohtoni? O să vedeţi voi!” A doua zi, primul convoi de evrei pleca spre un lagăr de concentrare.

In 1941, în lumea lui Hitler nu mai era loc pentru evrei. După Conferinţa de la Wannsee care a avut loc la începutul anului 1942 şi în cursul căreia şefii nazişti au adoptat „soluţia finală a problemei evreieşti” prin executarea în masă, Eichmann a fost însărcinat cu îndeplinirea ordinelor lui Hitler şi Himmler. In primăvara anului 1945, el a spus unui membru al statului său major din Budapesta:

— Pot să mor fericit, pentru că ştiu că am ucis aproape şase milioane de evrei.

Mă înşelasem căutând să găsesc în anii tinereţii o justificare a purtării lui. Nu exista niciun motiv, niciun fel de ură. Eichmann nu era decât un produs perfect al regimului. Ori de câte ori vreun subaltern manifesta o slăbiciune în aplicarea exterminării colective, Eichmann îi spunea: „Trădezi voinţa fuhrerului”. Dacă Hitler i-ar fi ordonat să ucidă pe toţi oamenii al căror nume începea cu litera P ori cu Br, sau pe toţi cei care aveau părul roşu, ar fi acţionat la fel cum a procedat cu evreii. Fiihrerul avea totdeauna dreptate şi Eichmann avea

sarcina să vegheze ca ordinele acestuia să fie executate.

în primăvara anului 1948 am putut reconstitui, în sfârşit, itinerarul complet al deplasărilor lui Eichmann de după terminarea războiului. El a sosit în ziua de 20 aprilie la lagărul de la Theresienstadt, unde a rămas până în 27. La 28 se afla la Praga, la 29 la Budejovice, la 1 mai în lagărul de la Ebensee, în apropiere de Bad Isc-hl, iar la 2 la Altaussee, unde a rămas până în 9. După aceea s-a lăsat dinadins internat în lagărele americane până la sfârşitul lunii iunie, când a evadat din lagărul de la Cham. A stat ascuns câtva timp în Germania de nord. Doi SS-işti cu grade importante au confirmat acest lucru; unul dintre ei, Hoess, fostul comandant al Auschwitzului, a menţinut legătura cu el in acea perioadă. După aceea, Eichmann s-a refugiat la Sblingen, la unchiul său. Autorităţile britanice au făcut cercetări la acea rudă tocmai când fugarul se afla ascuns acolo. Unchiul său nu l-a trădat, dar Eichmann a preferat să se întoarcă în regiunea Aussee, unde se simţea în mai mare siguranţă decât oriunde.

In decursul acelor luni, unul dintre cei mai apropiaţi colaboratori ai mei a fost un fost comandant din cadrul Wehrmachtului. El şovăise să mă ajute, temându-se că 42l putea „să-şi păteze uniforma şi să trădeze spiritul de camaraderie”. I-am arătat că această camaraderie înceta exact acolo unde începea crima şi că nici eu nu mi-aş fi salvat camarazii dacă ar fi avut o purtare criminală in lagărele de concentrare. Comandantul şi-a vizitat mai mulţi camarazi din Germania şi a stat de vorbă cu mulţi SS-işti. Când s-a întors la Linz, mi-a spus că „Eichmann era omul cel mai urât printre SS-işti, pentru că lui îi datorau proasta lor reputaţie”. Părerea generală a tuturor SS-iştilor şi a foştilor camarazi ai lui Eichmann era că el se ascundea, probabil, undeva în regiunea Aussee. Organizaţia clandestină nazistă „Spinne”, de pildă, îşi stabilise cartierul general la Gmunden, localitate aflată în

apropiere.

Nu m-am îndoit niciodată că soţia şi tatăl lui Eichmann au ştiut întotdeauna unde se află, cu toate că n-au primit niciodată vreo scrisoare de la el. După război, cenzura poştală' era foarte strictă şi C.I.C. intercepta corespondenţa doamnei Eichmann, la Altaussee, şi a tatălui lui Eichmann, la Linz. Ei nu primeau nici mesaje suspecte, nici scrisori redactate cu folosirea vreunui cod. In 1947, când toţi foştii nazişti au primit ordinul să se declare, trei membri ai familiei Eichmann au recunoscut că făcuseră parte din partidul nazist. Tatăl se înscrisese în mai 1938, la două luni după Anschluss. Unul dintre fraţi, Otto, intrase în partid şi în S.A. în acelaşi an, iar celălalt, Friedrich, se înscrisese în partid şi în S.A. în 1939. Americanii le-au cercetat activitatea, dar n-au descoperit niciun motiv pentru a-i pune sub urmărire. Nu fuseseră decât „*Mitläufer*", subalterni lipsiţi de importanţă.

Familia doamnei Eichmann făcea parte din altă categorie. Rudele ei apropiate din Cehoslovacia se îmbogăţiseră sub regimul nazist. In fiecare lună, doamna Eichmann primea un cec poştal de o mie de şilingi (adică 40 de dolari) de la socrul ei, dar se crede că primea bani şi din alte surse, poate de la propria ei familie.

La 20 decembrie 1949, un funcţionar superior al poliţiei austriece a venit să mă viziteze la Centrul de documentare din Lin? şi mi-a sugerat ideea să ne comparăm dosarele referitoare la Eichmann. Austriecii credeau că el se afla ascuns lingă satul Grundlsee, la aproximativ trei kilometri de Altaussee. Grundlsee are câteva căsuţe izolate, căci satul este situat pe malul lacului cu acelaşi nume, lung de cinci kilometri.

I-am comunicat acestui funcţionar că, în urmă cu câteva luni, unul din oamenii mei din Altaussee observase un „Mercedes" negru cu număr din Austria de Sus care venise dinspre Grundlsee şi se oprise câteva clipe în faţa casei doamnei Eichmann din Fischerdorff nr.

8. Un om în impermeabil „având aspectul unui evreu”, pieciza observatorul meu, stătuse câteva minute în casă şi pe urmă plecase cu maşina. Era posibil să fi fost Eichmann.

Poliţistul a fost de aceeaşi părere. Organele poliţieneşti erau sigure că Eichmann păstrase o strânsă legătură cu celula clandestină nazistă din Stiiia. Anton Burger, fost membru în statul lui major, descoperit atunci când poliţia se înşelase asupra casei în timpul anchetei referitoare la Eichmann, evadase în 1947 din lagărul de la Glasenbach şi îndeplinea acum rolul de curier între Eichmann şi reţea. O celulă era alcătuită din cinci oameni, fiecare dintre aceştia necunoscând decât alţi cinci membri. Aceşti oameni se aflau in legătură cu altă organizaţie neonazistă, cunoscută sub numele de *Sechsgestirn*, Şase stele. Poliţia austriacă spera că arestarea lui Eichmann va determina căderea întregii reţele.

A doua zi, funcţionarul veni din nou. Poliţia descoperise că Eichmann se pregătea să-şi petreacă revelionul împreună cu familia sa la Altaussee. Se prevăzuse o descindere in casă in clipa când el avea să se afle acolo şi mi s-a cerut să-i însoţesc şi eu pe poliţişti. Acest plan trebuia să rămână absolut secret. Revelionul coincidea cu ziua mea de naştere şi n-aş fi putut visa un dar care să-mi producă mai multă mulţumire declfc arestarea lui Eichmann.

Pe vremea aceea, noi primeam deseori la centru vizita unui tânăr israelian. De origine germană, ei emigrase în Palestina cu părinţii când era încă copil. Fusese luptător în armata israeliană în timpul războiului de independenţă, iar acum se afla într-o călătorie de studii în Europa. Tinărul vibra de entuziasmul specific cetăţenilor unei naţiuni tinere şi părea fascinat de munca noastră. Mai ales de afacerea Eichmann. I-am spus în mod imprudent - după cum îmi dau astăzi seama - că s-ar putea ca în curând Eichmann să fie prins. Când a aflat că

urma să plec la Altaussee, unde locuia doamna Eichmann, mi-a cerut să-l iau cu mine. „O să aveţi totdeauna nevoie de două braţe solide”, mi-a spus el.

Am plecat la 28 decembrie şi ne-am stabilit ia hotelul „Ershersog Johann” din Bad Aussee, la 3 kilometri de Altaussee. Poliţia austriacă postase şase detectivi în diferite hoteluri. L-am avertizat pe tinărul israelian să nu se plimbe şi să nu vorbească cu nimeni. Nu puteam să prevăd că se va duce chiar în seara aceea într-un local de noapte, unde s-a distrat foarte bine şi le-a destăinuit.fetelor de acolo că era israelian. Ele au fost foarte impresionate: nimeni nu văzuse încă la Bad Aussee un cetăţean al statului israelian, care luase de curând fiinţă.

în dimineaţa zilei de 31 decembrie m-am întâlnit cu ofiţerul de poliţie care răspundea de întreaga operaţie. Oamenii lui trebuiau să fie la posturile respective începând de la ora D seara. Ei stăteau de pe acum de gardă pe şoseaua ce ducea de la Grundlsee la Altaussee şi în faţa casei doamnei Eichmann. înapoiat la hotel, i-am spus tânăr ului israelian să nu părăsească odaia înainte de miezul nopţii şi eă aveam să iau legătura cu el la momentul oportun. La ora nouă m-am întâlnit cu ofiţerul de poliţie şi cu unul din oamenii lui. Noul an era întâmpinat cu veselie în hanuri, hoteluri, în case. Pretutindeni se auzeau răsunând glasuri, muzică, râsete zgomotoase. Doar noi aşteptam propria noastră sărbătoare. Detectivul s-a dus la telefon, a cerut casa din Fiseherdorff nr. 8 şi a întrebat de doamna Liebl. După o clipă i-a răspuns un glas de femeie:

— Tu eşti? Vii sigur diseară? Detectivul a închis liniştit telefonul. Aşadar, Frâu Eichmann aştepta pe cineva. Foarte bine, o să-i facem o primire frumoasă.

La ora zece l-am însoţit pe ofiţerul de poliţie în rondul lui. După ce a cercetat unde stau toţi detectivii şi a aruncat o privire în toate hanurile de pe şosea, ne-am înapoiat, clănţănind din dinţi, la hotel ca să bem o ceaşcă

de ceai, căci era îngrozitor de frig. Când am deschis uşa barului de la hotel, am rămas împietrit. Tânărul israelian şedea la o masă mare şi bea în tovărăşia unor localnici, cărora le povestea faptele eroice ale armatei israeliene.

Ofiţerul de poliţie era furios.

— Asta nu-mi place. Dacă începe să se vorbească despre prezenţa unui tânăr israelian în oraş, s-ar putea...

— E trecut de zece - am spus eu. — Acum nu se mai poate întâmpla nimic.

— Vreau să sper, a spus el cu asprime.

.La ora zece şi jumătate am ieşit. La hanul următor, detectivul ne-a raportat că oamenii vorbeau despre tânărul israelian care venise la Bad Aussee. Într-alt han se vorbea despre un grup de israelieni. Ofiţerul de poliţie m-a privit insistent, fără să spună nimic. Eu mă blestemam.

Ora unsprezece. Dacă Eichmann voia să se afle împreună cu familia la miezul nopţii, trebuia să fie pe punctul de a părăsi Grundlsee. Am aşteptat încă 20 de l25

minute, care mi s-au părut douăzeci de secole. Nimeni nu scotea o vorbă. La unsprezece şi jumătate, un detectiv veni în goană de la Grundlsee şi-i spuse câteva cuvinte ofiţerului de poliţie.

Acesta îmi aruncă o privire care însemna: „ţi-am spus”.

— - Mă tem că totul e compromis. Se pare că Eichmann a fost prevenit.

M-am uitat ţintă la el, fără să fiu în stare să rostesc un cuvânt.

Ofiţerul de poliţie îi ceru detectivului să-şi repete raportul.

— La unsprezece şi jumătate, doi oameni au apărut pe şoseaua spre Grundlsee. Era întuneric beznă, dar puteau fi totuşi văzuţi datorită albului zăpezii. Erau la vreo sută cincizeci de metri de mine... M-am ascuns în spatele copacilor de pe marginea şoselii. Deodată apăru

alt om, venind în fugă dinspre Grundlsee, şi strigă ceva. Cei doi oameni se opriră şi al treilea îi ajunse. Peste câteva clipe plecară în goană. Ofiţerul îşi dădu seama cit eram de desperat.

— Nu o lua aşa în tragic - îmi spuse el. — Ştim din ce case au ieşit. N-avem ordin de percheziţie şi nu pot face nimic în direcţia asta fără ordin superior, dar Eichmann e încercuit. Am să las doi oameni aici şi am să mă întorc la Linz ca să cer instrucţiuni. Ridică din umeri şi adăugă:

— A fost, probabil, o greşeală că l-am adus aici pe tânărul acela israelian. Poate că Eichmann a fost avertizat din alt motiv. Nu ştiu.

La zece minute după miezul nopţii ne-am întors la Bad Aussee. Străzile erau pline de o mulţime zgomotoasă. Toţi erau cu chef şi strigau: La mulţi ani! Se auzea muzică şi zăngănit de pahare sparte. N-aveam chef să văd pe nimeni. Am urcat în camera mea şi m-am 196 întins pe pat fără să mă dezbrac. Eram foarte amărât.

Darul pentru ziua mea fusese la o sută cincizeci de metri distanţă de mine. Il pierdusem şi n-aveam să mai punem mina pe el niciodată.

Peste o săptămână, ofiţerul de poliţie austriac m-a informat că ancheta fusese închisă. Se primiseră rapoarte care arătau că Adolf Eichmann dispăruse din regiunea Aussee.

Anul 1950 a fost un an nefast pentru „urmărirea lui Eichmann”. Războiul rece ajunsese la apogeu. Foştii aliaţi erau imobilizaţi de o parte şi de cealaltă a cortinei de fier. Americanii nu se ocupau decât de războiul din Coreea. Nimeni nu se mai interesa nici de Eichmann, nici de nazişti. Pe vremea aceea, c-înd doi nazişti se întâlncau, se felicitau. Spuneau că se simte „un vânt proaspăt” şi se băteau pe spate. Ziarele de senzaţie publicau ştiri extravagante despre Eichmann. Fusese văzut la Cairo, la Damasc, se pregătea să organizeze o lcgiunetigermană pentru arabi şi aşa mai departe. Ştiam

că toate astea erau pură ficţiune. Un om care nu putuse suferi niciodată să fie fotografiat nu se expunea aşa dintr-o dată.

Voluminosul dosar al lui Eichmann se afla pe biroul meu şi, de fiecare dată când dădeam cu ochii de el, mă simţeam cuprins de un sentiment insuportabil. Eram încredinţat că Eichmann nu se mai află în Europa. Descinderea nereuşită de la 1 ianuarie a poliţiei îl convinsese de primejdia ce-l pândea. Organizaţia ODESSA avusese, probabil, grijă de el. Nu puteam face nimic. Cei mai mulţi dintre colaboratorii mei benevoli mă părăsiseră, pentru a duce o viaţă normală. Americanii care erau trimişi pe atunci în Europa nu se interesau de Eichmann. Când începeam să le vorbesc despre el, toţi îmi aruncau priviri plictisite şi sceptice. Unul dintre ei insinuă că suferam de mania persecuţiei.

— Nu poţi alerga după o fantomă, Wiesenthal. De ee nu încerci să uiţi toate astea? — eram întrebat.

în ianuarie 1951 am întâlnit un fost membru al Abwehrului pe care îl voi numi aici Albert. Acesta avea câteva relaţii printre membrii organizaţiei ODESSA şi mi-a spus că spre sfârşitul verii anului 1950, la câteva luni după plecarea lui din Aussee, Eichmann fusese văzut la Roma. Probabil că luase „drumul mănăstirilor1. Albert pleca la Roma şi avea să încerce să descopere ce se întâmplase. li aşteptam cu nerăbdare întoarcerea. A revenit să mă vadă în februarie:

— - Există diferite versiuni despre fuga lui Eichmann, dar toate menţionează ca etapă Roma, unde a sosit cu ajutorul comitetului croat, condus de foştii adepţi ai lui Ante Pavelici, şeful mişcării colaboraţioniste croate. Se înţelege că n-a stat multă vreme la hotel. Noi credem că s-a refugiat într-o mănăstire, unde a primit din partea Vaticanului un document de identitate care îi era necesar spre a obţine viza pentru America 4e Sud.

— - Eşti sigur că-i vorba de America de Sud? Nu de Orientul Apropiat?

Albert a clătinat din cap.

— Majoritatea naziştilor care au găsit azil la Roma au plecat după aceea în America de Sud, După părerea noastră, Eichmann s-a alăturat unui grup de mai multe persoane, sub un nume fals. Transporturile de acest fei erau îndreptate spre Brazilia şi Argentina.

Nu dispuneam de niciun mijloc spre a pune să fie căutat în Brazilia sau în Argentina un om a cărui identitate actuală n-o cunoşteam şi pe care nu-l puteam descrie cu exactitate, ştiind că fotografia lui cea mai recentă pe care o aveam era veche de paisprezece ani. Singura mea nădejde era familia Eichmann. Cu siguranţă că, într-o bună zi, fugarul avea să încerce să intre în legătură cu soţia şi copiii săi, care continuau să locuiască la Altaussee. Poate că avea chiar să încerce să-i aducă în America de Sud.

în toamna anului 1951, după apariţia, în mai multe reviste, a unei serii de articole despre aurul lui Eichmann şi vânătorii de comori din Altaussee, am primit o vizită. Pe cartea de vizită pe care mi-o întindea secretara am citit următorul nume: Heinrich von Klimrod.

Un om slab, bine îmbrăcat şi cu înfăţişare milităroasă intră în birou, mă salută corect şi mă întrebă dacă putea să vorbească cu mine „deschis”. L-am poftit să ia loc.

— Am citit articolele dumneavoastră - mi-a spus el - şi suntem impresionaţi de informaţiile dumneavoastră atât de bogate asupra subiectelor astea delicate.

Noi vrem să vă propunem un târg.

L-am întrebat ce înseamnă „noi”.

— Mi-aţi îngăduit să fiu sincer. Eu reprezint un grup vienez de foşti SS-işti. Interesele noastre, ale dumneavoastră şi ale noastre, converg într-un anumit punct. Ştim că sunteţi un idealist fanatic. Dumneavoastră vreţi să-l regăsiţi pe Eichmann pentru a-l da în judecată. Şi noi vrem să-l regăsim, deşi pentru alt motiv. Noi vrem aurul lui Eichmann. Mi se pare că am putea colabora cu

folos.

Am simţit că-mi vine ameţeală. Omul ăsta îmi propunea să-l ajut să pună mina pe aurul pe care Eichmann şi acoliţii lui îl scoseseră de pe degetele şi din gurile a milioane de evrei ucişi în camerele de gazare. Omul se înşela, desigur, asupra tăcerii mele, căci continuă:

— Noi nu vedem niciun motiv pentru ca atâţia oameni dubioşi din regiunea Altaussee să se îmbogăţească, în timp ce mulţi dintre camarazii noştri din SS trăiesc în mizerie. O să încheiem cu dumneavoastră un acord cinstit. Noi ştim multe lucruri despre fuga lui Eichmann: de pildă, că cei care l-au ajutat la Roma sunt t2g călugării Weber şi Benedetti. Cunoaştem mănăstirea capucinilor în care s-a ascuns. Nu ştim numele fals pe care îl poartă acum Eichmann, dar mulţi dintre ai noştri sunt în America de Sud şi ne vor ajuta să-l descoperim. Ei bine, vă convine învoiala asta?

Am încercat să câştig timp întrebându-l pe Klimrod care era situaţia lui actuală.

— Sunt asociat al unei societăţi de import-export. Poate că aţi auzit vorbindu-se despre Liga naţională. Noi nu facem parte din Ligă, dar avem acces aproape peste tot. Aţi face bine să acceptaţi propunerea noastră. Dumneavoastră, evreii, n-aveţi nevoie de aurul lui Eichmann. Puteţi pune mina pe Eichmann, iar noi pe aurul lui.

Am respins măgulitoarea propunere, dar mi-a f^st destul de greu să-l fac să înţeleagă de ce. Nu ne aflam pe aceeaşi lungime de undă. I-am explicat că era cu neputinţă să ne asociem. Pe de a’tă parte, nu puteam să închei un târg a cărui miză era nişte aur ce nu ne aparţinea, tot aşa cum, de altfel, nu-i aparţinea nici lui Eichmann. O parte din acest aur provenea, fără îndoială, şi de la cei 89 de membri ai familiei mele asasinaţi de oamenii lui Eichmann.

în 1952, după sărbătoarea Paştelui, un prieten mă

cheamă din Altaussee. Frâu Eichmann şi băieţii ei dispăruseră. Aceştia nu se întorseseră la şcoală după vacanţă.

Am transmis numaidecât ştirea americanilor şi poliţiei austriece. Ne întrebam cu toţii de ee *Frâu* Eichmann îşi retrăsese copiii de la şcoală înainte de sfârşitul anului, cu atât mai mult cu cit nicio şcoală austriacă nu i-ar mai fi primit fără certificat în regulă.

Poliţia austriacă a descoperit că terenul de lingă casa cu nr. 8 din Fischerdorff fusese săpat şi că se scosese ceva de acolo. De altfel, nimeni n-a ştiut vreodată dacă (30 acolo se aflase aur, documente sau altceva. Am înceDut pi'in a cerceta cine procurase paşaport doamnei Eichmann, înregistrată la Altaussee drept „Veronica Liebl, de naţionalitate germană". Cu ajutorul organizaţiei germane de binefacere „Deutsche Fiirsorgestelle" din Graz, Consulatul german din oraş eliberase paşapoarte doamnei Liebl şi celor trei copii ai ei.

Chiria casei era plătită cu regularitate în fiecare lună, mobilele nu fuseseră mutate, dar aceste precauţii nu putuseră să-i inducă în eroare pe vecini. După unii, familia plecase în Brazilia, după alţii, doamna Eichmann se dusese să „trăiască lângă mama ei" la Sindofheim, în Bavaria. Dar, ca totdeauna, zvonurile care circulau la Altaussee erau lipsite de temei. Nimeni n-o văzuse pe doamna Eichmann nici în Brazilia, nici la Sindofheim, şi lucrurile se opriră aici.

în 1948 suferem de insomnie şi medicul mă sfătuise să găsesc ceva cu care să mă îndeletnicesc noaptea, pentru a nu mă lăsa copleşit de preocupările mele. Aşa am început să colecţionez timbre. Această ocupaţie plăcută m-a amuzat mult şi mi-a dat posibilitatea să fac numeroase cunoştinţe în alte ţări. Ea mi-a oferit chiar prilejul să descopăr o altă pistă a afacerii Eichmann tocmai atunci când nu mai ştiam încotro s-o apuc.

La sfârşitul anului 1953 am cunoscut în Tirol un bătrân baron austriac, care m-a invitat în vila lui, lângă Innsbruck. Eram amândoi filatelişti pasionaţi şi baronul voia să-mi arate colecţia lui. După seara încântătoare pe care am petrecut-o admirându-i colecţia, am băut o sticlă de vin, stând de vorbă. Baronul era un bătrânel foarte onorabil, monarhist dintotdeauna şi catolic sincer. A arătat un foarte mare interes faţă de activitatea mea şi a fost scandalizat auzind că unii şefi nazişti îşi aranjaseră în Tirol situaţii bune, „ca şi când nimic nu s-ar fi schimbat”.

în cursul convorbirii, el s-a ridicat şi a deschis un sertar plin de plicuri, pe care le păstra pentru raritatea timbrelor. în timp ce mă uitam la grămada aceea de plicuri, el mi-a povestit despre un prieten al lui, un fost locotenent-colonel german care nu putuse ajunge niciodată la posturi mai importante în Wehrmacht întrucât era cunoscut pentru opiniile sale antinaziste. Anul trecut plecase în Argentina, unde fusese numit instructor în armata peronista.

— Tocmai am primit o scrisoare de la dânsul - îmi spuse baronul, întinzându-mi un plic. — Sunt minunate timbrele, nu-i aşa? L-am întrebat dacă a întâlnit în Argentina pe vreunul din foştii noştri camarazi. Iată ce îmi scrie: „Am regăsit aici câteva cunoştinţe comune. Poate că îţi mai aminteşti de locotenentul Hoffmann, care făcea parte din regimentul meu, şi de căpitanul Bcrger din Divizia 188. Am revăzut şi alţi camarazi, dar nu-i niciunul dintre cei pe care îi cunoşti. Cihici însă pe cine am mai văzut şi cu cine a trebuit chiar să vorbesc in două rânduri: *dieses elende Schwein Eichmann, der die Juden Kommandierte* (pe porcul acela ticălos de Eichmann, care domnea peste evrei). Locuieşte lângă Buenos Aires şi lucrează la o companie hidraulică”.

— Ce părere aveţi despre asta? — mă întrebă baronul. — Unii dintre cei mai îngrozitori criminali de război au reuşit să scape.

N-am răspuns nimic, de teamă ca baronul să nu observe tulburarea pe care mi-o provocase scrisoarea. Aici nu mai era vorba de un zvon din Altaussee; era un fapt. Am cerut, cu dezinvoltură, îngăduinţa să arunc o privire asupra scrisorii, ale cărei timbre mi se păreau într-adevăr interesante. Am profitat de ocazie ca să recitesc pasajul despre Eichmann şi să-l învăţ pe de rost. De cum m-am înapoiat în camera mea de la hotel, mi-am notat totul cuvânt cu cuvânt. Bucuria mea a fost însă de scurtă durată. Chiar dacă puneam mâna pe un om care semăna cu Eichmann, trăia la Buenos Aires şi lucra la o societate hidraulică, cum îl puteam scoate de acolo? Şi ce puteam face eu, un simplu cetăţean, aflat la distanţă de o emisferă de Argentina? Germanii reprezentau acolo o puternică forţă politică [5]. Instructorii germani antrenau armata peronistă, experţii lor conduceau industria, capitaluri germane de milioane susţineau băncile argentiniene.

Eichmann trebuia să se simtă în perfectă siguranţă acolo, pentru că altfel nu şi-ar fi adus familia, şi conta, desigur, pe prieteni influenţi. Numai aşa se explică faptul că îndrăznea să trăiască de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat într-un oraş unde locuiau peste 200 000 de evrei şi unde se expunea tot timpul primejdiei de a fi

---

5 Argentina. După primul război mondial, Germania şi Austria au fost cuprinse de o criză economică şi politică, determinată de înfrîngere. In acea perioadă, mulţi germani şi austrieci au emigrat în Argentina. Cei mai mulţi dintre noii emigranţi erau naţionalişti extremişti, care refuzau să trăiască inir-o Germanie învinsă, încătuşată de „lanţurile Versaillesului“.
Cu eficienţa lor obişnuită, noii emigranţi au construit şcoli, uzine, au întemeiat întreprinderi, au editat ziare şi periodice, dobîndind o considerabilă influenţă politică. într-un răstimp foarte scurt, ei au ocupat o scrie de poziţii-cheie în ţara lor adoptivă. Ei n-au întrerupt însă nici o clipă contactul spiritual şi politic cu Heimat-ul (patria) lor. După ce în Germania a venit la putere Hitler, numeroşi germani şi austrieci au devenit adepţi ai acestuia. Naziştii puneau mare preţ pe Ausländsdeutschen, germani de peste hotare. N.S.D.A.P. era bine organizat în Argentina. La începutul războiului, partidul na-

recunoscut.

Am înţeles atunci că munca mea de anchetator particular se terminase. Din clipa aceea eram obligat să las locul unei organizaţii mai puternice. Arie Eschel, consulul Israelului la Viena, îmi ceruse să pregătesc pentru Congresul mondial evreiesc un raport complet despre afacerea Eichmann. M-am executat. Raportul meu începea din ziua când auzisem vorbindu-se pentru prima oară despre Eichmann şi se termina eu menţionarea paragrafului referitor la el din scrisoarea pe care mi-o arătase baronul. Am adăugat fotografiile lui Eichmann, copiile de pe scrisorile lui, texte scrise de mina lui. Apoi am trimis un exemplar din acest raport Congresului mondial evreiesc din New York şi altul Consulatului israelian din Viena.

Din Israel n-am primit nici cel mai mic răspuns, dar din New York, la două luni după expedierea raportului meu, un rabin pe nume Kalmanovici îmi scria că primise raportul şi că „ar fi fericit să cunoască adresa exactă a lui Eichmann de la Buenos Aires”. I-am comunicat că aş trimite bucuros un anchetator la Buenos Aires dacă Congresul mondial evreiesc şi-ar asuma cheltuielile călătoriei şi i-ar pune la dispoziţie suma de 500 de dolari. Rabinul mi-a răspuns că congresul n-avea bani.

Sosise timpul să renunţ la această anchetă. Era evident că nimeni nu se mai sinchisea de Eichmann. în martie 1954 am închis Centrul de documentare. Am împachetat toate dosarele, le-am pus în lăzi care cântăreau nu mai puţin de 532 de kilograme şi le-am expediat Arhivelor istorice Yad Vaschem din Ierusalim.

zist număra acolo 60 000 de membri. Gauleiterul Bolile, responsabilul de la Berlin al tuturor germanilor de peste hotare, era reprezentat la Buenos Aires de adjunctul său, Heinrich Korn. Germanii din Argentina o duceau foarte bine. Aveau companii maritime, instituţii culturale, un program de schimburi de studenţi, un serviciu special de informaţii, *Transocean* (pentru a

rivaliza cu Reuter şi agenţiile de presă americane), ziare şi periodice susţinute de Ministerul Propagandei al lui Goebbels. Ataşatul militar al Ambasadei Argentinei la Roma învăţa germana, ca să poată citi „Mein Kampf” în original. Numele acestui ataşat era Juan D. Peron. La 17 octombrie 1943, imitând strategia lui Mussolini, Peron a întreprins, în fruntea *Descaminados*-ilor (fără cămăşi), un marş asupra Buenos Airesului. In 1946, când a fost ales preşedinte, l-a

Singurul pe care l-am reţinut a fost dosarul voluminos al lui Eichmann.

Au trecut cinci ani. în dimineaţa zilei de 22 aprilie 1959, răsfoind ziarul local „Oberosterreischische Nachrichten”, am văzut pe ultima pagină anunţul de înmormântare al doamnei Maria Eichmann, mama vitregă a celui fugit. Anunţul cuprindea, fireşte, numele membrilor familiei. Numele lui Adolf nu figura, dar ultimul dintre numele menţionate era cel al Verei Eichmann. De obicei, oamenii nu mint când dau asemenea anunţuri. Vera Eichmann! Evident, doamna Eichmann nu divorţase niciodată şi nu se recăsătorise niciodată.

Am tăiat anunţul şi l-am pus la loc vizibil în dosarul meu.

La sfârşitul lunii august, în timp ce mă aflam cu familia în concediu la Murten, în Elveţia, am primit un telefon din Linz, prin care mi se aducea la cunoştinţă că mai multe persoane îl zăriseră pe Adolf Eichmann la Altaussee. Orice greşeală era exclusă. Cu câteva săptămâni în urmă, revista germană „Der Stern” organizase o operaţie de cercetare în lacul Toplitz, trezind astfel interesul public pentru „comorile naziste” scufundate în lacurile din această regiune. L-am informat despre toate acestea pe ambasadorul israelian copiat pe fiihrer şi în alte domenii. Avea *kommandouri* volante, organizate după exemplul *Rollkommandos*-urilor SS. Secretarul lui particular era fiul unui nazist german.

După război, naziştii au trimis experţi şi bani în Argentina. Peron însuşi, aşa cum a stabilit o anchetă făcută la Buenos Aires după căderea lui, a primit aproximativ 100 de milioane de dolari. Buenos Aires devenise punctul terminus al marii organizaţii clandestine ODESSA. Germanii au acaparat hoteluri şi pensiuni, au furnizat acte de identitate noilor emigranţi, au stabilit relaţii excelente cu funcţionarii superiori guvernamentali. La un moment dat, un grup de germani din Argentina plănuiau să plece cu avionul în Germania, spre a-i elibera pe criminalii nazişti deţinuţi în închisoarea Landsberg. 133

de la Viena şi m-am întors numaidecât. Soţia mea era foarte nemulţumită. îmi atrase atenţia, pe drept cuvânt, că mai aveam încă douăsprezece zile de concediu plătit. De ce să plecăm? „Este o datorie - i-am spus eu. — N-aş fi în stare să rămân în Elveţia asta îndepărtată şi liniştită şi nu m-aş putea bucura de restul concediului”.

Situaţia se schimbase din nou. De câteva săptămâni, ziarele israeliene începuseâ’ă să publice articole despre Eiehmann şi crimele sale; ele făceau presupuneri despre locurile unde se putea ascunde. Pe de altă parte, în ultima vreme, în Austria şi în Germania fuseseră judecaţi mulţi nazişti. Scrisoarea pe care o adresasem ambasadorului israelian la Viena sosise la timp. El a trimis-o la Ierusalim şi, în copie, Federaţiei comunităţilor evreieşti din Austria, care s-a adresat imediat ministrului de interne austriac. Acesta a cerut autorităţilor să se pună în legătură cu mine. Eiehmann mai figura pe lista austriacă a persoanelor „urmărite”.

înapoiat la Linz, am aflat de la prietenii mei că persoana văzută la Altaussce nu fusese, fireşte, Adolf Eiehmann, ci unul din fraţii lui. Mereu aceeaşi zarvă lipsită de temei... Dar lucrurile începeau să se mişte. Doi tineri israelieni, pe care îi voi numi aici Mihail şi Meir, au venit să discute cu mine. în Israel lumea se interesa mult de afacerea Eiehmann şi ei mi-au cerut să-mi reiau

activitatea pe care o părăsisem în 1934. La Frankfurt pe Main, procurorul însărcinat cu pregătirea procesului SS-iştilor de la Auschwitz m-a informat că Eiehmann figura pe lista criminalilor de război nazişti şi m-a invitat să colaborez cu el. Aşadar, nici nu apucasem să-mi dau bine seama ce se întâmplă şi iată-mă din nou cufundat în afacerea Eiehmann.

Am recitit întreg dosarul. întrebarea care se punea era de a şti dacă Eiehmann continua să trăiască la 13G Buenos Aires. Am plecat deci în Tirol, sperând să obţin de la baron adresa prietenului său care îi scrisese cu şase ani în urmă din Buenos Aires. Dar baronul murise şi colecţia lui de timbre fusese vândută.

Am trimis apoi pe unul din oamenii mei la mama doamnei Eichmann. Frâu Maria Liebl nu l-a primit cu prea multă amabilitate, dar i-a spus că fiica ei se remăritase în America de Sud cu un oarecare „Klems” sau „Klemt”. Pretindea că nu-i ştie adresa şi că n-a primit niciodată vreo scrisoare de la dânsa, după care l-a poftit pe trimisul meu să plece.

Această mică informaţie a fost comunicată prin grija mea în Israel. La 10 octombrie 1059, israelicnii m-au înştiinţat că făcuseră cercetări în America de Sud şi descoperiseră adresa doamnei Eichmann.

După câte se spunea, ea era măritată cu un german pe nume Ricardo Klement, dar de fapt doar trăia cu el. Eu eram însă sigur că această căsătorie este reală şi că Frâu Eichmann se afla acolo împreună cu soţul ei. Dacă n-ar fi fost aşa, familia Eichmann din Lin/, n-ar fi menţionat-o cu numele de Vera Eichmann în anunţul mortuar. Băieţii lui Eichmann trăiau la Buenos Aires cu părinţii lor. Mi-a trecut prin minte că ei trebuie să fie înregistraţi la Ambasada germană, pentru că se apropiau de vârsta recrutării. Am rugat imediat pe unul din prietenii mei să facă o anchetă minuţioasă. Mi-a comunicat că băieţii erau într-adevăr înregistraţi sub numele lor reale. (Mai târziu, un funcţionar a pretins,

foarte stingherit, că „n-a ştiut că erau fiii lui Adolf Eichmann”.)

La 6 februarie 1960, ziarul „Oberosterreiehische Nachrichten” din Linz publica anunţul mortuar pentru tatăl lui Eichmann, al cărui prenume era tot Adolf. Murise cu o zi înainte. Printre nurori era din nou menţionată Vera Eichmann. Am trimis în Israel un extras cu anunţul din ziar. Adolf Eichmann îşi adorase tatăl. Eram sigur că fraţii lui aveau să-l anunţe despre deces. 13/

Exista chiar o anumită şansă ca el să încerce să asiste la înmormântare. Mi s-a spus că funeraliile urmau să aibă loc peste cinci zile, întrucât „familia aştepta rude din străinătate”, dar ştiam că unul din fraţii lui Adolf, Emil Rudolf, locuia la Frankfurt pe Main. Mihail şi Meir nu mi-au spus ce intenţionau israelienii să întreprindă la Buencs Aires, dar era neapărat necesar să se asigure de identitatea lui Eichmann şi le trebuia de urgenţă o fotografie recentă de-a lui. Noi nu aveam, dar am încercat să ne procurăm un document aproape tot atât de util. Cu două zile înainte de ceremonie m-am dus la cimitir ca să văd amplasamentul locului de veci al lui Eichmann. Şi ideea pe care o aveam în cap mi s-a părut realizabilă, mai ales într-o zi posomorită de iarnă. Am plecat cu trenul la Viena şi m-am dus la doi prieteni de-ai mei, fotografi experţi la *Presseklub* (Clubul presei). Puteau să vină la Linz şi să fotografieze întreaga familie Eichmann, grupată în jurul mormântului, în timpul ceremoniei funebre? Esenţial, le-am precizat eu, era să nu fie observaţi.

Prietenii mei au făcut o treabă minunată. Ascunşi în spatele unor monumente funerare înalte, cam la vreo trei sute de metri de locul ceremoniei, au luat o serie de fotografii clare ale membrilor cortegiului, cu toate că lumina era departe de a fi perfectă. în aceeaşi seară aveam fotografiile mărite ale celor patru fraţi ai lui Adolf Eichmann: Emil Rudolf, Otto, Friedrieh şi Robert. Pe

ultimii trei îi cunoşteam. Acum vedeam şi fotografia lui Emil Rudolf, fratele de la Frankfurt, pe care nu-l zărisem niciodată. Adolf nu venise la înmormântare.

După plecarea prietenilor mei, am rămas singur cu fotografiile, privindu-le şi comparându-le. Am scos din dosar vechea fotografie a lui Adolf, făcută în 1936, adică cu douăzeci şi patru de ani în urmă. Pe lângă 138 fraţii săi, Adolf părea a fi cel mai mic. Am luat o lupă şi am studiat trăsăturile celor patru fraţi. Auzisem adesea că Adolf seamănă surprinzător de bine cu Otto. Cercetând cu lupa fotografiile, am înţeles de ce atâţia oameni jurau că-l văzuseră în cursul ultimilor ani pe Adolf Eichmann la Altaussee. De fapt, fusese unul din fraţii lui. în familia asta, asemănarea era într-adevăr extraordinară. M-am gândit la problemele israelienilor care acţionau în Argentina. Fotografiile lui Eichmann pe care le aveau ei erau făcute cu douăzeci şi patru de ani în urmă. Nu aveau nici amprentele lui digitale. Cu câţiva ani înainte auzisem unele zvonuri, provenind, desigur, de la SS-iştii care trăiau în clandestinitate, că Eichmann îşi făcuse o operaţie estetică care îi schimbase faţa. Se pretindea că, în urma unui accident de motocicletă, avea o cicatrice pe frunte exact sub linia de unde începe părul. Această cicatrice fusese menţionată în descrierea înfăţişării lui Eichmann făcută de subordonatul său Wislieeny. în depoziţia făcută la Nürnberg, Krumey, alt adjunct al lui Eichmann, confirmase şi el acest amănunt. Uitându-mă însă la fotografiile etalate în faţa mea, m-am convins că nicio operaţie estetică n-ar fi putut schimba fundamental chipul fugarului.

Dacă „Ricardo Klement” din Buenos Aires era într-adevăr Adolf Eichmann, faţa lui trebuia să fi îmbătrânit la fel ca cele ale fraţilor săi. Am decupat din fotografii feţele celor patru fraţi prezenţi la înmormântarea tatălui lor şi faţa lui Adolf din fotografia cea veche. Am „amestecat” cele cinci feţe ca pe nişte cărţi de joc şi le-am aruncat pe masă. Rezultanta era un fel de figură

ciudată, poate cea a lui Adolf Eichmann.

Când Mihail şi Meir s-au întors, le-am arătat acest „joc de cărţi”. „Cam aşa trebuie să arate Eichmann. Probabil că seamănă mai mult cu Otto. Cei cinci fraţi au aceeaşi expresie: uitaţi-vă la gură, la colţurile bu- 139

zelor, la bărbie, la forma craniului. Mihail dădu din cap, cu ochii ţintă la fotografii:

— Fantastic! — exclamă el.

Meir luă fotografiile în mină. „Putem să le luăm?” Deodată deveniseră grăbiţi. Nu voiam să-i mai reţin nicio clipă. Apoi n-am mai auzit vorbindu-se despre dânşii. Mi-arn închipuit că nu mai aveau nevoie de ajutorul meu. De altfel, nu mai puteam întreprinde nimic.

La 23 mai 1960, primul ministru al Israelului, David ben Gurion, a anunţat în *Knesseth* (Parlament) capturarea lui Eichmann, care se afla într-o închisoare isracliană. Câteva ore mai târziu am primit o telegramă de felicitare de la Yad Vashem din Israel.

La puţin timp după capturarea lui Adolf Eichmann, m-am întâlnit cu unul din foştii mei „clienţi”. Făcuse parte pe vremuri din elita SS-ului şi acum venea destul de des să mă viziteze pentru a sta liniştit de vorbă despre vremurile urî te de altădată... în ziua aceea veni la mine, pocni din călcâie, îmi strânse mina şi spuse:

— Felicitări, domnule Wiesenthal. *Saubere Arbeit*. Aţi făcut o treabă bună.

Şi era convins de ce spunea

Alex

In ghetoul din Lvov am avut pentru prima oară prilejul să întâlnesc evrei colaboraţionişti. Ulterior am dat peste asemenea specimene în diferite lagăre de concentrare şi, când după război vorbeam despre ei, mulţi dintre coreligionarii noştri se simţeau jigniţi. Poate îşi închipuiau că evreii sunt incoruptibili. Or, ca toate celelalte neamuri, avem şi noi sfinţii şi păcătoşii noştri, laşii şi eroii noştri. Când mi-am început activitatea de anchetator în cadrul unor organe americane, am

observat imediat că dosarele anumitor membri ai diferitelor organizaţii evreieşti erau, în ceea ce privea perioada războiului, eufemistic vorbind, dubioase. Unii dintre ei făcuseră parte din acele aşa-numite Judenrat, consilii evreieşti pe care germanii le organizaseră în fiecare ghetou şi în fiecare lagăr de concentrare.

Sarcina cea mai anevoioasă a acelor consilii evreieşti din ghetouri era să hotărască ce persoane urmau să figureze pe „listele de convoaie” destinate lagărelor morţii. Naziştii fixaseră anumite norme (în funcţie de starea sănătăţii, vârstă etc.), dar perversitatea lor mergea până acolo, îneât deseori îi puneau chiar pe evrei să efectueze selecţia finală. Date fiind împrejurările, unii membri ai acestor consilii au acţionat în singurul fel posibil, adică respectând întocmai regulile naziste. Alţii s-au lăsat corupţi, au acceptat diverse favoruri şi au escamotat nume, în speranţa deznădăjduită că vor izbuti astfel să-şi salveze propria lor viaţă. Cine ştie, transportul următor avea să fie poate ultimul şi, dacă se putea face în aşa fel incit să nu fie trecuţi pe listă, poate că aveau să scape de soarta care îi aştepta. Au fost şi evrei care au colaborat cu organele naziste, sacrificând vieţile altora pentru a-şi scăpa propria lor piele. în lagărele de concentrare au existat *kapo* evrei; unii dintre ei şi-au ajutat tovarăşii de deportare, alţii nu.

Ar fi fost mai bine pentru aceşti oameni ca după război să rămână în anonimat, să încerce să treacă neobservaţi. Dar, în loc să procedeze aşa, mulţi dintre ei au aderat la organizaţiile alcătuite după terminarea războiului de evreii din Germania şi Austria, fie minaţi de o remuşcare târzie, fie pentru că aveau impresia că, acţionând aşa, se puteau pune la „adăpost”. Dar fireşte că, mai devreme sau mai târziu, adevărul a ieşit la iveală. Ei au fost recunoscuţi de supravieţuitori care nu-i uitaseră, a trebuit să-i predăm autorităţilor şi au izbucnit scandaluri.

Membrii Comitetului central evreiesc din zona

americană a Austriei m-au ales vicepreşedinte şi m-au însărcinat cu conducerea secţiei juridice şi politice. Simţindu-mă răspunzător pentru tovarăşii mei de lucru, am pretins oameni cu un trecut ireproşabil. Am stabilit regula că niciun evreu care deţinuse vreo funcţie importantă sub regimul nazist n-avea dreptul să adere la o organizaţie evreiască alcătuită după război, indiferent dacă a fost sau nu acuzat de a se fi comportat în mod nedemn. Autorităţile americane au fost de acord cu această regulă, care, sub numele de „legea 142 Wiesenthal”, a devenit repede cunoscută şi puţin popu- Iară printre cei care aveau ceva pe conştiinţă şi nu le plăcea prea mult să le-o reamintesc.

Cinci am discutat această problemă cu unele grupări evreieşti, le-am istorisit o poveste care mă impresionase puternic în copilărie, povestea evreului care îşi blestemase soţia şi de aceea fusese osândit, după moartea ei, să nu mai rostească niciodată un cuvânt, petrecându-şi restul vieţii în casa rabinului din Czortkov. I se spunea „Tăcutul”. Orice evreu, am explicat eu, prin gura căruia s-a transmis vreodată un ordin nazist privind persecuţia evreiască nu va mai avea voie vreodată să se adreseze celorlalţi evrei.

Americanii au acceptat propunerea mea de a alcătui un comitet evreiesc care să îndeplinească funcţiile unei comisii disciplinare. Acest comitet urma să cerceteze cazurile de colaboraţionism. Treizeci de evrei au fost declaraţi vinovaţi de colaborare cu naziştii. Acest comitet nu avea, fireşte, autoritate oficială. Sentinţele pe care le dădea aveau mai curând un caracter simbolic şi, dacă „osândiţii” n-ar fi recunoscut judecata noastră, ar fi avut dreptul să protesteze în faţa unui tribunal oficial austriac. Niciunul dintre cei vinovaţi n-a făcut vreodată acest lucru. în Israel, colaboraţioniştii au fost anchetaţi de autorităţile oficiale şi judecaţi de tribunale.

încă de pe atunci eram întotdeauna bănuitor faţă de evreii care pretindeau că salvaseră pe cineva. Un om

învestit cu puterea de a salva viaţa cuiva avea şi pe aceea de a o suprima. SS-ul şi Gestapoul nu erau organizaţii de binefacere. Ele cereau o listă cu atâtea şi atâtea nume, niciunul mai puţin, pentru trenul de a doua zi. Nici vorbă nu putea fi să te târguieşti. Condamnaţii trebuiau să se prezinte, de pildă, marţi la ora 12,30, şi nu la 12,40. Odată, când un acuzat a compărut în faţa comitetului nostru, un martor a depus în favoarea lui, arătând că-l ştersese de pe lista unui convoi. 143

— - Fiţi îngăduitor cu el - a spus acest martor. — Mi-a salvat viaţa.

— Pc cine a trecut în locul dumitale? — am întrebat eu.

Martorul nu a răspuns. Acuzatul a fost declarat vinovat.

Am aplicat aceeaşi regulă strictă tuturor celor care s-au oferit să lucreze cu mine. Dosarul lor trebuia să fie fără pată. Unii mi-au cerut chiar ei să le verific trecutul. Alex a fost unul dintre aceştia.

Era foarte nervos în ziua aceea a anului 1958 când a intrat în biroul meu. Purta ochelari fumurii, fără să fi fost necesar pe cât se părea, pentru că ziua era întunecată şi noroasă. Era evident că îl apăsa ceva, poate o taină. înalt, cu părul blond-roşcat, se apropia de patruzeci de ani. In picioare, în faţa mea, ridică neputincios din umeri. Nu ştia cum să înceapă.

— - Mă tem că e o poveste cam ciudată, spuse el. L-am poftit să ia loc, am închis uşa şi i-am oferit o ţigară. Mulţi dintre vizitatorii mei considerau povestea lor ciudată. Din punctul lor de vedere era întotdeauna, şi adeseori şi dintr-al meu. în urmă cu câţiva ani veneau la mine tineri austrieci din diferite părţi ale ţării, crezând că eram reprezentantul Israelului. Nu erau evrei, dar voiau să-şi ofere serviciile armatei israeliene. Ce anume vă determină să faceţi acest lucru? — întrebam eu. Speram ca vreunul să-mi răspundă că o făcea dintr-un sentiment de vinovăţie, sau că voia ca în felul acesta să

ofere un fel de „reparaţie” morală. Dar vai, mă înşelam! Aceşti tineri nu erau animaţi de niciun ideal. Unii dintre ei fuseseră mai mulţi ani în Wehrmacht şi nu se puteau deprinde din nou cu ritmul plicticos al vieţii civile. Alţii mă întrebau direct: „Cum aş fi plătit?” Nu erau decât nişte 144 condotieri moderni, gata să lupte pentru oricine era dispus să plătească. Le răspundeam că nu reprezen- £j tam pe nimeni şi că, de altfel, israelienii păreau foarte ţj capabili să-şi asigure singuri apărarea.

Alţi vizitatori veneau cu tot felul de poveşti încâlcite...de pildă, mătuşa lor Martha ajutase pe nişte vecini evrei „înainte de a fi ridicaţi”. Aceşti vecini îi făgăduiseră mătuşii Martha argintăria sau două sfeşnice, dar Gestapoul trecuse pe acolo şi luase tot. Ei cereau acum bani de la „organizaţiile evreieşti, care trebuiau să aibă fonduri pentru cei ce îi ajutaseră pe evrei”.

Odată s-a prezentat la mine un croitor, om mai în vârstă, cu o mustăcioară ca a lui Hitler. Venise să mă întrebe cum putea obţine „o despăgubire pentru evrei”, aşa cum scria pe formular. După părerea lui, această frază însemna „despăgubire pentru pagubele pricinuite de evrei”. Cazul lui era limpede, afirma el. în 1938 îi lucrase un costum domnului Kahn, un vechi client evreu, care îşi lucra hainele la el de ani de zile. Dar domnul Kahn fusese arestat pe neaşteptate şi deportat şi uitase să-i plătească costumul înainte de a fi deportat, ceea ce era de neiertat.

— Ar fi trebuit să mi-l plătească - spuse croitorul. — La urma urmei, mi-l comandase, nu-i aşa? Nu-i vina mea dacă nu l-a putut purta.

A trebuit să-i explic croitorului că nimeni nu purta costume noi în lagăr.

Era însă un om încăpăţânat.

— Există o lege privitoare la despăgubiri, nu-i aşa?

— Nicio lege nu-i perfectă - i-am răspuns eu. — Se pare că legiuitorii n-au întrevăzut niciodată o asemenea eventualitate. Mi-a fost însă cu neputinţă să-l conving şi

m-a părăsit bombănind că se va duce să se plângă autorităţilor (*Behörden*).

Dar omul cu ochelari negri care şedea pe scaun în faţa mea nu părea să aparţină nici uneia din aceste categorii. îmi dădeam seama că-i era foarte neplăcut j4!5

că venise la mine. M-am făcut că nu observ şi el şi-a scos ochelarii.

— Nimeni nu ştie că am venit - spuse el, ca şi când ar fi fost foarte important să nu fie văzut în biroul meu. — Doar unchiul meu ştie şi el n-are să spună nimănui. Adică omul pe care-l numesc „unchiul meu”. Mi-a spus că aş face bine să vin să stau de vorbă cu dumneavoastră. El e foarte bolnav... Pot s-o iau de la început? Tata era inginer. Cred că înainte de primul război mondial familia mea a fost foarte înstărită. Abia îmi aduc aminte de bunicul, care era industriaş. Tata vorbea adesea de bunicul lui, a cărui fotografie era, într-o ramă ovală, în bibliotecă. Mă uitam la ea pentru că înfăţişa un bărbat foarte demn, cu barbă albă, cu un lanţ de ceas peste vestă şi o tichie pe cap. Tata îmi spunea că bunicul lui fusese un erudit foarte cunoscut. Omul făcu o pauză: „Era rabin”.

Admit că l-am privit o clipă cu uimire pe interlocutorul meu. Orice *Rassenforscher* nazist, orice expert nazist în domeniul rasei demn de acest nume l-ar fi calificat, fără şovăială, drept arian pur. Avea „craniul nordic tipic, lungăreţ” (dolicocefal), ochii albaştri cenuşii şi un nas drept, nasul acela pe care naziştii îl considerau caracteristic arienilor. După părerea mea, avea o înfăţişare mult mai ariană decât a multora dintre acei arieni profesionişti pe care am avut ghinionul să-i întâlnesc.

— Da, bunicul şi bunica mea erau evrei. Mama era creştină şi de la ea am moştenit părul blond şi ochii albaştri. Am fost crescut în credinţa catolică, deşi mama nu s-ar fi opus să fiu crescut în cea iudaică. Părinţii mei credeau că puteam să am o viaţă mai uşoară dacă nu

eram evreu. M-am născut în 1922. în martie 1938, când Hitler a invadat Austria, aveam 16 ani.

Acum vorbea mai potolit.

— Am devenit pe neaşteptate semievreu, un *Halbjude*. Nu prea înţelegeam ce însemna asta, dar părinţii mei ştiau. Ei ştiau ce li se întâmplase în ultimii patru ani semievreilor şi celor care erau doar pe un sfert evrei în Germania. Tata studiase legile de la Nürnberg. Eram singurul lor copil şi mă iubeau mult. Tata îşi petrecea aproape tot timpul liber cu mine. Orice făceau părinţii mei, întotdeauna se gândeau mai întâi la mine.

A urmat o tăcere mai îndelungată, după care a continuat:

— - Părinţii mei au discutat despre situaţia mea de semievreu (*Halbjudentum*) cu cel mai bun prieten al lor, cel căruia îi spun „unchiul”. Era un medic foarte cunoscut la Viena şi prieten intim al tatei încă din universitate. Unchiul nu-i evreu. în ziua când a venit la noi, am înţeles că el şi tata dezbătuseră în bibliotecă o problemă de cea mai mare însemnătate. M-au chemat la dânşii. Cei doi bărbaţi erau surescitaţi, iar mama plângea.

Tata era foarte palid. M-a întrebat dacă cunoşteam legile naziste potrivit cărora eram semievreu. Am răspuns că da, fără să mă simt într-adevăr vizat. Aveam 16 ani şi mă preocupa mai mult lecţia la latină de a doua zi. Tata mă lămuri că fiind *Halbjude* trebuia să părăsesc liceul. A fost o lovitură. Ai să fii poate silit să munceşti într-o uzină, îmi spuse el. I-am răspuns că nimeni nu mă putea sili.

Mi-a aruncat o privire tristă: „O, ba da, vor putea. Ei pot face mult mai mult... pot să-ţi facă viaţa imposibilă”. Ştiam, bineînţeles, pe cine înţelegea tata prin „ei”. Aveam câţiva în clasă. Naziști.

Tata continuă: „Trebuie să găsim un mijloc să te punem la adăpost. Mama şi cu mine ne-am trăit viaţa, dar tu ai tot viitorul înaintea ta. Asta merită un sacrificiu.

Am discutat despre toate astea cu unchiul Franz şi uite ce o să facem. Mama o să se ducă să declare în faţa autorităţilor că tu nu eşti... băiatul meu. în sfârşit, că ca şi unchiul Franz...” şi se opri o clipă, nefiind în stare să continue. Apoi reluă: „Ea va spune că tu eşti copilul *lor* şi unchiul Franz va confirma”.

Vizitatorul meu privea drept înaintea lui.

— Eram tulburat. Mama se opri din plâns şi spuse liniştită: „Se înţelege că tata e tatăl tău adevărat. O să-i minţim. Trebuie să facem asta pentru tine, pentru viitorul tău...”

— Bine, mamă, dar nu înţeleg ce trebuie să fac eu? Unchiul Franz, cu lacrimi în ochi, spuse atunci:

— Singurul lucru pe care îl ai de făcut acum e să asculţi sfaturile părinţilor tăi. Nu te nelinişti... totul o să meargă bine.

Tânărul privea mereu drept înainte. Retrăia poate scena din biblioteca tatălui său.

— în felul acesta am devenit arian. Nu ştiu cum au procedat. Mama a făcut, probabil, o declaraţie, pe care unchiul Franz a contrasemnat-o. Eu îmi puteam păstra numele. Dacă unchiul Franz ar fi vrut să mă adopte în mod oficial, ar fi avut nevoie de consimţământul soţiei lui, or, această afacere trebuia să rămână secretă. Unchiul Franz avea copii şi ar fi putut să apară unele probleme dacă i-ar fi vorbit despre această hotărâre soţiei sale.

Mă întrebam de ce venise acest tânăr să-şi istorisească povestea lui. Pe atunci, acest soi de „arianizare” fusese foarte răspândit. Şi alţi părinţi evrei, deznădăjduiţi, încercaseră să-şi salveze copiii. Povestea era mişcătoare, dar nu extraordinară.

Vizitatorul adăugă liniştit:

— în 1940 m-am angajat în... *Waffen* SS.

Am tresărit: în SS!

— A fost o idee a unchiului Franz şi eu am fost de acord. Circulau tot felul de zvonuri despre atrocităţile

săvârşite împotriva evreilor. Nu se ştia nimic sigur, dar

148 se şopteau o sumedenie de lucruri. Credeam că naziştii nu vor face niciun rău unui evreu al cărui băiat se angajase în SS, chiar dacă în mod oficial nu mai eram băiatul tatălui meu. Mi-am făcut antrenamentul într-o divizie SS, în Germania. In primăvara anului 1941 am fost trimişi pe frontul de răsărit. în iunie s-a produs atacul prin surprindere împotriva Uniunii Sovietice. Divizia noastră a trecut prima graniţa sovietică.

Eram departe în Rusia, când am primit o scurtă scrisoare de la mama. Divorţase. Era tot ce-mi scria. Ştia, fireşte, că toată corespondenţa noastră era cenzurată. Peste câteva luni am plecat acasă în permisie. Mama mi-a povestit ce se întâmplase. Fusese chemată la Gestapo, unde i se spuseseră cuvinte insultătoare: nu ştia că mama unui SS-ist n-avea dreptul să rămână căsătorită cu un evreu? Ea a răspuns că nu va accepta niciodată să divorţeze, dar comisarul i-a spus că ar fi mai bine să se gândcască la asta de două ori, pentru că mi-ar putea pricinui mie greutăţi. Şi chiar să facă din nou din mine un evreu, dacă înţelegea ce însemna *asta*. Desigur că înţelegea. Era cel mai mârşav şantaj.

El se ridică şi începu să se plimbe de colo până colo prin biroul meu.

— Tata a acceptat numaidecât. El îşi şi trecuse toate bunurile pe numele mamei. Plângeam toţi. Tata nu mai putuse rănrine acasă şi locuia în apropiere, într-o cameră mobilată mică şi prăfuită. A doua zi trebuia să mă întorc pe front. Peste câteva săptămâni au venit să-l caute. Nu-l salvase nici faptul că mama divorţase, nici că eu făceam parte din SS. A fost deportat împreună cu alţi evrei. E tot ce am putut afla. Noi eram atunci în regiunea Leningradului, unde circula zvonul că mulţi civili, dintre care numeroşi evrei, fuseseră executaţi. N-am crezut, pentru că nu voiam să cred. Aşa cum mi se spusese de fiecare dată, oamenii aceia nu puteau fi decât spioni, sabotori şi partizani. Şi era firesc să se afle şi câţiva

evrei printre ei. Desigur însă că aceştia nu fuseseră executaţi *pentru că erau evrei*. Asta era versiunea oficială, în care credeam. Ştiţi cum se întâmpla, domnule Wiesenthal. Da:ă nu voiai să crezi în astfel de poveşti, încercai întotdeauna să gă-._ şesti o explicaţie plauzibilă.

Se aşeză.

— Poate că aş mai crede şi astăzi dacă n-aş fi fost rănit şi îngrijit, de altfel foarte bine, in cel mai apropiat spital SS. In fiecare salon nu erau decât trei oameni. Ceilalţi doi pacienţi erau SS-işti foşti gardieni într-un lagăr de concentrare. Ei mi-au povestit despre soarta rezervată evreilor din lagăre, şi chiar dacă nu mi-au spus totul, a fost destul pentru a-mi provoca nopţi de insomnie. De acolo am fost transferat la Riga, în Letonia, într-un mare spital de bază. Am fost repartizat într-un salon împreună cu un SS-ist care se restabilea după o depresiune nervoasă. Mi-a mărturisit că i se zdruncinaseră nervii după ce omorâse timp de câteva săptămâni femei şi copii. Nu mai putea face treaba asta. Fusese prevenit că avea să fie omorât şi el dacă vorbea despre toate astea, dar... trebuia să se destăinuiască cuiva.

în felul acesta am aflat tot adevărul. Nu mai puteam scăpa de el. întins pe pat, mă gândeam la tata, pe care îl iubisem dintotdeauna. îmi aduceam aminte de cele mai mici amănunte. Lucruri neînsemnate: cum mă ducea la plimbare duminică dimineaţă şi-mi cumpăra bomboane de la o cofetărie, prevenindu-mă să nu-i spun nimic mamei, care s-ar fi supărat dacă n-aş fi avut poftă de mâncare la masă. Eram nişte adevăraţi conspiratori. Nu exista ceva ce n-ar fi făcut tata pentru mine. Şi acum eram aici, făceam parte din forţele SS, trupele de elită ale fiihrerului, şi nu puteam face nimic ca să-l ajut. Nu ştiam nici măcar unde îl duseseră, dacă era bolnav... Nu-mi puteam duce gândurile până la ca- 150 pat. Ştiam că era într-unul din acele lagăre, dar nu voiam să ştiu în care. Il rugam pe Dumnezeu să nu mă lase niciodată să

aflu.

Tânărul se sculă, se îndreptă spre fereastră şi se uită pe geam. Simţea nevoia să facă ceva, orice, numai să nu mă privească pe mine sau pe altcineva.

— Cum m-am vindecat, am plecat voluntar pe front. Toţi mă socoteau nebun, pentru că aveam dreptul să cer un loc liniştit, în spatele frontului. Am refuzat, pretinzând că voiam să mă întorc la unitatea mea. M-am oferit voluntar pentru o patrulă şi am folosit primul prilej ca să mă las prins de ruşi. îmi era cu neputinţă să mai continuu să lupt alături de acei oameni.

Se întoarse şi mă privi:

— Cred că mulţi mă vor dispreţui pentru că am acţionat astfel... Poate că n-am făcut bine.

Aştepta, sperând că o să-i spun ceva. Era un evreu care devenise SS-ist şi purtase pe gulerul uniformei simbolul asasinilor propriului său popor. Ce puteam să-i spun? Ce i s-ar fi putut spune?

El clătină din cap, ca şi când n-ar fi fost surprins de tăcerea mea.

— Am stat şase ani în diferite lagăre de prizonieri din Rusia, fără să destăinui nimănui secretul meu. în sfârşit, în 1955, m-am întors în Austria. Mama murise, tata dispăruse „undeva în răsărit”, o dată cu milioane de alţi evrei. La Viena nu mai rămăsese decât unchiul meu.

Glasul i se înăspri.

— Unchiul voia să mă ajute. Mi-a spus să vin pentru un timp să stau la el, împreună cu toată familia lui. N-aveam chef. Nu voiam să stau de vorbă cu el. Totul murise în mine, se uscase. încercă să-mi explice că noi, eu şi cu el, am acţionat cum crezusem că-i mai bine. Nu l-am putut salva pe tatăl meu, dar nu era vina noastră. Eu cel puţin mă salvasem. Dacă n-aş fi fost „arianizat”, aş fi fost şi eu mort acum.

— Poate că ar fi fost mai bine - i-am răspuns eu unchiului. — Ce sens mai are viaţa mea acum? Nu învăţasem nimic, nu mai aveam nicio speranţă... Pot să

vă cer o ţigară?

A aprins-o cu manile tremurânde. I-am spus secretarei să nu ne deranjeze sub niciun motiv, m-am ridicat şi l-am rugat să se aşeze lingă mine, pe divan.

— Ştiţi de ce am venit la dumneavoastră? — m-a întrebat el. — Eu nu aparţin nimănui. Sunt un SS-ist? Sunt un evreu? Sunt un semievreu? Un *Halbjude*? Sunt de partea călăilor sau a victimelor?

— Dacă povestea dumitale este adevărată - şi n-am niciun motiv să mă îndoiesc -, eşti de partea victimelor. Ca atâţia alţii dintre noi, ţi-ai pierdut părinţii, ai încercat să-ţi salvezi tatăl...

El clătină din cap.

— - Nimic nu e cum trebuie. Pentru evrei o să fiu totdeauna un SS-ist mârşav, pentru ceilalţi o să rămân un evreu. Dacă spun adevărul, o să rămân veşnicul duşman, individul josnic.

Sări în picioare:

— - Am să vă spun de ce am venit la dumneavoastră, domnule Wiesenthal. Mă simt evreu. In ochii mei, în ai dumneavoastră sunt evreu. Dar ca înfăţişare exterioară aş putea să rămân SS-ist şi să vă ajut în muncă. Nu... nu mă întrerupeţi. Am discutat cu unchiul Franz. I-am vorbit despre ceea ce am citit referitor la activitatea dumneavoastră şi i-am spus că vreau să vă ofer colaborarea mea. El m-a înţeles şi a acceptat imediat, îmi dau seama eă-i singurul lucru pe care îl pot face, prin care aş putea fi de oarecare folos.

Am tăcut.

— Nu mă credeţi? Ştiu că-i greu să acorzi credit unei poveşti atât de puţin obişnuite. în sfârşit, v-am notat aici toate datele în legătură cu mine. E însemnat

152 totul, începând cu numele bunicului meu evreu şi terminând cu deportarea tatei şi întoarcerea mea din Uniunea Sovietică.

Spunând aceasta, el mi-a întins două pagini dactilografiate.

— Verificaţi toate amănuntele. Să se intereseze colaboratorii dumneavoastră la poliţie... oriunde. Plătesc bucuros spezele anchetei dumneavoastră. După ce vă veţi convinge că v-am spus adevărul, scrieţi-mi. Iată adresa mea. Vreau să lucrez pentru dumneavoastră. E ca şi când aş restitui o părticică din dobânda la o datorie enormă, o restituire simbolică, totuşi...

L-am întrebat cu ce se ocupa.

— Sunt voiajor comercial. Această muncă îmi dă posibilitatea să călătoresc prin Austria şi Germania şi mai târziu şi în alte ţări ale Europei. Nu sunt căsătorit. Vedeţi, prin urmare, că v-aş putea fi de folos.

Peste două săptămâni şedea din nou alături de mine. I-am spus că verificasem toate datele pe care mi le dăduse.

— Aşa cum mă aşteptam, mi-aţi spus adevărul. De altfel, nimeni n-ar folosi moartea părinţilor săi ca să mă inducă în eroare.

— Nici chiar un SS-ist? — mă întrebă el ironic.

— Să sperăm că nu. Pot să-ţi dau şi o veste. M-am informat despre deportarea tatălui dumitale. A făcut parte dintr-un transport care a fost îndreptat spre Riga... Da, e foarte posibil să se fi aflat acolo, nu departe de dumneata, când erai în spital.

Părea doborât. Cred că se revedea în salonul spitalului din Riga, lingă SS-istul pe care-l părăsiseră nervii ucigând.

înghiţi cu greutate şi spuse:

— Domnule Wicscnthal, să începem. Cu cât mai curând, cu atât mai bine. E absolut necesar să lucrez pentru dumneavoastră, pentru că altfel înnebunesc.

I-am arătat câteva dosare, l-am informat despre anchetele noastre. Fiind membru al unei SS *Kameradschaft* (asociaţie a foştilor combatanţi SS), n-avea nevoie să se prefacă. Munca lui avea să constea pur^ şi simplu în a-şi juca ceva mai mult timp rolul pe care s-> îl avusese în timpul războiului. Scrisorile de

recomandare către asociaţie erau perfecte, aşa că a fost primit cu uşurinţă de „camarazi”, care îl respectau pentru vederile lui „radicale”. Devenit unul dintre ai lor fu socotit drept un „bun german”, ceea ce însemna, potrivit eticii „camarazilor” că trebuia să fi rămas un om tot aşa de rău ca înaintea prăbuşirii Reichului.

Alex nu s-a întâlnit niciodată cu mine în public. Nu ne vedeam decât atunci când eram siguri că nu puteam fi observaţi de nimeni. In notele sale, el mă numea Felix. Alex citea cu nesaţ toate lucrările despre cel de-al doilea război mondial şi despre nazism care îi cădeau în mână. I se întâmpla adesea să privească faptele cu ochii celui care a aparţinut celeilalte tabere şi din discuţiile noastre ocazionale despre un caz sau altul, privit dintr-un dublu punct de vedere, adevărul ieşea la lumină.

într-o zi mi-a mărturisit:

— Aş vrea să fiu din nou evreu. Oficial, în ochii lumii întregi.

Această declaraţie a lui nu m-a surprins. I-am spus-o. Dar i-am spus, de asemenea, că deocamdată ne făcea mari servicii rămânând „unul de-ai lor”.

— Aş vrea să trăiesc în Israel. Acolo poate că aş putea să uit cu adevărat trecutul.

— Dar te-ai gândit, Alex, la toţi cei care nu sunt în stare să uite trecutul? într-o zi ai putea să comiţi vreo greşeală şi să spui cine ai fost. S-ar putea ca cineva să înţeleagă. N-aş vrea să înduri noi lovituri... şi de

154 data aceasta din alt motiv.

Ne-am înţeles să amânăm luarea hotărârii pentru o dată ulterioară. Alex este şi acum unul dintre asistenţii mei cei mai activi. De curând am descoperit cât de bine îşi joacă rolul. Fusesem informat că mai mulţi foşti SS-işti din capitala unei provincii austriece spuseseră că vor să mă ucidă. Am înştiinţat numaidecât poliţia statului austriac, care a delegat noi inspectori să se ocupe de această chestiune. La rândul meu, l-am rugat şi pe Alex să facă o anchetă.

Peste două săptămâni, şeful poliţiei mi-a arătat raportul oamenilor săi. Se infiltraseră într-un grup local de *Kameraclschaft* şi asistaseră la numeroase şedinţe. Raportul preciza că SS-istul cel mai primejdios era un voiajor comercial, X, un bărbat înalt, cu ochi albaştricenuşii, cu părul blond-roşcat, fost membru al forţelor SS... „unul dintre acei indivizi incorigibili şi încăpăţânaţi care trebuie supraveghiaţi”.

Era, bineînţeles, Alex.

Trenul urma să plece peste trei minute

Alex a jucat un rol important în soluţionarea afacerii Wiese, care s-a declanşat pe neaşteptate, într-o seară la începutul lunii iulie 1964. Ascultasem radio-jurnalul de seară, când, la sfârşitul emisiunii, după o scurtă pauză, crainicul anunţă:

„Doamnelor şi domnilor, un anunţ important al poliţiei din Köln. Kurt Wiese, acuzat de crime de război, a dispărut din apartamentul său din Köln, unde locuia de doi ani. El a fost arestat şi apoi eliberat pe cauţiune în timpul procesului. Kurt Wiese avea obligaţia să se prezinte o dată la trei zile la biroul procurorului. Nemaiindeplinind această formalitate timp de o săptămână, detectivii au pornit în căutarea lui. Potrivit spuselor vecinilor, el n-a mai fost văzut în ultimele zile”.

Vocea crainicului, cu acea răceală tipic profesională, nu trăda nici cel mai mic interes când a cerut ascultătorilor să „comunice orice informaţie utilă” la biroul procurorului din Köln sau la cel mai apropiat comisariat de poliţie.

Am închis radioul. încă un criminal de război nazist care fugise. Cui îi păsa? în ultimele luni se petrecu- 15G seră mai multe cazuri similare de evadare. Cei mai mulţi dintre ascultători uitau numele celor urmăriţi de cum

închideau aparatul. Nu auziseră vorbindu-se niciodată de Kurt Wiese, un muncitor metalurgist puţin cunoscut de la Uzina locală „Ford”.

Întâlnisem adesea numele acestui om în rapoartele Centrului nostru de documentare. Ştiam că era acuzat de a fi ucis, în 1942 şi 1943, cel puţin două sute de persoane, la Grodno şi Bialvstok, în Polonia, printre care 80 de copii evrei. Fusese arestat în 1903 la Koln şi eliberat, în mod inexplicabil, peste eâteva luni în schimbul unei cauţiuni de 4 000 de mărci germane. Un ziar german făcuse observaţia că această sumă echivala cu,,o cauţiune de douăzeci de mărci de fiecare crimă”.

La 13 iulie 1964 m-am adresat ziarului „Frankfurter Allgemeine Zeitung” spre a protesta împotriva repetatelor puneri în libertate pe cauţiune a criminalilor de război de această categorie şi a deplânge uşurinţa cu care scăpaseră un mare număr dintre ei.

După perioada în care Wiese îşi săvârşise crimele, la Grodno şi Bialystok s-au instaurat autorităţile sovietice. Cu prilejul unei conferinţe de presă care a avut loc la Viena, am vorbit cu Vladimir Gavrilevski, şeful biroului agenţiei Tass. El mi-a făgăduit că va scrie în Uniunea Sovietică pentru a cere informaţii despre Wiese.

Mai târziu, încredinţându-mi dosarele primite, mi-a spus: „Ştiu că dumneata le vei folosi. Dacă le dau germanilor din vest, au să le îngroape în hârţogăria lor”. Până la urmă am predat aceste dosare autorităţilor germane. După câtc ştiu, acesta a fost primul caz de cooperare a sovieticilor cu Occidentul în vederea urmăririi unui criminal de război.

Dosarele sovietice conţineau o listă a crimelor lui Wiese cu indicarea numelui martorilor şi depoziţiile lor. Pe scurt, în cursul verii anului 1942, Wiese ucisese un bărbat eu numele de Şlep, care încercase să iasă 157

din ghetou fără permis, şi o femeie, Adassa Kletzel, care „încercase să strecoare o bucată de pi âne în ghetou”. în luna noiembrie a aceluiaşi an, el „spânzurase

cu propriile lui mâini o femeie numită Prenski şi doi bărbaţi, Schindler şi Drukker”. De asemenea, arătaX^ raportul, Wiese împuşcase o tânără, al cărei nume nu e cunoscut, pe motiv că făptuise crima, oribilă în ochii lui, de „a se fi jucat cu o pisică”.

în februarie 1943, când a fost lichidat ghetoul nr. 1 din Grodno, Wiese şi ceilalţi membri ai Gestapoului au împuşcat întreg personalul spitalului evreiesc din ghetou, format cam din 40 de persoane. Procurorul general al Republicii Bieloruse îmi aducea la cunoştinţă că principalii martori, doi bărbaţi pe nume Jukovski şi Klovski, vor fi autorizaţi să vină în Germania spre a depune mărturie împotriva lui Wiese.

După informaţiile pe care le aveau, Wiese era, de asemenea, vinovat de împuşcarea, în decembrie 1942, a 20 de evrei în faţa ghetoului nr. 1. Comandantul ghetoului nr. 2, un SS-ist pe nume Streblow, asistase la masacru. în cursul acestei execuţii, Wiese a rănit pe unul din gardienii evrei ai ghetoului. Acesta a încercat să fugă, dar a căzut, pierzându-şi cunoştinţa în curtea unei case vecine. Wiese a alergat după el şi, văzându-l trântit la pământ, l-a omorât trăgându-i un glonte în cap.

în ianuarie 1943, Wiese a oprit lângă intrarea în ghetou un grup de bărbaţi care veneau de la munca obligatorie şi i-a percheziţionat. Unul dintre ei avea o bucată de pâine albă. Wiese l-a împuşcat pe loc. Peste trei zile l-a percheziţionat pe un oarecare Kimche şi, găsind într-unul din buzunarele lui o bucată de carne, l-a dus imediat în camera gardienilor, unde l-a împuşcat. în februarie 1943, Wiese a luat parte activă la expulzarea forţată a ultimilor supravieţuitori evrei l58 din Grodno.

Lista nu este completă. Activitatea lui Wiese de după 194.3 mai este cercetată încă.

N-aş putea să explic de ce-mi închipuiam că Wiese fugise în Austria. Chestiune de pură intuiţie. Or, eu am învăţat să mă încred în intuiţie, care s-a dovedit tot atât de folositoare ca şi cercetarea cu răbdare a diferitelor

indicii, căutarea înverşunată după douăzeci de ani a martorilor sau un meticulos spirit de deducţie. Numeroase unităţi SS care operaseră în regiunea Grodno fuseseră alcătuite din nemţi sau austrieci. Am presupus deci că Wiese încercase să vină în Austria, spre a lua legătura cu unii foşti camarazi. Aceştia puteau să-l ajute, să-l ascundă şi mai târziu să-l trimită spre o ţară „sigură”.

L-am chemat la telefon pe Alex. *Kameradschaftul* SS îşi crease filiale în toate oraşele mari şi în multe orăşele din Austria şi din Germania. Membrii ei se adună prin hanuri discrete sau berării modeste. (Avem o bogată listă a acestor locuri din Austria.) Foştilor SS-işti le place să dea acestor reuniuni caracterul unui ritual secret, aşa cum fac copiii prin aseunzătorile lor.

Ei se întâlnesc de multe ori într-o *Extrazimmer* (încăpere din spate) a unui tripou obscur, sub protecţia binevoitoare a proprietarului, care-i îndepărtează pe clienţii inoportuni. Câteodată, un picolo stă de pază. De altfel, nu se ştie de ce, numeroşi simpatizanţi înfla. arăţi ai nazismului provin din rândurile acestora. In unele localuri, câte un pianist îi distrează pe clienţi, fermecându-i cu un inocent potpuriu de valsuri. Dacă vreun „străin” se apropie de zona periculoasă, pianistul îşi avertizează camarazii începând să execute o melodie dinainte stabilită. Aceste trucuri de societate secretă sunt, în general, de prisos, deoarece de cele mai multe ori camarazii nu fac nimic altceva decât să evoce împreună „frumosul” lor trecut, apus pentru totdeauna, să citească noutăţi reconfortante din ziarele ilegale tilf)9

părite în Austria şi in Germania şi să nădăjduiască într-un strălucit viitor nazist. Cei mai mulţi sunt oameni jalnici, îmbătrâniţi înainte de vreme, care consumă cantităţi industriale de bere şi se exprimă într-o limbă tot atât de demodată ca şi emfaticul limbaj al lui Hitleiv - > Sunt însă bine organizaţi şi reţeaua lor e întotdeauna gata să ascundă fugari şi să-i conducă spre zări mai

îndurătoare. Această reţea are membri în lumea întreagă, care, pe cât se pare, folosesc un fel de cod secret. în sfârşit, ei se consideră pregătiţi pentru „ziua cea mare”, *der Tag*, atunci când va sosi.

Alex mi-a telefonat într-o seară din Innsbruck, dându-mi să înţeleg, cu multe precauţii - nimeni nu putea şti niciodată cine era pe fir -, că obţinuse veşti despre „mărfurile” noastre şi că pleca la Graz, capii aia Ştiriei. La Innsbruck, Graz şi Salzburg, escale favorite ale transfugilor nazişti în Austria, există reţele de întrajutorare bine organizate. Salzburg era escala cea mai apreciată, pentru că este situată la numai câţiva kilometri de graniţa germană. în timpul verii, coloane lungi de maşini trec frontiera în ambele sensuri prin punctul Walseberg. Controlul vamal este superficial. Cetăţenii germani n-au nevoie de paşaport, fiind suficient permisul de conducere sau o simplă legitimaţie.

în seara următoare, Alex mi-a telefonat din Graz cu o voce care-i trăda încordarea.

— Unul din camarazii de aici mi-a spus că în oraş a sosit un om care pretinde că a fugit din zona sovietică în Germania. Mă întreb dacă omul ăsta nu-i chiar individul pe care îl căutăm?

— - Cum a ajuns la Graz? — am întrebat eu.

— Se pare că vine din Cehoslovacia. îşi aşteaptă soţia, care trebuie să vină şi ea, şi speră să plece apoi

ICO împreună în Germania federală, unde îşi au familia.

Simon Wiesenthal cu soţia, în 1936

Lagărul de concentrare de la Mauthausen, unde au sosit în februarie 1945 Simon Wiesenthal şl tovarăşii săi de deportare cu un convoi de la Buchenwald. Adunare la sosirea unui convoi

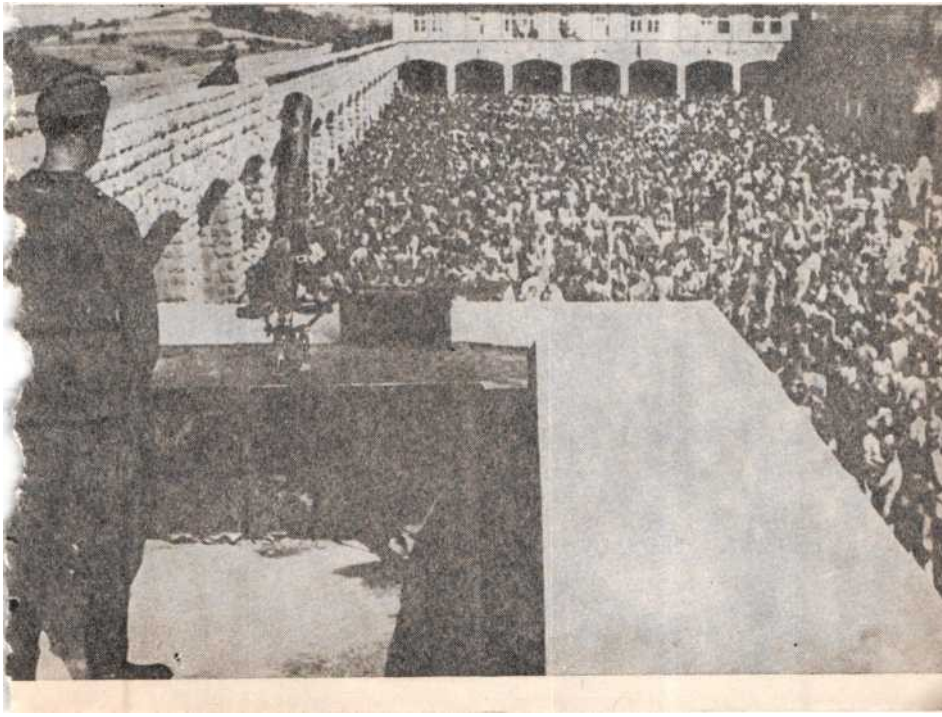

Inspectarea şantierelor de muncă forţată de către comandantul lagărului. Fotografii făcute de SS-işti şi subtilizate de un deportat spaniol care lucra în laboratorul fotografic al lagărului, spre a fi folosite ca dovezi după eliberare (*Asociaţia foştilor deţinuţi de la Mauthausen*)

5 mai 1945.⁀ Trupele americane pătrund în Mauthausen. Ţinând ridicată în sus o lozincă scrisă în spaniolă, a cărei prezenţă aminteşte martiriul republicanilor spanioli deportaţi la Mauthausen, supravieţuitorii aclamă pe primii soldaţi americani care intră cu tancurile

Unităţile aliate care au intrat primele în lagăre pornesc imediat la vânătoarea de gardieni SS-işti care fugiseră (*Usis*)

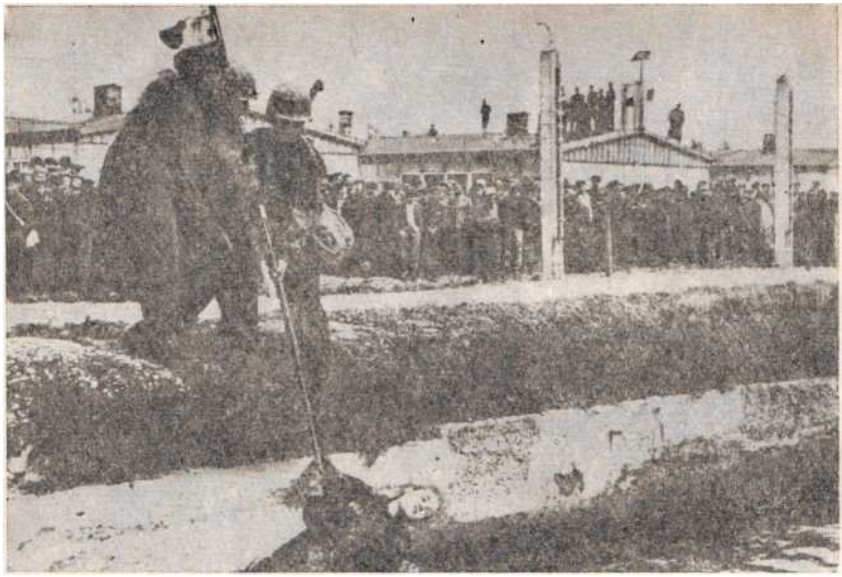

Câţiva SS-işti din lagărul de la Dachau rămaşi pe loc în ariergardă au fost ucişi într-o scurtă încăierare la sosirea americanilor. Unul dintre ei, descoperit într-un şanţ, este pescuit sub ochii deportaţilor, închişi încă îndărătul reţelei de sârmă ghimpată (*Usls*)

Un deportat eliberat recunoaşte şi acuză pe unul din foştii gardieni. Ca majoritatea SS-iştilor, la apropierea aliaţilor acesta îşi smulsese de pe guler şi de la chipiu însemnele SS distinctive (*Keystone*)

La il mai 10C0, după cincisprezece ani de căutări, fostul Obersturmbannführer SS Adolf Eichmann a fost capturat de un kommando israelian la ieşirea din uzina „Mercedes-Benz”, unde lucra sub un nume de împrumut, la periferia Buenos Aires-ului. Transportat cu un avion nouă zile mai târziu, el a ajuns la Ierusalim la 22 mai. începe interogatoriul lui în faţa judecătorului de instrucţie (*Keystone*). In închisoare, unde e supus unei stricte supravegheri medicale şi poliţieneşti, Eichmann are la dispoziţie aproape un an ca să-şi pregătească apărarea (*A. P.*)

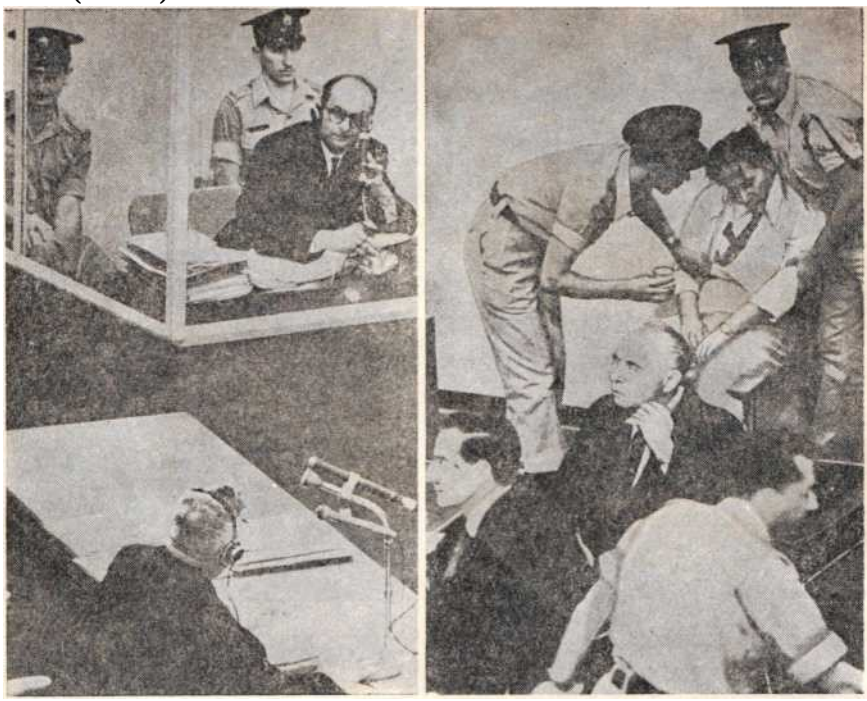

La 11 aprilie 1961, Eichmann compare în faţa tribunalului din Ierusalim (*Keystone*)

In cursul celor o sută patruzeci şi patru de şedinţe ale procesului, o sută de martori ai acuzării, majoritatea supravieţuitori din lagăre, au fost chemaţi din toate ţările să-şi spună încă o dată îngrozitoarea lor poveste, aşa ca scriitorul de origine poloneză scăpat de la Auschwitz care şi-a pierdut cunoştinţa în timpul

depoziţiei, când s-a aflat faţă în faţă cu acuzatul (*A. P.*)

La 15 decembrie 1961, Eichmann, considerat vinovat de genocid şi crime împotriva omenirii, a fost condamnat la moarte. La 1 iunie 1962 se anunţă executarea sentinţei: Eichmann a fost spânzurat în ajun. puţin înainte de miezul nopţii (*A. P.*)

In timp ce conducătorii nazişti încearcă să fugă în străinătate, gardienii din lagăre se ascund pe loc, amestecându-se cu populaţia. „Nu era nevoie să te duci prea departe, te împiedicai de ei aproape la fiecare pas”, spunea Simon Wiesenthal. O scenă fotografiată în acea perioadă la Bonn vădeşte acest lucru: în plină stradă, un deportat rus eliberat recunoaşte şi se răfuieşte cu unul dintre foştii gardieni, reintegrat recent în poliţia locală (*Keystcne*)

In zona de ocupaţie americană, toţi SS-iştii, membri ai Gestapoului, cadre ale partidului nazist, colaboratori activi ai celui de-al treilea Reich sunt sistematic arestaţi şi trimişi în lagăre speciale, unde, după anchetă, criminalii sunt separaţi de subalternii inofensivi (*Usis* şi *Associated Press*). Dintr-unul din aceste lagăre Eichmann, arestat ca SS-ist sub o identitate falsă, a evadat în iunie 1945. După ce s-a ascuns în Germania, unde a lucrat ca muncitor forestier timp de patru ani, apoi în Austria şi în Italia, Eichmann a reuşit să plece în 1950 în Argentina, graţie organizaţiei secrete ODESSA (*Jos Adolf Eichmann in drum spre Argentina*, *însoţit*. de doi *agenţi din reţeaua nazistă clandestină*)

La dreapta, fotografii făcute de germani în cursul unei razii în ghetoul din Amsterdam (*C.D.E.C.*)

Karl silberbauer. răspunzător de arestarea Annel Frank şi a familiei sale, pe care Simon Wiesenthal l-a regăsit în 1963 ca inspector de poliţie la Viena

Sus, *stingă*, Josef Mengele, medicul-şef răspunzător de experienţele făcute pe deţinuţii de la Auschwitz (*Keystone*). După ce a stat ascuns în oraşul său natal din Germania, Mengele a fugit în 1950. Actualmente trăieşte în Paraguay, într-o zonă interzisă, apărat de poliţie şi de propriii săi gardieni împotriva oricărei tentative de răpire

Sus, *dreapta*, castelul Hartheim, lângă Mauthausen, în Austria, unul din cele patru centre de eutanasie ale Reichului, care serveau drept şcoli de exterminare.

Jos, printre ofiţeri şi funcţionari etiopieni, dr. Babor, care-i ucidea pe deţinuţii din lagărul de la Grossrosen făcându-le injecţii cu otravă. Regăsit la Addis-Abeba şi invitat să se prezinte în faţa justiţiei, Babor a preferat să se sinucidă

O scenă de omor, fotografiată, ca atâtea altele, chiar de asasini, cu prilejul masacrării populaţiei evreieşti din Viniţa, în Ucraina, de către ucigaşii dintr-o unitate SS (*Keystone*). După cum relatează Simon Wiesenthal în capitolul „Dincolo de orice raţiune”, în această fotografie, publicată în 19S1 de o revistă germană, o femeie din Frankfurt a recunoscut în ucigaşul gata să tragă sub privirile pasive ale unui grup de soldaţi pe soţul ei, dispărut în mod misterios cu puţină

vreme înainte, cu prilejul apariţiei în presa locală a unei prime anchete referitoare la masacrele din Răsărit

Dreapta, sus, Simon Wiesenthal în timpul unei şedinţe la procesul unui criminal de război desfăşurat în faţa tribunalului din Viena

Alăturat, Obersturmfiihrerul SS Rajakowitsch, fostul adjunct al lui Eichmann, în 1943, iar *sus,* în 1965, în faţa judecătorilor săi, la Viena (*Keystone*). In 1943, 110 000 de evrei olandezi fuseseră deportaţi prin grija lui. La terminarea procesului, în cursul căruia s-a arătat cinic şi arogant, a fost condamnat la doi ani şi jumătate închisoare

Jos, alături de avocatul său triumfător, Verbelen, criminal de război belgian, naturalizat austriac, a cărui achitare la Viena, în 1965, a provocat indignare în Belgia şi în Austria (*A. P.*)

înaintea unei execuţii colective. In râsetele trupei, victimele îşi sapă propria groapă. In cursul celor patru ani de domnie SS în Galiţia, cruzimea şi brutalitatea naziştilor au atins culmea (*Arhivele C.D.E.C.*)

La stingă, Martin Weiss, actualmente în închisoare, condamnat pentru omor la Vilna, a cărui mărturie a contribuit la scandaloasa achitare a Iul Murer (*C.U.E.C.*)

Într-un ghetou din Polonia, un şef nazist asemenea

lui Murer veghează la buna desfăşurare a plecării într-un lagăr de concentrare (*C.D.E.C.*)

Alăturat, Anton Schmidt.

Aghiotant într-o unitate a Wehrmachtului în garnizoană la Vilna, Schmidt a îmbrăţişat trup şi suflet cauza evreilor martirizaţi. După ce a ajutat pe numeroşi evrei să fugă şi a furat chiar arme pe care le-a dat evreilor din rezistenţă, Schmidt a fost descoperit de

Gestapo şi împuşcat la Viena, unde se află şi astăzi mormântul lui.

— Aici e ceva dubios, Alex. Dacă ar veni într-adevăr din Cehoslovacia, nu s-ar fi dus la Graz, ci la Viena sau la Linz, ori măcar la Salzburg.

— Sunt de aceeaşi părere. Poate că ar fi mai bine să mă interesez ce-i cu individul ăsta.

— S-ar putea să nu fie cel pe care îl căutăm - spusei eu -, ci altcineva, dar tot atât de interesant.

— Unul din camarazii noştri are grijă de el la noapte. Azi-dimineaţă, omul a stat un ceas de vorbă cu Herbert Berghe von Trips.

— Trips! In cazul ăsta, trebuie să fie omul pe care îl căutăm. Mi-era cu neputinţă să-i explic lui Alex la telefon că piesele *puzzle-ului* începeau să se potrivească, în timpul războiului, Trips fusese *Kommisar* al Gestapoului şi ultimul comandant al închisorii Pawiak din Varşovia. Scriitorul polonez Leon Wanat, autorul cărţii „In spatele zidurilor din Pawiak”, mărturie a atrocităţilor săvârşite în această închisoare, vorbeşte despre el în chip nu prea măgulitor. La Centrul de documentare aveam un dosar Trips. Există, de asemenea, unul la Ministerul de Interne al Austriei.

— Unde-i omul nostru în clipa asta? — l-am întrebat pe Alex.

— Acum vreun ceas, un oarecare Hubert Zimmermann, care şchiopătează foarte rău de piciorul drept, a părăsit Grazui! Dar ştiu unde...

Se auzi un păeănit. Probabil că Alex închisese telefonul. Am aşteptat o clipă, dar telefonul a rămas mut. Mi-era imposibil să-l chem eu pentru că nu ştiam unde era.

Alex m-a chemat din nou a doua zi dimineaţă.

— Scuzaţi-mă, dar ieri n-am putut să-mi termin raportul. Vă telefonam de la un hotel din Graz şi tocmai atunci a intrat un camarad. Acum vă vorbesc de la un telefon public de pe şoseaua din Semmering.

— Ce faci la Semmering?

— Semmcringul e o renumită staţiune de munte,

aflată la 70 km de Viena şi frecventată de mulţi vienezi şi numeroşi străini. Are hoteluri de toate categoriile, drumuri de pădure frumoase, teleferice pentru urcarea skiorilor şi diferite distracţii.

— Hubert Zimmermann s-a înregistrat la un mare hotel din Semmering, unde un vechi prieten de-al său, Eberhard Gabriel, are grijă de el. Am auzit spunându-se că Zimmermann se duce mâine nu ştiu pentru ce la Viena.

Aceste informaţii erau foarte interesante. *Standartenfuhrerul* SS *Herbert* Zimmermann fusese, în timpul războiului, comandantul lui Wiese şi al lui Trips. Aveam să descopăr că-l rugase pe Wiese să-i mulţumească lui Trips, citat ca martor la ’procesul fostului lui superior, pentru că nu-l încriminase, rămânând, în felul acesta, fidel devizei SS „Onoarea mea este lealitatea”. (Aflând că fusese pus sub acuzare în Germania, *Standartenfiihrerul* SS Zimmermann s-a sinucis în ianuarie 1960).

E uşor de schimbat „Herbert” în „Hubert”. Primul meu gând a fost că Zimmermann îi dăduse lui Wiese propria lui legitimaţie, dar ulterior un procuror german mi-a spus ce se întâmplase:

— - Naziştii comit uneori greşeli, dai’ în acest caz ş fost o pură coincidenţă că Wiese avea o legitimaţie pe numele de Zimmermann. Nu era cea a lui Herbert Zimmermann. Poate că îi plăcea, pur şi simplu, acest nume.

Totuşi, Wiese nu se dusese întâmplător la hotelul din Semmering al cărui portar era tocmai fostul SS-ist Eberhard Gabriel. Acesta cunoştea tot soiul de oameni. El era, de asemenea, în termeni buni cu clienţii evrei.

A doua zi Alex mi-a telefonat din Semmering. Trips îl tuase pe Zimmermann cu maşina sa, îndreptându-se spre Viena. Am telefonat imediat la Ministerul de Interne doctorului Josef Wiesinger, ca să mă informez 162 dacă autorităţile germane ceruseră austriecilor să-l

urmărească pe Wiese. Wiesinger nu primise niciun fel de reclamaţie. La Viena nu sosise nicio cerere de arestare referitoare la Wiese. I-am comunicat doctorului Wiesinger descrierea lui Zimmermann aşa cum mi-o făcuse Alex. Wiese era înalt, avea cincizeci de ani, purta un costum gri închis şi ochelari. Şchiopăta de piciorul drept din cauza unei răni din război, aşa că nu era greu de recunoscut.

In zilele următoare, Zimmermann a continuat să rămână la Semmering, dar s-a deplasat de mai multe ori la Viena, unde făcea de fiecare dată* în aşa fel incit dispărea. Bănuiesc că se întâlneaz, cu diferiţi camarazi, încercând, probabil, să-şi procure bani şi o viză pentru a ajunge într-o ţară mai sigură.

Marţi, 21 iulie, zi care se anunţa caldă şi umedă, Alex mi-a telefonat dis-de-dimineaţă din Semmering. Voia să mă vadă de urgenţă. Am plecat acolo cu maşina şi, cinci am ajuns, el mă aştepta nerăbdător:

— - Trebuie să acţionăm repede, pentru că altfel Wiese dispare pentru totdeauna. A fost de două ori la Ambasada Egiptului din Viena. Se pare că se află în posesiunea unui paşaport furat. Wiese vrea să plece din Semmering azi după-amiază cu expresul de 16,05 până la Graz. De acolo îi este uşor să ajungă la Belgrad.

Era trecut de zece, aşa că aveam mai puţin de şase ore la dispoziţie ca să-l arestăm pe Wiese.

I-am spus lui Alex să se întoarcă la ‘Semmering şi să-l supravegheze pe Wiese, iar eu am plecat cu maşina la Viena, unde l-am chemat la telefon pe doctorul Wiesinger la Ministerul de Interne. I-am spus că într-un hotel din Semmering se află Kurt Wiese, înscris sub numele de Hubert Zimmermann, că are un paşaport fals, că i s-a promis o viză pentru Egipt şi că se pregăteşte să plece chiar azi după-amiază cu expresul la Graz.

Wiesinger era prudent.

— înainte de a întreprinde ceva, trebuie ’să obţinem o descriere a fugarului de la o sursa oficială

germană, pentru a o putea compara cu a dumitale. încearcă să-mi procuri cit mai rapid această informaţie.

Am cerut de urgenţă Serviciului criminal federal (*Bundeskrimlnalamt*) din Wiesbaden, rugind să fiu pus în legătură cu funcţionarul însărcinat cu această chestiune. I-am relatat faptele şi l-am rugat să-mi comunice descrierea oficială a lui Wiese.

El şovăia. N-avea dosarul lui Wiese la îndemână. Pe de altă parte, n-avea dreptul să comunice informaţii oficiale „nici particularilor, nici organizaţiilor particulare”. Mă izbeam, din nou de acest gen de obstacole pentru că nu aveam o calitate oficială.

— - Acum e douăsprezece şi jumătate. Dacă mai aşteptăm trei ore, nu-l veţi aresta niciodată pe Wiese. Aţi lansat un mandat de arestare împotriva lui, nu-i aşa? Nu-mi puteţi citi semnalmentele înscrise în acest mandat?

— Nu-i permis, domnule Wiesenthal. Am să încerc să trimit această descriere Interpolului austriac.

— Dar...

— Sunt dezolat, dar e singurul lucru care îl pot face. L-am chemat din nou pe Wiesinger şi l-am rugat să telefoneze la Kbln. El putea, desigur, să obţină o descriere oficială. După o lungă aşteptare, i s-a răspuns că procurorul nu era la birou. Atunci funcţionarii lui l-au căutat la telefon pe procuror în regiunea Dortmundului, dar nu l-au găsit. Wiese avea toţi sorţii de izbândă. Era aproape trei. Nu ne mai rămânea decât o oră.

L-am sunat iarăşi pe doctorul Wiesinger:

— Dacă nu trimiteţi imediat pe cineva la Semmering, va fi prea târziu. Un om acuzat de exterminare colectivă va dispărea pentru totdeauna.

S’M - Ştiu - spuse el -, dar îmi este cu neputinţă să arestez un om care are un buletin german de identitate în regulă, pe numele de Zimmermann, doar fiindcă dumneavoastră pretindeţi că de fapt se numeşte Wiese.

N-a săvârşit niciun delict faţă de legile austriece. Doi dintre oamenii mei aşteaptă gata pregătiţi. Imeciiat

ce vom primi veşti din Germania vom acţiona dacă informaţiile de acolo coincid cu ale dumneavoastră.

Nu puteam face nimic altceva. Nimic decât să aştept. Chiar clacă poliţiştii ar fi plecat din Viena în clipa aceea, era cu neputinţă să mai ajungă la timp la Scmmeh ring.

La ora 15,18 sună telefonul de pe biroul meu. Când am auzit glasul lui Wiesinger, aproape că am sărit de pe scaun.

— Imediat după telefonul dumneavoastră m-a chemat Interpolul. Informaţiile dumneavoastră erau exacte. Persoana respectivă este într-adevăr Wiese. I-am trimis pe cei doi inspectori ai mei la Semmering. Au plecat cu o maşină a poliţiei prevăzută cu sirenă şi mai au şanse să ajungă la timp.

M-am uitat la ceas: era 15,20.

— Le-am spus să se urce în tren fără să fie observaţi. Nu vrem să se producă un incident prea bătător la ochi în gara Semmering... Am să vă chem când o să am veşti noi.

v Ceasul care a trecut mi s-a părut un veac. La 16,25 Wiesinger m-a sunat din nou. Oamenii lui îl arestaseră pe Wiese. Alex a venit la Viena chiar în dupăamiaza aceea şi mi-a povestit cum se petrecuseră lucrurile. Nu părăsise nicio clipă holul hotelului, iar apoi îi urmărise pe Wiese şi pe Gabriel până la gara din Semmering.

— Trenul de Viena a intrat în gară. Puteţi să vă închipuiţi ce am simţit când l-am văzut pe Wiese strângându-i mâna lui Gabriel şi urcându-se în vagon. Ştiam că trenul avea oprire trei minute şi m-am gândit o jgg clipă să urc şi eu şi să încerc să fac ceva_în clipa aceea au sosit doi inspectori. Trenul pornise, dar ei întârziaseră intenţionat, în aşa fel încât să se urce în ultimul vagon. Am auzit un şuierat şi am văzut trenul dispărând în tunelul din Semmering.

Restul mi-a fost relatat de cei doi inspectori. Ei au

aşteptat ca trenul să iasă din tunel şi să se apropie de gara următoare, Mürzzuschlag. Pe urmă au trecut din vagon în vagon, până au ajuns în dreptul unui compartiment în care se afla un om singur. Îşi ţinea piciorul drept întins. S-au uitat la el liniştiţi. Omul s-a ridicat să-şi ia un ziar din plasă şi atunci au văzut că şchiopăta de piciorul drept.

Trenul îşi încetinise mersul apropiindu-se de Mürzzuschlag. Ei intrară in compartiment şi înaintară spre el.

— Domnul Wiese; spuse unul dintre detectivi.

îl luaseră la sigur. El uitase şi dăduse afirmativ din cap... Dar, în timp ce înclina capul, o licărire de team^i i se ivi în ochi.

— Numele meu este..., bilbâi el.

— Ştim totul, domnule Wiese. Călătoriţi sub numele de Hubert Zimmermann. Arătaţi-ne buletinul de identitate.

Wiese întinse buletinul. Era foarte palid. Trenul se opri.

— Sunteţi sub stare de arest, domnule Wiese - spuse unul dintre inspectori. — Vă rog să coborâţi cu noi.

L-au dus cu maşina la Viena, unde Wiese mărturisi totul. Cele declarate de el coincideau întru totul cu informaţiile pe care le obţinuse Alex la Graz, unde Wiese le povestise camarazilor săi cum reuşise să fugă.

Venise de la Köln cu maşina până la Lindau, un orăşel situat la graniţa cu.Austria. La volan era o femeie de naţionalitate germană. Wiese, ca un adevărat cavaler, nu a spus numele ei poliţiei şi a avut grijă să-i pregătească un alibi. Cu o sută de metri înainte de grag nită, Wiese coborâse din maşină cu o valijoară în mână.

Acolo era un chioşc la care o tânără vindea ziare, tutun şi bomboane. Alex i-a făcut mai târziu o vizită şi ea şi-a amintit foarte bine scena.

„Părea nervos când a intrat în chioşc - spuse ea. — Era un bărbat înalt, cu părul blond închis, cam de

cincizeci de ani. Şchiopăta rău de piciorul drept. Purta ochelari şi un pardesiu de culoare închisă. Omul mi-a cerut un ziar. Mi s-a părut că îi tremurau mâinile când a pus valiza jos. O fi grea şi o fi dus-o mult timp, m-am gândit eu... Ori poate eă-i nervos pentru că încearcă să treacă ţigări de contrabandă. Pe cei de soiul ăsta îi cunoşti după faţă că au ceva pe conştiinţă”.

Alex încuviinţă. Nu-i spuse fetei că omul acela avea într-adevăr conştiinţa încărcată, insă nu pentru că încerca să treacă prin fraudă ţigări!

„Când mi-a plătit ziarul, am remarcat mâinile lui... Avea mâini mari şi puternice - adăugă fata -. Mi-a spus că vrea să se ducă la Bregens, de cealaltă parte a frontierei, şi m-a întrebat dacă trec multe maşini pe aici. M-am gândit că-i lefter şi i-am răspuns că se poate ivi prilejul să plece cu autostopul dacă aşteaptă puţin. După părerea mea, era mai bine să aştepte decât să meargă până la graniţă cu valiza în mână. Acolo puteau să-i pună diferite întrebări sau chiar să-i ceară să deschidă valiza. într-o maşină însă, nimeni n-avea să-l plictisească. Circulaţia era intensă şi vameşii n-aveau timp să controleze toate maşinile.

In timp ce vorbeam, am văzut o maşină germană şi l-am sfătuit să încerce. El mi-a mulţumit, şi-a luat valiza şi a oprit maşina. La volan era o femeie. A schimbat câteva cuvinte cu ea, cerându-i, probabil, să-l ia, şi am văzut că ea a acceptat. Omul a înconjurat automobilul, mi-a făcut semn cu mina şi s-a urcat în maşină, care a pornit în direcţia frontierei austriece”.

Alibiul era bine ticluit. Tinăra vâr.zătoare cie la chioşc avea să depună mărturie că Wiese oprise o maşină şi fusese luat de o femeie pe care n-o cunoştea dinainte. Chiar Wiese le istorisise toate acestea camarazilor din Graz, şi aceştia fuseseră foarte impresionaţi de curajoasa germană care îşi asumase un risc atât de mare.

— Mai există în Germania câteva femei adevărate care acceptă să-şi ajute camarazii la nevoie - exclamă un

vechi *jiihrer* SS. — Ni1 sunt ca târfele astea, ca toate celelalte... Vă spun, camarazi, că putem spera într-un viitor mai bun... Să mai bem t> bere.

S-a comandat încă un rinei de bere şi toţi camarazii au băut solemn pentru un viitor mai bun.

Wiese nu a dezvăluit numele nemţoaicei, dar n-a fost tot atât de cavaler şi cu camarazii din Graz. El a comunicat poliţiei austriece numele tuturor celor care îl ajutaseră. Acum sunt toţi inculpaţi, toţi se întreabă cine l-a denunţat pe Wiese şi fiecare *Kamerad* îi bănuic pe toţi ceilalţi.

7

Omul care colecţiona ochi

9

albaştri

9

Regimul nazist a izbutit să corupă în Germania pe membrii tuturor profesiunilor. Din nefericire, această corupţie s-a extins şi asupra medicilor, oameni care depuseseră jurământul lui Hipocrat de a salva orice viaţă omenească. Regimul lui Hitler îşi crease propria sa ştiinţă medicală. Medicii care lucrau in lagărele de concentrare nu încercau să aline suferinţele bolnavilor, ci porneau de la ideea că remediul cel mai eficace împotriva durerii de cap era să taie capul celui suferind. Invalizii şi toţi cei care nu erau în stare să muncească erau expediaţi în camerele de gazare; deţinuţii care prezentau simptome de boli contagioase, ca şitoţi cei care avuseseră contact cu ei erau omorâţi cu un glonte. Medicii injectau adeseori otravă sau aer în venele victimelor. Când sosea un convoi de deportaţi într-un lagăr, un medic asista la debarcare, despărţindu-i în mod arbitrar pe cei cu aspect de oameni sănătoşi, cruţaţi temporar, de ceilalţi, care erau îndreptaţi spre crematoriu. Lucrul cel mai rău era că lagărele deveniseră laboratoare de experimentare, în care savanţi dezechi- \ libraţi mintal foloseau fiinţe omeneşti în locul

şoarecilor şi cobailor. S-a scris mult despre experienţele pe care le făceau, cu o cruzime de neînchipuit, nu numai medicii, dar şi chimiştii şi experţii a numeroase companii farmaceutice germane. La Auschwitz exista un „bloc experimental” special, unde deţinuţii erau supuşi unor experienţe care se efectuează numai pe animale.

După război am văzut un tânăr evreu al cărui braţ sting semăna cu o tablă multicoloră de şah. Medicii de la Auschwitz îi injectaseră sub piele un drog pe o suprafaţă de câţiva centimetri pătraţi. După câteva zile de suferinţă îngrozitoare, pielea lui a devenit albastră. Doctorul i-a scos bucata de piele respectivă şi i-a injectat un alt drog, în altă parte a braţului. De data aceasta, reacţia a produs o culoare gălbuie, iar durerea era şi mai groaznică. Experienţa a durat luni de zile. Când se plângea că suferă mult, doctorii îi spuneau tânărului că trebuie să se considere un om norocos:

— Atâta timp cit o să facem experienţe cu tine ai să rămâi în viaţă, i-a spus râzând un medic.

Am mai întâlnit un alt tânăr folosit de medicii de la Auschwitz pentru experienţele lor. Ei izbutiseră, după mai multe operaţii, să-l transforme în femeie. Pe atunci avea treisprezece ani. După război i s-a făcut o operaţie complicată într-o clinică din Germania apuseană, reuşindu-se să i se redea virilitatea, dar nu şi echilibrul mintal. El a început să hea, să manifeste tendinţe criminale, a fost arestat... ceea ce n-a surprins pe niciunul din cei care-i cunoşteau povestea. Are peste un metru optzeci, pare sănătos, dar sufleteşte e zdruncinat. După părerea medicilor, el nu va mai fi niciodată normal. Tot la Auschwitz, un grup de medici şi chimişti au încercat să pună la punct o metodă simplificată de sterilizare. Ei voiau să găsească o „metodă chirurgicală” atât de simplă, incit să fie la îndemâna oricărui şarlatan sau bărbier. Această nouă metodă urma să fie folosită. j70 pentru sterilizarea slavilor şi a altor popoare care, potrivit concepţiei naziştilor, nu trebuiau să se mai

înmulţească.

Nu este un secret că unii dintre aceşti medici practică şi astăzi în Austria, în Germania, în Egipt, în Africa şi în America de Sud. Avem un dosar cu numele lor şi câteva adrese. Poate că cel mai odios dintre toţi este doctorul Josef Mengele, fostul medic-şef de la Auschwitz, specializat în ceea ce el numea „ştiinţa gemenilor” şi care încerca să obţină pe cale artificială copii cu ochi albaştri şi trăsături ariene.

Numele doctorului Mengele era cunoscut de toţi deţinuţii din lagărele de concentrare, chiar şi de cei care nu fuseseră niciodată la Auschwitz. Mengele are pe conştiinţă moartea a mii de copii şi adulţi. El a fost cel care a hotărât în 1944 cine dintre miile de unguri aflaţi la Auschwitz urma să moară sau să trăiască. Mengele îi ura în special pe ţigani - poate tocmai pentru că avea înfăţişare de ţigan -, pe care i-a masacrat cu miile. Am consemnat mărturia unui om care l-a văzut pe Mengele aruncând un copil viu în flăcări. Alt martor mi-a povestit că într-o zi Mengele a ucis o fetiţă de paisprezece ani străpungând-o cu baioneta.

In 1959 l-am întrebat pe prietenul meu Herman Langbein, secretarul general al Comitetului internaţional al foştilor deţinuţi’de la Auschwitz, cu care am lucrat în diferite probleme, dacă n-avea cumva adresa lui Mengele.

— In 1954 - mi-a răspuns el - Mengele a cerut divorţul de soţia sa, la Friburg, în Brisgau, ultima localitate unde domiciliaseră împreună, şi a corespondat îndelung cu avocatul său, Hans Laternser. Pe vremea aceea am obţinut - nu mă întrebaţi pe ce cale - adresa lui din Argentina. — Am aflat din diferite surse că în ultimii ani Mengele a folosit următoarele nume false: Ilelmuth Gregorl71

Gregory, Fausto Rindon, Jose Aspiazi, Ernst Sebastian Alvez, Friedrieh Edler von Breitenbach, Walter Hasek, Heinz Stobert, Karl’ Geusze, Fritz Fischer, Lars

Ballstroem.

In perioada divorţului său, Mengele practica medicina la Buenos Aires sub numele de Helmuth Gregor-Gregory. După aceea s-a căsătorit cu soţia fratelui său mai mare, Karl, mort pe front. L-am întrebat pe Langbein dacă autorităţile germane din vest încercaseră vreodată să-l aresteze.”

— - La 5 iulie 1959, procurorul din Friburg-în-Brisgau, a lansat un mandat de arestare împotriva lui Mengele. Pe urmă Ministerul de Externe de la Bonn a cerut extrădarea lui din Argentina, dar argentinienii au pretins că nu l-au putut găsi la adresa indicată şi că ar trebui aflată adresa lui actuală.

Langbein îl cunoscuse pe Mengele în deportare şi mi l-a descris: un om scund, oacheş, cu părul negru, cu un uşor strabism al ochiului sting şi cu o strungăreaţă triunghiulară între dinţii de sus. Avea înălţimea de 1,61 m.

— Astăzi are cincizeci şi trei de ani, a cam chelit, dar se îmbracă îngrijit - adăugă Langbein. — La Auschwitz, uniforma pe care o purta era întotdeauna impecabil călcată, cizmele lustruite, mănuşi albe.

Langbein mi-a povestit că într-o zi Mengele s-a dus la blocul copiilor din Auschwitz ca să-i măsoare.

Văzând că mulţi dintre ei erau prea mici pentru vârsta lor s-a înfuriat.şi i-a pus să treacă pe rând printr-o uşă care avea o crestătură pentru fiecare grup de vârstă. Când capul unui copil nu ajungea până la crestătura corespunzătoare vârstei lui, Mengele făcea un semn cu cravaşa. Copilul era dus în camera de gazare. Cu acel prilej au fost asasinaţi peste o mie de copii. Mengele este doctor în filosofie al Universităţii din *rl* Munchen. El a studiat „Critica raţiunii pure” a lui Kant şi, în acelaşi timp, elucubraţiile rasiale ale filosofului hitlerist Alfred Rosenbcrg. Doctor în medicină al Universităţii din Frankfurt, Mengele a sacrificat mii de gemeni din toată Europa, făcându-le injecţii dureroase cu scopid de a le

schimba culoarea ochilor din căprui în albastru. De altfel, cele două universităţi au anulat titlurile universitare ale lui Mengele.

Mengele avea o „teorie” potrivit căreia fiinţele omeneşti aveau pedigree-uri asemenea câinilor. El era convins că avea „misiunea” de a crea o rasă superioară de oameni nordici, blonzi şi cu ochi albaştri, şi „datoria” de a „ucide” specimenele „inferioare” din punct de vedere biologic. La Auschwitz, cabinetul său medical era de o curăţenie perfectă, seringile lui sterilizate. De multe ori le folosea pentru injecţii cu acid fonic, benzină sau aer, cu care îşi ucidea pacienţii în câteva clipe. Mengele era un SS-ist desăvârşit; le zâmbea fetelor drăguţe în timp ce le trimitea la moarte. In faţa cuptorului crematoriului din lagăr, el a exclamat într-o zi: „Aici evreii intră pe uşă şi ies pe coş!”

Aveam convingerea, ca şi autorităţile din Germania apuseană, că prinderea lui Mengele avea să aibă un efect impresionant^asupra a milioane de oameni atunci când amănuntele crimelor lui aveau să devină cunoscute în totalitatea lor, in faţa unui tribunal. Guvernul german a instituit un premiu de 60 000 de mărci pentru prinderea lui. împreună cu prietenul său Martin Borman (100 000 de mărci germane), Mengele era fugarul nazist pentru a cărui prindere se oferea cel mai mare premiu.

După ce am vorbit cu Langbein, am luat legătura cu un prieten din Buenos Aires, căruia i-am comunicat ultimele două adrese cunoscute ale lui Mengele. La 30 decembrie 1939, informatorul meu a înştiinţat, aşa cum îi cerusem, Ambasada germană din Buenos Aires că Mengele locuia sub adevăratul lui nume la Vertiz 968, 773

Olivos, F.C.N.G.M.B. Pe cit se părea, el nu mai socotea necesar să-şi ascundă identitatea.

Am comunicat această informaţie şi lui Langbein, care l-a anunţat pe procurorul din Friburg. A urmat un schimb de dosare între diferite ambasade, ministere de

externe, ministere de justiţie şi birouri ale procurorilor. La începutul lunii ianuarie 1960 a fost adresată Argentinei o a doua cerere oficială, de data aceasta urgentă, în vederea extrădării lui Mengele. Peste câteva săptămâni, Ambasada germană a fost informată că *Procurador de la Naeion* putea să obiecteze că infracţiunile comise de Mengele sunt mai degrabă „delicte politice” decât „crime”. Cele mai multe ţări, şi în special cele din America Latină, nu practică extrădarea pentru motive politice. Autorităţile argentiniene admiteau gravitatea acuzaţiilor împotriva lui Mengele, dar nu puteau renunţa la concepţia care face aproape imposibilă extrădarea din ţările Americii de Sud.

Cele mai multe din aceste ţări au, prin tradiţie, o concepţie foarte strictă despre dreptul de azil politic. Aici situaţiile cunosc câtecdată schimbări foarte bruşte, şi atunci şefii politici trebuie să fugă pentru a-şi salva viaţa. De cele mai multe ori, ei cer azil politic la vreuna din ambasadele altei ţări de pe continent. Cei mai mulţi dintre conducători credeau că, acceptând extrădarea criminalilor nazişti, riscau să creeze un precedent periculos. Delincvenţii, chiar atunci când e vorba de ucigaşi, sunt rareori extrădaţi. în unele state, „oaspetele” este întotdeauna ocrotit; e de ajuns să rămâi acolo chiar două zile ca să nu mai fii extrădat. Cazul lui Mengele nu înseamnă că în America de Sud există o simpatie generală pentru nazişti, ci că există o antipatie generală faţă de extrădare.

Intre timp, familia sa din Germania îl informase pe Mengele că la Friburg fusese emis un mandat de arestare împotriva lui. In mai 1959, cu opt săptămâni înainte ca punerea sub urmărire a lui Mengele să fie făcută publică, acesta a plecat în Paraguay, unde îşi făcuse prieteni cu prilejul unei vizite anterioare. Printre aceştia se număra baronul balt Alexander von Eckstein, care se pare că era rudă apropiată cu preşedintele Paraguayului, generalul Alfredo Stroessner, de origine

germană. Eckstein şi-a asumat sarcina de garant al lui Mengele, care a obţinut astfel naţionalitatea paraguayană. Eckstein a declarat împreună cu un alt martor - omul de afaceri german Werner Jung -, rpinţind amândoi, că Mengele locuise efectiv în ultimii cinci ani în Paraguay, aşa cum cere legea pentru a obţine cetăţenia. Acest fapt a fost confirmat sub prestare de jurământ de Werner Jung când s-a întors în 1961 în Germania şi a fost anchetat de procurorul Hans Kiigler la Frankfurt. Aşadar, pe baza unei mărturii false, „José Mengele1' a fost declarat la 27 noiembrie 1959, prin decretul guvernamental numărul 809, cetăţean al Paraguayului.

La câteva zile după ce i s-a acordat cetăţenia paraguayană, Mengele s-a întors în Argentina, unde a aflat că guvernul vest-german ceruse pentru a doua oară extrădarea lui, de data aceasta urgentă. La Buenos Aires, de această problemă se ocupa procurorul general, care nu a mişcat un deget. în cursul următoarelor şase luni, el nu a arătat prin nimic că ar intenţiona să ia vreo măsură. După toate aparenţele, Argentina rămânea tot aşa de pasivă ca şi în cazul lui Eichmann. în realitate, pot să arăt aici că, dacă Argentina l-ar fi extrădat pe Mengele la începutul anului 1960, n-ar mai fi avut loc răpirea lui Eichmann în luna mai a aceluiaşi an.

Totuşi, Mengele nu era sigur că paşaportul lui para-. j73

guayan nou-nouţ putea să-i ofere o protecţie eficace. Ei a socotit că ar fi mai sănătos să părăsească Buenos Airesul şi să se refugieze la Bariloche, un frumos centru balneoclimateric din regiunea lacurilor din Anzi, unde mulţi foşti nazişti au vile elegante şi moşii întinse. Bariloche are avantajul de a fi situat lingă frontiera chiliană, alt loc de adăpost îndrăgit de foştii nazişti.

Bariloche a fost teatrul unui incident ciudat. Nu pot să dezvălui aici sursele mele, dar pot afirma că ele sunt sigure. Printre turişti se afla o anumită Nora Eldoc, venită din Israel ca să-şi vadă mama în Paraguay. Nora

Eldoc şi mama ei fuseseră la Auschwitz, unde tânăra fată fusese sterilizată de doctorul Mengele. A fost-’ o simplă coincidenţă că ea s-a dus la Bariloche tocmai când Mengele se afla acolo. Acum avea patruzeci şi opt de ani, încă mult farmec şi numeroşi prieteni în oraş. Într-o seară, in sala de dans a unui hotei din localitate, ea s-a trezit pe neaşteptate faţă în faţă eu doctorul Mengele. Raportul poliţiei nu precizează dacă el a recunoscut-o. Mengele „tratase” mii de femei la Auschwitz, dar el a observat numărul tatuat pe antebraţul stâng al Norei Eldoc. Timp de câteva clipe, victima şi călăul s-au privit în tăcere. Martorii acestei scene au povestit că n-au schimbat niciun cuvânt. Nora Eldoc s-a întors şi a ieşit din sală.

Peste câteva zile a plecat într-o excursie în munţi şi nu s-a mai întors. A fost înştiinţată poliţia. După câteva săptămâni s-a descoperit într-o prăpastie trupul zdrobit al Norei Eldoc. Poliţia a făcut o anchetă de formă şi a clasat cazul drept accident survenit în munţi.

După răpirea lui Eichmann, guvernul argentinian, iritat., a început să se plângă, pretinzând că l-ar fi ex-176 trădat fără vreo altă intervenţie specială. Această afirmaţie părea cel puţin îndoielnică. Am informat atunci agenţiile de presă şi ziarele cele mai importante de pe glob ce se întâmpla cu Mengele. Poate că aceste dezvăluiri au convins anumite persoane din Buenos Aires că era timpul să acţioneze în privinţa lui Mengele. în orice caz, in iunie 1960, autorităţile argentiniene au emis un mandat de arestare. Era însă prea târziu. Chiar în ziua capturării lui Eichmann, Mengele se strecurase de cealaltă parte a frontierei braziliene şi dispăruse din nou. Dar nu pentru multă vreme. în aprilie 1961 am primit vizita unui bărbat pe care-l voi numi aici Johann T.

Johann este un german mai în vârstă, care a fost „o bucată de vreme membru al partidului nazist. El a păstrat legătura cu foştii săi *Kameraden*. Dar, în ciuda acestui fapt, Johann, pe care l-am cunoscut după război,

mi-a furnizat în mai multe rânduri informaţii care s-au dovedit exacte şi folositoare. Ştiu că nu mă ajuta datorită vreunui sentiment de vinovăţie, sau cu intenţia de a îndrepta crimele făptuite de regimul nazist. De asemenea, el nu are o atracţie specială pentru evrei, dar e un om de caracter şi, cu toate că-i un naţionalist german înfocat, are un motiv foarte personal de a-i urî pe nazişti. în 1942, nepoata lui, Linda, o tânără drăguţă, blondă şi cu cehi albaştri, a fost târâtă cu forţa într-un castel numit *Lebensborn*, loc oficial de prăsilă nazistă pentru producţia superarienilor, un loc dintre acelea pe care le-ar fi putut născoci doctorul Mengele. Linda a dat naştere unui copil, dar nu ştia cine era tatăl acestuia, deoarece putea să fie oricare din cei doisprezece tineri SS-işti care avuseseră raporturi cu ea, aşa cum cerea programul. Johann n-a putut trece niciodată peste această jignire adusă demnităţii omeneşti. Odată mi-a spus că nu va înceta nicio clipă să-i urască pe nazişti pentru teoriile lor rasiale demente. Când a venit la mine în 1961, nu-l văzusem de ani de zile. Albise complet, dar sentimentele lui rămăseseră aceleaşi.

— Am veşti bune pentru dumneata - mi-a spus el. — Ştiu unde se află Mengele. Nădăjduiesc că-l vei prinde. Procesul lui are să deschidă ochii multor oameni.

Se uita la mine.

— Săptămâna trecută m-am întâlnit cu doi germani, dintre care unule o veche cunoştinţă. Se întorceau din Egipt, unde cu câteva săptămâni în urmă îl întâlniseră pe Mengele.

— Johann - am răspuns eu -, după câte ştim, Mengele continuă să se afle undeva în America de Sud.

— A fost acolo, dar a plecat luna trefcută. Se pare că începuse să aibă neplăceri. Avea impresia că-i urmărit de agenţi israelieni.

Johann îmi aruncă o privire.

— - Poate că era, ori poate că nu era decât efectul conştiinţei lui încărcate. Nu m-aş mira să-i fi slăbit nervii

după arestarea lui Eichmann. Oricum, i s-a părut că la Cairo ar fi mai în siguranţă.

— Şi ce părere avi egiptenii?

— Manifestă răceală faţă de dânsul. In tot cazul, egiptenii i-au cerut să părăsească ţara cit mai curând posibil. Grupul german din Egipt, condus de fostul *Obersturmbannführer* Schwarz din Alexandria, se ocupă de aceste operaţii delicate. El a închiriat un iaht cu care Mengele a plecat împreună cu soţia lui pe mica insulă grecească Kythnos. Este o insuliţă nu departe de Creta, care are o poziţie ideală, pentru că în acea zonă e foarte greu de asigurat un serviciu regulat de vapoare.

^ - Şi Mengele o să rămână acolo?

— Germanii au făgăduit că imediat ce va fi posibil vor veni să-l ia. N-ai mult timp la dispoziţie, Wiesenthal, dar dacă te grăbeşti, îl poţi aresta pe Mengele la

178 Kythnos.

Eu eram tocmai pe punctul de a pleca la Ierusalim, unde se desfăşura procesul lui Eichmann. Dacă aş fi anunţat autorităţile greceşti pe căi diplomatice normale, am fi pierdut mai multe săptămâni. M-am hotărât deci să acţionez într-un fel mai puţin reglementar, aşa cum mai făcusem şi altă dată. Am telefonat în Germania, redactorului-şef al unei mari reviste ilustrate cu care mai colaborasem. El voia să relateze întâmpla- „rea, eu voiam omul. Prin intermediul lui Langbein, am chemat la telefon Atena, pentru a-l găsi pe doctorul Cuenca, om de ştiinţă ilustru, care în timpul războiului fusese constrâns să lucreze la Auschwitz sub ordinele lui Mengele în calitate de „asistent medical”. I-am explicat că trebuia să acţionăm repede şi în taină. Cuenca ne-a informat că vapoarele de turism care făceau curse regulate nu se opreau decât de două o şi pe săptămână la Kythnos. S-a hotărât ca un reporter al revistei germane să se ducă la Kythnos, trecând mai întâi prin Atena. Dacă avea să-l găsească pe Mengele pe insulă, urma să-i telefoneze lui Cuenca şi acesta avea să vină imediat ca să-l identifice

pe doctor. Dacă omul era cel pe eare-l căutam, Cuenca trebuia să înştiinţeze poliţia greacă. In felul acesta, întreaga operaţie era perfect legală. Autorităţile greceşti aveau să-l extrădeze cu siguranţă pe Mengele.

Peste patruzeci şi opt de ore, reporterul debarca la Kythnos. Insula” nu avea decât două clădiri mari: o mănăstire şi un mic han, lângă port. Ziaristul a intrat in local şi l-a întrebat pe proprietar dacă avusese recent clienţi.

— - Un neamţ cu nevastă-sa. Au plecat ieri.

— Cum au plecat? Doar ieri n-a fost cursă!

— A venit în port un iaht alb. Germanul şi soţia lui s-au îmbarcat şi iahtul a plecat, îndreptându-se spre

/

Aşadar, reporterul sosise eu douăsprezece ore prea târziu.

— Mai sunt alţi nemţi pe insulă? — întrebă el.

— Nu - răspunse hangiul, clătinând din cap. - Erau primii clienţi clin anul ăsta. E încă prea devreme pentru turişti. Ei încep să vină de obicei în mai.

Reporterul îi arătă hangiului un teanc de fotograiii. Fără să şovăie, acesta a ales fotografia lui Mengele. Doi călugări care veniseră între timp la han au confirmat că omul din fotografie se aflase încă în ajun pe insulă.

Pierdusem o nouă repriză.

Când l-am văzut mai târziu pe Johann, l-am întrebat dacă, după părerea lui, Mengele putuse să fie înştiinţat de sosirea reporterului german la Kythnos.

— - Nu cred, a spus el.

— - Cine a venit să-l ia pc Mengele?

— Nişte prieteni spanioli. Omul ăsta are prieteni pretutindeni. E de necrezut ce pot face oamenii când sunt minaţi de un simţ pervertit al solidarităţii. Nu ştiu cine sunt prietenii ăştia, dar am aflat că l-au dus pe Mengele şi pe soţia lui la Barcelona. Ştiţi că odată a îndrăznit chiar să se întoarcă în Germania?

— In Germania? Dar există un mandat de arestare

pe numele lui!

— Mengele are *joarte* buni prieteni acolo. Ştiu că a fost la Giinzburg în 1959, la înmormântarea tatălui său. A stat mai multe zile în oraş. Fireşte, nu la un hotel, nici la familia lui. A locuit la English Convent School.

— Şi nu s-a dus nimeni să-l denunţe?

— La Giinzburg, toată lumea depinde, într-un fel sau altul, de familia Mengele şi sunt sigur că poliţia ignora prezenţa lui în oraş.

Când s-a aflat oficial că Mengele fusese în 1959 la Giinzburg, procurorul Rahn a declarat, in cadrul unei ISO conferinţe de presă ţinute ia Frankfurt, că oraşul C.iinzburg a acţionat în acea împrejurare „ca un grup de conspiratori pentru a ajuta familia Mengele”. Primarul din Günzburg, un oarecare doctor Seitz, a protestat. Dar un ziar a dezvăluit că acest Seitz era notarul familiei Mengele. Au urmat atunci o mulţime de acuzaţii şi contraacuzaţii. Potrivit informaţiilor presei, un funcţionar juridic a spus că oraşul adăpostise „un grup de foşti nazişti, care puneau cu grijă nisip1- în angrenajul mecanismului democraţiei. Un fost primar, Michel Zehetmeier, a declarat unui ziar elveţian: „în acest oraş, nimeni nu o să spună nimic, chiar dacă ştie multe”. Acesta era Günzburgul, vechi oraş medieval bavarez. Situat pe malurile Dunării, cu o populaţie de 12 000 de locuitori, Günzburgul este mândru de frumosul lui castel în stilul Renaşterii, de bisericile lui baroce, de piaţa înconjurată de case vechi şi de marea uzină de utilaj agricol, aparţinând lui Karl Mengele şi fiul. Societatea, întemeiată pe la începutul secolului de tatăl lui Mengele, îmbogăţise familia, care multă vreme a fost cea mai importantă din Günzburg. O parte însemnată a locuitorilor acestui oraş lucrează, direct sau indirect, pentru această societate. După război, Mengele şi fiul au pus mina pe jumătate din acţiunile societăţii anonime „Fadro Farm K. G.” din Buenos Aires, o întreprindere locală de asamblare a tractoarelor germane. Societatea

argentiniană fusese întemeiată cu un capital de un milion de dolari.

în acest vechi şi îneântător oraş s-a născut la 16 martie 1911 Joseph Mengele. Crescut asemenea prinţului moştenitor al unei familii domnitoare, el şi-a început în 1929 studiile de filosofie la München, oraş aflat în imediata apropiere a Günzburgului. Acolo l-a întâlnit pe Adolf Hitler, în epoca berăriilor, devenind unul din adepţii lui fanatici. Mai mulţi locuitori din Günzburg care îşi aminteau de tânărul Mengele mi-au spus că el suferea din cauza aspectului său fizic. El voia să aibă înfăţişare de arian..., ceea ce nu era cazul, oricât ai fi încercat să-ţi pui imaginaţia la contribuţie.

Mengele s-a angajat chiar de la începutul războiului, a intrat ca medic militar în forţele SS, fiind trimis în Franţa şi în U.R.S.S. Veteranii din *Waffen* SS se dezic de SS-iştii obişnuiţi, pretinzând că nu au avut nimic de-a face cu lagărele de concentrare şi cu crimele săvârşite sub regimul hitlerist. In orice caz, în 1943, Mengele era în mod oficial medic-şef la Auschwitz. Himmler şi inspectorul general Glucks, care răspundea de personalul lagărelor, îşi aleseseră bine omul., Experienţele lui Mengele în scopul purificării rasei îmi aminteau de depoziţia făcută la Nürnberg de un asistent al lui Hitler, *Obergruppenführerul* SS von dem Bach-Zelewski. în vara anului 1941, când muftiul Ierusalimului a părăsit Irakul după eşecul puciului său de tip fascist şi s-a refugiat în Germania, şeful musulmanilor antisemiţi a vrut să se întâlnească cu omologul său neamţ. Hitler a cerut să i se arate o fotografie a muftiului şi... a refuzat să primească şi să stea de vorbă cu un om „care avea înfăţişare de evreu”.

— Dar, *mein fiihrer* - a spus atunci von dem Bach-Zelewski -, dacă e să punem temei pe depoziţia lui de la Nürnberg, „muftiul are ochi albaştri”.

Şi muftiul a fost primit.

Am acum posibilitatea să reconstitui riguros exact

tot ce a făcut Mengele de la sfârşitul războiului. La terminarea acestuia, el s-a întors la Günzburg. Familia şi prietenii liii nu ştiau nimic despre ceea ce făcuse el ^la Auschwitz şi l-au primit ca pe un bun soldat, care îşi făcuse datoria. Multă lume ştia că lucrase „într-unul din lagărele acelea”, dar nu i-a pus nimeni nicio întrebare. Chiar după ce anumite zvonuri au început să capete consistenţă, n-a mişcat nimeni un deget. Günz- 182 burgul se afla în zona americană de ocupaţie,’ dar americanii n-au lansat nicio acuzaţie împotriva lui Mengele pentru că nu-i cunoşteau crimele. Aceasta este, de altfel, o dovadă în plus a confuziei totale care domnea imediat după război în sinul diferitelor organizaţii civile şi militare din Germania ocupată.

Timp de cinci ani, Mengele a dus o viaţă liniştită în oraşul său natal, deplasându-se des la München sau în alte locuri. Nimeni nu l-a deranjat. Abia în 1950 a început să fie pomenit numele său în cursul diferitelor procese ale criminalilor de război nazişti. Câţiva dintre foştii lui colegi şi subordonaţi, printre care fostul lui şofer, au început să vorbească despre activitatea desfăşurată de el la Auschwitz.

Atunci Mengele a considerat că a sosit momentul să dispară. Se bizuia pe câţiva prieteni puternici din organizaţia ODESSA. In 1951, el a trecut prin defileul Reschen, la Merano, în Italia. De acolo a plecat în Spania şi mai târziu în America Latină. în cursul anului 1952 a sosit la Buenos Aires înarmat cu tot felul de acte de identitate false şi a început să practice medicina fără a avea însă autorizaţie. De altfel, puţin îi păsa, pentru că era în relaţiile cele mai bune cu poliţia dictatorului Jüan Peron. Pe vremea aceea se numea Friedrich Edler von Breitenbach şi avea numeroşi prieteni printre naziştii din Argentina.

La 16 septembrie 1955, regimul lui Peron s-a prăbuşit şi dictatorul a plecat în exil. Naziştii au început să se teamă că. nu se vor mai bucura de protecţia

oficialităţii. A urmat un exod general spre Paraguay. Mengele a plecat la Asuncion, capitala Paraguayului, dar nu peste mult timp s-a întors la Buenos Aires, unde viaţa era mai plăcută. Dat fiind că nu mai îndrăznea să practice clandestin medicina, a luat conducerea unei sucursale a întreprinderii familiei.

Trecuseră zece ani de când se întorsese din război, în Germania nu fusese deschisă nicio acţiune împo- 133

triva lui. Probabil că Mengele s-a gândit atunci că nu mai era necesar să trăiască sub un nume fals şi s-a instalat la Buenos Aires sub adevăratul lui nume. în felul acesta l-am regăsit peste doi ani, in 1957, când numele lui a apărut ca cel al principalului acuzat in procesul care se pregătea în Germania împotriva criminalilor de la Auschwitz.

In 1962, după eâteva luni de la escapada pe care o făcuse la Kythnos, am aflat că se întorsese în America de Sud. Soţia şi fiul lui rămăseseră în Europa. Doamna Mengele locuia la Kloten, lângă Ziârich. Am luat legătura cu un avocat elveţian, care a descoperit că ea închinase o căsuţă foarte aproape de aeroport, pe strada Sehwimmbad nr. 9. Nu era un loc prea liniştit cu toate avioanele ce treceau pe acolo, dar era practic pentru soţul ei, care putea să ajungă în eâteva minute de la aeroport acasă, fără să rişte să fie văzut de multă lume. Am vrut să mă duc acolo şi să încerc să aflu ceva mai mult despre această pereche, dar poliţiei elveţiene nu-i prea plac străinii curioşi pe teritoriul ei. De aceea, am rugat pe un prieten elveţian să-i facă o vizită doamnei Mc-ngele. El mi-a relatat cum a decurs vizita. Casa era o vilă anonimă, cenuşie, situată într-un cartier modern. Sunase la uşă. îi deschisese o femeie mică de statură, de vreo cincizeci de ani, „destul de drăguţă”. Văzând un străin, ea se arătă bănuitoare.

— Ce doriţi? — întrebă ea.

— - N-aţi plătit rata la poliţa de asigurare pentru casă. Am venit s-o încasez, spuse el, dându-se drept

reprezentantul unei societăţi de asigurare.

— Am închiriat casa de puţin timp şi nu ştiu nimic despre asta. Doamna Mengele a încercat să închidă uşa, dar prietenul meu şi-a strecurat repede piciorul în deschizătura uşii.

— Scuzaţi-mă, sunteţi doamna Vogelbauer, nu-i 184 aşa?

— Nu! Fosta locatară se numea aşa. Ar fi mai bine să vă duceţi la proprietar.

— Aş vrea să arunc o privire în casă să văd dacă nu sunt de făcut, reparaţii. Trebuie să raportez despre asta la societate.

In doamna Mengele se trezi stăpâna casei, acea *Hausfrau* nemţoaică. I-a spus prietenului meu că era o scurgere de. apă în baie şi l-a rugat să intre să se uite.

Apartamentul era modern şi confortabil, curat şi de o răceală cu totul elveţiană. Prietenul meu nu a văzut nimic care să indice prezenţa unui bărbat. Se pare că doamna Mengele trăieşte singură. Ulterior am descoperit că fiul ei, Karl Heinz, îşi făcea studiile la Montreaux.

în seara aceea ne-am întâlnit la Zürich cu un funcţionar elveţian şi i-am relatat despre ancheta noastră, solicitându-l să informeze poliţia. Nu voiam să-i creez neplăceri soţiei lui Mengele; am cerut doar că’ locuinţa ei să fie supravegheată, spre a şti dacă bărbatul ei venea uneori acolo.

Peste câteva săptămâni, în iulie 1962, probabil în urma intervenţiei mele, autorităţile federale elveţiene au expulzat-o pe doamna Mengele. Elveţienii nu voiau să fie puşi în situaţia de a extrăda un criminal de război nazist şi de a fi implicaţi într-un caz de felul acesta. Doamna Mengele s-a mutat la Mc-rano, un orăşel drăguţ din sudul Tirolului italian. Ea locuieşte şi acum acolo, într-o casă retrasă, reconfortată de prezenţa a numeroşi foşti nazişti.

Intre timp, Mengele se întorsese la Asunción. Ar fi

preferat să se instaleze la. Buenos Aires, dar mandatul de arestare emis împotriva lui era încă valabil. Primea însă de la sucursala întreprinderii familiei lui subvenţii care îi permiteau să ducă c viaţă lipsită de griji.

Mengele avea, într-adevăr, dreptate să se simtă în siguranţă în Paraguay; el avea un sprijin moral în în- 183

saşi istoria acestei ţări. Paraguayul şi-a câştigat independenţa în Í811. Intre anii 1815 şi 1840, ţara a fost guvernată de o dictatură. Din 1865 până în 1870 a purtat războaie cu Brazilia, Argentina şi Uruguay, după care a adoptat, în cele din urmă, o constituţie democratică. In acea perioadă, populaţia Paraguayului număra 28 000 de bărbaţi, faţă de aproape 200 000 de femei; ţara avea nevoie de emigranţi care să-i cultive pământul. Atunci au venit aici greci, polonezi, italieni, japonezi şi numeroşi germani. După aceea, Paraguayul a atras mereu colonişti germani, mai ales după primul război mondial. Astăzi ţara numără peste treizeci de mii de locuitori de origine germană. Populaţia se ridică la aproape două milioane, dar influenţa minorităţii germane este nemăsurată. Ea deţine poziţiile-cheie în comerţul şi industria Paraguayului, iar preşedintele statului, generalul Alfredo Stroessner, este nepotul unui ofiţer de cavalerie bavarez. Stroessner s-a născut în Paraguay, dar pare legat de originea sa. Garda lui prezidenţială este alcătuită din oameni foarte înalţi, care w defilează în pas de gâsca.

In Paraguay trăiesc actualmente aproape o mie de evrei. Am acolo un vechi prieten cu care am fost împreună în lagărul de la Mauthausen. A trecut şi pe la Auschwitz şi-l cunoaşte pe Mengele. In 1964 ne-am întâlnit la Milano şr am vorbit despre el. Părea că-i este frică.

— Te rog, nu lua măsuri prea aspre, Simón - mi-a spus el. — Conducătorii comunităţii evreieşti din Asunción au primit o grămadă de scrisori anonime cu ameninţarea că, dacă Mengele va fi răpit, „niciun evreu din Paraguay nu va rămâne în viaţă”. E poate o glumă

proastă, dar mulţi dintre coreligionarii noştri sunt îngrijoraţi şi eu îi înţeleg.

— Şi ce spune poliţia? — am întrebat eu.

186 - Un străin care nu cunoaşte situaţia din Paraguay nu ştie ce forţă reprezintă influenţa germană în această ţară. Ideologia nazistă, ca şi vechiul principiu al discriminării rasiale (*Sippenhaftung*) sunt încă foarte înrădăcinate. Toţi evreii din Paraguay ar fi făcuţi răspunzători de soarta lui Mengele.

— E idiot - am spus eu. — Noi ştim de ani de zile, totul despre a doua soţie a lui Mengele, despre fiul lui Karl Heinz, care-r un băiat încântător, serios. Ştiu unde trăieşte, ce relaţii are, cu ce re ocupă, dar nu mi-ar trece niciodată prin cap să-l fac răspunzător de crimele tatălui său.

— Desigur că nu. Tu n-ai face-o. Noi nu facem asemenea lucruri. Dar asta nu înseamnă că ei n-ar fi în stare s-o facă.

Prietenul meu şi7a luat rămas bun de la mine şi a plecat neliniştit, adânc tulburat. M-am gândit multă vreme la el. Trecuseră douăzeci de ani de la sfârşitul războiului, dar mai existau oameni pentru care acest coşmar rămânea o realitate vie.

în iulie 1962, guvernul de la Bonn a cerut autorităţilor din Paraguay să-l aresteze pe doctorul José Mengele, domiciliat la Asunción, Fulgencio Morena 507. După câteva luni, autorităţile din Paraguay au răspuns că Mengele era cetăţean al Paraguayului şi că nu se făcuse vinovat de „niciun act criminal”.

Mengele n-a mai rămas multă vreme’ la Asunción. Prietenii lui l-au sfătuit ca, pentru mai multă sigui’anţă, să se instaleze într-una din coloniile germane de pe cursul superior al fluviului Parana, acolo unde Brazilia, Paraguayul şi Argentina au graniţă comună. Fluviul, care formează graniţa, nu este controlat prea sever de patrule. Mengele s-a stabilit pe o moşie de lângă Encarnación, proprietatea unui foarte bogat fermier,

Alban Krug, bărbat de vreo şaizeci de ani, cunoslg^

cut prin temperamentul său violent şi ideile lui politice extremiste. Când călătoreşte, el este escortat de o gardă personală formată din patru oameni înarmaţi până în dinţi. Mengele a stat doi ani pe moşia lui Krug, l-a ajutat la strângerea recoltei şi a îngrijit bolnavii din Encarnación, sub numele de „doctor Fritz Fischer”. La sfârşitul anului 1963, el s-a hotărât să-şi schimbe din nou domiciliul.

Nu-mi făceam nicio iluzie; ştiam că nu este posibil să urmăreşti toate deplasările unui om care se bucura de protecţii atât de numeroase în diferite părţi ale lumii. De aceea, am schimbat tactica. In loc să-l urmăresc direct, am hotărât să supraveghez plecările şi sosirile celor apropiaţi lui, adică ale soţiei şi fiului său. Doamna Martha Mengele îşi părăsea rar locuinţa -din Merano. în perioada aceea, Karl Heinz îşi făcea studiile la Montreux, în Elveţia. în 1963, puţin înainte de Crăciun, o scrisoare trimisă din Montreux informa pe unul din prietenii mei din Austria că tânărul Karl Heinz Mengele plecase la Milano, unde avea să locuiască la un hotel. El le spusese colegilor că se ducea acolo spre a se întâlni cu unul din membrii familiei lui care trăia dincolo de Atlantic. Din cauza aglomerării poştei, provocată de sărbătorile Crăciunului, scrisoarea expediată la 22 decembrie din Montreux nu mi-a parvenit decât în dimineaţa zilei de 28. Am luat primul avion spre Milano. La hotelul indicat mi s-a spus că un bărbat, posesorul unui paşaport spaniol pe numele de Gregor-Gregory locuise acolo. Plecase de două zile.

A treia repriză s-a desfăşurat peste câteva luni, într-o noapte a anului 1964. Mengele îşi petrecea weekendul la hotelul „Tirol” din apropiere de Hohenau, colonie germană prosperă din Paraguayul răsăritean. Acest hotel este locul preferat de întâlnire al societăţii 188 bune de acolo. Se mănâncă bine, berea este bună şi orchestra plăcută. Generalul Stroessner vine clin când în

cinci acolo să-şi petreacă week-endul. Tot aşa şi Mengele.

Noaptea era întunecată şi caldă. Şase oameni îl urmăriseră pe doctorul Fritz Fischer până la camera nr. 2G a hotelului „Tirol”. Ulterior am avut prilejul să întâlnesc pe câţiva dintre ei. Ei alcătuiseră un „comitet de 12”, căci erau 12 supravieţuitori foşti deţinuţi în lagărul Auschwitz. Unii se îmbogăţiseră şi investiseră sume enorme pentru a-i aduCe în faţa tribunalului pe câţiva din foştii lor călăi. Din nenorocire, metodele comitetului nu erau tot atât de bune ca intenţiile lui.

Mi s-a povestit mai târziu cum s-au întâmplat lucrurile. Şase membri ai comitetului au plecat, potrivit planului dinainte stabilit, în America de Sud pentru a pune mina pe Ivlengele şi a-l aduce la Frankfurt pe Main, unde se pregătea procesul Auschwitz-ului. Cu puţin înainte de ora unu dimineaţa au intrat în holul hotelului „Tirol”, s-au năpustit pe scară şi au forţat uşa camerei nr. 2G. Odaia era goală. Proprietarul hotelului i-a informat că domnul doctor Fischer părăsise odaia foarte grăbit, cu zece minute înainte, după ce primise un telefon. Era chiar atât de grăbit, îneât nu-şi mai scosese pijamaua şi-şi îmbrăcase pe deasupra costumul, după care coborâse scările în fugă, dispărând în noapte.

Mengele reuşise şi de data aceasta să scape.

In aprilie 1964, o femeie între două vâfste, pe care o voi numi aici Frâu Maria, cu toate că nu acesta era numele ei, a venit să mă vadă la biroul meu din Viena. Frâu Maria era divorţată şi trăia singură la Ldrrach, un orăşel din Baden - Wurtemberg, lingă Rin, în locul unde acesta desparte Germania de Elveţia. Venise la Viena în vizită la nişte prieteni şi-şi folosea şederea în oraş pentru a încerca să se intereseze de unii prieteni dispăruţi în timpul războiului. Fusese sfătuită să vină să mă vadă. Din nefericire, nu puteam face nimic, dar am stat un pic de vorbă. Ea mi-a spus că dispunea de mult timp liber. Pensia modestă pe care o primea nu-i îngăduia să facă

mari cheltuieli, aşa că nu-şi permitea decât o călătorie, din când în când, la Basel sau Zürich, ca să cumpere câte ceva sau să se ducă la teatru. Viaţa la Lörrach nu era prea distractivă şi Frau Maria nu pretindea decât să poată munci un pic, <,,dar nimeni nu angajează o femeie de cincizeci şi doi de ani”, spunea ea.

In timp ce stăteam de vorbă cu dânsa, mi-a venit o idee. Frau Maria era, poate, tocmai persoana pe care o căutam. Ajunsesem la concluzia că trebuia schim-, bată tactica în privinţa lui Mengeie. Atacurile frontale directe se dovedeau zadarnice, dar primisem informaţii că sănătatea fugarului începuse să se şubrezească. Pe de altă parte, el era obsedat de urmărirea pentru crimele pe care le făptuise. Se spunea că regreta absenţa soţiei şi fiului său şi că simţea nevoie de cineva care să, se ocupe de el. Mengeie fusese foarte iubit de femei şi foarte mândru de succesele sale, dar acum dorea prezenţa unei femei care să-i gătească şi să se îngrijească de casă, o adevărată *Hausfrau* germană, în care să poată avea încredere.

Ştiam că familia şi prietenii lui se ocupaseră de această problemă la Günzburg şi că voiau să găsească o femeie de încredere pe care s-o trimită în Paraguay.

Deodată mi-a trecut prin minte că, dacă aş introduce o asemenea femeie în casa lui Mengeie, poate că, am ajunge la un rezultat, iar Frau Maria mi se părea foarte indicată pentru această slujbă. Era nemţoaică, era plăcută la înfăţişare, bună gospodină, absolut sinl90 gură şi părea deşteaptă. După convorbirea avută am făcut o anchetă minuţioasă despre ea. Toate informaţiile au fost bune. Nu participase niciodată la mişcarea nazistă şi era cunoscută ca o persoană de încredere. I-am scris deci, propunându-i să ne întâlnim peste câteva săptămâni la München. In holul unui mare hotel i-am expus planul meu. Frau Maria auzise vorbindu-se despre Mengele şi citise articole despre Auschwitz. I-am cerut să se gândească la propunerea mea. La ora patru în după-

amiaza aceleiaşi zile urma să ne întâlnim din nou la o cafenea. Ea se hotărâse şi a acceptat propunerea de a pleca în Paraguay. Totul era acum să fie pe placul lui Mengele şi al familiei lui de la Günzburg.

După două săptămâni ne-am întâlnit la Salzburg, ca să punem la punct un plan de bătaie. I-am explicat exact doamnei Maria ce trebuia să facă. însoţită de un bărbat pe care urma să-l recomande tuturor drept „soţul unei prietene foarte dragi”, Frau Maria, odată sosită la Günzburg, trebuia să tragă la hotelul „Hirsch”. Pe la ora patru după-amiază, cei doi călători aveau să se ducă la o cârciumioară situată nu prea departe de hotel, unde unii dintre cei mai vechi funcţionari ai societăţii „Mengele şi fiul” veneau adesea să bea un pahar de vin sau de bere înainte de a se dude la masă. Dacă totul avea să meargă cum nădăjduiam, Frau Maria nu trebuia să rămână prea mult în această cârciumioară.

Actul următor s-a desfăşurat în mai 1964, către sfârşitul după-amiezii unei zile de vineri, într-o veche cârciumioară din Günzburg, tipic bavareză, cu lambriurile ei de stejar, ferestre întunecoase şi lămpi de fier forjat. La o masă, Frau Maria, încântătoare la modul german, dichisită şi cu maniere distinse, flecărea cu tovarăşul ei. A băut cam prea mult vin se gândeau, probabil, cei de faţă, căci glasul ei se* auzea în întreaga sală.

— Escrocii ăştia de evrei! — spunea ea. — Au rămas aceiaşi, tot aşa de răi ca şi înainte. Streicher avea dreptate. Te fură dacă nu bagi de seamă!

Persoana cu care stătea la masă o privea neliniştită pe Frâu Maria.

— N-ar trebui să vorbeşti aşa de tare, Maria, vremurile s-au schimbat. Nu mai poţi spune asemenea lucruri într-un local unde te aude lumea.

— Nu-mi pasă. N-are dedt să audă. Ce, nu-i aşa? Crede-mă, au rămas încă prea mulţi evrei.

Un om mai în vârstă se ridică de la o masă vecină şi

se îndreptă spre patronul care stătea îndărătul tejghelei. îl întrebă ceva. Patronul clătină din cap. Nu, nu-i cunoştea. Erau străini. Omul în vârstă se apropie atunci de masa doamnei Maria şi ceru voie să se aşeze. Se recomandă. O să-l numim aici Herr Ludwig.

Spuse că fără să vrea auzise vorbele pe care le rostise doamna...

— Vă rog să nu vă faceţi nicio grijă. Nu sunt un *Spitzel* (turnător) şi de fapt împărtăşesc întru totul ideile dumneavoastră. „Indivizii ăia” - spuse el privind-o cu un aer de complicitate pe Frâu Maria - nu o să înţeleagă niciodată că trebuie să-şi vadă de treburile lor şi să-i lase pe oamenii cinstiţi în pace. Cunosc pe cineva care a suferit enorm din pricina lor. Şi de ce, mă întreb? Doar pentru că a fost un bun soldat german, că a ştiut să execute ordinele primite. Pot să vă ofer un pahar de vin?

Maria se recomandă la rândul ei şi prezentă persoana care o însoţea drept „soţul unei foarte dragi prietene”.

— Spuneaţi că aţi avut neplăceri - continuă Ludwig. — Dacă neplăcerile astea le-aţi avut la Giinzburg, vă pot ajuta. Noi cunoaştem pe toată lumea din oraş.

Când Herr Ludwig vorbea de firma Mengele spunea 192 totdeauna „noi”. Maria, recunoscătoare, îi mulţumi foarte mult pentru bunăvoinţă şi-i înşiră o poveste pe care o combinasem, cu câteva zile înainte, la Salzburg.

Ea încerca să-şi dobândească partea ei de moştenire de la un unchi şi fusese înşelată de „unul din evreii aceia murdari”.

Herr Ludwig îşi spuse părerea, plin de simpatie. Comandă încă un rând de vin şi începu să vorbească despre război, subiectul lui preferat. Maria îl asculta cu interes. Ii recomandasem să înveţe să asculte. Herr Ludwig era avocat? — întrebă ea. Părea să cunoască atâţia oameni în oraş.

— Nu, spuse el - sunt funcţionar la „Mengele şi

fiul”.

— Mengele nu-i numele omului aceluia urmărit de evrei?

El îi aruncă o privire grăbită înainte de a încuviinţa.

— Nădăjduiesc că n-au să-l găsească niciodată pe Herr Mengele. Nu cred un cuvânt din tot ce se spune despre el.

Herr Ludwig părea mulţumit.

— Herr Mengele duce o viaţă foarte puţin fericită.

Nu ştie niciodată de unde se poate ivi primejdia.

Herr Ludwig o întrebă pe Frâu Maria de unde venea şL cu ce se ocupa.

— Ei, nu fac mare lucru! — spuse ea. — Mi-ar fi plăcut să călătoresc şi să fac înconjurul lumii, dar probabil că economiile mele n-au să-mi ajungă pentru asta decât atunci când am să fiu prea bătrână şi prea bolnavă ca să mă mai pot deplasa.

Toată lumea râse şi Herr Ludwig comandă încă un rând de vin. Când Frâu Maria şi tovarăşul ei părăsiră cârciumioara, Ludwig îi însoţi până la hotelul lor şi, înainte de a-şi lua rămas bun, o invită pe Maria să ia masa cu el a doua zi.

Herr Ludwig a venit s-o ia la prinz şi, după o masă 193, minunată, i-a spus că reflectase la convorbirea lor. Poate că era în măsură să-i procure o situaţie avantajoasă. El trebuia să plece în curând la Lorrach şi-i ceru permisiunea să-i facă o vizită.

— Bineînţeles - i-a răspuns ea - dar înştiinţează-mă din vreme, ca să fiu acasă.

Aii trecut patru săptămâni, în cursul cărora Herr Ludwig a cules, probabil, toate informaţiile despre Frâu Maria. Nu ştiu care au fost rezultatele anchetei lui, dar, indiferent de ce aflase, el s-a anunţat şi a sosit a doua zi, încărcat cu flori şi bomboane.

Herr Ludwig a examinat satisfăcut apartamentul doamnei Maria. Nu încăpea nicio îndoială, i-a spus el, era o gospodină excelentă, o adevărată *Hausfrau*. Ludwig

părea acum foarte la largul lui şi a vorbit despre Mengele, pe care îl cunoştea de pe vremea când purta pantaloni scurţi şi care acum era urmărit ca un criminal ordinar de drept comun. Printre cei care căutau să-l prindă era un oarecare Wiesenthal de la iViena... unul din „ăia11...

Maria l-a întrebat pe Ludwig daeă-l văzuse recent pe Mengele.

— După terminarea războiului - răspunse el - am fost de mai multe ori în America de Sud, căci am avut mult de lucru acolo. Atunci l-am întâlnit. Herr Ludwig zâmbi.

— Ghici unde ne-am văzut? In cel mai extraordinar loc: în sala de aşteptare a Ambasadei germane din Asuncion. Fireşte, am căutat să nu fim observaţi de funcţionari. De altfel, sala era plină de lume şi doi oameni care vorbeau nemţeşte nu atrăgeau atenţia.

Herr Ludwig părea foarte îneântat de această ispravă.

— Motivul pentru care am venit aici - spuse el - e următorul. Am să-ţi pun o întrebare: te interesează să pleci peste Atlantic pentru un an ca să conduci gos-*Ui* podăria lui Joseph Mengele?

La început, Maria n-a răspuns nimic.

— Ştiu la ce te gândeşti, Frau Maria - se grăbi să adauge Herr Ludwig. — Joseph Mengele este veşnic în primejdie, aşa că ar trebui să fii tot timpul foarte atentă.

— Propunerea dumitale - spuse Maria - este atât de neaşteptată, că nu ştiu... De fapt, nu atât situaţia materială o interesa, spuse ea, ci regiunea tropicelor, care o atrăsese dintotdeauna.

— Gândeşte-te câteva zile la toate astea - i-a propus Herr Ludwig. — Eu mă întorc peste o săptămână şi, dacă răspunsul dumitale este afirmativ, am să te invit să vii la Günzburg să faci cunoştinţă cu câţiva membri ai familiei. Pe urmă o să ne ducem la doamna Mengele, care are să-ţi explice ce o să ai de făcut ca menajeră a soţului ei.

Maria mă ţinea la curent cu desfăşurarea operaţiilor prin intermediul unor cărţi poştale al căror text, in’ aparenţă anodin, avea la bază un cod, pe care-l stabilisem împreună cu ea. Ea nu-şi expedia cărţile poştale din Lörrach şi nu mi le adresa mie. Peste o săptămână m-a înştiinţat că Herr Ludwig venise din nou s-o vadă şi că era foarte stăruitor. Ea s-a declarat de acord cu proiectul, manifestând, totuşi, o anumită roţi-, nere. Frau Maria procedă în felul acesta urmând întocmai dispoziţiile mele şi mi se părea că îşi îndeplinise perfect rolul.

Au mai trecut două săptămâni şi Herr Ludwig a rugat-o să vină la Günzburg. Acolo s-au întâlnit din nou în vechea cârciumioară. Maria i-a spus lui Herr Lud-, wig că-şi adusese paşaportul.

— O să am, probabil, nevoie de vize, adăugă ea.

Herr Ludwig păru că şovăie.

f - Chestiunea noastră suferă o mică amânare i - spuse el. — In orice caz, îţi trebuie timp ca să te lg3

aranjezi cu vecinii de la Lôrrach ca să aibă grijă de apartamentul dumitale şi să închei o convenţie cu banca dumitale ca să primeşti pensia lunară...

Apoi schimbă brusc subiectul:

— Fiindcă veni vorba, aş vrea să te duci la Viena şi să încerci să intri în legătură cu omul acela, cu Wiesenthal. Ar fi foarte bine să ştim cu ce se ocupă în ultima vreme şi mai ales dacă are de gând să întreprindă ceva împotriva lui Joseph.

Dacă aceasta era o capcană, Maria nu se lăsă prinsă în ea. —*

— Ascultă, domnule Ludwig, mi-ai cerut să plec în Paraguay să am grijă de gospodăria lui Herr Mengele - i-a răspuns ea. — Mi-ai făgăduit că mă trimiţi acolo şi mi-ai explicat care au să fie atribuţiile mele. Am primit propunerea dumitale. Să ştii însă că eu nu sunt o spioană. Nu pot să plec la Viena. De altfel, ar fi o prostie. De ce şi-ar destăinui Wiesenthal planurile cuiva pe care

nu-l cunoaşte?

Herr Ludwig păru că-i de aceeaşi părere cu ea.

— Poate că ai dreptate - spuse el. — Bine, atunci întoarce-te la Lôrrach şi am să te înştiinţez când o să fie totul gata.

Frâu Maria nu a mai auzit nimic despre *Herr* Ludwig. Nici prin scrisoare, nici la telefon. Poate că era mai deştept decât noi. Sau poate că făcusem vreo greşeală tactică.

Procesul criminalilor de la Auschwitz trebuia să înceapă în 1964, la Frankfurt pe Main. Procurorul general, Fritz Bauer, a declarat presei că „José Mengele”, despre care se presupunea că se află undeva în Paraguay, nu era altul decât fostul medic din lagărele naziste. Guvernul de la Bonn a făcut un ultim efort pentru a obţine extrădarea acestui acuzat principal. ¿98 La 16 iulie 1964, Eckhard Briest, ambasadorul german la Asunción, a prezentat din nou, în cursul unei audienţe, preşedintelui Stroessner O cerere oficială de extrădare a lui Mengele. înfuriat la culme, Stroessner a bătut cu pumnul în birou:

— Dacă nu încetaţi cu povestea asta - a strigat el -, am să rup relaţiile diplomatice cu Republica Federală a Germaniei!

Briest a explicat că primise instrucţiuni speciale de la Bonn în privinţa lui Mengele.

— Nu vreau să mai aud niciun cuvânt, domnule ambasador! N-am să mai tolerez mult timp acest lucru.

Peste câteva săptămâni, revista „Der Spiegel” a publicat relatarea acestei convorbiri. Stroessner, aflând despre acest lucru dintr-un exemplar al revistei care îi fusese trimis cu avionul, a înţeles că mersese, poate, prea departe şi a cerut părerea consilierilor săi.

Ministrul de externe, Raoul Pastor, a stăruit pe lângă preşedinte să se descotorosească de Mengele, invocând faptul că Paraguayul obţinuse un împrumut de 3 000 000 de dolari pentru dezvoltarea ţării şi că putea

să obţină şi mai mult. Era, prin urmare, mai bine să nu se opună guvernului vest-german.

Timp de o săptămână, soarta lui Mengele a fost în. cumpănă. La puţin timp după sosirea lui la Asunción pe unul din pereţii Ambasadei germane a apărut o inscripţie cu litere negre: „Ambasadă evreiască! Lăsaţi-l în pace pe Mengele! E un ordin!”

Poate că era într-adevăr un ordin. Generalul Stroessner a hotărât să nu-şi mai asume răspunderea cazului Mengele şi să-l trimită în Paraguayul răsăritean. Se pare că el trăieşte într-O regiune straşnic păzită, unde nu poate pătrunde niciun străin. Afacerea Mengele a fost discutată mai târziu la Caracas, în Venezuela, în cadrul unei conferinţe a Interpolului. Doctorul Frederico Nicholas Fernandez, directorului Interpolului din

Rio de Janeiro, a spus eă, după cite ştia, Mengele se ascunde în junglă, lingă frontiera Paraguayului. Dar Paraguayul nu face parte din Interpol, aşa că nu există posibilitatea unei intervenţii directe, a precizat el. Doctorul Fernandez avea dreptate. Mengele trăieşte ca un adevărat deţinut, într-o zonă militară izolată, între Puerto San Vincente şi fortăreaţa Carlos-Antonio-Lopez, situată la graniţă, pe marca şosea Asuncion - Sao Paolo, lingă fluviul Parana. Locuieşte într-o cabană mică, în zona de junglă defrişată de emigranţi germani. Numai două drumuri duc spre această casă izolată. Amândouă sunt patrulate de soldaţi şi poliţişti paraguayeni, care au ordin să oprească toate maşinile şi să împuşte pe oricine ar încălca dispoziţiile primite. Şi, pentru eazyl în care poliţia ar da greş, Mengele are patru paznici personali, înarmaţi până în dinţi şi echipaţi cu aparate portative de radio emisie-recepţie. El îi plăteşte din buzunarul său. Guvernul de la Bonn continuă să-l urmărească pe Mengele, oferind o recompensă de 15 000 de dolari pentru prinderea lui.

8

Epilog la „Jurnalul Annei Frank”

La 1 august 1944, o fetiţă de cincisprezece ani pe nume Anna Frank, care stătea de doi ani ascunsă cu familia ei şi cu câţiva prieteni într-un pod din Amsterdam pentru a scăpa de Gestapo, scria: f;

„...Dacă sunt dădăcită în felul acesta, devin obraznică, apoi tristă şi, ca de obicei, dau drumul răutăţii să iasă la suprafaţă şi îmi închid bunătatea adine în mine, iar apoi caut iarăşi şi iarăşi un mijloc ca să fiu cum aş vrea şi cum aş putea fi dacă... dacă n-ar exista alţi oameni pe lume”.

Acestea sunt ultimele cuvinte pe care le-a scris Anna Frank în „Jurnalul” său. Peste trei zile a răsunat la uşă lovitura brutală de care se temeau locatarii podului. LTşa a fost spartă şi cinci oameni în uniforme germane, conduşi de un *Unterscharjuhrer* SS, s-au năpustit înăuntru. Era rezultatul denunţului unui delator olandez. Toţi cei ce erau ascunşi acolo - Anna Frank, tatăl, mama şi sora ei, o altă pereche împreună cu fiul lor şi un dentist - au fost arestaţi şi deportaţi. O singură persoană dintre toţi aceştia avea să supravieţuiască: Otto Frank, tatăl Annei, care trăieşte astăzi lingă Basel. Mai târziu, el avea să poves- 199

tească lumii întregi ce se întâmplase in dimineaţa aceea.

„SS-istul a pus mina pe o servietă şi m-a întrebat dacă aveam în ea bijuterii. Nu, numai hârtii, i-am răspuns. El a aruncat pe jos hârtiile şi jurnalul Annei şi a pus în servietă argintăria pe care o aveam acolo şi un sfeşnic de Hanuka. Dacă ar fi luat jurnalul, nimeni n-ar mai fi auzit vorbindu-se vreodată despre fetiţa mea”.

Anna Frank a murit în lagărul de concentrare de la Bergen-Belsen în martie 1945. Peste un an, tatăl ei s-a întors la Amsterdam şi a urcat în podul casei. Jurnalul mai era încă pe podea, unde îl aruncase SS-istul.

„Jurnalul Annei Frank” a trezit conştiinţa lumii civilizate. El reprezenta povestea unei fetiţe obişnuite, de un nivel mediu, care îşi făcea însemnări despre micile ei

probleme („Uneori mama mă tratează ca pe un copil mic, ceea ce nu pot să sufăr”) pe fundalul unei existenţe de neîntreruptă teroare („Mi-e tare teamă să nu fim descoperiţi şi ucişi”).

„Jurnalul” a fost tradus în 32 de limbi, transpus pe scenă şi pe ecran. în fiecare an, numeroşi tineri germani se duc la Bergen-Belsen ca să se roage pentru Anna Frank.

Octombrie 1958. într-o seară pe la ora 9,30, un prieten mi-a telefonat, foarte tulburat, acasă la Linz. Mă întreba dacă puteam să vin imediat la Landestheater.

Reprezentaţia cu piesa „Jurnalul Annei Frank” fusese întreruptă prin manifestaţii antisemite. Bande de tineri, majoritatea între 15 şi 17 ani, strigaseră: Trădători! Lingăi! Escroci! Alţii zbierau şi fluierau. Luminile se stinseseră. De la galerie, tinerii manifestanţi inundaseră parterul cu manifeste care glăsuiau astfel:

„Această piesă este o nemaipomenită escrocherie.

Anna Frank n-a existat niciodată. Evreii au înscenat toată această poveste ca să stoarcă cit mai mulţi bani ca despăgubiri. Nu credeţi niciun cuvânt din toate astea. E o mistificare!”

Poliţia notase numele mai multor tineri, studenţi din Linz, iar reprezentaţia fusese reluată. Când am ajuns la Landestheater, piesa tocmai se terminase, dar era mare agitaţie. Două maşini ale poliţiei staţionau în faţa teatrului, iar tinerii în grupuri comentau evenimentul.

Am ascultat ce spuneau. După părerea generală, manifestanţii avuseseră dreptate. Toată această poveste a Annei Frank era o şarlatanie şi era foarte bine că avuseseră îndrăzneala să le arate evreilor ce gândeau despre ei.

Mulţi dintre aceşti băieţi nici nu se născuseră când fusese ucisă Anna Frank. Şi acum, aici, la Linz, în oraşul unde Hitler îşi făcuse şcoala şi unde crescuse Eichmann, tineretul era învăţat să creadă în minciuni, în ură, în prejudecăţi, în nihilism.

A doua zi dimineaţa m-am dus la poliţie şi m-am uitat la lista cu numele studenţilor identificaţi în ajun.

N-a fost uşor... Aveau prieteni influenţi şi părinţii lor păreau că vor să înăbuşe întreaga afacere. La urma urmei, nu era ceva prea serios, spuneau ei... Câţiva scandalagii care s-au distrat!

Mi s-a spus că numele acestora vor fi comunicate şcolilor, spre a li se aplica o pedeapsă disciplinară.

Niciunul dintre manifestanţi nu a fost pedepsit. De altfel, băieţii din Linz nu prezentau prea mare însemnătate pentru mine... Exista altceva mai important.

Cu câteva zile mai înainte, un profesor de liceu din Lübeck, *Studienrat* Lothar Stielau, declarase în public că „Jurnalul Annei Frank” era un fals. Tatăl fetiţei îl dăduse în judecată pentru defăimare, iar autenticitatea jurnalului fusese confirmată de trei experţi. Potrivit relatării ziarului „Frankfurter Allgemeine 20^

Z.;; - „, Stielau „făcuse timp de şase ore tot felul de elucubraţii în legătură cu afirmaţiile sale... Tineretul german ar trebui să fie protejat de un astfel de «educator»„.

Dezordinile de la Linz mi se păreau mai serioase pentru că erau simptomatice. Aceşti tineri huligani nu erau vinovaţi, dar părinţii şi profesorii lor erau. Oamenii mai în vârstă încercau să otrăvească minţile tinerei generaţii pentru a justifica lucrurile dubioase din trecutul lor. Mulţi dintre ei erau prizonierii moştenirii lor de ignoranţă, ură, bigotism. Istoria nu-i învăţase nimic. Experienţa mea din ultimii douăzeci de ani mi-a arătat că populaţia Germaniei şi Austriei se împarte în trei grupe. în primul rând, sunt vinovaţi cei care au săvârşit crime împotriva umanităţii, cu toate că uneori aceste crime n-au putut fi dovedite. Apoi vin complicii lor, cei care n-au făptuit crime, dar ştiau de existenţa acestora şi n-au făcut nimic ca să le prevină. După aceea sunt oamenii nevinovaţi. Cred că este absolut necesar să nu-i confundăm cu ceilalţi. Tânăra generaţie este nevinovată.

Am întâlnit mulţi tineri care voiau să apuce pe calea toleranţei şi a împăcării. Drumul e lung, greu şi numai o clarificare cinstită şi hotărâtă le poate îngădui să regăsească, de cealaltă parte, pe ceilalţi tineri care îşi amintesc, din experienţa personală sau din povestirile părinţilor lor, de grozăviile trecutului. Niciun fel de justificare nu poate înăbuşi glasurile a 11 milioane de morţi. Tinerii germani care se duc să se roage la mormântul Annei Frank au înţeles acest lucru de multă vreme. împăcarea nu este posibilă decât pe baza cunoaşterii faptelor. Tinerii din Germania şi Austria trebuie să fie temeinic informaţi despre tot ce s-a petrecut.

La câteva zile după manifestaţiile de la Linz am ţinut o conferinţă despre neonazism la arhiepiscopia din Viena. A urmat o discuţie care a durat până la orele două dimineaţa. Un profesor ne-a povestit ce i se întâmplase unuia din prietenii săi, preot la *Gymnasium*-ul din Wels, localitate aflată în Austria de Sus, nu departe de Linz. Preotul le vorbea copiilor despre atrocităţile comise de nazişti la Mauthausen. Unul dintre elevi s-a ridicat şi a spus:

— Părinte, nu vă mai osteniţi să ne spuneţi asemenea poveşti. Noi ştim că la Mauthausen camerele de gazare nu serveau decât pentru dezinfectarea hainelor.

Preotul era scandalizat:

— Dar aţi văzut jurnalele de actualităţi, filme documentare, fotografii. Aţi văzut cadavrele.

— Trucaje - a spus băiatul. — Nimic altceva decât o propagandă inteligentă, ca să-i facă pe nazişti să apară vinovaţi.

— Cine ţi-a spus asta? 1

— Toată lumea ştie.’Tata ar putea să vă spună mai multe despre aceste poveşti.

Preotul a relatat incidentul directorului liceului.

S-a făcut o anchetă şi s-a studiat puţin starea de

spirit a regiunii. Mai bine de cinci Ia sută dintre părinţii elevilor din acea clasă fuseseră înscrişi în partidul nazist. Părinţilor le plăcea să le povestească copiilor lor despre eroismul şi gloria acelei perioade apuse, cum intraseră în partid la începutul anului 1930, când acesta era ilegal, cum îşi aduseseră contribuţia la aruncarea în aer a trenurilor şi podurilor, cum tipăriseră şi distribuiseră manifeste clandestine împotriva guvernului lui Dolfuss [6]. Aceşti părinţi deveniseră apoi membri ai SS-ului. Nu este uşor pentru nişte copii să trăiască într-un astfel de anturaj fără să fie contaminaţi. Foştilor nazişti le fusese frică şi stătuseră liniştiţi în primii ani de după război, dar de la sfârşitul anului 1950 au început să vorbească cu nostalgie despre trecutul lor glorios. Copiii ascultau aţâţaţi. Profesorii lor, printre care erau mulţi foşti nazişti, nu au luat nicio atitudine împotriva poveştilor eroice istorisite de părinţii elevilor lor.

La două zile după scandalul de la Landestheater, mă aflam cu un prieten într-O cafenea din Linz. Toată lumea vorbea despre manifestaţie. Puteau fi oare condamnaţi copiii pentru păcatele părinţilor? Fireşte că nu!

Un grup-de elevi de la *Gymnasium* şedeau la o masă alături de noi. Prietenul meu cheamă pe unul din băieţi pe ai cărui părinţi îi cunoştea bine.

— Fritz, ai fost ieri seară la teatru?

— Din păcate nu, dar au fost câţiva băieţi din clasa mea. Doi au fost chiar arestaţi, spuse cu mândrie Fritz.

— Şi ce părere ai despre asta?

— Dar e foarte simplu. Nu are nimeni nicio dovadă că Anna Frank a existat.

---

6 Engelbcrt Dolfuss (1892—1934) — om politic austriac, unul dintre liderii Partidului social-creştin, cancelar al Austriei (1932—1934). A fost asasinat în timpul puciului organizat de naţional-socialiştii austrieci, agenţi ai Germaniei hitleriste. Nota trad.

— Dar „Jurnalul”? — l-am întrebat eu.

— Jurnalul poate fi un fals bine plăsmuit. Nu-i o dovadă despre existenţa Annei Frank.

— Ea este înmormântată.într-o groapă comună la Bergei>-_Belsen.

— Asta nu-i o dovadă, răspunse el, ridicând din umeri.

Dovadă! Trebuia adusă o dovadă, o dovadă indiscutabilă, pentru a-i convinge pe aceşti tineri sceptici. Dacă s-ar fi putut clinti o singură cărămidă din edificiul de minciuni care fusese construit, totul avea să se prăbuşească. Dar pentru a descoperi această cărămidă...

Mi-a venit o idee.

— Tinere - i-am spus eu -, dacă vă dovedim eă Anna Frank a existat, o să credeţi în autenticitatea jurnalului ei?

— Cum puteţi să dovediţi?

— Tatăl ei trăieşte.

— Asta nu dovedeşte nimic.

— O clipă. El a depus mărturie în faţa autorităţilor că el şi familia lui au fost arestaţi de Gestapo.

— Da, asta se ştie, spuse tânărul nerăbdător.

— Şi dacă am descoperi ofiţerul de la Gestapo care a arestat-o pe Anna Frank? Asta ar fi o dovadă?

Păru impresionat. Un astfel de gând nu-i trecuse prin minte niciodată.

— Da - spuse el şovăind. — Dacă ar recunoaşte chiar el.

Era simplu: trebuia să-l găsesc pe acela care o arestase cu paisprezece ani în urmă pe Anna Frank. Zeci de mii de persoane fuseseră arestate în toată Europa de către oameni neînsemnaţi, fără identitate, furnizori anonimi ai morţii. Chiar în lagărele de concentrare nu cunoşteam totdeauna numele călăilor noştri, care, ştiind că lucrurile puteau să se schimbe, căutau să-şi ascundă adevărata lor identitate.

Nu exista aproape nicio bază pentru cercetări. Arestarea fetiţei pusese brusc capăt „Jurnalului”. Tatăl ei, Otto Frank, avusese un birou de export purtând firma „Kolen & Co”. Când naziştii au sechestrat toate bunurile evreieşti din Olanda, un funcţionar olandez de la „Kolen”, Paul Kraler, a luat societatea în curatelă. El fusese acela care instalase familia Frank în podul imobilului unde se aflau birourile, pe Prinsengracht, în Amsterdam.

In postfaţa „Jurnalului”, Kraler îşi aminteşte că după arestarea familiei Frank încercase să intervină oentru ea la cartierul general al Gestapoului din Amsterdam. Ofiţerul care îl primise era tocmai cel care

o arestase, un SS-ist vienez pe care îl chema Silvernagl. Intervenţia nu servise însă la nimic.

Relatarea lui Kraler provocase comentarii ironice în rândurile naziştilor austrieci. Ştiau cu toţii, fireşte, că numele de Silvernagl nu există în Austria, ceea ce constituia o dovadă în plus că povestea Annci Frank nu era nimic altceva decât un fals.

Aveam prea puţine elemente ca să-mi încep ancheta. Ştiam că SS-istul fusese un vienez sau un austriac. în afara ţării lor, mulţi austrieci se consideră vienezi. în plus, probabil că fusese vorba de un subaltern, dat fiind că avusese sarcina să aresteze. Nu putea fi vorba decât de un *Schutze* SS, un *Rottenführer* SS, sau cel mult un *Unterscharführer* SS. Aceasta îngusta câmpul cercetărilor. Litera „v” din numele Silvernagl era, probabil, o greşeală a lui Kraler; adevăratul nume putea fi „Silbernagel”, care se întâlneşte în mod curent în Austria. în cartea de telefon a Vienei erau şapte. Şi existau aproape o sută în alte oraşe. Silbernagel era, de asemenea, un nume frecvent în provinciile din Carintia şi Burgenland. Dacă aş fi ştiut măcar prenumele acestui om!

Mi-am continuat ancheta. Printre toţi aceşti

Silbernagel trebuie să fi existat unul care să fi lucrat în timpul războiului ca gradat la Gestapoul din Olanda. Au fost cercetate o serie de nume, dar au fost eliminate. Diferitele relatări au fost trecute prin sită, faptele verificate. Era o anchetă lungă şi plictisitoare, în cursul căreia trebuia să fii foarte atent. Dacă aş fi acuzat un om nevinovat, aş fi putut fi dat în judecată pentru calomnie.

Când poliţia vrea să pună mâna pe un infractor la regulile de circulaţie, ea are dreptul să oprească toate maşinile şi să le ceară tuturor celor aflaţi la volan permisul de conducere fără ca vreunul să poată protesta.

Eu nu puteam face acest lucru. Am descoperit opt inşi cu numele de Silbernagel, toţi foşti membri ai partidului nazist sau foşti SS-işti şi având toţi vârsta corespunzătoare. Unul dintre ei, fost *Obersturmführer* (grad superior, fapt care îl excludea automat de pe lista mea), este azi funcţionar superior în Burgenland. în orice caz, acesta nu fusese niciodată în Olanda.

Am rugat pe un prieten să se adreseze unor detectivi particulari sau agenţii de informaţii. El pretexta că un anume Silbernagel îi ceruse credit, indicând, desigur, de fiecare dată un alt Silbernagel şi cerând informaţii despre activitatea respectivului în perioada nazistă. Am obţinut, în felul ace9ta, numeroase date, dar niciuna nu părea să-l indice pe omul pe care îl căutam. Într-o zi m-am informat despre situaţia creditului bancar al unui oarecare Silbernagel. Băncile îşi fac bine treaba, dar şi de data aceasta rezultatul a fost negativ. Am descoperit încă doi foşti nazişti, însă această descoperire nu reprezenta nimic extraordinar!

Eram pe punctul de a renunţa la orice cercetare, când mi-am adus iar aminte de expresia arogantă a tinerilor din Linz. Voiam să se ducă la părinţii lor şi să le spună: Ne-aţi minţit. Anna Frank a existat. Ce alte minciuni ne-aţi mai spus?

în 1963, cu prilejul unei călătorii la Amsterdam, unde fusesem invitat să particip la o emisiune a

televiziunii olandeze, am vizitat casa Annei Frank, transformată în monument comemorativ. Am atins pereţii pe care îi atinsese şi fetiţa. Paznicul mi-a spus că-şi pusese adesea întrebarea cine o arestase pe Anna şi pe familia ei. Nu ştia nimeni nimic despre identitatea acelui om. Paznicul întrebase pe multă lume, dar toţi ridicaseră pur şi simplu din umeri.

— Nouăsprezece ani e multă vreme - spuse el -, aproape că-ţi vine să laşi la o parte orice nădejde.

— - Niciodată nu trebuie să-ţi pierzi nădejdea. Închipuie-ţi eă-l descoperi pe SS-istul ăla şi că el recunoaşte că a arestat-o pe Anna Frank.

Omul mă privi îndelung.

— în cazul ăsta veţi scrie epilogul care lipseşte la „Jurnalul Annei Frank”.

O clipă m-am gândit să mă duc să vorbesc cu Otto Frank. Poate că şi-ar aminti de omul acela din ziua de 4 august 1944. Poate că ar putea să mi-l descrie. Orice indicaţie ar fi preţioasă. în anii care au trecut de atunci, SS-istul trebuie să se fi schimbat, dar poate că mai avea vreo trăsătură care ar fi făcut posibilă recunoaşterea lui.

N-am luat legătura cu domnul Frank. Recunosc, de altfel, că am procedat aşa nu numai pentru că-mi repugna să tulbur un om care suferise atât de mult, silindu-l să-şi răscolească amintirile. Altceva mă reţinea. Dacă domnul Frank îmi cerea să nu fac nimic în legătură cu acest caz, îi puteam eu făgădui că-i voi respecta dorinţa? Mai întâlnisem oameni care mă rugaseră să nu-i caut pe cei ce le uciseseră taţii, mamele, copiii. Ei spuneau că n-ar mai putea îndura răscolirea trecutului.

— Şi apoi la ce bun, domnule Wiesenthal? Morţii nu mai pot fi reînviaţi. Nu poţi decât să-i faci să sufere pe cei rămaşi în viaţă.

Nu luasem încă nicio hotărâre,.când am aflat din presă că domnul Frank se pronunţase cu prilejul unui miting ţinut în Germania în favoarea iertării şi împăcării. Ziarele germane îi lăudau mărinimia, toleranţa. Respect

atitudinea lui Otto Frank. Ea exprimă etica unui om care nu se mulţumeşte să predice iertarea, ci o şi practică. Conştiinţa domnului Frank îi îngăduie să ierte. Conştiinţa mea mă obligă să-i aduc pe cei vinovaţi în faţa tribunalului. Noi operăm la niveluri etice deosebite şi urmăm căi diferite. Aceste căi se întâlnesc într-un punct oarecare şi, în felul acesta, se completează.

îmi amintesc de o discuţie pe care am avut-o după război cu un preot catolic.

— Trebuie să-i iertăm - îmi spunea el. — Ei se vor înfăţişa în faţa judecăţii lui Dumnezeu.

— De ce, părinte, criminalii înrăiţi, care nu cred în Dumnezeu, încearcă întotdeauna să scape de judecata oamenilor şi preferă să aştepte pedeapsa divină?

El n-a putut răspunde la această întrebare.

în Olanda, nişte prieteni mi-au spus că SS-istul pe care îl căutam putea tot aşa de bine să se numească Silbertaler, şi nu Silbernagel. La Viena existaseră înainte de război mai mulţi Silbertaler, dar erau evrei şi dispăruseră. Cu toate acestea, am mai găsit -trei la Viena şi în alte locuri din Austria. Dar erau nevinovaţi. Atunci am început să-mi dau seama că era foarte probabil să nu descopăr niciodată martorul de care aveam nevoie şi m-am întrebat chiar dacă mai trăia.

In cursul ultimei mele vizite la Amsterdam am avut prilejul să întâlnesc doi prieteni care cunoşteau amândoi cazul Annei Frank. Unul era Ben Sijes de la Institutul naţional pentru documentarea referitoare la război, celălalt - M. Taconis, funcţionar superior al poliţiei. In cursul convorbirii noastre am pomenit o mulţime de nume, printre care pe cele ale şefilor SS Wilhelm Harster, Alfons Wemer, Willy Zoepft, Gertrud Slottke, ca şi pe cele ale altor colaboratori ai lui Eichmann. S-au menţionat şi numele unor vedete noi, pe care nu le cunoşteam. în momentul plecării, Taconis mi-a spus, zâmbind, că avea o „lectură de călătorie” pentru mine şi mi-a dat o fotocopie de pe cartea de telefon din 1943 a

Gestapoului din Olanda. Cuprindea aproximativ 300 de nume.

— Citeşte-le în avion. O să te ţină treaz l

— Dimpotrivă, cărţile de telefon au efect adormitor asupra mea. Când sunt la hotel într-un loc pe care nu-l cunosc, citesc cartea locală de telefon. Asta mă adoarme întotdeauna.

Zborul până la Viena a durat aproximativ două ore. M-am afundat în fotoliu şi am început să răsfoiesc cartea de telefon a Gestapoului. Adormisem aproape când am dat peste o pagină intitulată „Sonderkommando IVif; la menţiunea „IV B 4 Joden” (evrei) am citit:

Kempin
Buschmann
Scherf
Silberbauer

Brusc, m-am trezit de-a binelea! IV B 4 se ocupase de organizarea raziilor şi de transportarea evreilor în lagărele morţii. Dacă cineva denunţa la Gestapo evrei ascunşi în vreun loc din Olanda, raportul era în mod inevitabil transmis secţiei IV B 4 clin Amsterdam. Deodată mi s-a părut că avionul zboară prea încet. Nu mai aveam răbdare până la sosirea la Viena. »Ştiam că majoritatea funcţionarilor din secţia respectivă a Gestapoului fuseseră recrutaţi din rândurile forţelor de poliţie din Germania şi Austria, şi mai ales ale poliţiei criminale.

Cum am ajuns acasă, nici nu mi-am scos pardesiul şi m-am şi repezit la cartea de telefon. Dar parcă mi-a sărit inima din piept: erau aproape o duzină de Silberbauer şi... probabil că erau şi mai mulţi în cărţile de telefon din celelalte oraşe ale Austriei. Dacă urma să fac câte o anchetă pentru fiecare dintre aceştia, cum făcusem pentru toţi Silbernagelii şi Silbertalerii, mi-ar fi trebuit ani de zile. Ajunsesem la un stadiu când se impunea o idee, când trebuia să recurg la deducţie. Am luat deci hotărârea să încep să caut un Silberbauer care

lucrase sau mai lucra încă la poliţia din Viena. Acest demers însemna rezolvarea unei ecuaţii ai curei termeni erau în bună parte necunoscuţi. Mă bizuiam pe singurul termen cunoscut, însă era necesar să-mi stabilesc un punct de plecare precis dacă voiam să ajung la ceva.

L-am chemat la telefon pe *Polizeiratul* (consilierul de poliţie) dr. Josef Wiesinger, directorul secţiei II c din Ministerul de Interne, specializată în crimele naziste. Wiesinger mă ajutase de multe ori în anchetele - mele. I-am spus, nu fără să mă laud puţin, trebuie s-o mărturisesc, că-l descoperisem pe omul care o arestase pe An na Frank.

— - E vorba de un poliţist din Viena pe care îl cheamă Silberbauer.

Wiesinger nu şi-a dat seama că blufez.

— Silberbauer şi mai cum?

— Nu ştiu.

— Trebuie să fie cel puţin şase Silberbauer în po-. liţia din Viena, - spuse el. — Care din ăştia te interesează?

— Cred că o să fie destul de uşor să-l identificaţi,; E de ajuns să cercetaţi statele de serviciu ale tuturor celor cu numele de Silberbauer. Cel pe care îl caut era în august 1944 la secţia IV B 4 din Amsterdam.

— - Sunt nouăsprezece ani de atunci, remarcă Wie< singer sceptic.

— Aveţi arhive din perioada aceea, nu?

— Bine... — spuse el -, fă o cerere scrisa cătte biroul meu.

La 2 iunie 1963 am trimis prin poştă o informare amănunţită. Au trecut câteva săptămâni. M-am dus apoi la Wiesinger spre a vedea ce se aude cu cazul Silberbauer. Dosarele tuturor poliţiştilor cu numele de Silberbauer erau încă „în studiu”. în septembrie, când m-am întors din concediu, i-am telefonat din nou.

— Până acum n-am descoperit nimic concret, mi s-a răspuns.

La 15 octombrie au venit de la Amsterdam Sijes şi Taconis spre a discuta cu mine mai multe chestiuni referitoare la crimele de război comise în Olanda. Ne-am dus împreună la doctorul Wiesinger. L-am întrebat din nou:

— Şi Silberbauer? Prietenii meiolandezi ard de nerăbdare să afle dacă s-a descoperit ceva.

— Sunt dezolat - răspunse el -, cercetările noastre nu s-au terminat încă.

Am observat o anumită nervozitate în glasul lui, dar am pus-o pe seama plictiselii sau surmenajului. Mă înşelam.

In dimineaţa zilei de 11 noiembrie, ziarul „Volks-Stimme”, organul oficial al Partidului Comunist din Austria, publica o ştire senzaţională. Inspectorul Karl Silberbauer din cadrul forţelor de poliţie ale oraşului Viena fusese suspendat din funcţie „în aşteptarea anchetei şi a unei eventuale puneri sub urmărire” pentru rolul pe care-l avusese în cazul Anftei Frank. Radio Moscova a anunţat că cel vinovat de arestarea Annei Frank fusese demascat datorită vigilenţei luptătorilor din Rezistenţa austriacă şi a elementelor progresiste din ţară. „Izvestiia” îi felicita pe tovarăşii austrieci pentru munca îndeplinită.

I-am telefonat lui Wiesinger. Era foarte stânjenit.

— Am fi preferat, fireşte, ca toată povestea să fie dată în vileag de dumneata. Dar de unde să ştim că Silberbauer va vorbi? Eram siguri că o să-şi ţină pliscul.

Am hotărât să nu-mi pun nici eu lacăt la gură. Am telefonat directorului unui ziar din Amsterdam şi i-am spus toată povestea. Ea a apărut în pagina întâi a ziarelor din lumea întreagă. Am primit mai multe tele-212 grame şi scrisori decât după capturarea lui Eichmann,

Radioul şi televiziunea mi-au luat interviuri. Paul Kraler, care locuieşte acum în Canada, a povestit cum se desfăşura viaţa familiei Frank în podul casei sale. în

Elveţia, domnul Frank a declarat că ştia dintotdeauna că numele SS-istului care îi arestase era Silberbauer.

Agitaţia era generală. Excepţie făceau autorităţile austriece, care declarau că nu înţeleg de ce „se face atâta zarvă” (aşa mi-a spus textual un funcţionar superior). Ziariştii voiau să-i ia un interviu lui Silberbauer, dar ministrul de interne n-a permis să fie fotografiat şi a încercat să interzică orice contact cu el. Eu nu m-am dat bătut şi am comunicat unui ziarist olandez adresa personală a lui Silberbauer. După părerea mea, olandezii aveau cel puţin dreptul la un interviu exclusiv. Când ziaristul s-a dus să-l vadă pe Silberbauer, l-a găsit foarte prost dispus. Inspectorul (al doilea grad subaltern pe scara ierarhică) era supărat că-l găsiseră tocmai pe el ţap ispăşitor.

— De ce se leagă de mine după atâţia ani? Nu mi-am făcut decât datoria. Tocmai am cumpărat mobilă nouă pe credit şi ei mă suspendă. Cum am să plătesc ratele?

— Nu regreţi ce-ai făcut? — întrebă reporterul.

— Ba da! Uneori mă simt îngrozitor de umilit. Acuma, când iau tramvaiul, trebuie să cumpăr bilet ca toată lumea. Nu mai pot arăta legitimaţia.

— Dar Anna Frank? I-ai citit jurnalul?

Silberbauer ridică din umeri.

—...Am cumpărat cărţulia săptămâna trecută ca să văd dacă se vorbeşte despre mine. Nu se pomeneşte nimic.

— Milioane de oameni au citit jurnalul înaintea dumitale, dar dumneata ai fi putut fi primul.

Silberbauer îl privi mirat.

— Aşa c, domnule! Nu m-am gândit niciodată la asta. L-aş fi putut lua de jos...

Dacă Silberbauer ar fi luat caietul de pe podea, nimeni n-ar mai fi auzit vorbindu-se despre el... şi nici despre Ana Frank.

Când doctorul Wiesinger îmi spusese la 15

octombrie că „cercetările nu sunt încă terminate”, el ştia că inspectorul Karl Silberbauer de la comisariatul circumscripţiei I de poliţie a oraşului Viena recunoscuse că fusese şeful detaşamentului respectiv al Gestapoului şi că arestase personal pe Anna Frank şi pe familia ei în podul casei din Amsterdam în dimineaţa zilei de 4 august 1944” De ce îmi ascunsese Wiesinger acest lucru? El mi-a spus că „primise ordin de sus” să păstreze această chestiune secretă.

După capitulare, Silberbauer fugise din Olanda, întorcându-se la Viena. Întrucât în 1943 părăsise poliţia vieneză spre a intra în SS, în 1952 a trebuit să treacă prin faţa unui birou de „denazificare”. Declarat nevinovat, el a fost reîncadrat în poliţie cu gradul de inspector.

După ce Silberbauer a mărturisit, superiorii săi n-au luat timp de o lună nicio măsură. La 4 octombrie fusese suspendat, dându-i-se ordin ca, în aşteptarea anchetei, să nu vorbească nimic. Peste o lună însă s-a plâns unui coleg că „avea neplăceri din cauza Annei Frank”. Respectivul coleg, membru al Partidului Comunist din Austria, a relatat cele aflate organizaţiei comuniste a foştilor deţinuţi din lagărele de concentrare. La 10 noiembrie, cu prilejul unui miting, povestea a fost relatată din nou, de data aceasta de către altcineva. A doua zi, ziarul „Volksstimme” îşi publica ştirea de senzaţie.

Autorităţile austriece nu au găsit dovezi din care să reiasă vina personală a lui Silberbauer în deportarea 214 familiei Frank. Un reprezentant al Ministerului de Interne a declarat că arestare^ Annei Frank „nu justifica nici arestarea lui Silberbauer, nici punerea lui sub acuzare pentru crimă de război”. El nu făcuse nimic altceva decât să se supună ordinelor primite. S-au luat doar măsuri disciplinare pentru că Silberbauer ascunsese biroului de denazificare faptul că făcuse parte, în Olanda, din secţia pentru problemele evreieşti a

Gestapoului.

Otto Frank, rugat să depună mărturie, a declarat că Silberbauer,,n-a făcut decât să-şi îndeplinească datoria şi s-a purtat corect”.

— Singurul lucru pe care îl cer este să nu fiu obligat să-l revăd pe acest om, a spus tatăl Annei Frank.

O comisie disciplinară a poliţiei l-a absolvit pe Silberbauer de orice vină oficială. El a fost reintegrat în aparatul poliţiei şi repartizat la *Erkennungsamt* (biroul de identificare).

In treacăt fie spus, Silberbauer lucrase la respectivul comisariat de poliţie în toţi anii cât l-am căutat. Comisariatul se află la zece minute de biroul meu. Probabil că ne-am întâlnit pe stradă. în afară de asta, în faţa Centrului de documentare se află un mare magazin de textile, pe a cărui firmă se află numele de *Silberbauer*. Un al doilea magazin de textile pe a cărui firmă figurează tot numele de *Silberbauer* se află lingă intrarea imobilului nostru. Se înţelege că numele de Silberbauer nu prezintă nici cea mai mică importanţă. în comparaţie cu alte nume din dosarele mele, acesta nu reprezintă nimic, e un adevărat zero. Dar în spatele acestui zero se profilează silueta Annei Frank.

Dincolo de orice raţiune

La scurtă vreme după terminarea războiului, am fost înştiinţat la Linz că mii şi mii de cărţi evreieşti de rugăciune fuseseră găsite în pivniţa unui castel din secolul al XVI-lea, în provincia austriacă Ştiria. O comisie formată din cinci persoane aparţinând serviciilor noastre s-a dus acolo spre a efectua o anchetă. Castelul, situat într-o regiune izolată şi împădurită, era rebarbativ, întunecat, cenuşiu şi dărăpănat. Un paznic bătrân ne-a dus într-o pivniţă umedă, unde a aprins un bec chior. După ce ni s-au obişnuit ochii cu lumina aceea slabă, am văzut maldăre enorme de biblii negre, cărţi de rugăciune şi talmuduri. Erau mii şi mii de cărţi, asemenea unor stive de cărbuni. Fuseseră depozitate acolo după

confiscarea lor din casele şi sinagogile evreilor din toată Europa. Stăpânii celui de-al treilea Reich plănuiseră să le împartă mai târziu bibliotecilor, universităţilor şi instituţiilor ştiinţifice ca pe relicvele unei rase stinse. Poate că într-o zi, socoteau ei, valoarea lor avea să fie tot atât de mare ca a sulurilor de papirus sau a statuetelor cretane.

Am rămas multă vreme în acea pivniţă, incapabili să rostim un cuvânt. Fiecare dintre noi evoca nenumăratde tragedii simbolizate de cărţile aflate acolo, tragediile acelor bărbaţi şi femei, ale acelor oameni credincioşi cărora le fuseseră smulse aceste cărţi.

Cel mai tânăr membru al comisiei noastre era originar din Ucraina subcarpatică. îmi povestise că-şi pierduse toată familia. Mergea de-a lungul maldărelor de cărţi, luând una, apoi alta şi iarăşi alta, atingându-le cu buzele, după care le punea la loc încetişor. Deodată auzii un hohot de plâns. M-am întors. Tânărul ţinea în mâini o carte de rugăciuni, uitându-se ţintă la prima pagină. Se îngălbeni la faţă, se clătină şi leşină, prăbuşindu-se la pământ.

Ne-am repezit cu toţii la el. Unul dintre noi avea o sticlă cu rachiu. Tânărul deschise ochii şi luă o înghiţitură. Mâinile îi tremurau. Am ridicat cartea de rugăciuni şi am deschis-o. Pe prima pagină erau aşternute câteva cuvinte scrise, după câte mi s-a părut, de o femeie. Părea să le fi scris într-o stare de mare zbucium.

„Au intrat în oraş. Peste câteva clipe vor intra în casă. Dacă găseşte cineva această carte, îl rog să-i spună fratelui meu...”

Urma un mic spaţiu alb. Sub acest text mai erau câteva cuvinte ce păreau a fi un post-scriptum de ultimă clipă, formulat în grabă şi aproape imposibil de citit:

„Nu ne uitaţi! Nu-i uitaţi pe ucigaşii noştri! Ei..”

Aici inscripţia se întrerupea. Am închis cartea, uitându-mă la tânăr. Era încă palid, dar îşi recăpătase

calmul. „Dacă n-aveţi nimic împotrivă - spuse el -, aş vrea să păstrez această carte. Era a surorii mele. A murit la Treblinka”.

Scrisoarea fusese dictată în sala unui spital din Frankfurt pe Main. Infirmiera care o bătuse la maşină arăta că bolnava, pe care o voi numi aici doamna Keller, era pe cale de a se reface, dar nu putea încă să scrie. Doamna Keller încercase să se sinucidă tăindu-şi venele de la mâini şi aproape că izbutise. 217

Doamna Keller dorea cu ardoare să intre în legătură cu mine de când îmi văzuse numele în ziare. Ea ceruse infirmierei, care nu auzise niciodată de acest domn, s-o ajute. Dar cum, după părerea ei, „toţi evreii se cunosc între dânşii”, infirmiera trimise scrisoarea unui prieten din Israel, rugându-l s-o expedieze domnului Wiesenthal, pe care, desigur, îl cunoştea. De fapt, acest prieten al infirmierei nu mă cunoştea, totuşi scrisoarea mi-a parvenit.

Doamna Keller mă implora să o vizitez la Frankfurt dacă aveam vreodată prilejul să vin în acest oraş. Scrisoarea vădea o nevoie urgentă de a mă vedea, deşi semnatara ei nu preciza despre ce era vorba.

M-am întâlnit cu doamna Keller într-o grădină liniştită de la marginea oraşului, într-o după-amiază de octombrie a anului 1961. Aerul era foarte plăcut. In depărtare se auzeau râsete d,e copii. Atmosfera era agreabilă şi liniştită, dar bandajele albe de la încheieturile mâinilor doamnei Keller şi obrazul ei de o paloare anormală creau o notă de nelinişte. Era o femeie cam de 45 de ani, cu părul blond închis şi cu o înfăţişare atrăgătoare de mic-burgheză. In ochii ei se mai putea citi efectul şocului pe care îl suferise. Doamna Keller se exprima într-un dialect german cu care nu prea eram obişnuit. Mai târziu mi-a spus că era originară din Germania răsăriteană, de unde plecase în 1948.

— Vă mulţumesc că aţi venit să mă vedeţi. Trebuie să vorbesc cu cineva în stare să înţeleagă problemele

mele. Oamenii de aici mă ascultă, dar nu pot înţelege. Dimpotrivă...

Glasul i se frânse. Timp de o clipă am rămas amândoi tăcuţi. Oamenii au nevoie uneori de un anumit timp ca să se exprime. E atât de greH să spui unele lucruri unui străin. Fotografia pe care o văzusem deja se afla 218 pe o mică masă între noi.

Doamna Keller venise să se instaleze la Frankfurt în 1948. Găsise repede de lucru şi după câteva săptămâni îl întâlnise pe el. Părea un om liniştit, amabil şi cinstit şi avea o slujbă bună într-o uzină, unde era iubit de camarazi.

— Nu bea şi nici nu umbla după femei - spuse doamna Keller. — Când mi-a cerut să mă mărit cu el, am acceptat imediat. Nu era marea pasiune nici pentru el, nici pentru mine, dar eram singuri şi unul şi celălalt, nu prea tineri şi, cu răbdare şi înţelegere, socoteam că puteam duce o viaţă plăcută împreună. Nu ştiam nimic despre el, dar ştiţi cum era imediat după război. Nimeni nu punea prea multe întrebări. Ne-am căsătorit în 1952 şi am cumpărat această casă, dând un aconto, iar restul în rate anuale. Bărbatul meu meşterea tot ce era de făcut în casă. Era grozav de priceput.

Ne plăcea la amândoi să ne ocupăm de grădină şi nu ne vedeam cu multă lume. Soţului meu nu-i plăceau cunoştinţele noi, iar mie mi-era tot una. Totuşi, am observat ceva: nu vorbea niciodată despre război. Când l-am întrebat, mi-a spus că a făcut războiul ca toată lumea şi a ridicat din umeri cu un aer obosit, ca şi când n-ar fi vrut să se mai gândească niciodată la el.

într-o dimineaţă de ianuarie a anului 1961, la mai bine de şase luni de la capturarea lui Eichmann şi tocmai după publicarea într-un ziar local a unui articol despre „campania de exterminare” din Răsărit, domnul Keller i-a spus, ca de obicei, la revedere soţiei sale. Cu plasa în care avea un sandviş, un măr şi un ziar plecase la lucru. In seara aceea nu s-a mai întors acasă.

Doamna Keller n-a dormit toată noaptea. Dimineaţa a telefonat la uzină şi i s-a spus că tocmai voiau să cheme şi ei. Soţul ei era bolnav? In ajun nu venise la lucru. Uzina şi doamna Keller cercetară listele de internare în spitale şi înştiinţară poliţia. Se credea că domnul Keller fusese victima unui accident, dar cerce- 2i4

ţările întreprinse la spitale au rămas zadarnice. Poliţia a întrebat-o pe doamna Keller dacă soţul ei avea „duşmani”. Ea a răspuns că aveau relaţii cu foarte puţină lume. La uzină, nimeni nu-şi explica plecarea lui. Tovarăşii lui de lucru spuseră că era foarte puţin comunicativ, destul de singuratic, dar aşa fusese totdeauna. Poliţia a înscris numele lui pe lista „persoanelor dispărute” şi oficial totul s-a oprit aici.

> Vecinii, după cum era şi firesc, continuară să bârfească. După părerea generală, „Keller plecase cu o altă femeie”. Doamna Keller nu credea, totuşi, că era aşa; instinctul îi spunea că soţul ei n-o înşelase, pentru că, dacă ar fi fost aşa, ar fi simţit. Oare unde putea fi? Poate că scăpase vreo vorbă al cărei tâlc ea nu-l înţelesese. Dar nu, nimic. Ea nu găsise scrisori ascunse, nimeni nu venise să-l vadă. Nu era nervos, dormea bine, vorbea puţin.

La birou] persoanelor dispărute, unde se dusese să se intereseze, nu exista nici @ informaţie. Un ofiţer de poliţie i-a spus fără prea mult tact:

„Nu-i săptămână în care o mulţime de bărbaţi să nu-şi părăsească soţiile, dar nu putem face nimic in direcţia asta”.

Din clipa aceea, doamna Keller încetă să se mai informeze şi-şi ocoli vecinii. Nu suporta să fie compătimită, nici ridiculizată şi ştia exact ce gândesc oamenii, în plus, avea prea puţină vreme să asculte ce se bârfea, pentru că trebuise să-şi reia lucrul ca să achite datoriile soţului ei. Uzina îi refuzase orice ajutor şi nu putea spera să capete vreo pensie de la stat atâta vreme cât n-avea nicio dovadă a morţii soţului ei. In cursul

acestor luni, doamna Keller îşi dăduse seama că în societatea bunăstării viaţa putea fi foarte aspră.

Trecuseră luni de zile şi doamna Keller ajunsese să se gândească la soţul ei ca la un mort. Munca o obosea 220 mult şi ştia că nu-şi va putea păstra casa şl grădina.

Costa prea mult. La 17 aprilie 1961, zi pe care n-avea s-o uite niciodată, doamna Keller s-a dus la un coafor în cartierul ei. Stând sub casca de uscat părul, răsfoia distrată paginile unei reviste. Ea dădu peste un articol ilustrat despre execuţiile colective ale evreilor de la Vinniţa, în Ucraina. O fotografie înfăţişa o groapă plină de cadavre şi câteva trupuri care, dacă ar fi fost să dai crezare subtitlurilor, erau ale unor oameni încă vii. Sub această fotografie era o alta care înfăţişa o execuţie. Victima stătea în picioare la marginea gropii. în spatele ei se afla un soldat german pe care obiectivul îl surprinsese în clipa când trăgea. Era un bărbat cam greoi în uniforma lui *jeldgrau* [7]. Alţi şase soldaţi îl priveau zâmbind.

Doamna Keller nu putea să-şi ia ochii de la chipul soldatului care tocmai trăgea. Şocul pe care-l simţise fusese asemenea loviturii unui glonte. Nu, nu putea exista nicio îndoială.

— Era... domnule Wiesenthal... bărbatul cu care mă căsătorisem.

Ea scosese un ţipăt şi revista îi căzuse de pe genunchi. Mai multe persoane se repeziseră spre ea. Credeau că i se făcuse rău din pricina căştii. Doamna Keller nu spuse nimic. Ce le-ar fi putut explica?

— Revista aceea ilustrată era veche de mai multe luni - îmi spuse ea. — Fusese luată de la o bibliotecă de împrumut. Dacă nu m-aş fi dus în săptămâna aceea la coafor, n-aş fi ştiut nimic. Nu întâmplător am dat peste revistă în ziua aceea, domnule Wiesenthal. Numai că.., nu pot să-mi explic... e dincolo de orice raţiune...

---

7 — cenuşiu de campanie (culoarea uniformei în armata germană). — Nota trad.

încuviinţai.

— Sunteţi absolut sigură că nu faceţi nicio greşeală?

— Absolut. Am privit de atâtea ori fotografia cu o

I

lupă care mărea foarte mult... Era cu douăzeci de ani mai tânăr, dar îl puteai recunoaşte perfect. Nu numai faţa, dar şi felul lui de a-şi ţine capul, de a întinde mina. Doamna Keller clătină din cap cu hotărâre.

— Nu, nu poate să fie decât el. îşi frânse mâinile.

— Cândm-am întors acasă, m-am prăbuşit. Voiam să mor. Cum să continui să trăiesc când ştiam că am convieţuit nouă ani cu un asasin? Mă uitam la faţa lui cu lupa, la obrazul care nu trăda niciun fel de emoţie în timp ce trăgea în omul acela. Poate că împuşcase cu sânge rece sute sau mii de oameni. Azi ştiu că nu era *obligat* să-i ucidă. Era tânăr în 1941, prea tânăr spre a fi constrâns s-o facă. Poate că se angajase voluntar? Am întors pagina revistei şi am privit mormanul de cadavre. Şi mă gândeam: poate că i-a omorât el pe toţi. Apoi mi-am amintit de mâinile lui, care m-au atins, care m-au îmbrăţişat. Mi se părea că-l ajutasem cu să facă toate acele lucruri îngrozitoare.

Doamna Keller privea în gol.

— Fac parte dintr-o familie creştină foarte credincioasă. Toată viaţa am încercat să nu fac rău nimănui, nici măcar unui animal. îmi dau acum seama că toate strădaniile mele au fost zadarnice. Tot ce am făcut n-are niciun sens. Mi-am pierdut nădejdea. înainte de a citi articolele despre procesul lui Eichmann, nu ştiam mare lucru despre cele întâmplate. Acum ştiu. Iar soţul meu a fost unul dintre aceia.

Doamna Keller telefonase unui poliţist de la comisariatul local pe care îl cunoştea de ani de zile, rugându-l să vină până la ea. îi arătase fotografia şi-i spusese că intenţiona să prevină poliţia.

Poliţistul o privise impasibil.

— Trebuie să înţeleg că vreţi să vă denunţaţi soţul? Doamna Keller a amuţit. Nu se aşteptase la o astfel

222 de replică. încercă să-i explice poliţistului ce simţea.

Desigur, era vorba de soţul ei, dar soţul ăsta era un asasin. Doamna Keller se zbătuse îndelung, luptând din greu cu conştiinţa ei. Nu putea păstra această taină îngrozitoare.

— Doamnă Keller, trebuie să fiţi nebună! — replicase atunci poliţistul.

— Dar nu înţeldgi? — îi spuse ea desperată. — In ziua când nu s-a mai întors acasă apăruse în ziar reportajul aceia despre atrocităţi. Trebuie să fi fost ceva acolo care să-l fi înfricoşat. Ştia că Eichmann fusese prins. Voia să dispară fără să-mi spună un cuvânt. Pentru că făptuise crime îngrozitoare.

— Continuu să cred că sunteţi nebună, doamnă Iveiler. Vreţi să vă trimiteţi bărbatul la închisoare? Nu înţelegeţi că, dacă păstraţi tăcere un timp oarecare, toate astea vor dispărea pentru totdeauna? Nu peste multă vreme, toate poveştile astea vor cădea sub acţiunea prescripţiei [8]. Nimeni nu se va mai putea atunci

---

8 Termen ele prescripţie. Nici Biblia, nici dreptul roman, nici dreptul canonic nu au prevăzut o dată limită de prescripţie a crimelor. Dreptul anglo-saxon, aplicat azi în Anglia şi în Statele Unite, se bazează pe principiul „tempus non occurit regi“, formulă latină care înseamnă că scurgerea timpului nu are nici o influenţă asupra urmăririi crimei ! In Anglia şi în Statele Unite nu există prescripţie pentru crime. Austriecii au rezolvat dilema reintroducînd o veche lege a ţării lor care nu recunoştea nici ea prescripţia.

în Germania, marea dezbatere în legătură cu aceasta a avut loc în 1904, cînd guvernul părea că intenţionează să respecte termenul de prescripţie. Sub presiunea opiniei publice mondiale, s-a ridicat întrebarea dacă termenul de prescripţie de 20 de ani trebuia respectat sau nu. Pînă acum au fost închişi aproape 70 000 de criminali de război nazişti, dar se mai al'lă anchete în curs împotriva a încă 13 000 de suspecţi.

Aceste anchete ar fi fost suspendate dacă termenul de prescripţie n-ar fi fost modificat. Trei din patru scrisori adresate 223

lega de el.

Stând mai departe lingă mine, doamna Keller continua să privească în gol, ciudată, absentă...

— Domnule Wiesenthal - spuse ea fără să-mi arunce nicio privire -, ofiţerul de poliţie nu se gândea decât la soţul meu. Mi-a trecut prin cap că poate fusese şi el nazist... şi că mai era încă. Toţi aceşti oameni se ajută reciproc. Când s-a ridicat să plece, mi-a spus:

— Ştiţi, o să trebuiască într-adevăr să semnalez acest caz biroului meu, dar din felul cum a rostit această frază am înţeles că n-avea să spună nimic. A ieşit fără să-mi spună la revedere.

Atitudinea mea îi părea o trădare. Nu pot să vă spun cit eram de nenorocită. M-am dus aproape ca un automat în baie şi acolo..., în sfârşit, am făcut ceea ce ştiţi.

Doamna Keller îşi datora viaţa poştaşului care sosise peste câteva clipe. El auzise zgomotul unei căderi în

Bundestagului în această problemă cereau să nu fie prelungit termenul. Se scria: „Toate acestea trebuie să aibă un sfârşit... O naţiune nu poate fi tratată ca un delincvent minor...” Doctorul Ewal Bucher, ministrul justiţiei al R. F. a Germaniei, s-a opus prelungirii termenului. El susţinea că toţi naziştii importanţi fuseseră găsiţi şi pedepsiţi. Bucher fusese membru al organizaţiei tineretului hitlerist şi al Partidului nazist. Fiind după război membru al Partidului liber democrat (F.D.P.), aflat în momentul dezbaterii în coaliţie cu partidul Uniunea creştin-democrată al lui Ludwig Erhard, Bucher era supus unei puternice presiuni din partea colegilor săi de partid. F.D.P. căuta să-şi atragă voturile germanilor de dreapta şi ale neonaziştilor.

Majoritatea ziarelor germane şi aproape întreaga elită intelectuală şi politică din Germania apuseană erau în dezacord cu Bucher. I-am prezentat lui Bucher un număr de 300 de scrisori ale unor oameni politici,

savanţi, artişti, jurişti şi scriitori germani şi austrieci care se pronunţau în favoarea prelungirii termenului de prescripţie. Printre altele merită amintite scrisorile cardinalului Bea, episcopului protestant Hans Lilje, bancherului Hernten J. Abs, profesorului Cari J. 224 Burckhardt, laureaţilor Premiului Nobel Max Born şi Wer-

— Nici asta nu-i o coincidenţă, i-am spus eu.

— Nu e, ştiu. O să trebuiască să trăiesc aşa, dar $ greu să fii atât de singură. M-am întors la phliţie. S-a descoperit că toate actele lui fuseseră întocmite pe alt nume. Nu-i cunoşteam nici măcar numele adevărat.

Doamna Keller îmi luă brusc mâna.

— Spuneţi-mi... am făcut ceva rău? Ar fi trebuit să tac, aşa cum îmi sugerase poliţistul acela?

— Aţi acţionat foarte bine, doamnă Keller. Mai târziu veţi înţelege că n-aţi fi putut proceda altfeL

Pentru prima oară am observat o licărire în ochii ei.

— Aţi încercat să-i descoperiţi adevăratul nume?

— - Speram că poliţia are să mă ajute. Dar n-a fost aşa. Am fost întrebată cine eram eu, ca şi când eu aş fi ner Heisenberg. După o dezbatere penibilă, Bundestagul a hotărât cu o majoritate de un vot ca data de 21 septembrie 1949 să fie considerată drept începutul termenului de 20 de ani prevăzut pentru prescripţie. Aceasta înseamnă că prescripţia va intra în vigoare la 21 septembrie 1969.

Chiar dacă această dată ar fi prelungită la infinit, ar fi cu neputinţă să se urmărească tcate crimele naziste. Să luăm ca exemplu Auschwitzul! cel puţin O 000 de oameni au servit în acest lagăr în perioade diferite ca gardieni, tehnicieni la camerele de gazare, la cuptoarele crematoriilor, medici, funcţionari... Or, sunt cunoscute numai numele a 900. Dintre aceştia, 300 au fost predaţi Poloniei, iar în privinţa celorlalţi 600 nu cunoaştem decât jumătate din adrese. Dar nici aşa nu există martori care să depună la tribunal pentru toate crimele. în lagărele de

concentrare, victimele nu cunoşteau numele călăilor lor, ci doar pe cele ale unor criminali notorii, ca Mcngele sau Stângi..., dar anonimii maşinii de exterminare, subalternii care omorau sporadic, deschideau robinetele de gaz, injectau doze mortale de acid fenic..., unde sunt în momentul de faţă? In libertate. Sunt, probabil, mai sănătoşi decât victimele lor care au supravieţuit, iar somnul le este poate mai liniştit. 225-!

fost vinovată de ceva! S-au purtat cu mine de parcă aş fi inventat eu toată povestea asta. Vă daţi, poate, seama de ce aveam nevoie să vorbesc cu cineva care să mă creadă.

— Vă înţeleg.

De fapt, nu puteam face mare lucru. L-am înştiinţat pe procuror şi i-am dat numele ofiţerului de poliţie care o sfătuise pe doamna Keller să nu facă nicio mişcare. Dar mi-cra cu neputinţă să găsesc un soldat al cărui nume nu-l cunoşteam şi care făcuse parte dintr-o unitate militară ce participase la executarea evreilor din Vinniţa la sfârşitul anului 1941. Acolo fuseseră mai multe unităţi SS şi ale Wehrmachtului. Nu se cunoaşte numele celor care s-au oferit voluntari pentru execuţii. Nu se cunoaşte nici măcar numele soţului doamnei Keller. *El rămâne unul dintre asasinii care se află printre noi*.

10

Practica arianizării

In ultimii ani am petrecut multă vreme în Olanda, unde am stabilit relaţii foarte strânse cu Centrul olandez de documentare de la Amsterdam în timpul anchetelor mele referitoare la Silberbauer şi la Erich Rajakowitsch. Triumviratul care a guvernat Olanda în timpul ocupaţiei hitleriste a fost alcătuit din următorii nazişti austrieci notorii: doctorul Arthur Seyss-Inquart, *Reichskommissarul* lui Hitler; doctorul Hans Fischboek, *Generalkommissar* pentru finanţe şi comerţ, şi *Gruppenfiihrerul* SS Walter Rauter, *Generalkommissar* pentru probleme de securitate.

Aceşti trei oameni alcătuiau nucleul lui *Donau-Club* (Clubul Dunării), ai cărui membri erau nazişti austrieci cu posturi importante în Olanda. In perioada postbelică, numeroşi criminali de război au declarat în cursul diverselor procese, sub prestare de jurământ, că membrii acestui club fuseseră cei ce luaseră toate hotărârile importante în timpul ocupaţiei germane. Ei se întruneau în fiecare vineri pentru a ratifica hotărârile în problemele de viaţă sau de moarte. Moartea figura cel mai des in program. Seyss-Inquart a fost executat la Nürnberg, iar Rauter în Olanda.. 22î

Ce s-a întâmplat cu Fischboek? Prietenii mei olandezi credeau că e mort. Eu refuzam să cred, pentru că nu aveam nicio dovadă despre aceasta, şi am început să-i cercetez dosarele. Prima informaţie despre Fischboek data din februarie 1938, perioadă în care Hitler adresase primele sale somaţii lui Schuschnigg, cancelarul Austriei [9]. Printre aceste documente exista unul în care se cerea numirea doctorului Hans Fischboek ca ministru al comerţului în cadrul unui nou guvern pronazist. Potrivit datelor aflate în arhive, Fischboek intrase în partidul nazist clandestin din Austria în 1937, primind legitimaţia nr. 6 133 529. Schuschnigg a refuzat să i se supună lui Hitler şi peste câteva săptămâni a urmat Anschlusul. In guvernul pe care l-a format atunci Seyss-Inquart, Hans Fischboek a devenit ministrul economiei şi comerţului. In timpul persecuţiilor împotriva evreilor, care s-au dezlănţuit după aceea, Fischboek a dovedit un mare talent în furtul şi jefuirea pe scară mare. El a fost acela care a redactat decretul pentru „arianizarea” tuturor bunurilor evreieşti din Austria, aşa cum a reieşit din documentele cărora li s-a dat citire la 29 noiembrie 1945 la Nürnberg, în prezenţa lui G bring.

---

9 Kurt von Schuschnigg — cancelar federal al Austriei între anii 1934 şi 1938. In 1938 a capitulat în faţa hitleriştilor, care au ocupat Austria. — Nota trad.

In timpul interogatoriului acestuia din urmă, procurorul a citit cu glas tare documentul nr. 1 816-PS, act doveditor U.S.A. 261. El demonstra eficacitatea vădită de administraţia Seyss-Inquart în jefuirea bunurilor evreieşti. Politica jafului fusese elaborată în cursul unei şedinţe ţinute la 12 noiembrie 1938 la Berlin, sub preşedinţia lui Göring, la Ministerul Aviaţiei. Erau prezenţi, potrivit mărturiei ulterioare a lui Göring, Heydrich, şeful poliţiei secrete,naziste, doctorul Frick, ministrul de interne, Goebbels, Funk, ministrul economiei, j-j contele Schkwerin von Krosigk, ministrul finanţelor, şi 3 „Fischboek din Austria”.

După asasinarea lui Ernst von Rath de către Grynspan, la 7 noiembrie 1938, Fischboek l-a sfătuit pe GÖ- ring ca, drept represalii, să-i supună pe evreii din Germania şi Olanda la plata unei amenzi de un miliard de mărci. Potrivit documentelor prezentate la Nürnberg, Fischboek propusese următorul program pentru jefuirea evreilor:

„Excelenţă,

In această problemă (chestiunea evreiască) am şi întocmit un plan complet pentru Austria. Viena numără 12 000 de meseriaşi şi 5 000 de comercianţi detalişti evrei. Noi avem de pe acum, înainte de sechestrarea forţată, un plan precis în privinţa celor apioximativ 17 000 de magazine. Din cele 12 000 de ateliere ale meseriaşilor, circa 10 000 vor fi închise definitiv, urmând să rămână deschise 2 000; 4 000 din cele 5 000 de magazine de detaliu vor fi închise, rămânând să funcţioneze, adică să fie arianizate, 1 000. Potrivit planului nostru,

3 000 până la 3 500 de magazine din totalul de 17 000 ar rămâne deschise, toate celelalte urmând să fie închise. Această hotărâre a fost luată în urma unei anchete făcute în fiecare ramură în parte şi în funcţie de nevoile locale, de acord cu toate autorităţile competente.

Acest plan este gata pentru a fi publicat imediat ce va apărea legea pe care am cerut-o în septembrie. Această lege ne va da dreptul să retragem autorizaţiile meseriaşilor, independent de chestiunea evreiască”.

Göring răspunsese:

„Decretul va fi publicat astăzi”. Au urmat comentarii pline de entuziasm: „Trebuie spus că planul e perfect. In felul acesta, toată problema va fi rezolvată la 229

Viena, una din capitalele evreieşti, în ajunul Crăciunului sau către sfârşitul anului”.

Atunci, ministrul economiei, Funk, a spus;

— Am putea face acelaşi lucru şi aici.

— Cu alte cuvinte - a precizat procurorul la Nürnberg -, soluţia Seyss-Inquart a fost atât de apreciată, incit a fost considerat drept un model pentru tot restul Reichului.

Or, soluţia Seyss-Inquart era, în realitate, soluţia Fischboek.

Mai târziu, el avea să devină unul dintre cei mai siniştri călăi naz.işti care au activat în Olanda. La 3 aprilie 1942, Fischboek a vizitat un lagăr de muncă obligatorie în care erau deţinuţi 2 000 de evrei. In raportul către Seyss-Inquart, el scria:

„Evreii sunt inexplicabil de bine cazaţi şi hrăniţi”. Şi propunea^chimbări radicale. Fischboek a luat parte împreună cu Seyss-Inquart şi alţii la aşa-numita „Conferinţă pentru evrei” din 16 octombrie 1942, în cursul căreia a fost discutată deportarea evreilor din Olanda. Sintern in posesiunea scrisorilor schimbate între Seyss-Inquart, Rauter şi Fischboek în 1941, în care cei trei conducători ai *Donau-Clubului* vorbesc pentru prima

oară de *Aussiedlung* (stabilirea în altă ţară) a evreilor în loc de *Auswanderung* (emigrare). In timpul acesta, Fischboek ruina economia olandeză. El a „lichidat” 13 000 de întreprinderi evreieşti, „a arianizat” două mii de magazine şi a transferat în Germania mai multe miliarde de fiorini. r *l*

Deportarea evreilor din Olanda s-a făcut cu o lipsă totală de omenie. Am scrisoarea adresată de evreul olandez G. A. van der Hall generalului Christiansen, comandantul armatei germane din Olanda. Van der Hali arăta că-şi pierduse ambele picioare pe front în mai 1940 şi cerea să fie scutit de deportare. El a fost însă deportat şi a murit în lagăr. Dar scrisoarea lui a fost găsită. Ea poartă următoarea rezoluţie oficială: „Cu sau fără picioare, evreii rămân evrei”.

Fischboek aparţinea unui mic grup de oameni din ierarhia nazistă care ştiau totul despre planurile şi aparatul de execuţie destinat „soluţiei finale a problemei evreieşti”. Era un om inteligent, plin de posibilităţi, crud. După eliberarea unei mari părţi a Olandei de către aliaţi, Fischboek şi statul lui major s-au retras în nord-vestul ţării, continuându-şi activitatea de „lichidare” a bunurilor evreieşti şi transferurile în Germania.

După terminarea războiului, Fischboek a figurat pe listele austriece şi olandeze de „persoane căutate”, dar n-a putut fi găsit. Pe vremea aceea, în Austria, naziştii de calibrul lui Fischboek erau condamnaţi la moarte pentru mult mai puţin decât ceea ce făcuse el. A fost judecat în contumacie pentru înaltă trădare şi toate bunurile lui din Austria au fost confiscate. în Olanda, procesul s-ar fi terminat prin condamnarea la pedeapsa capitală. Dar el n-a putut fi prins. în Austria a continuat să figureze pe lista „persoanelor dispărute”, iar în Olanda era considerat mort.

Nimeni n-a mai dat de urma lui până la sfârşitul lunii septembrie 1965, când am primit la birou vizita unei femei mai în vârstă, evreică din Ungaria. Era

desperată, în timpul războiului, când ea şi soţul ei erau pe punctul de a fi deportaţi, un prieten de-al lor care nu era evreu le făgăduise să se ocupe de magazinul pe care trebuiau să-l părăsească până când aveau să se întoarcă. j

— Acum este directorul general al unei societăţi aici, la Viena - spuse bătrâna doamnă. — M-am dus la el, dar tăgăduieşte totul. Nu-şi aminteşte să se fi ocupat vreodată de întreprinderea noastră. M-a poftit să nu-l mai deranjez şi m-a dat afară.,

Veşnic aceeaşi veche poveste. Cei doi bătrâni făcuseră prostia să supravieţuiască, să se reîntoarcă şi să-şi reclame dreptul lor.. — 231

— N-aţi încheiat nicio înţelegere scrisă? — am întrebat eu.

— N-am îndrăznit. Aveam încredere în el.

— Aţi putea să vă dovediţi drepturile? Aţi avut martori?

— Da. Soţul meu poate da numele mai multor persoane care erau la curent cu transferul societăţii. Printre acestea era şi doctoi ul Hans Fischboek, care se ocupa de arianizarea bunurilor evreieşti.

— Fischboek n-are să vă ajute. A murit.

Femeia mă privi stăruitor.

— Acum patru săptămâni mai trăia. Cunosc o austriacă care mi-a spus că a vorbit cu el de curând. Se pare că-i inginer consilier într-un mare oraş din Germania.

— Mi-aţi putea face rost de adresa lui?

— Austriaca n-are să mi-o dea. li simpatizează prea mult pe nazişti, spuse bătrâna doamnă.

După plecarea ei am rămas multă vreme pe gânduri. încă un criminal care scăpase şi prosperase, în timp ce toată lumea îl credea mort. începui să culeg informaţii. Imediat după terminarea războiului, Fischboek plecase în Italia şi pe urmă, cu ajutorul organizaţiei ODESSA, în America de Sud, stabilindu-se în

Argentina. In 1957, după abrogarea legii privitoare la criminalii de război în Austria, numele doctorului Fischboek a dispărut de pe lista criminalilor de război. Sosise, după părerea lui, timpul să se întoarcă in Europa.

Din cele spuse de vizitatoarea mea reieşea că acum era inginer consilier în Germania şi trăia, probabil, într-un mare oraş. Am trimis mai multe scrisori unor prieteni din Germania, rugându-i să verifice dacă numele lui figura în anuarele diferitelor oraşe. Toate răspunsurile au fost negative. Atunci am trecut la studierea *Kornpass*-ului, un fel de *Who is Who* al indus- 232 triei, comerţului şi finanţelor germane, şi am descoperit numele lui *Juan Fischböck*, cetăţean argentinian, consilier financiar. Adresa: strada Alfred nr. 150, Essen.

Era într-adevăr el, acum membru respectat al lumii de afaceri din Essen. Intre acest oraş şi frontiera olandeză e cale de mai puţin de un ceas. Am putut afla că paşaportul lui argentinian cu nr. 4 507 366 fusese eliberat la Buenos Aires la 25 septembrie 1957. Am informat Centrul de documentare din Amsterdam, care, la rândul lui, a prevenit autorităţile judiciare olandeze. Ambasada Olandei la Bonn a încunoştinţat oficial despre* acest caz autorităţile germane. A fost, de asemenea, informat procurorul din München însărcinat cu anchetarea crimelor de război comise în Olanda.

Dar fărădelegile pentru care autorităţile olandeze puteau să dispună de dovezi directe şi imediate beneficiază de prescripţie în Germania.

Germanii n-au primit deocamdată nicio cerere de extrădare a lui Fischboek. în Olanda însă, crimele comise de el nu beneficiază de nicio prescripţie. Permisul de şedere în Germania al lui Fischboek a expirat la 6 aprilie 1966 şi vameşii de la graniţa austriacă au fost informaţi că el n-are dreptul să se întoarcă în ţara lui natală. Olandezii sunt pe cale ca prin martori şi documente să adune dovezi că Fischboek s-a făcut vinovat de complicitate la omoruri..., ceea ce nu beneficiază de

prescripţie nici în Germania. Poate că va veni şi ziua doctorului Hans Fischboek, fost maestru al arianizării.

11

H „ - „

Afacerile în primul rând într-o seară de decembrie a anului 1946, aşteptam cu nerăbdare un curier special de la Bratislava. începusem încă de pe atunci să adun dovezi împotriva iui Eichmann şi a membrilor statului său major. Or, tocmai atunci, la Bratislava, capitala Slovaciei, Dieter Wisliceny, unul dintre cei mai apropiaţi colaboratori ai lui Eichmann, fusese condamnat la moarte. în celula lui, Wisliceny alcătuise o listă a membrilor statului-major al lui Eichmann şi notase unele amănunte despre fostul lui şef. El pretindea că ştie unde se ascundea Eichmann în momentul acela. în sfârşit, sosi şi curierul cu lista. Fiecare dintre principalii adjuncţi ai lui Eichmann avuseseră pentru un timp reşedinţa într-unul din oraşele mari ale ţărilor ocupate de Germania. Lingă denumirea fiecărui oraş am trecut pe o hartă a Europei şi numele respectivilor. Rolf şi Hans Guenther fuseseră la Fraga, Dannecker la Paris, Alois Brunner la Atena, Seidl şi Burger la Theresienstadt, Hunsche la Budapesta, Anton Brunner la Viena, Erick Rajakow'ifsch la Haga^ Wisliceny la Bratislava.

Am tras câteva linii între oraşe şi pe hartă a apărut corpul unui păianjen uriaş. Eichmann era capul. Piaza fusese distrusă, dar cei mai mulţi dintre oamenii care ă alcătuiscră picioarele păianjenului erau încă fugari. Ad- « junctul lui Eichmann, Rolf Guenther, era probabil mort, ţj iar fratele lui, Hans, dispăruse. Seidl, Danneckcr şi An-H ton Brunncr muriseră şi ei. Alois Brunner trăia la & Damasc. Anton Burger se ascundea undeva în Gerrna- 2 nia. Un singur nume îmi era necunoscut: Erich Raja- 3 kowitsch. Nu am acordat prea mare atenţie acestui lu- 3 cru, pentru că trebuia să găsesc alţi criminali mai im- < portanţi. In cursul lunilor următoare, numele lui < Rajakowitsch a reapărut în diferite documente.

Atribuţiile lui exacte în organizaţia lui Eichmann nu esau clare. La origine fusese avocat la Viena şi bogata lui clientelă evreiască, din fericire pentru el, nu se întorsese. Asta a fost tot ce am ştiut despre el la început.

Pe urmă am descoperit că intrase in SS, făcuse unele treburi pentru Eichmann, servise in Răsărit şi apoi dispăruse. Din mai multe locuri mi s-a spus că era mort.

Alţii mă asigurau că Rajakowitsch era un şmecher şi că se ascunsese sub un nume fals într-un loc sigur, probabil într-un lagăr de internare aliat. Alţii, în sfârşit, declarau foarte zoriţi că nu auziseră niciodată despre el. Dacă pe vremea aceea aş fi avut mai multă experienţă, aş fi ştiut că oamenii aceia ştiau exact unde se afla.

Am început să adun cu răbdare fapte. Erich Rajakowitsch era născut în 1905, la Triest, când oraşul făcea încă parte din Imperiul austro-ungar. Tatăl lui fusese profesor de liceu. La vârsta de 18 ani se înscrisese la Facultatea de drept din Graz, oraş care a dat un mare număr de nazişti. In 1934-se căsătorise cu Anna-Maria Rintelen, fiica lui Anton Rintelen, fost ambasador al Austriei la Roma în timpul cancelarului Dolfuss şi unul dintre cei mai cunoscuţi membri ai mişcării naziste clandestine din Austria. Mai târziu, Rajakowitsch a găsit un teren propice la Viena, unde şi-a deschis un birou de avocatură. După Anschluss s-a înscris în partidul 033

tţazist. Carnetul lui de partid purta numărul 6 330 373, ceea ce dovedea că nu fusese printre primii înscrişi. Dar domnul doctor Rajakowitsch a compensat foarte repede prin zel faptul că a intrat mai târziu în partid, în dosarul său se afla o fişă din 1939:

Candidatul SS Rajakowitsch lucrează în prezent în calitate de consilier juridic la Biroul central pentru emigraţia evreiască din Viena, ca şi ia cele din Praga şi Berlin. în această funcţie, el îşi îndeplineşte toate atribuţiile, dovedindu-se chibzuit, expeditiv şi eficient. în cursul unei operaţii (Einsatz) de patru săptămâni în Polonia a demonstrat reale calităţi şi prezenţă de spirit în

toate situaţiile. Are o concepţie clară despre existenţă, o înfăţişare energică şi dă dovadă de o incontestabilă atitudine naţional-socialistă. Caracterul lui îl desemnează pentru promovarea la gradul de *ţuhrer* SS.

Semnat: Eichmann SS.

Sub conducerea lui Eichmann, Biroul pentru emigraţia evreiască din Viena a devenit modelul multor agenţii similare în toată Europa. Acest birou era instalat în palatul Rotschild, pe strada Prinţul Eugen. Eichmann şi Rajakowitsch se întâlneau adesea în această clădire, în care duminică 3 martie 1938 baronul Louis de Rotschild fusese arestat de şase oameni cu căşti de oţel. înainte de aceasta însă, ei fuseseră rugaţi să aştepte ca baronul să-şi termine în linişte masa. Şi au aşteptat. Protocolul nazist nu prevăzuse o asemenea eventualitate. Baronul a fosţ condus la închisoarea din Viena şi închis într-o celulă, apoi internat la hotelul „Monopol”, unde îşi avea sediul Gestapoul. Naziştii i-au cerut 20 de milioane de dolari, cea mai mare răscumpărare cunoscută în istorie, dar i-au dat drumul pentru mai puţin.

în octombrie 1939, Rajakowitsch s-a angajat în SS

şi a fost trimis la Nisko, în Polonia, unde, potrivit ideii lui Eichmann, a fost amenajat primul lagăr de concentrare. Reinhard Heydrich încuraja planul de a-i strânge laolaltă pe evrei înainte de a-i expedia în lagărele de exterminare. Potrivit actului de acuzare:

„Evreilor li se spunea că führerul le garanta alte locuinţe. La Nisko nu existau case, dar evreilor avea să li se permită să-şi construiască. Se spunea că fântânile regiunii erau contaminate. Dar, dacă evreii îşi dădeau osteneala, aveau să găsească apă. Un sfert din evreii care au sosit la Nisko cu primul transport au primit ordin să-şi continue călătoria pe jos, spre Răsărit. Cei care au încercat să se întoarcă au fost împuşcaţi*’.

în 1940, Rajakowitsch era unul din elementele de bază ale organizaţiei lui Eichmann. Tot el a fost unul din instigatorii aşa-numitului „Plan Madagascar”, potrivit

căruia toţi evreii din Europa urmau să fie deportaţi în insula Madagascar, pe care germanii sperau s-o obţină de la Franţa învinsă după încheierea tratatului de pace cu aceasta. în „Planul Madagascar” figura pentru prima oară sinistra expresie „soluţia finală a problemei evreieşti”.

O bucată de vreme, Eichmann a arătat un interes deosebit pentru acest proiect. La biroul IV B 4, Rajakowitsch a devenit în mod oficial expertul în problema „Madagascarului”. El l-a însoţit pe Eichmann la Institutul tropical din Hamburg pentru a studia acolo împreună cu el clima şi condiţiile de viaţă din insulă, dar au trebuit să renunţe la proiect când s-a văzut că nu se va încheia niciun tratat de pace cu Franţa.

în aprilie 1941, Rajakowitsch a fost înaintat la gradul de *Obersturmführer* SS şi trimis, din ordinul lui Reiiv hard Heydrich, în Olanda cu scopul de a înfiinţa o nouă „Agenţie pentru emigrarea evreilor”, destinată să devină prototipul soluţionării problemei evreieşti în toate ţările Europei. Potrivit rechizitoriului procurorului, această soluţie nu reprezenta nimic altceva decât jefuirea, prost camuflată, a bunurilor evreieşti din Olanda. A fost înfiinţată o *„Vermögensverwaltung und* Rentenanstaltadică o administraţie a bunurilor şi veniturilor, iar Herr Doktor a devenit unul din conducătorii ei. In 1943, după evacuarea tuturor evreilor din Olanda, Rajakowitsch s-a angajat în *Waffen* SS, a urmat un curs pentru ofiţeri la Bad Tölz, în Bavaria, şi apoi a plecat pe frontul de răsărit.

Numele lui Rajakowitsch a reapărut în cursul procesului lui Eichmann. Vorbind despre activitatea sa in Olanda, Eichmann a spus:

„Când am vorbit cu Rajakowitsch acum 5 ani, în 1955..., el a reconstituit anumite amănunte ale operaţiei”.

Aşadar, în 1955 Rajakowitsch trăia. Fusese şi poate mai era încă în Argentina. în cursul procesului s-a

precizat încetul cu încetul rolul acestui colaborator apropiat al lui Eichmann în organizaţia creată de acesta din urmă.

Documentele privind exterminarea evreilor din Olanda m-au determinat să-l plasez pe Rajakowitsch în fruntea listei mele. Actul de acdzare împotriva acestuia, emis, în cele din urmă, la Viena în iulie 19G4, explică de ce.

— La 1 octombrie 1941, numărul evreilor recenzaţi în Olanda ocupată se ridica la 140 000. Câteva sute dintre aceştia s-au sinucis, alţii au murit în lagărele de concentrare din Olanda. începând din iulie 1942, aproximativ 110 000 de persoane au fost deportate în Polonia, unde au fost exterminate. După eliberare, în Olanda nu s-au întors decât 5 000 de evrei.

In 1941, *Standartenführer*-ul SS Wilhelm Harster a fost numit subcomisar pentru problema evreiască. De la biroul lui din Haga plecau ordinele de deportare, 233 care a început să se desfăşoare; cu brutalitate (*schlagartig*) în iulie 1942. între statul-major al biroului IV B 4 din Berlin şi filiala acestuia de la Haga aveau loc numeroase contacte personale. însuşi Eichmann a venit în Olanda spre a discuta toate problemele importante. La 28 iulie 1941, Harster a semnat un deci'et secret prin care se înfiinţa „*Sonder-Referat-Juden*" (S.R.J.) - „Serviciul special al evreilor", cu scopul de a găsi „soluţia finală a problemei evreieşti". Şeful S.R.J.¯ului era Erich Rajakowitsch.

Potrivit paragrafelor 5, 134, 135 şi 136 din Codul criminal austriac, doctorul Rajakowitsch era vinovat de complicitate la crime. Pedeapsa corespunzătoare paragrafului 136 este închisoarea pe viaţă.

La 1 octombrie 1961, la câteva luni după procesul lui Eichmann, mi-am reluat activitatea la Centrul de documentare din Viena. Primul meu caz a fost acela al lui Erich Rajakowitsch. Am pus la dispoziţie procurorului din Viena toate datele care apăruseră în cursul

procesului Eichmann şi toate documentele privitoare la activitatea lui Rajakowitsch în Olanda. Procurorul a cercetat actele şi le-a considerat suficient de importante pentru a dispune deschiderea unei anchete preliminare. Pe numele lui Erich Rajakowitsch, „cu domiciliul necunoscut”, a fost emis un nou mandat de arestare.

Unde se putea el ascunde oare? Mă gândeam fără să vreau la America de Sud. Şi Eichmann fusese acolo şi se mai aflau şi alţii, dar se putea tot aşa de bine să fi stat un timp acolo şi apoi să se fi întors în Spania, în Italia, în Germania sau în Austria.

Mi-am început ancheta culegând informaţii amănunţite de la persoanele cu care Rajakowitsch avusese relaţii de ordin profesional. Ca şi alţi avocaţi din Viena, el administrase bunurile mai multor clienţi evrei, care însă nu se mai întorseseră. După război, câţiva avocaţi încercaseră să-i găsească pe moştenitorii clienţilor lor. ^

Alţii nu. Se părea că Rajakowitsch făcea parte din această ultimă categorie.

In iarna anului 1961 eram în măsură ca, pe baza informaţiilor ce se strânseseră. pe biroul meu, să reconstitui activitatea desfăşurată de temutul avocat după terminarea războiului. După capitulare stătuse un timp destul de scurt într-un lagăr american de prizonieri de război, apoi evadase şi se ascunsese în Ştiria la fosta lui soţie, de care divorţase în 1944 *.

Englezii îl căutaseră pe Rajakowitsch, dar fără succes, cu toate că se aflase la Graz, adică chiar în inima zonei de ocupaţie britanică. In 1947, el se instalase la Triest, oraşul său natal, investind fonduri considerabile în societatea „Enneri & Co.” (Import, export, reprezentanţă, comision). Adresa telegrafică: „*Rajarico*”.

In 1951 şi 1952, Rajakowitsch fusese în America de Sud, unde vizitase mai multe ţări cu intenţia de a se fixa pe acel continent, dar, în cele din urmă, se întorsese în Europa. Am descoperit că în 1952, în Austria, se emisese

un mandat de arestare împotriva lui din cauza activităţii pe care o desfăşurase în domeniul „arianizării”1, dar el venise în ţară în acea perioadă de mai multe ori, fără să-i pese că putea fi arestat. Şi avea dreptate, pentru că tribunalul din Graz abandonase cazul din „lipsă de dovezi”. Din punct de vedere legal, el era din nou un om liber. La 22 august 1953, Rajakowitsch şi-a schimbat numele în Raja. Apoi a luat conducerea firmei „Enneri & Co.”, mutându-i sediul social la Milano, capitala financiară şi comercială a Italiei, unde a instalat-o pe strada Bianca Maria nr. 81. Biroul din Triest a devenit o filială a societăţii. Raja s-a instalat la Milano, într-un apartament elegant

Recăsătorită după aceea cu fostul *Gauhauptmann* SS al Stiriel, profesorul Amim Dadieu, actualul director al Institutului german de ceroetări în domeniul fizicii propulsiei prin 245 reacţie (*Forschungsinstitut fiir Physik der Strahlantriebe*.) - *i* J

de pe Corso Concordia nr. 8, păstrându-şi însă naţionalitatea austriacă. Chiar în acea perioadă, când mandatul de arestare împotriva lui mai era în vigoare, Consulatul general austriac din Triest i-a eliberat un paşaport pe numele de Raja. Poate că acest tur de forţă a fost posibil datorită schimbării numelui.

„Enneri & Co.u se dovedi o întreprindere foarte prosperă. Una dintre secretarele societăţii, Giuliana Tendella, a devenit, în 1957, a doua soţie a lui Raja.

Se pare că Raja a strâns o avere frumoasă din comerţ. „Enneri & Co.” importa în Italia fier, lignit, plumb, lemn şi sticlărie şi exporta material pentru construcţii navale.

Cu prilejul arestării lui Raja, s-a constatat că era milionar în dolari. Avea o proprietate frumoasă în Elveţia: vila Anita, la Melida, lingă Lugano.

I-am scris doctorului Louis de Jong, directorul Institutului naţional pentru documentarea referitoare la război de la Amsterdam, comunicându-i că acum

cunoşteam adresa lui Rajakowitsch şi cerându-i să-mi trimită documente privitoare la activitatea desfăşurată de avocat în Olanda în timpul războiului. Dom-nul de Jong a încredinţat unuia dintre cei mai buni colaboratori ai săi, istoricul B. A. Sijes, sarcina de a alcătui un dosar referitor la participarea lui Rajakoţviteh la soluţionarea finală a problemei evreieşti în Olanda. In martie 1962 am predat procurorului din Viena un dosar complet asupra activităţii lui din perioada 1938 - 1944.

O mare parte din informaţiile privitoare la Rajakowitsch, cu excepţia celor din perioada olandeză, ne-au fost procurate, în treacăt fie spus, de o bancă din Viena. Treaba nu fusese greu de realizat. Mă prezentasem drept un om de afaceri care vrea să cu- 241

noască capacitatea de credit a societăţii „Enneri & Co.” Banca s-a achitat cit se poate de bine. Mi s-a comunicat până şi numărul de înmatriculare a maşinii lui, numărul funcţionarilor care lucrau în cadrul societăţii şi acela al servitorilor lui Rajakowitsch, societăţile cu care era în relaţii de afaceri şi o serie de alte amănunte. Băncile sunt uneori foarte utile.

Am găsit dovada că Rajakowitsch venise de multe ori la Viena până în 1961, când se lansase cel dc-al doilea mandat de arestare împotriva lui. Începând cu această dată, el a stat numai în străinătate. In martie 1962 am plecat la Milano ca să discut întregul caz cu autorităţile italiene. Am comunicat informaţiile pe care le deţineam colonelului Marnaro de la palatul de justiţie. Acesta a rămas uluit.

— Cum aţi descoperit toate astea? Câţi agenţi lucrează pentru dumneavoastră în Italia?

— - Domnule colonel i-am răspuns eu cu prefăcută surprindere -, cred că nu vreţi să vă destăinui secrete profesionale?

M-am dus apoi la generalul comandant al jandarmeriei din Milano.

— Aşadar, dumneata eşti omul amestecat în

afacerea Eichmann!

Am încuviinţat.

— Domnule Wiesenthal - mă întrebă el foarte liniştit - unde e ancorat vaporul dumitale? Unde-i avionul dumitale particular?

L-am liniştit: N-aveam de gând să-l răpesc pe Rajakowitsch.

Italienii manifestară un interes plin de simpatie pentru activitatea mea, dar pretindeau că nu sunt în măsură să-l aresteze pe doctor. El nu era cetăţean italian şi nu făcuse niciun rău nimănui în Italia. Teatrul lui de operaţii fusese în altă parte. O delegaţie formată din reprezentanţi ai diferitelor organizaţii evreieşti încercă să intervină pe lingă ministrul de justiţie, la Roma. Ministrul studie cazul Rajakowitsch şi declară că se putea emite un mandat de arestare împotriva criminalului valabil 60 de zile dacă ambasadorul Austriei i-ar cere in mod oficial acest lucru. Aceasta însemna că ambasadorul austriac trebuia să aştepte instrucţiunile Ministerului de Externe din Viena, care, la rândul lui, trebuia să intervină pe lângă Ministerul Justiţiei.

Pătrunzând în labirinturile întunecoase ale birocraţiei austriece, m-am dus la Ministerul de Justiţie din Viena cu scopul de a încerca să aflu cine era însărcinat cu cazul Rajakowitsch - ceea ce nu era de loc uşor - şi dacă Viena era de acord să ceară Ministerului de Justiţie al Italiei extrădarea lui Erich Raja.

Dar, pe cit de directă era întrebarea mea, pe atât de ocolite fură răspunsurile pe care le-am obţinut. Mi s-a spus că ancheta era „încă pendinte” şi că „nu se ajunsese încă la concluzii definitive”. în locul unei acţiuni care să treacă peste obstacolele birocratice, era vorba de tot felul de tergiversări administrative. Morile justiţiei austriece, care nu macină niciodată destul de repede, păreau de data aceasta de o încetineală extraordinară. Cât despre procurorul general, acesta mi-a spus că era foarte ocupat în acea perioadă şi că, de altfel, urma să

plece neîntârziat în concediu de Paşti.

— *Herr Generalanwa˙lt* - i-am spus eu -, vă urez sărbători fericite; cât despre doctorul Raja, am să fac în aşa fel încât şi sărbătorile lui să fie cât se poate de fericite!

Nu exista decât o singură cale pentru a ieşi din acest impas legal: să dau întregului caz cel mai larg răsunet cu putinţă. în după-amiaza zilei de 8 aprilie 1963 l-am chemat pe Dino Frescobaldi, coresponden- 243

tul la Viena al ziarului „Corriere della Sera”, şi i-am spus toată povestea.

Peste două ore, redaetorul-şef al lui „Corriere della Sera” din Milano trimitea în grabă un ziarist la domiciliul lui Erich Raja. Ziaristul a fost primit de fiul lui, care l-a întrebat despre ce era vorba. Ziarul voia să publice un lung reportaj despre Erich Raja şi dorea să obţină o declaraţie din partea celui interesat, dacă nu vedea niciun inconvenient în aceasta. Ziaristul a fost rugat să aştepte o clipă. Tânărul a schimbat câteva cuvinte cu tatăl lui şi s-a întors:

— Tatăl meu va veni mâine dimineaţă la biroul dumneavoastră, spuse el şi ziaristul plecă.

Redactorul-şef al ziarului a trebuit să admită mai târziu că săvârşise o greşeală alarmându-l pe Raja. La miezul nopţii, amănuntele cazului Raja fuseseră difuzate de toate agenţiile de presă şi răspândite în toată Italia. A doua zi dimineaţa, Erich Raja era la banca sa la ora deschiderii. După unele zvonuri, retrăsese aproximativ o sută de milioane de lire în numerar, adică 150 000 de dolari, se urcase în „Fiatul” lui 2 000 de culoare roşie... şi dispăruse.

între timp, el devenise eroul primei pagini a tuturor ziarelor din Europa. Unele îi publicaseră chiar fotografia: un bărbat cu părul blond închis, cu obrazul blând şi prelung, cu fruntea înaltă şi ochi luminoşi, care păreau a-l privi insistent pe cititor, cu o expresie puţin ironică. Un reporter de la „Corriere”’ îmi telefonă: Raja trecuse

frontiera italo-elveţiană la Chiasso. L-am înştiinţat imediat pe agentul lui United Press (U. P.) la Zürich, rugându-l să informeze poliţia locală despre sosirea lui Raja în Elveţia. Elveţienii îi cercetară vila, dar nu-l găsiră acolo. A doua zi dimineaţa, poliţia din Lugano fu chemată la telefon de 244 îngrijitoarea unui hotel local care văzuse fotografia lui Erich Raja în „Corriere della Sera” şi era sigură că locuia la hotelul unde lucra ea.

Poliţia elveţiană i-a pus atunci în vedere lui Raja că era considerat indezirabil, rugându-l să părăsească imediat ţara. Raja a pornit din nou cu maşina în direcţia oraşului Chiasso, dar vameşii de la frontiera italiană au lăsat bariera închisă la sosirea „Fiatului” roşu, anunţându-l pe „dottore” că şi acolo era indezirabil. In cursul zilelor următoare, trei din ţările vecine cu Elveţia - Italia, Franţa, Germania - i-au refuzat lui Raja intrarea pe teritoriul lor, iar a patra, Austria, îl aştepta cu un mandat de arestare. O perspectivă foarte neplăcută pentru un avocat bogat!

Câtva timp am fost preveniţi din diverse locuri că fugarul Erich Raja fusese zărit, dar, de fiecare dată când ne interesam de el, plecase din nou. El executa, aşa cum scrisese un ziar italian, o versiune modernă a ariei din „Bărbierul din Sevilla”: „Figaro-sus, Figaro-jos”. La Lugano a declarat poliţiei elveţiene că se ducea la Viena spre „a intenta un proces lui Wiesenthal”. în cele din urmă s-a dus să-şi consulte avocatul la Zürich. împreună cu acesta a telefonat avocatului său de la Viena, un anume Dostal, care l-a sfătuit pe fugar să revină în Austria şi să facă faţă evenimentelor. Prin teleimprimatorul U.P.¯ului, Zürichul a înştiinţat Viena că Raja se pregătea să ia primul avion de pe aeroportul Kloten cu destinaţia Viena.

I Reporteri de ziare, televiziunea, radioul, autorităţile, toată lumea se năpusti la aeroportul Schwechat. Cazul lui Raja devenise un fapt senzaţional, pe scară europeană. Se puneau rămăşaguri: venea la

Viena să se predea, sau avea să încerce să fugă spre America de Sud? M-am alăturat şi eu „comitetului de recepţie” de pe aeroportul din Viena în clipa când „Caravella” companiei „Swissair” lua contact cu pământul. Avionul ^

ateriza, dar Erich Raja nu se afla printre pasageri. Se dezlănţui o avalanşă de convorbiri telefonice. Raja se urcase într-adevăr în avion la Zurich, dar dispăruse în timpul scurtei escale făcute la München.

M-am întors la birou, unde am primit un telefon urgent din partea unui funcţionar superior al poliţiei din München. t

— - Avem nevoie de ajutorul dumneavoastră, domnule Wiesenthal. Unde-i Raja? Toate forţele poliţiei au fost puse în mişcare. Ministrul de interne e furios. Trebuie neapărat să-l găsim pentru că, în caz contrar, presa n-are să ne cruţe!

L-am sfătuit să ordone supravegherea tuturor punctelor de frontieră dintre Austria şi Bavaria şi să cerceteze cu atenţie trecutul fostului şef al lui Raja in Olanda, fostul *Brigadeführer* SS Wilhelm Harster.

— Mă tem că asta îl va înfuria şi mai mult pe ministru, căci Harster e în momentul de faţă *Oberregierungrat* la Ministerul de Interne al Bavariei.

Am comunicat imediat tot ce ştiam despre Harster corespondentului din Viena al agenţiei D.P.A. (*Deutsche Presse Agentur*). La douăzeci şi patru de ore după apariţia respectivelor relatări în presă, fostul *Brigadeführer* Harster era suspendat din funcţiile sale. A fost arestat în ianuarie 1966. >

Afacerea Harster a provocat un scandal politic la München. La 25 iunie 1943, Wilhelm Harster, generalmaior în poliţia germană, şeful siguranţei germane şi al S.D.¯ului din Olanda, îi declarase lui Seyss-Inquart,. comisarul Reichului hitlerist: „Din cei 140 000 de evrei recenzaţi în Olanda, unul dintr-o sută de mii a fost scos afară din ţară... Duminică 20 iunie, în cursul

unei acţiuni speciale care a avut loc la Amsterdam, au fost arestaţi 5 500 de evrei în 24 de ore”.

După arestarea lui Harster a ieşit la iveală că la Ministerul de Interne, unde deţinea din 1950 o funcţie importantă, printre superiorii lui se aflau membri ai tuturor principalelor partide politice din Bavaria (social-ci-eştini, social-democraţi, liberali şi susţinătoi-i ai partidului bavarez). Harster declarase în mod public:

— Superiorii mei îmi cunosc trecutul.

Cel puţin cinci funcţională supex’iori din acest minister propuseseră să i se încredinţeze funcţii de răspundere fostului conducător SS şi, din această cauză, ministrul semnase mandatul.

— Cred că cineva a încei’cat să „unelteasca” ceva dându-mi informaţii eronate, avea să declare mai târziu ministrul.

Unii dintre funcţionarii în cauză susţineau că nu-şl mai aminteau cum se petrecuseră lucrurile. Procesul împotriva fostului şef al lui Raja este acum în curs de pregătire.

In timp ce poliţia bavareză îşi continua cercetările cu febrilitate, m-am dus la Ministerul de Justiţie al Austriei pentru a vorbi cu procurorul general. Se întorsese din vacanţa de Paşti. L-am întrebat dacă intenţiona să-l aresteze pe Raja.

Răspunsul lui a fost foarte evaziv. Totul depindea de faptul dacă existau „suficiente” elemente de culpabilitate. Exista un mandat de arestai’e împotriva lui, dar deocamdată nu se pi-evăzuse decât „o anchetă preliminară”, ale cărei rezultate trebuiau aşteptate.

— *Herr Hofrat* - am spus eu -, din întâmplare, azi e Paştele evreiesc. Iată cartea mea de rugăciuni..Voiam să mă duc la sinagogă şi să spun o rugăciune pentru cei morţi. Cu permisiunea dumneavoastră, aş vrea s-o spun aici, în biroul dumneavoastră, în amintirea celor 110 000 de evrei olandezi omorâţi de naziști.

Procurorul general era foarte plictisit.

— - Ce vreţi să fac?

— Vreau dreptate. Aţi luat cunoştinţă de materialele adunate împotriva lui Raja. Ştiţi bine că merită să fie arestat.

— Şi dacă se va constata că-i nevinovat?

— - Lumea întreagă îşi are ochii aţintiţi asupra dumneavoastră şi aşteaptă să luaţi măsuri. Pentru prestigiul Austriei, cred în mod sincer că ar fi mai bine ca Raja să fie arestat şi eventual să i se dea drumul mai târziu decât să-i îngăduiţi să se plimbe în libertate şi să sfideze justiţia austriacă.

— L-am salutat pe *Herr Hofrat* şi am ieşit. A doua zi, Raja veni cu maşina de la München. Nu fusese arestat la frontieră, cu toate că figura pe lista persoanelor „căutate”, iar poliţiile germană şi austriacă erau pe urmele lui. El se îndreptă pe jos spre palatul de justiţie, unde îl aştepta un judecător de instrucţie. Se afla încă în libertate.

Puţin mai târziu, în cursul dimineţii, stăteam din nou de vorbă cu procurorul general. El mi-a spus că Raja se afla la interogatoriu.

— Şi?... — am întrebat eu.

— Cred că sunt gata să-i ia în primire. Duceţi-vă şi uitaţi-vă chiar dumneavoastră.

Pe unul din coridoarele palatului de justiţie am văzut doi detectivi în faţa uşii biroului judecătorului de instrucţie. Aşteptau ca să-l aresteze pe Raja în clipa când avea să iasă de acolo.

în aprilie 1965 a avut loc la Viena procesul lui Rajakowitsch. Acuzatul atrase atenţia printr-o vădită aroganţă (acea „aparenţă de energie” eare-i plăcuse atât de mult prietenului său Eichmann). Era impertinent, refuza să răspundă la întrebările puse şi de câteva ori i-a pus într-o situaţie neplăcută pe avocaţii apărării.

De pildă, a spus juriului că venitul lui lunar era cam de zece ori mai mare decât cel al unui jurat obişnuit.

Cu alt prilej, l-a ridiculizat pe procuror şi l-a jignit

pe judecător. Juriul l-a declarat „vinovat”. Curtea l-a condamnat la doi ani şi jumătate închisoare.

în octombrie 1965, doctorul Raja a fost eliberat în mod discret. Acum trăieşte în Austria şi e destul de prudent ca să rămână în ţară. Olandezii au emis un mandat de arestare împotriva lui. Dacă Raja ar încerca vreodată să părăsească Austria, guvernul olandez ar adresa o cerere de extrădare şi l-ar aduce în faţa justiţiei olandeze. Deocamdată, el pare fericit cu existenţa lui de avocat şi om de afaceri retras şi prosper, în concepţia lui, „businessul” a ocupat întotdeauna primul loc şi a fost răsplătit cu vârf şi îndesat. Fiul lui, Klaus, conduce societatea „Enneri & Co.”.

* După arestarea lui Erich Raja am fost invitat să ţin o conferinţă cu prilejul unei întruniri a foştilor membri ai Rezistenţei olandeze. Raja era foarte cunoscut în Olanda şi procesul lui suscitase nenumărate comentarii.

A doua zi dimineaţa, după conferinţă, am fost chemat la telefon. O doamnă olandeză se afla la intrarea hotelului şi întreba dacă voiam s-o primesc pentru câteva minute. Am coborât şi m-am trezit în faţa unei femei mai în vârstă, cu părul cărunt şi ochii gri-bleu, plini de blândeţe. Ea luase parte la întrunire. în timp ce mă asculta, îşi adusese aminte de trecut. După o noapte de insomnie îi vorbise soţului ei; de aceea se afla acum aici. Soţul ei, contramaistru într-o mare uzină, şi cu dânsa erau, după cum spunea ea, „oameni simpli”. Patru din cei cinci copii ai lor erau în viaţă; toţi aveau situaţii bune şi o scoteau bine la capăt.

, - N-am avut niciodată mulţi bani, dar nc-a plăcut 24g întotdeauna să ajutăm pe cei care aveau mai puţin decât noi. In 1920, când a luat fiinţă în Olanda un comitet având drept scop să primească, timp de câteva luni, copii austrieci aflaţi în suferinţă, noi ne-am înscris imediat. Soţul meu spunea că în casă la noi e totdeauna destulă mâncare. N-o să simţim dacă o să avem un copil

mai mult de hrănit. Peste câteva săptămâni eram la gară. Sosi un tren lung şi copiii coborâră. Fiecare avea în jurul gâtului o plăcuţă cu numele lui. Părea că le este frică şi foame. „Al nostru”, un băieţel delicat, foarte palid, cu ochii mari, se numea Hansi. Nu ştia ce este o masă adevărată. Avea şase ani, era sfios, dar s-a împrietenit foarte repede cu copiii noştri. învăţă să şi mănânce. In prima zi se mulţumi doar să deschidă ochii mari în faţa abundenţei de lapte, unt, ouă, carne şi legume. Spunea că nu mai văzuse niciodată atâta mâncare.

Hansi se înzdrăveni repede. Peste două luni, când părăsi Amsterdamul, avea înfăţişarea unui băiete,l frumos pentru vârsta lui. In anii următori a revenit adesea în familia noastră, unde era tratat ca al şaselea copil. Hansi ne spunea „părinţii mei olandezi”. De Crăciun şi de ziua lui, copilul căpăta daruri din Amsterdam. într-o zi, prietenii lui au primit o invitaţie de nuntă, şi asta a fost totul. După aceea, nicio ştire, nicio scrisoare. Peste un an a izbucnit războiul. Familia olandeză se întreba ce s-o fi făcut cu Hansi. Tânăr, frumos, în plină vigoare, trebuie să fi fost mobilizat.

In 1942, într-o dimineaţă de aprilie, eram singură acasă, când a bătut cineva la uşă. Am deschis. înaintea mea se afla.un bărbat în uniforma neagră de SS-ist. Am scos un ţipăt. Într-adevăr, abia cu câteva zile înainte, mai mulţi SS-işti veniseră pe strada noastră drăguţă, curată şi liniştită şi-i ridicaseră pe vecinii noştri... evrei. Era îngrozitor şi mai eram încă foarte tulg5g burată.

— Ce doriţi? — îl întrebase ea pe SS-ist.

Mătuşico, nu mă recunoşti? Eu sunt Hansi! — răspunse el râzând.

Hansi! în uniformă neagră cu insigna aceea îngrozitoare la guler. Făcea parte din detaşamentul SS care îi arestase pe vecinii lor? Ei făcuseră zilele trecute razii în tot oraşul Amsterdam.

— Ce ai, mătuşico? — întrebă el. — Lasă-mă să intru.

Ea îi bară uşa. Era complet zdruncinată.

— - Nu puteam face nimic, domnule Wiesenthal, ni-> mic... I-am spus: nu mai sunt mătuşa ta, n-o să mai intri la mine... nu în uniforma asta. Pleacă. Şi i-am trântit uşa în nas... Inima îmi bătea gata să-mi spargă pieptul. Nădăjduisem adesea să-l revăd pe Hansi, dar nu-mi trecuse niciodată prin gând că s-ar fi putut întoarce în uniformă SS. M-am uitat pe fereastră. Stătea înfipt în faţa uşii casei noastre, după care, ridicâncl din umeri, a plecat bocănind cu cizmele lui negre. Mai aud şi acum zgomotul acela, pe care noi, la Amsterdam, îl confundam cu cel al morţii...

Peste câteva săptămâni mi-a scris. O scrisoare foarte scurtă, în care nu-l mai recunoşteam pe Hansi cel de altădată. Era regretabil, scria el, că noi, olandezii, nu înţelegeam vremurile noi, ideile glorioase ale fiihrerului... Şi apoi, la ce bun! Soţul meu rupse scrisoarea.

Printr-un acord tacit, nici el, nici eu n-am mai pomenit niciodată numele lui Hansi. In 1940 am primit pe neaşteptate o scrisoai-e de la o femeie al cărei scris nu-l cunoşteam. Era de la văduva lui Hansi. Murise pe frontul de răsărit. Ea rămăsese singură cu doi copii. Situaţia era proastă la Viena, nu se găsea de mâncare. Copiilor le era foame.

Reîncepea vechea poveste... I-am arătat scrisoarea soţului meu. Nu poţi rămâne nepăsător când unor copii le e foame. Nc-am hotărât deci să le trimitem câteva pachete cu alimente, dar nu i-am fi primit niciodată la noi. Se întâmplaseră prea multe lucruri. Niciunul dintre vecinii noştri evrei nu se întorsese. Şi auzisem vorbindu-se de atâţia alţi morţi... îi hrănisem pe copiii aceia austrieci, încercasem să le redăm forţa, sănătatea. Şi ei s-au întors ca asasini, în uniforme SS...

Interlocutoarea mea tăcu o clipă, apoi adăugă:

— Vreau să vă mai spun ceva. Unul dintre băieţii mei a fost în Rezistenţa olandeză. Nici el nu s-a mai

întors.

Ea se ridică:

— Aş vrea să ştiu... ăsta-i scopul vizitei mele. Poate că aveţi o listă... a acestor oameni. Aş vrea să ştiu ce a făcut Hansi.

Doamna mi-a lăsat adresa ei şi a plecat. Şi eu mă întrebam ce făcuse Hansi. „I-am hrănit pe copiii aceia şi ei s-au întors în uniforme SS...”

A trecut un an. într-o zi am descoperit numele lui pe o anumită listă despre care tot ce se poate spune e că nu era de loc măgulitoare. Nu i-am mai scris „mătuşicii” din Amsterdam

12

N.

Bătrânul Baron nu putea să uite

In mod cronologic, povestea baronului Evert von Freytag Loringhoven a început într-o zi din vara anului 1963, în trenul de Berlin. In realitate, această poveste datează mai de mult... din dimineaţa aceea de început de primăvară a anului-l943 când doi partizani din rezistenţa poloneză aduseseră pe furiş un băiat evreu de cincisprezece ani pe care l-au ascuns în magazia de lemne de pe lingă atelierul de reparaţii din gara Lvov.

Mi-l amintesc încă foarte bine pe Olek. Părea că-i era grozav de frică. Ochii lui albaştri erau măriţi de teamă. Avea părul roşu, buzele subţiri, obrazul cadaveric. Polonezii mi-au povestit că Olek zăcuse mai multe săptămâni în bezna unei pivniţe. Era prima zi când revedea soarele. Olek era singurul supravieţuitor al populaţiei evreieşti a orăşelului galiţian Hodorov, pe care naziştii îl şterseseră de pe faţa pământului. Din cei trei mii de bărbaţi, femei şi copii Olek era singurul care se mai afla în viaţă. Un vecin îl salvase ascunzându-l în spatele unei grămezi de cărbuni din pivniţa lui.

Dar Gestapoul percheziţionase din nou casa. Vecinul îl încredinţase pe Olek partizanilor. Aceştia îi dăduseră 253

copilului acte false care certificau că este creştin, dar nu puteau face altceva pentru el. L-am ascuns pe Olek în magazia mea câteva zile şi am vorbit despre el cu directorul unei societăţi de construcţie care venea adeseori la atelierul de reparaţii. L-am prezentat ca pe un copil polonez ai cărui părinţi muriseră. Directorul acceptă să-l ia ca ucenic. Băiatul putea, în felul acesta, să mănânce la cantină şi să aibă şi un loc de dormit, înainte de a-l scoate pe Olek din ascunzătoare, am căutat să-l fac să înţeleagă cât mai bine că, trebuie să fie cât se poate de atent dacă voia să rămână în viaţă.

— Nu trebuie să spui *nimănui* că eşti evreu, i-am spus eu.

— Nici măcar altui evreu?

— Nu! Nici măcar altui evreu. Şi nicio prietenie cu deţinuţii evrei care lucrează la gară. Îmi promiţi?

Copilul mi-a promis.

Olek a supravieţuit. în 1946 l-am regăsit la Linz. Venea din Polonia şi aştepta să poată obţine un loc într-un transport clandestin spre Palestina. Peste trei ani, când am făcut prima vizită în Israel, am aflat că Olek se stabilise în Kibuţul foştilor luptători din ghetoul Varşoviei, la vreo treizeci de kilometri la nord de Haifa. M-am dus să-l văd.

Am devenit prieteni şi de câte ori mă duc în Israel petrec câteva ceasuri sau o zi în kibuţ. Olek şi-a reluat vechiul nume de Jitzchak Sternberg şi a fost ales secretarul kibuţului.

Căsătorit şi tată a doi copii frumoşi, nu mai seamănă cu băiatul înspăimântat pe care-l adăpostisem în magazia mea în 1943.

în aprilie 1964, Jitzchak m-a invitat în kibuţul lui ca să spun câteva cuvinte despre activitatea mea. După ce mi-am terminat conferinţa, am fost chemat la telefon. Interlocutorul meu era un anume Heinz Jacob, care trăia într-un kibuţ vecin. Aflase de sosire? mea şi voia să-mi vorbească într-o chestiune foarte importantă. Putea să

vină imediat?

Heinz Jacob îmi istorisi povestea lui. Se născuse în Germania şi în 1933 emigrase în Palestina împreună cu părinţii. Blond, cu ochii albaştri, avea un aspect caracteristic german. Faţa bronzată, mâinile puternice şi mişcările încete îl trădau pe fermier. La sfârşitul anului 1963, Heinz Jacob plecase în Germania. Era prima călătorie în ţara lui natală. Venise să se intereseze de despăgubirile cerute de familia lui pentru bunurile jefuite de nazişti. In trenul care il ducea la Berlin călătorise în acelaşi compartiment cu un bărbat înalt şi distins de vreo 79 de ani. Părea german. Cei doi călători începură să vorbească:

— De unde veniţi? — întrebă bătrânul. Când Jacob spuse că venea din Israel, bătrânul păru surprins, mulţumit.

— N-ai înfăţişare de evreu, domnule Jacob.

Bătrânul se prezenta: baronul Evert von Freytag

Loringhoven.

Jacob începu să râdă.

— Sunt mulţi israelieni care n-au înfăţişare de evrei, dacă asta vreţi să spuneţi. Cei mai mulţi copii din kibuţurile noastre au părul blond şi ochii albaştri... asemenea copiilor scandinavi sau celor din Texas. Dar ei *se simt* evrei şi asta contează...

Baronul fu de aceeaşi părere. Nu întâlnise niciodată un israelian. Trăise mulţi ani izolat la ţară. Crescuse în Letonia, pe moşia familiei sale. Desigur, înainte de venirea bolşevicilor, în 1919, şi a exproprierii marilor moşieri. Baronul spunea că cunoscuse mulţi evrei la Riga. După părerea lui, erau oamenii cei mai cultivaţi din oraş, care apreciau arhitectura, muzica, ai’tele.

In 1919, baronul plecase în Germania, unde mai 035

târziu moştenise două proprietăţi în Prusia orientală. Până în 1945 condusese exploatarea

domeniilor sale din Grodno şi Merakovo. Apoi a trebuit să fugă din nou;.

Cei doi oameni vorbeau, îşi povesteau cum au trebuit, şi unul şi altul, să fugă... Baronul îi spuse lui Jacob că fratele lui fusese ofiţer în armata kaiserului şi apoi în Wehrmacht.

— în familia noastră există de veacuri tradiţia ca băiatul cel mare să se ocupe de moşii, iar ceilalţi să intre în armată. Fratele meu era un nazist înfocat înainte de preluarea puterii de către Hitler. Ca mulţi ofiţeri, el simţise umilinţa înfrângerii după primul război mondial. Se gândea că partidul nazist avea să reclădească Germania mare...

Baronul ridică din umeri resemnat.

— Bietul meu frate a fost în scurtă vreme dezamăgit. Atitudinea SS-iştilor în timpul războiului l-a transformat într-un adversar activ al regimului. S-a alăturat patrioţilor în complotul de la 20 iulie 1944. Aţi auzit vorbindu-se de această tentativă eşuată!

Heinz Jacob încuviinţă. Se întreba, cam intrigat, ce-l determina pe acest bătrân aristocrat, om vădit puţin comunicativ, să povestească toate acestea unui străin întâlnit întâmplător în tren.

— Fratele meu a procurat explozibilul pentru bomba contelui Stauffenberg [10]... Ştiţi ce s-a întâmplat. Fratele meu s-a sinucis. Poate că a fost mai bine aşa... pentru că altfel l-ar fi spânzurat şi pe el în închisoarea Ploetzensee din Berlin. Eu am fost arestat de Gestapo Ia Berlin şi deţinut câteva luni în închisoarea din Alexanderplatz, dar un prieten nazist sus-pus a intervenit pentru mine şi am fost eliberat. După război am fost nevoit să mu ascund din nou. Un ofiţer polonez care fusese în lagărul de concentrare de ia Struthof, lingă

---

10 In ziua de 20 iulie 1944 a avut loc un atentat împotriva lui Hitler. Colonelul von Stauffenberg a pus o bombă sub masa la care Hitler urma să discute cu generalii săi, invitaţi în 256 ziua aceea în „Bîrlogul lupului“. — Nota trad.

Danzig, mi-a salvat viaţa. Toate astea sunt ciudate, nu-i aşa? In septembrie 1945 mi-arn făcut rost de acte false şi, in cele din urmă, am putut să mă duc în sătuleţul din Hesse unde trăieşte sora mea, astăzi văduvă. Conduc acolo o mică fermă. Nu-i prea mare, dar cultura pământului e singurul lucru la care mă pricep.

Baronul se aplecă spre Jacob.

— Domnule Jacob, eu nu cred în coincidenţe. Nici dumneata n-ai crede dacă ai fi trecut prin câte am trecut eu. Poate că nu-i o simplă coincidenţă că ne-am întâlnit aşa în tren. In ultima vreme îmi părăsesc rared ori ferma. Dumneata eşti primul evreu pe care-l întâlnesc după ani de zile. Cunosc soarta cumplită pe care germanii au rezervat-o celor din rasa căreia îi aparţii pentru că am văzut cu ochii mei. I-am văzut ucigând femei nevinovate... Până azi n-am vorbit despre asta niciodată, nimănui, dar faptele acelea îngrozitoare îmi reapar noaptea în coşmarurile mele. Nu pot uita taina mea şi nu vreau să mor fără să ţi-o fi dezvăluit.

Baronul îşi acoperi ochii cu mâinile.

— Mai revăd şi acum o evreică. Lucra la ferma mea din Merakovo. Era din Praga şi era o femeie foarte cultă... Şi-mi amintesc de o tânără din Budapesta. Terminase medicina şi improvizase un spital în mica şcoală din Grodno. N-avea mai mult de treizeci de ani. Era foarte drăguţă. I-am propus să încerc s-o ascund. Poate că, în felul acesta, avea norocul ca mai târziu să reuşească să fugă. Mi-a mulţumit, dar a preferat să rămână cu bolnavii săi. A fost omorâtă împreună cu ei. îmi place să cred că unele din aceste femei au reuşit să scape şi, dacă aş şti adresele lor, le-aş ajuta bucuros.

Baronul îl privi pe Jacob în faţă şi adăugă:

— Daţi-mi adresa dumneavoastră. Azi nu pot *să* vorbesc despre asta. Dar am să vă scriu.

Stăteam împreună cu Sternberg şi cu Heinz Jacob printrevlămâii din mica grădină a kibuţului.

Jacob îmi întinse scrisorile baronului von Frevtag

Loringhoven:

— E scris totul aici, tot ce s-a întâmplat. Ne scriem foarte des. Când a început să vorbească despre „lucrurile acelea îngrozitoare”, cum spunea el, m-am gândit în mod automat la dumneata şi i-am spus baronului: toate astea pot avea o anumită însemnătate pentru Simon Wiesenthal. I-am vorbit despre activitatea dumitale şi baronul mi-a spus tresărind:

— Acum sunt sigur că nu-i o coincidenţă. Unul din lagărele unde au fost săvârşite cele mai înfiorătoare atrocităţi se numea Wiesenthal, într-un mic sat de lingă Thom. Vă rog să intraţi în legătură cu acest domn Wiesenthal şi să-i înmânaţi documentele.

In noaptea aceea n-am dormit de loc. Era multă linişte în jurul meu, iar prin fereastra deschisă a odăiţei primitoare în care fusesem găzduit pătrundeau mirezmele Israelului... un amestec de flori de portocal şi de alte fiori pe care l-aş recunoaşte şi cu ochii închişi.

Toată noaptea am citit scrisorile în care bătrânul aristocrat german relata ceea ce el numea „teribilul lui secret”. Desigur că n-ar fi povestit nimănui partea cea mai înspăimântătoare a acestei taine dacă n-ar fi întâlnit un tânăr evreu care îi fusese simpatic. Mă întreb adesea câte secrete din acestea au rămas încă nedescoperite.

In noiembrie 1944 a sosit în gara Merakovo, lingă Thorn, în Polonia, un transport de 2 800 de evreice în vagoane de vite. Şeful gării, pe nume Zacharek, trăieşte încă la Merakovo şi îşi aminteşte bine de acest transport, despre care i-a pomenit mai târziu baronu- 25iţ lui von Freytag Loringhoven. Femeile erau slabe şi foarte scofâlcite. Unele erau pe jumătate moarte. Călătoria fusese lungă, îngrozitoare. Cele mai multe erau din Ungaria, altele din Polonia, Cehoslovacia, Austria şi Franţa. Fuseseră internate in diferite lagăre din Letonia şi Lituania, de acolo transportate în vagoane de marfă spre Danzig, dincolo de Marea Baltică, şi apoi în lagărul de la Struthof. Etapa următoare a fost Merakovo. De la

gară, femeile au fost îndreptate spre o mare moşie care aparţinea baronului şi era situată la un kilometru de Grodno. Baronul i-a spus unuia din colaboratorii mei:

„De la Grodno, femeile au fost duse în patru lagăre: la Malven, lingă Strassberg, la Grodno, lingă Thorn, Schirokopas, lingă Kulm, şi Wiesenthal, lingă Thorn. Şeful acestor transporturi era *Obersturmfuhrerul* SS Ehle. La Grodno, femeile au fost puse să sape tranşee antitanc. Fuseseră cazate în corturile lăsate de tinerii din *Hitlerjugend* (Tineretul hitlerist), care săpaseră şi ei tranşee în regiune. Câteva femei au fost trimise să muncească la fermele din vecinătate. Pe domeniile mele am primit cam 135. Ele au fost puse să muncească în grajduri sau la strânsul cartofilor.

Când au sosit, cea mai mare parte dintre ele erau aproape goale: umblau acoperite cu două pături militare, una pe umeri şi alta înfăşurată in jurul şoldurilor, ca o fustă. Erau atât de înfometate, incit au dat buzna pe ogoare să mănânce frunze duici de sfeclă. Acelea care erau prea slabe ca să poată lucra au fost ucise de SS-işti cu lovituri de măciucă în ceafă. Mai târziu, comandantul SS-iştilor, Ehle, avea să-mi laude această metodă, pe care o considera foarte practică, întru cit niciun examen post-mortem nu putea stabili cauza exactă a decesului.

Femgile au fost asasinate pe o mică peninsulă de pe lacul Grodno şi aruncate într-o groapă comună de alte femei, care au fost apoi ucise şi ele.

Ehle dădea -zilnic ordin să fie executate 8 până la 20 de femei. In ziua de 16 sau 17 ianuarie au fost executate 118 femei... exact înaintea sosirii ruşilor. Pe vremea aceea, o femeie a dat naştere unui băiat. Am încercat să salvez copilul cu ajutorul a doi muncitori polonezi, dar Ehle a descoperit totul şi l-am văzut cu propriii mei ochi cum a omorât şi mama şi copilul”.

Şi povestirea continua. Cronica atrocităţilor comise acolo. O femeie fusese silită să stea îngenuncheată timp de două ceasuri pe râul îngheţat,,,până ce genunchii i-au

fost prinşi de gheaţă”.

Paznicii erau germani şi ucraineni. Cea mai „înfiorătoare pleavă care există pe lume”, spunea baronul. Loveau femeile cu ţeava puştii. Dacă o femeie întârzia câteva minute de la lucru născoceau „tot soiul de pedepse sadice”. Ca întotdeauna, acolo unde domneşte oroarea, înfloreşte şi eroismul. Un exemplu: doctoriţa aceea care a refuzat propunerea baronului.

Von Freytag Loringhoven a ascuns alte două femei In casa lui: o croitoreasă din Budapesta şi soţia unui blănar din Praga. Agronomul lui polonez a adăpostit o tânără evreică din Lodz in vârstă de nouăsprezece ani. Zece femei lucrau la grajduri, unde aveau grijă de vitele tinere. Baronul le dădea lapte şi cartofi, cu toată interdicţia formală a lui Ehle. O deţinută, soţia unui morar din împrejurimile oraşului Praga, i-a dat lui Freytag Loringhoven o listă cu numele a 500 de deţinute.. Mai târziu, când baronul a trebuit să trăiască sub nume fals în Polonia, a fost percheziţionat într-o zi de un soldat, care i-a luat lista şi a distrus-o. Baronul continua:

„La 18 ianuarie 1945, deţinutele care mai rămăseseră au fost trimise spre altă destinaţie. După unele zvonuri, ele au fost îndreptate spre Danzig şi aruncate în mare...

Au existat alte numeroase’fapte pe care le-am văzut şi aş vrea să le confirm. *Acesta-i adevărul*. Aş vrea să pot afla dacă unele din aceste femei au putut supravieţui şi le doresc toată fericirea posibilă”.

Am pus deoparte scrisorile baronului. Venisem în Israel în vizită la un tânăr prieten, să-i văd copiii şi plantaţiile kibuţului. Nici aici nu puteam scăpa de trecut.

Se puneau două întrebări. Prima: mai era Ehle în viaţă şi putea fi regăsit? A doua: baronul von Freytag Loringhoven avea să-şi menţină mărturiile în faţa unui tribunal? Văzusem de nenumărate ori martori « - are refuzau să vorbească în faţa unui judecător sau a unui

procuror. De asemenea, de multe ori se întâmpla ca o singură mărturie să nu fie suficientă pentru a aduce pe cineva în faţa tribunalului. Dar baronul von Freytăg Loringhoven era un martor influent. El nu era mânat do niciun motiv personal, ci numai de acela de a servi justiţia, nu era evreu şi nu cunoscuse dinainte pe omul pe care îl acuza. Aici nu era vorba de a acuza pe un om pentru a apăra un altul. Vechiul principiu latin *in dubio pro reo*, „îndoiala hotărăşte în favoarea acuzatului”, nu poate fi aplicat în acest caz.

Ehle fusese *Obersturmführer* SS într-un lagăr de concentrare şi oricine ştie că un asemenea om nu-şi petrecea timpul scriind poeme sau jucând şah. Bătrânul aristocrat german nu putea fi bănuit de vreo prejudecată în privinţa acuzatului. Crimele fuseseră săvârşite pe moşiile lui. El fusese martor ocular.

Am pus scrisorile în mapă. Dacă puteam pune mâna pe Ehle, realizam un lucru important.

După ce m-am întors din Israel, l-am rugat pe celegul şi camaradul meu din Viena, Michael Lingens, să ggj ia legătura cu baronul. Mama lui Lingens, nora directorului poliţiei din Köln, fusese deportată la Auschwitz pentru că ajutase evrei. Actualmente este preşedinta comitetului pentru deţinuţii de la Auschwitz.

Lingens a avut o convorbire cu baronul von Freytag Loringhoven, după care şi mama lui i-a făcut bătrânului o vizită. El a acceptat imediat să depună mărturie la tribunal. Socotea că era de datoria lui să o facă. Ne-am adresat atunci Institutului evreiesc de istorie din Varşovia, solicitându-i documente sau nume de martori, dar nu ne-a putut ajuta cu nimic. O cerere identică adresată poliţiei israeliene s-a soldat cu acelaşi rezultat negativ. Nici experţii israeiieni nu auziseră vorbindu-se vreodată despre executarea a 1 500 de femei la Grodno. Am redactat atunci, un raport pe care l-am trimis biroului central de justiţie din Ludwigsburg.

Cazul i-a fost încredinţat procurorului Rückerl.

Cum femeile fuseseră aduse la Grodno din lagărul Struthof, el a început prin a cerceta numele foştilor gardieni ai acestui lagăr. Pe listă figura şi numele *Obersturmführerului* Paul Ehle. S-a dovedit că Ehle locuia acum la Kiel, unde era mecanic şi unde nimeni nu avea nici cea mai mică idee despre trecutul lui.

— în tot acest caz, cel mai mult mă preocupă faptul că nu ştiam nimic despre cele întâmplate - a spus Rückerl. — Dacă nu ne-aţi fi sesizat, probabil că baronul ar fi dus cu el secretul în mormânt.

I-am spus că nici în dosarele israeliene şi poloneze referitoare la atrocităţile naziste nu existau informaţii despre acest masacru.

— Voi lua legătura cu baronul von Freytag Loringhoven - a spus Rückerl. — Cele relatate în scrisorile

263 adresate lui Jacob riscă să nu fie considerate de tribunal decât ca un „denunţ”. Pentru a bloca prescripţia, avem nevoie de mărturia lui sub prestare de jurământ. Am să încerc să găsesc o fotografie a lui Paul Ehle. Dacă baronul îl poate identifica, va avea loc un proces foarte important.

Peste câteva săptămâni, baronul a depus mărturie, confirmând toate cele arătate în scrisorile sale. Dosarul a fost înaintat procurorului general din Kiel şi fostul *Obersturmführer* a fost arestat. El n-a încercat să-şi nege crimele. Dacă n-ar fi murit în închisoare în septembrie 1965, ar fi fost judecat şi sunt sigur că ar fi fost condamnat. 5

A

în noiembrie 1965, la douăzeci de ani după ce crimele ştiute fuseseră comise în Prusia orientală, autorităţile poloneze au anunţat că au descoperit „rămăşiţele cadavrelor pe mica peninsulă de pe lacul Grodno”, descrisă de baronul von Freytag Loringhoven.

13

Doctorul Babor caută o logodnică

I)in când în când vin la mine diferite persoane şi-mi relatează tot felul de probleme legate de regimul nazist. Ele mă socotesc un fel de medic înzestrat cu puterea de a lecui toate bolile rămase din anii negri de care nimănui nu-i place să-şi mai aducă aminte. De altfel, de cele mai multe ori n-au decât o idee vagă despre adevăratul caracter al muncii mele. Au citit un articol într-un ziar, îşi amintesc de numele meu şi speră că-i voi ajuta, că le voi da un sfat şi-i voi proteja. Aceste persoane ştiu, de asemenea, că nu voi istorisi nimănui povestea lor. Cazul doctorului Babor este un exemplu tipic de astfel de reacţie. Aş fi putut să n-aud niciodată vorbindu-se despre el dacă într-un oraş din Austria o femeie pe care n-o cunoşteam n-ar fi citit într-un ziar câteva cuvinte despre Wiesenthal şi n-ar fi sfătuit-o pe fiica ei să mi se adreseze mie.

Ceea ce mi-a povestit această tânără se petrecuse eu câteva luni înainte de a veni la mine. O voi numi aici Ruth, cu toate că nu acesta îi este numele. Ea se află încă în Austria. Când a venit la mine, într-o zi pe la sfârşitul anului 1963, Ruth mi s-a înfăţişat ca o fată de vreo 25 de ani, drăguţă şi plină de viaţă, cu părul negru, ochi visători şi o siluetă căreia austriecii îi spun „*vollschlank*” (durdulie). Mi-a spus că este o „romantică incorigibilă” şi că, după părerea ei, viaţa ar trebui să fie o aventură palpitantă. De altfel, avea să admită mai târziu cu sinceritate că toată păţania ei se datora dorinţei de a avea un pic de diversitate în viaţă, lucru care îi lipsea cumplit in micul orăşel austriac unde trăia împreună cu mama ei. Munca de la birou o plictisea ioarte mult, ca şi, adăuga ea, tinerii pe care îi întâlnea la rarele reuniuni dansante. Cu doi ani în urmă îl vizitase pe fratele ei, inginer în Kenya. El o dusese la o vânătoare în’ junglă şi ea se îndrăgostise de tot ce era acolo... de animale, de zgomotele ciudate, de atmosfera şi de misterul junglei. Când s-a întors în oraşul ei natal, după trei luni, viaţa i s-a părut insuportabil de monotonă, iar rutina biroului mai

dezgustătoare ca oricând. Atunci când bătea la maşină 24 sau 25 de scrisori, începând fiecare cu „Stimate domnule, avem plăcerea să...”, se simţea aproape bolnavă în faţa maşinii de scris. Aceasta era starea ei de spirit când privirea îi căzu pe un anunţ matrimonial din ziarul vienez „Kurier”.

Ruth îmi povesti că aceasta se petrecea într-o duminică după-amiază. Ploua şi n-avea nimic de făcut. Anunţul suna astfel:

„*Medic*, 42 de ani, situaţie excelentă ţară de peste mări, doresc corespondenţă cu tinără drăguţă în vederea căsătoriei. Răspundeţi căsuţa poştală nr...”

— Citind anunţul, mi-a venit pe loc ideea că expresia „ţară de peste mări” însemna Africa - mi-a spus Ruth. — - N-aş putea să explic de ce. Era mai mult decât o presimţire, era o certitudine. I-am spus mamei că am să răspund la anunţ. Ea a început să ridă. Doar mă cunoştea bine 1 Dar n-a văzut nimic rău în faptul că voiam să scriu acea scrisoare, „la care însă nu cred că speri să capeţi răspuns”.

’ -v: llpŞ - ‘!

Mama nu-i o persoană optimistă. în orice caz, eu am răspuns la anunţ şi am pus scrisoarea la cutie luni dimineaţa, în drum spre birou. M-am gândit la asta câteva zile, dar, neprimind niciun răspuns, aşa cum îmi prezisese mama, mica aventură mi-a ieşit din minte.

Peste trei săptămâni am primit o scrisoare. Cel care îmi scria era un inginer pe nume Babor din Viena.

Inginerul Babor se exprima într-un stil politicos, puţin demodat. Scria că citise cu multă atenţie scrisoarea mea şi că doreşte să aibă prilejul să mă poată întâlni şi să-mi vorbească despre fiul său, Karl, medic binecunoscut la Addis-Abeba, capitala Etiopiei. Karl avea o situaţie frumoasă, printre pacienţii săi numărându-se mai mulţi membri ai familiei împăratului Hallé Seiassie.

I-am povestit mamei despre această scrisoare - mi-a spus Ruth - şi am ajuns împreună la concluzia că nu

exista niciun motiv ca să nu am o convorbire cu acest bătrân curtenitor. Nu că m-aş fi gândit la el ca la un viitor socru. Totul nu era încă decât o glumă. Colegele mele de birou spuneau:,,Bagă de seamă, Ruth! Peste un an ai să fii măritată, o să ai o casă mare la Addis-Abeba, o duzină de servitori, maşini. Ai să fii invitată la masa împăratului! Ce noroc ai!...” Toată lumea făcea haz. Colegele mele râdeau pentru că ştiau că n-aveam noroc. Mai fusesem îndrăgostită, dar de fiecare dată de oameni care nu erau potriviţi pentru mine. Ori erau îndrăgostiţi de altcineva, ori erau căsătoriţi. La birou mi se spunea ghinionista.

Săptămâna următoare, *Herr Ingemeur* Babor i-a făcut o vizită. Era un bărbat în vârstă, cu ţinută impunătoare, potolit. Arăta întocmai aşa cum se putea presupune, citind scrisoarea lui.

Părea încântat de întâlnirea cu Ruth şi-i făcu chiar un compliment drăguţ. Primise un teanc de scrisori „aşa de înalt”, spunea el, arătând cu mâna o înălţime 206 imaginară deasupra mesei, dar „o preferase pe a ei’4.

Apoi, cu o galanterie specific vieneză, preciză: „De altfel, îngăduiţi-mi să vă spun că-mi plăceţi mai mult decât m-ar fi lăsat scrisoarea dumneavoastră să-mi închipui”.

Inginerul Babor i-a povestit fetei că ducea, împreună cu soţia sa, o viaţă liniştită la Viena. Singurul lor fiu, Karl, plecase în Etiopia cu soţia lui, născută baroana Babo - curioasă, nu-i aşa, asemănarea asta de nume? —, care murise în 1960, într-un accident de automobil. Unica lor fiică, Dagmar, avea cam douăzeci de ani şi-şi făcea studiile la Paris. Doctorul Karl Babor era ginecolog, după părerea tatălui său, cel mai bun din Addis-Abeba, şi lucra la spitalul Menelik, dăruit de sovietici Etiopiei, ca şi la o clinică particulară, modernă, înzestrată cu echipament radiologie şi un laborator.

Din când în când era invitat la palatul imperial.

— De la moai’tea soţiei lui, fiul nostru este foarte

singur - a spus inginerul Babor. — Nu vrea să-şi părăsească bolnavii şi să se întoarcă în Europa şi atunci i-am sugerat ideea să dea un anunţ într-un jurnal din Viena, în speranţa că, în felul acesta, putea să cunoască pe cineva.

Bătrânul îi zâmbi lui Ruth şi adăugă:

— N-aş fi prea surprins să fi găsit într-adevăr pe cineva.

— *Herr Ingenieur* - spuse cu promptitudine Ruth -, trebuie să vă repet ce am arătat şi în scrisoare. Eu sunt evreică...

— Dar dragă domnişoară, asta n-are nici cea mai mică importanţă. Noi suntem catolici şi am avut întotdeauna vederi liberale. Vă rog să mă credeţi că noi nu ştim ce este antisemitismul. — O privi pe Ruth şi adăugă: - Nu credeţi că ar trebui să-i scrieţi direct?

A fost începutul unui lung şi intens schimb de scrisori. în fiecare luni dimineaţa, poştaşul îi aducea lui Ruth un plic lung „par avion” cu timbre exotice..., 267

spunându-i de fiecare dată: „Dacă n-aveţi nevoie de timbre...” Erau scrisorile doctorului Karl Babor, căsuţa poştală 1761, Addis-Abeba.

Peste câteva săptămâni, Karl Babor a adăugat la scrisoare şi o fotografie. înfăţişa un bărbat cu părul blond închis, cu ochi trişti şi cu o siluetă destul de zveltă şi tinerească.

Scria că se simte foarte singur. Fata lui îşi petrecea mai tot timpul la Paris. Brusa era aproape şi ii plăcea să vâneze, dar nu era distractiv să vâncv.i singur.

După două luni îşi încheia scrisorile „sărutând mâinile” „dragii sale Ruth”. La rându-i, ea îşi începea scrisorile cu „dragă Karl”. Credea acum că-l cunoaşte destul de bine. La birou, nimeni nu mai lua în râs plecarea ei în Africa.

Tatăl lui Karl a poftit-o să petreacă o zi la Viena, a dus-o la teatru şi apoi la un pahar de vin, unde au vorbit despre Karl. Ruth era mirată că inginerul Babor nu o

prezentase soţiei lui.

— Când i-am vorbit despre ea, a fost evaziv... — mi-a spus Ruth. — Am crezut că poate nu fusese de acord cu ideea anunţului matrimonial. In timpul acesta, Karl şi cu mine continuam să corespondăm. Scrisorile erau drăguţe şi afectuoase.

După un an de la primele scrisori, doctorul Babor a invitat-o pe Ruth la Addis-Abeba. Ii cumpărase bilet de avion dus şi întors. „Pentru cazul când n-o să-ţi placă aici, ceea ce sper că nu se va întâmpla”. El îi ceruse fiicei lui, Dagmar, să se întâlnească cu Ruth la,Viena, „ca să călătoriţi împreună”.

Peste câteva zile a sosit Dagmar şi i-a făcut o vizită lui Ruth. Cele două fete s-au plăcut imediat. Dagmar era drăguţă, dar avea ochii trişti.

— Presupun că nu fusese înconjurată de prav multă *kdd* dragoste acasă, îmi zise Ruth.

Peste o săptămână am plecat amândouă la Addis-Abeba.

Poetorul Babor era la aeroport. A fost politicos, i-a sărutat mina lui Ruth şi a îmbrăţişat-o pe Dagmar, dar era foarte deosebit de omul pe care şi-l închipuise Ruth. Avea ceva ciudat, puţin înfricoşător.

— Ciudat, închis, aproape sinistru - mi-a spus ea. — Conducea foarte prost maşina. Pe drumul de la aeroport spre oraş, circulând greşit, era să se ciocnească de două ori la rând cu nişte maşini care veneau în sens contrar. Ruth l-a întrebat, pe jumătate în glumă, dacă voia să se sinucidă. El i-a răspuns foarte serios că încerca de ani de zile. Ea s-a gândit atunci că doctorul era probabil surmenat şi momentan deprimat.

Ştia că albii din Africa sunt cuprinşi adesea de o stare de plictiseală, dar a tresărit când l-a auzit spunând, cu un zâmbet satisfăcut, că în ultimii cinci ani avusese cinci accidente de maşină. Ruth i-a aruncat atunci o privire, întrebându-l cum de-şi putuse păstra permisul de conducere?

— Draga mea, sunt foarte cunoscut la palat. Sunt cel mai bun medic din Addis-Abeba.

In cele din urmă, maşina s-a oprit în faţa unei case sumbre, care părea pustie. înăuntru era frig şi Ruth simţea nevoia să se odihnească. Drumul fusese lung şi obositor.

— Dacă am merge pentru o oră în brusă? — propuse Babor.

— Acum? — am exclamat eu uimită.

— De ce nu? Nu-i decât o scurtă plimbare. Schimbă-ţi doar pantofii. Mă duc să-mi iau puşca.

Brusa era la câţiva kilometri. Ruth regăsea cu plăcere magia africană. Dar era neliniştită. însoţitorul ei conducea ca un nebun, li era pur şi simplu teamă şi l-a ameninţat că va coborî din maşină dacă nu încetinea.

— El a izbucnit în ris - îmi spuse ea. — Râdea de

parcă aş fi spus ceva caraghios. începuse să-mi fie frică de el.

— Nu spune prostii - îmi zise el. — Aici nu suntem la Viena, unde cum ieşi, te poţi urca în primul tramvai.

Se porni din nou pe râs. O ducea spre râul lui preferat, i-a explicat el. „Mişună de crocodili”. Ruth a crezut că era o glumă. Dar el opri maşina, o rugă să-l urmeze şi cobori pe o potecă îngustă. De pe ţărm se vedeau crocodili în apa întunecoasă şi plină de nămol.

— Nu-i aşa că sunt încântători? — o întrebă Babor. Ruth se dădu îndărăt.

— Acum să ne întoarcem. Vreau să-ţi fac cunoştinţă cu cel mai bun prieten al meu din Etiopia.

De data asta, el opri maşina în faţa barăcilor poliţiei locale. Am intrat. Sub un pom stătea culcat un leu bătrân. Eram îngrozită, dar Karl încercă să mă liniştească: leul era un animal aproape domestic şi era bun,prieten cu el. Şi, înaintând spre animal, îşi vârî braţul în gura leului. Când Karl se întoarse spre mine, sângele i se prelingea de-a lungul braţului.

— Dumnezeule! Te-a muşcat...

Karl râse uşor:

— N-are nicio importanţă. E cel mai bun prieten al meu... Să ne întoarcem ac^să.

Living-room-ul doctorului Babor era umed şi rece. Nu era nimic de mâncat şi frigiderul era gol. Dagmar deschise o cutie de conserve de carne. Pretextând că este obosit, doctorul se urcă în camera lui, fără să se scuze. Domnea o tăcere apăsătoare. Dagmar observă că stările de depresiune ale tatălui ei se înrăutăţiseră.

— Trebuie să fi trecut-prin nişte întâmplări îngrozitoare în timpul războiului. Nu vorbeşte niciodată, dar asta îl consumă. Cât a trăit mama, era mult mai calm. Uneori era chiar fericit, dar de atunci... Făcu un gest

$70 de resemnare. Avea extrem de mare nevoie de mama.

Apoi s-a întâmplat accidentul acela. Şi acum..<- l-ai văzut. Mi-e teamă.

Ruth se interesă cu prudenţă de cauzele accidentului. Doamna Babor conducea maşina într-o noapte întunecoasă, fără lună, când s-a ciocnit de o maşină care staţiona. Soţul ei era lingă dânsa. Cauzele accidentului n-au fost lămurite niciodată. Se pare că doamna Babor nu încercase să vireze, să evite ciocnirea şi nici măcar nu frânase. Totul s-a petrecut de parcă s-ar fi ciocnit dinadins cu cealaltă maşină. Ea a murit pe loc, iar soţul ei a fost grav rănit.

Ruth n-a închis ochii toată noaptea. Se gândea la scrisorile calde, afectuoase ale lui Karl şi la privirea lui brutală. Şi la felul în care îşi virâse braţul în gura leului.

A doua zi dimineaţa a fost fericită că nu-l întâlneşte la micul dejun. Plecase la clinică. Ruth şi Dagmar au ieşit împreună. Când s-au întors spre seară acasă, l-au găsit stând în living-room. Privea drept înaintea lui şi nu s-a ridicat când au intrat în odaie. Ruth a urcat în cameră. între fiică şi tată a început o discuţie. Dagmar se plângea

că îi este foame,şi că în casă nu era nimic de mâncare. Doctorul Babor a ridicat tonul, urlând ceva ce Ruth nu a înţeles. A ridicat şi Dagmar vocea, după care nu s-a mai auzit nimic. Peste câteva minute, Ruth l-a văzut pe doctor îndreptându-se spre maşină. S-a întors peste jumătate de ceas, aducând ceva de mâncare, dar nu a venit să ia masa cu fetele. După părerea lui Dagmar, el nu mânca aproape nimic.

în noaptea următoare, soţia unui funcţionar local a venit cu copilul ei bolnav ca să-l vadă doctorul. Dagmar a deschis uşa. Femeia a explicat că copilul avea febră şi că nu „putuse găsi un medic pediatru”. Doctorul Babor ar accepta să-l examineze?

Dagmar se duse să-l cheme pe tatăl ei. Acesta se mânie î

S Ochii ii erau injectaţi, iar faţa îi era api’oapo des figurată do ură - îmi spunea Ruth. — Era groaznic. A ţipat la Dagmar, spunându-i că nu se va atinge de acest copil, că ura copiii şi mai degrabă l-ar lăsa să moară. „N-am tratat niciodată copii şi n-am s-o fac nici acum. Dă-i afară...” Uluită, Dagmar nu făcea nici « mişcare şi mă implora cu privirea.

— Karl - i-am spus -, eşti medic, nu-i aşa? Copilul ăsta e bolnav. îngrijeşte-l, te rog.

Atunci s-a întors spre mine, spunându-mi să tac din gură. N-avea nevoie de sfaturile unei evreice împuţite şi grase. Am amuţit. El zbieră: „Nu te uita aşa Ja mine! Urăsc copiii! Ii urăsc pe toţi oamenii! Ar trebui să fie toţi gazaţi, să fie ucişi cit mai repede cu putinţă. Nu avem nevoie de oameni. Animalele sunt mai bune decât oamenii. Numai animalele trebuie cruţate”.

După aceea, Karl a ieşit în fugă, pierzându-se in întuneric. Femeia şi-a luat copilul şi a plecat. Bătrânul servitor i-a spus lui Ruth că doctorul Babor se dusese, probabil, la grădina zoologică. Uimită, tânăra l-a întrebat ce putea face acolo. „Când doctorul Babor este bolnav sau preocupat, îi place să se ducă şi să se joace cu

leopardul de la grădina zoologică”. îl bătea şi-şi vira braţul în gura fiarei. A doua zi dimineaţa, Ruth a observat că mina stingă a doctorului era bandajată.

— îmi dădusem seama că era bolnav - spuse Ruth. — - L-am anunţat liniştită că mă întorc la Viena. A fost cuprins de o furie îngrozitoare. Mi-a spus, urlând, că n-aveam niciun drept să-i vorbesc pe tonul ăsta. Nimeni n-avea acest drept. El era un om mare, important, eminent, cel mai bun doctor din Addis-Abeba.

I-am răspuns zâmbind: „Karl, cred că eşti cel mai mare trăsnit din toată Addis-Abeba” şi m-am îndepărtat. L-am auzit gifâind şi am întors capul. Karl ^ 172 v’ ridicase şi avea ochii injectaţi. Mi-am dat seama că era în stare să mă strângă de gât. Ceva m-a îndemnai g atunci să strig: „Ieşi afară, brută! Ieşi imediat şi să §j nu încerci să pui mâna pe mine!” g!

S-a întâmplat atunci ceva ciudat. Cum am început să strig, el s-a dat îndărăt, cu umerii lăsaţi, gata să se O

prăbuşească. Parcă era o păpuşă de cauciuc, gata să <

se dezumfle. Apoi a şters-o fără să spună un cuvânfc. Bi

Bătrâhul servitor a aşteptat ca doctorul să plece. După care a venit spre mine, înclinându-se adine. Ţipasem mai tare decât stăpânul lui, aşa că eram mai tare decât el. El mi-a spus că soţia doctorului îl pălmuia întotdeauna când era cuprins de „astfel de crize” şi că atunci devenea tăcut şi „foarte drăguţ”. Bătrânul făcu o strâmbătură. Am chemat aeroportul şi am reţinut un loc pentru prima cursă spre Austria, chiar a doua zi.

Avionul trebuia să decoleze la ora 10 dimineaţa. Când - Ruth a coborî! cu bagajele, Dagmar i-a spus că era invitată împreună cu tatăl ei la palatul imperial pentru micul dejun şi că, prin urmare, nu mă puteau conduce la aeroport.

— La Addis-Abeba, o albă nu poate să se urce singură într-un taxi mi-a explicat Ruth. — Dumnezeu ştie

unde m-ar putea duce indigenii, i-am spus lui Dagmar. Sunt dezolată, dar mai întâi trebuie să mă con- ’ duceţi, dumneata şi tatăl dumitale, la aeroport. O să vă duceţi după aceea la împărat.

Am auzit atunci un zgomot lingă uşa de intrare. Era Karl, care stătea acolo în picioare, nemişcat. Când s-a îndreptat spre mine, am avut certitudinea că o să mă omoare. Am acţionat atunci în mod reflex şi i-am tras cu putere două sau trei palme peste obraz. S-a lăsat lovit. Cred că i-a plăcut, ceea ce era cel mai înfiorător. Mi-a spus că aveam tot dreptul să-l bat, că nu merita altceva, că era rău şi că voia să moară. Era singura lui dorinţă de când murise soţia lui.

Ruth închise ochii. „

— Era îngrozitor. Şi toată această scenă se petrecea în prezenţa fiicei lui... După aceea m-au dus la aeroport fără niciun fel de discuţie. Dagmar plângea şi mă implora să rămân. El nu şi-a luat rămas bun de la mine, ceea ce a făcut să nu mă simt mai uşurată. Apoi ei s-au îndreptat spre palatul împăratului, iar eu spre avion. După ce m-am instalat în fotoliu, am chemat stewardesa şi i-am cerut ceva de mineare.

A

Cum a sosit la Viena, Ruth s-a dus direct la tatăl lui Karl Babor, ca să-i povestească ce se întâmplase. I-a deschis uşa o femeie în vârstă, fără îndoială mama lui Karl, care, imediat ce a dat cu ochii de tânăra vizitatoare, s-a grăbit să-l cheme pe soţul ei şi s-a retras.

Eram foarte enervată şi i-am spus că n-ar fi trebuit să mă lase să plec. Nu ştia că fiul lui era foarte bolnav şi că locul lui era într-un spital de nebuni? Cum putea Karl să fie medic când refuza să îngrijească copiii şi afirma că-i urăşte pe oameni? După părerea lui, toţi oamenii trebuiau să fie gazaţi. El nu iubea decât animalele sălbatice... I-am spus tot. Bătrânul mi-a cerut scuze, mi-a povestit că /iul lui avusese o depresiune nervoasă in timpul războiului şi că el şi soţia sa speraseră că-i merge

mai bine acum. Avea atâta nevoie de cineva puternic, energic, care să se ocupe de el.

— Desigur - a răspuns Ruth. — De o evreică împuţită şi grasă care să fie de acord să-l bată.

— Sunt. dezolat, copila mea. Nădăjduiesc că o să uiţi în curând toate astea, i-a spus inginerul Babor.

Dar Ruth nu putea uita. ll revedea pe Karl Babor în coşmarurile ei. îşi reluase munca ei îngrozitor de plictisitoare şi făcea mai multe greşeli de dactilografíe ca în trecut. Colegele ei o găseau schimbată, dar ea nu era în stare să vorbească despre oribila aventură prin care trecuse. Era ca un episod dintr-un roman 274 prost. In viaţa de toate zilele nu se puteau întâmpla astfel de lucruri. Numai mama ei era la curent cu tot ce se petrecuse şi se arăta foarte îngrijorată. într-o seară, când fata a venit acasă, mama ei i-a spus:

— Cred că ai’ trebui să povesteşti toate astea cuiva în stare să te înţeleagă. Am citit ceva în ziar în legătură cu Simon Wiesenthal. Ce-ar fi să te duci la dânsul la Viena şi să-i povesteşti ce ţi s-a întâmplat.

Ruth ridică din umeri mâhnita.

— Ştiu că toate astea par de necrezut, domnule Wiesenthal. Dar sunt adevărate. Vă jur că-i purul adevăr.

Am liniştit-o: nu încăpea îndoială că păţania ei era adevărată.

— Il cunosc pe doctorul Babor de ani de zile, cu mult înainte de a fi avut dumneata prilejul să-l întâlneşti.

în timp ce. Ruth îmi povestea cazul ei, revedeam o altă întâmplare, una din acele scene care nu se vor şterge din memoria mea niciodată. O odăiţă cu pereţii de un cenuşiu închis. Intrarea e la stânga. O mică uşă de ieşire în mijlocul peretelui din fund. Duce direct la crematoriul lagărului Grossrosen, lângă fostul Breslau (azi Wroclaw).

In camera complet goală se află doar o măsuţă cu mai multe seringi şi sticle umplute cu un lichid incolor. Un scaun, doar unul. în aer pluteşte un vag miros de

came arsă. Acţiunea se petrece în 1944. în orice oră din zi sau din noapte. Ne aflăm în anticamera (Temătorului de la Grossrosen. în acest lagăr nu există cameră de gazare. Un prizonier poreclit „Ivan cel Negru”,. căruia fumul permanent îi înnegrise faţa şi mâinile, asigură funcţionarea crematoriului. Are, Într-adevăr, o înfăţişare groaznică, dar puţini deţinuţi au prilejul să-l vadă, căci în clipa când Ivan cel Negru vine spre ei, oamenii nu mai simt nimic. El le transportă cenuşa pe un cimp aflat în imediată apropiere, unde e folosită ca îngrăşământ. Pe acest câmp, grădinarii cultivă legume pentru bucătăria lagărului. Ştiu toate astea pentru că am fost unul din deţinuţii care au lucrat la grădina de legume.

In mijlocul camerei stă în picioare un tânăr. Peste uniforma SS poartă o bluză albă de medic. Cei mai mulţi dintre deţinuţi îl şi cunosc pe acest tinăr „doctor”. Face parte din „comitetul de selecţie”. La sosirea fiecărui transport, prizonierii coboară de-a lungul terasamentului şi sunt puşi să stea în poziţie de drepţi în faţa unei măsuţe. „Medicul”, aşezat în spatele mesei, face un semn cu degetul spre dreapta (viaţă) sau spre stânga (moarte). Un SS-ist îi bifează pe o listă. „Medicul” aruncă încă o privire asupra deşeului omenesc care stă drepţi în faţa lui.

— Cască gura!

„Medicul” clatină din cap. Deţinutul nu-i chiar nefolositor. Are trei dinţi de aur. „Doctorul” face o cruce mare neagră cu un creion gros pe fruntea prizonierului. „Abtreten” [11]. Toţi cei însemnaţi astfel trebuie să se înscrie la biroul lagărului. Se înregistrează existenţa dinţilor de aur pe un formular în dublu exemplar. Dinţii nu mai aparţin proprietarului lor, dar acesta are permisiunea să se servească de ei *aci interim* atâta timp cit este în viaţă. Şi mai cutează unii să pretindă că SS-iştii sunt neomeno.şi! Vedeţi, ei nu l-ar lipsi niciodată pe

---

11 Rupeţi rîndurile (în original în limba germană). — Nota trad.
870 — provizoriu (în original în limba latină). — Nota trad.

un om de dinţii lui atâta timp cât trăieşte!

Deţinuţii care au fost trecuţi la stânga se regăsesc curând în faţa tânărului cu bluza de medic, care, foarte îndemânatic în exercitarea funcţiilor sale, umple o seringă şi ordonă pacientului, cu pieptul gol, să se aşeze pe scaun. Doi SS-işti il ţin. Tânărul face imediat un pas spre el şi-i introduce acul în inimă cu o mişcare iute şi sigură. Seringa conţine o doză mortală de acid fonic.

„Herr Doctor Babor” e foarte iubit de superiorii săi SS-işti. Ei îi spun doctor, cu toate că ştiu că, atunci când a intrat în SS, nu era decât student, deoarece nu urmase decât şase semestre la Viena.

„Am preferat întotdeauna să depăşesc doza mortală, tocmai ca să fiu sigur”, le spunea el. „Doctorul” e foarte omenos. Se întâmplă ca deţinuţilor să le fie teamă atunci când le administrează *lovitura de graţie* cu acid fenic, dar ei n-au prea mult timp de gândit. Aşteaptă alţi pacienţi. Cadavrele sunt scoase în grabă pe uşa de ieşire. Şi imediat cei de afară văd ieşind fumul pe coş.

După ce Ruth mi-a istorisit povestea ei, am rămas multă vreme la birou. De câte ori nu văzusem fumul de la crematoriu în timp ce săpam în grădină? Doar voinţa destinului făcuse să nu fiu silit 6ă mă aşez pe scaunul din faţa lui „Herr Doktor” Karl Babor.

Intre Austria şi Etiopia nu există convenţie de extrădare. In cele mai multe ţări din Africa, omorul se prescrie după zece ani. Potrivit legii etiopiene, crimele lui Babor nu mai puteau fi urmărite.

Am cercetat ce făcuse Babor după sfârşitul războiului. Fusese întâi într-un lagăr aliat ca „persoană neînsemnată”, care „nu făcuse nimic serios”. După câteva luni de şedere în închisoarea din Viena fusese eliberat din lipsă de dovezi „suficiente”. Babor avea noroc. Cazul lui nu formase niciodată obiectul unei anchete preliminare şi fu dat uitării în favoarea altor cazuri mai urgente.

în 1948, el şi-a reluat studiile la Facultatea de

medicină din Viena. In anul următor şi-a dat examenele, primind titlul de doctor în medicină în marele amfi- 877

teatru al universităţii. Acolo a jurat în mod solemn că „va servi întreaga omenire”. Doctorul Babor şi-a făcut stagiul ca medic intern la spitalul municipal Gerstof din Viena, după care s-a instalat ca practician în frumosul orăşel Gmunden, în Salzkammergut. Se pare că era foarte iubit de bolnavii săi. în 1952, doi oameni au venit la Viena să-l caute la părinţii lui. Erau doi foşti deţinuţi din lagărul de la Grossrosen. Când tatăl lui Babor le-a spus că fiul său nu era acolo, ei s-au dus la poliţie şi l-au denunţat. Probabil, n-a fost o coincidenţă că după puţină vreme doctorul Babor împreună cu soţia şi fiica lui au dispărut din Gmunden. In anul următor, autorităţile austriece au obţinut dovezi suplimentare asupra activităţii lui Babor în timpul războiului. El a fost acuzat de a fi provocat moartea unui număr necunoscut de persoane prin injecţii cu otravă. împotriva lui a fost emis un mandat de arestare. Acum nu-i mai cunoştea nimeni adresa. Se credea că se află undeva în Africa de Sud.

Cum ştiam că niciun tribunal etiopian n-ar fi acceptat să-l judece pe doctorul Karl Babor şi că el nu avea să vină de bună-voie la Viena, nu-mi rămânea decât un singur mijloc de constrângere. L-am chemat pe corespondentul la Viena al ziarului „New York Times”. Articolul lui a dezlănţuit o serie de reacţii în America şi în Etiopia. Ambasada etiopiană la Washington a organizat în grabă o conferinţă de presă, spre a informa opinia publică despre faptul că doctorul Babor nu fusese niciodată medicul oficial al negusului. S-a recunoscut însă că el îngrijise pe unii membri ai casei imperiale.

După apariţia într-un ziar din Frankfurt a articolului meu intitulat „Babor trebuie să se dezvinovăţească”, directorul ziarului a primit o scrisoare clin partea unui profesor german de istorie.

El scria:

„în 1945, după terminarea războiului, soţia mea

Ingeborg împreună cu mama ei, care de atunci a murit, şi cu sora ei au plecat în Austria şi s-au stabilit la hotelul «Post» din Stuben am Ariberg. Cu câteva case mai încolo locuia un oarecare Karl Babor din Viena împreună cu soţia lui, Heiga, şi cu fiica lui, Dagmar. Babor mergea în cârje; el mi-a povestit că fusese rănit la sfârşitul ostilităţilor. La începutul anului 1946, mama şi familia ei s-au mutat La Zug, un sătuleţ de lingă Lech am Ariberg, unde s-au stabilit cu toţii într-o vilă veche a Wehrmachtului, care aparţine astăzi unui ţăran podgorean. Peste câtva timp a venit şi Babor împreună cu fiica lui acolo. Dagmar a rămas cu familia soţiei mele până la sfârşitul anului 1946. E uşor de înţeles că într-o localitate atât de mică oamenii s-au împrietenit. Karl Babor i-a povestit soţiei mele şi familiei ei că fusese *Lagerartz*, medic în diferite lagăre de concentrare.

Soţia mea avea atunci douăzeci şi doi de ani şi nu ştia ce se petrecuse în aceste lagăre. Ea credea că «medicii lagărelor» aveau, ca toţi medicii, sarcini şi funcţii cu caracter umanitar. Mai târziu, ea a devenit infirmieră la sanatoriul Helios din Davos, preluat de American Jewish Committee, unde erau trataţi foşti deţinuţi din lagărele de concentrare bolnavi de tuberculoză. Ororile pe care i le-au descris bolnavii şi cele descoperite de dânsa în toţi acei ani - eu predau istoria - l-au deschis ochii. Ea are astăzi convingerea că este necesar să contribuie l’a condamnarea lui Babor, pe care l-a cunoscut foarte bine. Ea vrea să co- 27g munice tot ce ştie lui Simon Wiesenthal şi vă roagă să transmiteţi această scrisoare Centrului de documentare, căci nu cunoaşte adresa domnului Wiesenthal”.

Articolul din „New York Times” a avut urmări şi la Addis-Abeba. Corespondenţii ziarelor germane şi austriece i-au cerut doctorului Babor să se apere împotriva acuzaţiilor mele. In cadrul unei conferinţe de presă, doctorul, indignat, le-a declarat ziariştilor că „nu a lucrat niciodată într-un lagăr de concentrare”, dar a

admis, totuşi, că a fost medic militar (*Truppenartz*) la Breslau.

Unuia din ziarişti care l-a întrebat:

— Doctore Babor, de ce nu-l daţi în judecată pe Wiesenthal pentru calomnie?, el i-a răspuns:

— M-ar costa prea scump. Ar trebui să plec la Viena şi n-am destui bani.

Când am aflat din presa germană şi austriacă despre acest răspuns, i-am telegrafiat lui Babor:

Ridicaţi-vă biletul de avion reţinut la Compania aeriană etiopiană la Addis-Abeba. Stop. Aveţi cameră şi pensiune asigurate la Viena. Stop. Wiesenthal.

Nu mi se părea prea nimerit să precizez că autorităţile vieneze îi asigurau gratuit cameră şi pensiune la închisoarea de stat, pentru ca exista un mandat de arestare pe numele lui. Am comunicat textul telegramei mele ziarelor locale, căci voiam să fiu sigur că Babor nu va putea pretinde că n-a primit-o.

N-am obţinut niciun răspuns. Babor nu voia să vină la Viena. El a luat hotărârea să întreprindă altă călătorie, Şi-a făcut testamentul, şi-a plătit datoriile, şi-a pus cu minuţiozitate ordine în hârtii, după care a plecat cu maşina în brusă, în locul care îi plăcea cel mai mult: lingă râul care mişuna de crocodili, acolo sec unde *o* dusese pe Ruth în prima seară.

Ajuns la destinaţie, s-a dezbrăcat, şi-a aranjat toată îmbrăcămintea în maşină, neluând cu el decât revolverul. A intrat încet în nu, înconjurat de animalele pe care le îndrăgea atât de mult, a înaintat până ce apa i-a ajuns la piept şi s-a împuşcat în inimă.

Poate că Babor spera să fie devorat de crocodili, dar nu s-a întâmplat aşa. Peste eâteva zile, nişte turişti americani care luau parte la o vânătoare au descoperit cadavrul lui plutind pe apa miloasă a fiului. Ei au înştiinţat autorităţile etiopiene şi ancheta întreprinsă de poliţie a dovedit în mod cert că doctorul Karl Babor îşi pusese capăt zilelor. Un ziar nazist din Germania a

publicat, în exclusivitate, un articol în care se afirma că „agenţii lui Wiesenthal” îl suprimaseră pe Babor. Înmormântarea a avut loc peste eâteva zile. Au asistat numeroşi membri ai coloniei germane şi austriece. Consulul general al Austriei a depus o coroană pe mormântul lui.

14

Exterminarea ţiganilor

Am descoperit telegrama aceea printre alte documente naziste în septembrie 1964, la Praga, din pură întâmplare. Datată 13 octombrie 1939 şi emanând de la cartierul general al Gestapoului din Berlin, era adresată Gestapoului din Mahrisch-Ostrau, Protectoratul Boemiei şi Moraviei, azi Moravska-Ostrava, în Cehoslovacia. Scrisă pe adresa locotenentului Wagner, ea trebuia „predată imediat căpitanului SS Eichmann”. Iată textul:

Colonelul SS Nebe a trecut pe aici la 12.10.39 şi a cerut instrucţiuni. Când poate expedia ţiganii din Berlin? L-am rugat să aibă răbdare două zile, timpul necesar spre a-l găsi pe căpitanul SS Eichmann şi a-l ruga să ia legătură cu colonelul SS Nebe. Dacă transportul ţiganilor din Berlin va mai fi amânat multă vreme, oraşul va fi silit să construiască un lagăr special pentru ţigani, cu mari cheltuieli şi cu preţul unor dificultăţi şi mai mari. Colonelul SS Nebe vă roagă să-i telefonaţi.

(*semnat*) *Braune*

Mesajul următor era o altă telegramă, purtând menţiunea *urgent* şi data de 16 octombrie. Era adresată de Eiclimann „S. D. Donau”, serviciul de securitate al Gestapoului din Viena, căpitanului Gunter, Gestapo Mahrisch-Ostrau. Iată textul:

Ui ceea ce priveşte transportul ţiganilor, vă aduc la cunoştinţă că vineri 20.10.39 primul transport de evrei va părăsi Viena. La trenul respectiv se vor ataşa 3 sau 4 vagoane cu ţigani. Vor fi apoi expediate alte trenuri din Viena, Mahrisch-Ostrau şi Katourice (*Polonia*). *Metoda*

cea mai simplă este să ataşăm la fiecare transport câteva vagoane de ţigani. Acestor transporturi, urmând să se desfăşoare după un plan stabilit, trebuie să li se asigure o execuţie cât mai suplă. In ceea ce priveşte declanşarea operaţiei în Altreich (Germania propriuzisă), *vă încunoştinţez că aceasta va începe peste 3 - 4 săptămâni.*

In septembrie 1964 am plecat la Praga spre a inventaria documentele naziste din lăzile găsite pe fundul lacului Czrne Jezero, în Boemia de sud. Cu acel prilej, autorităţile cehoslovace mi-au arătat arhivele lăsate de Gestapo la Moravska-Ostrava şi descoperite recent acolo. Acestea cuprindeau cel dinţii document, prima dovadă pe care am văzut-o referitoare ia exterminarea ţiganilor. Acţiunea era, se pare, dirijată de Adolf Eiehmann, iar responsabilul ei direct era un anume „Braune”.

In Germania, după preluarea puterii de către Hitler, în 1933, toată lumea ştia, desigur, că ţiganii erau socotiţi o rasă „inferioară”. Trei ani mai târziu, S.D. a înfiinţat un serviciu de „cercetări” cu scopul de a efectua „anchete” cu privire la ţigani, serviciu paralel cu cel pentru problemele evreieşti, în cadrul căruia a lucrat Eiehmann începând din 1937. Legilor de la Num- Ofj3

berg privitoare la evrei le-au fost. aduse rapid amendamentele necesare, pentru a-i include şi pe ţigani. Căsătoriile între ţigani şi germani erau interzise. în septembrie 1930, după începerea războiului cu Polonia, Himmler a emis un decret potrivit căruia toţi ţiganii care trăiau în „Germania Mare” trebuiau să fie evacuaţi în Polonia. Acest decret privea aproape 30 000 de persoane, dintre care două treimi trăiau în Germania, iar restul în provincia autriacă Burgenland şi în Boemia-Moravia.

Ştiam că în mai multe lagăre de concentrare se creaseră secţii speciale pentru ţigani. La Auschwitz-Birkenau a existat un mare lagăr pentru ţigani. La începutul anului 1960, în cursul marelui proces al

Auschwitzului, care a avut loc la Frankfurt pe Main, a fost menţionată pe scurt şi exterminarea ţiganilor.

Am început să studiez şi să fac cercetări în această problemă pentru că nu se interesase nimeni de ea. ţiganii nu sunt organizaţi, se mută neîncetat dintr-un loc într-altul, mulţi dintre ei sunt analfabeţi. Ei nu şi-au creat un centru de documentare şi nimeni nu s-a sinchisit în mod deosebit de soarta pe care o înduraseră, până când am descoperit în 1984, printr-o simplă întâmplare, documentele ştiute în arhivele de la Moravka-Ostrava.

La două zile după telegrama lui Eichmann către Gestapoul din Mahrisch-Ostrau referitoare la transportul ţiganilor a avut loc o „convorbire” prin teleimprimator între *Ilauptsturmfülirerul* SS Walter Braune din Berlin şi *Hauptsturmfiihrerul* SS Günter din Mahrisch-Ostrau.

Aş *dori să informaţi pe căpitanul Nebe sau pe* maforul *Werner că nu i-am putut găsi. Intre timp am expediat mesajul la Berlin. Următorul transport de la Mahriseh-Ostrau trebuie să plece miercuri 25.10.39. Poate* că *în acest transport ar putea fi incluşi şi ţigani.*

(*semnal*) *Günter*

Do la Berlin, căpitanul Braune a răspuns:

— *Geht* I.O.

I.O. însemna „*in Ordnung*”în regulă”. El adăuga:

— *Voi rnforma pe căpitanul Nebe sau pe maiorul Werner. Ce-i nou pe la dumneavoastră*? *Statisticile de care mă ocup mă omoară pur şi simplu.*

Răspunsul căpitanului Günter:

— *Am expediat astăzi primul transport de 901 evrei spre Nisko* (*Polonia*). *In curând voi pleca la Katowice. Următorul transport de 1 000 de evrei va pleca de aici vinerea viitoare dis-de-dimineaţă. Domnişoara Leitner a sosit la dumneavoastră*?

Căpitanul Braune:

— *Da. Dar domnişoara Lukasch a ajuns la dumneavoastră*?

La care căpitanul Günter răspundea la rândul său:

— *Da. Pot fraşteptat la Mahriseh-Ostrau, ca şi înainte. Locţiitorul meu este camaradul Brunner, care e la curent cu totul.*

Iar căpitanul Braune voia să ştie:

— *Când vine căpitanul Eichmann la Berlin*?

Răspunsul lui Günter:

— *Probabil la începutul săptămânii viitoare. Colonelul Müller vrea să-i pună* un *avion la dispoziţie. H.H. I Günter,*

H.H.: prescurtare pentru Heil Hitler. Şi Braune îşi termina conştiincios convorbirea răspunzând >

H.H.! *Braune*

Noi am pus să se facă copii de pe toate documentele privind deportarea şi exterminarea ţiganilor. Originalele se află depuse la Arhivele de stat cehoslovace din Praga. In iunie 1965 am expediat dosarul complet primului procuror Schule de la biroul central din Ludwigsburg. Nici Ludwigsburgul, nici Bonnul nu ştiau nimic despre acest episod al activităţii naziste de genocid, în legătură cu care nu exista decât o documentaţie insuficientă. Am reuşit să-l identific pe *Hauptsturmţiihrerul* Braune. *Oberführerul* SS Nebe, şeful lui SS *Reichskriminalpolizeiamt*, îi dăduse sarcina să-i extermine pe ţigani. Ceilalţi SS-işti menţionaţi în documente erau locotenentul Wagner, căpitanul Günter, maiorul Werner, colonelul Müller, Heinrich Müller (superiorul lui Eichmann), un membru al partidului nazist numit Brünner şi două femei, Leitner şi Lukasch. _

Nu se ştie dacă Braune, care poartă principala răspundere pentru crimele respective, mai trăieşte.

După 1964 au mai fost găsite în diferite arhive evreieşti câteva documente-privind exterminarea ţiganilor, dar multe amănunte nu sunt încă cunoscute. De pildă, nu se ştie încă exact unde au fost executaţi ţiganii. Mulţi au fost trimişi în ghetouri împreună cu evreii, mai ales la Varşovia, Lublin şi Kielce, în Polonia. Deseori au fost deportaţi împreună cu evreii şi omorâţi de ucigaşii

SS. în rapoartele grupurilor de exterminare SS din Ucraina am găsit numeroase informaţii cu privire la executarea ţiganilor.

Până în mai 1940 n-a fost organizată deportarea ţiganilor din Germania de nord. Au urmat apoi transporturile din Bavaria şi din provincia austriacă Burgenland, aflată lingă frontiera cu Ungaria. După invazia ger- 286 mană în Uniunea Sovietică, *Einsatzgruppe* D a primit ordin să extermine pe toţi ţiganii din Ucraina şi Crimeea. în 1942, deportările au continuat, începând cu vestul şi sud-vestul european, ţiganii fiind Îndreptaţi spre diferite lagăre din Polonia. Ultimul act s-a desfăşurat, probabil, în 1944, în camerele de gazare de la Auschvvitz. Nimeni nu va şti vreodată câţi ţigani au fost masacraţi. După cât se pare, în Europa ocupată au fost câteva sute de mii.

In raportul meu către Biroul central din Ludwigsburg am formulat ipoteza că există suficiente dovezi pentru a se deschide o nouă serie de anchete în vederea stabilirii respectivelor crime de genocid.

15

Martiriul de pe insula Cefalonia

In primăvara anului 1964 mu aflam la Torino, unde fusesem invitat de nişte prieteni, foşti membri ai Rezistenţei italiene, să vorbesc despre activitatea mea. Auditoriul era numeros şi foarte interesat de cele expuse. După conferinţă, câteva persoane din sală veniseră să discute cu mine, să-mi ceară informaţii despre rude de-ale lor sau să-mi relateze anumite evenimente care puteau să mă intereseze. Printre acestea se afla o bătrână cu părul alb, în mare doliu. Am fost izbit de expresia gravă, aproape aspră a ochilor ei.

— Nu vă ocupaţi decât de crimele săvârşite de nazişti împotriva evreilor, signor Wiesenthal? — mă întrebă ea.

I-am spus că in dosarele noastre existau şi rapoarte asupra unor crime săvârşite împotriva celor care nu erau

evrei, dar că în cele mai multe cazuri era vorba de victime din rândurile evreilor. Ea dădu din cap, voind parcă să arate că cele spuse de mine confirmau gândurile ei.

— Aş vrea să vorbesc cu dumneavoastră mâine dimineaţă o jumătate de ceas, când o să fiţi singur, adăugă ea.

După ce am stabilit întâlnirea, ca a plecat.

A doua *7Â* la ora stabilită *se* afla la hotelul unde locuiam. Am fost din nou impresionat ele demnitatea şi de tristeţea acestei femei. Simţeam că suferise enorm şi că nu-i era uşor să se hotărască să-mi vorbească.

— V-aţi uitat ieri - spuse ea - la hainele mele de doliu. Port doliu din ziua aceea de toamnă a anului 1943 când am aflat despre moartea fiului meu, executat de nemţi. De atunci n-am mai râs şi n-am să mai rid până la sfârşitul vieţii mele. Era singurul nostru copil. Soţul meu a murit mai târziu. Inima lui era zdrobită.

Ştiu că nimeni nu poate reînvia morţii. Ca bună creştină ar trebui să accept voinţa lui Dumnezeu, dar sufăr din cauză că nimeni în Germania nu se sinchiseşte de cei 9 000 de soldaţi italieni ucişi pe insula Cefalonia. Nimeni nu s-a ocupat niciodată de această chestiune.

Cefalonia? N-am auzit niciodată de acest nume.

— Nici dumneavoastră nu ştiţi nimic despre tragedia care s-a petrecut pe insuliţa aceea grecească?

— întrebă ea cu amărăciune. — Spuneţi-mi, este permis să ucizi prizonieri de război, soldaţi care s-au predat?

— Un asemenea caz reprezintă o violare gravă a Convenţiei de la Geneva.

— Aşa este. Dai’ în Cefalonia, 9 000 de oameni din Divizia italiană Acqui au fost masacraţi de soldaţii germani. Câţiva scriitori italieni au descris această hecatombă.

Doamna îndoliată mi-a dat eâteva informaţii suplimentare şi i-am promis că am să fac cercetări. Dacă

informaţiile pe care mi le comunicase aveau să se confirme, urma să mă ocup de cele întâmplate în Cefalonia. Ea a încuviinţat şi a plecat.

înainte de a mă îndrepta spre aeroport, am telefonat prietenului meu Angelo del Boca, redactor la „Gazeta di Popolo”. El era la curent cu drama de pe insula ^

Cefalonia, „una dintre cele mai îngrozitoare crime săvârşite în secolul nostru prin încălcarea Convenţiei de la Geneva. Dai’ nimeni nu s-a sinchisit de aceasta în Germania. Am să-i cer lui Marcello Venturi să-ţi trimită cartea lui”, mi-a spus ei.

Peste câteva zile primeam la Viena o scrisoare de la acest scriitor şi un exemplar din „Eandiera Bianca a Cephalonia” („Steagul alb la Cefalonia”). Am studiat această carte şi am parcurs arhivele celui de-al cincilea tribunal militar de la Nürnberg, care se ocupase de această crimă de război. Am primit apoi o copie de pe minuta din 20 martie 1957 a Tribunalului militar suprem din Roma in procesul a treizeci de ofiţeri din armata gei mană judecaţi în contumacie. Hotărârea tribunalului umplea 74 de pagini. M-am adresat atunci Biroului central din Ludwigsburg pentru anchetarea crimelor naziste. Mi s-a răspuns că acolo „nu se ştie nimic’” despre masacrarea celor 9 000 de soldaţi italieni pe insula Cefalonia.

începeam să înţeleg de ce această chestiune nu făcuse obiectul nici unei anchete in Germania. Nici SS-ul, nici Gestapoul, nici vreun membru al partidului nazist nu erau implicaţi în acest masacru. Ea nu viza decât pe membrii Wehrmachtului şi forţe puternice din Republica federală încercaseră să cruţe armata de orice anchetă referitoare la crimele de război naziste. Datorită concursului Ambasadei italiene din Viena, am obţinut adresele a douăzeci sau treizeci de soldaţi italieni care supravieţuiseră prin minune masacrului. Am trimis o listă cu aceste nume la Ludwigsburg. După câtva timp,

cazul a fost încredinţat procurorului Obluda din Dortmund, un tânăr funcţionar energic, care a început ancheta. Am menţinut permanent legătura cu el şi în scurt timp am aflat toate amănuntele tragediei.

Cefalonia este una dintre cele mai mari insule ionice şi o despărţită prin Golful Patras de coasta apuseană a Greciei şi printr-o strâmtoare cam de 4 km de mica insulă Itaca, pomenită de Homer. Insula, al cărei sol este in mare parte necultivat, e acoperită de mărăciniş şi hăţişuri veşnic verzi şi de o varietate de brazi numită *Abies Cephalonia*. In centrul ei se înalţă coline pustii pină la 120 de* metri. De-a lungul coastei sunt măslini, vii, grădini.

în vara anului 1943, în cursul ultimelor săptămâni de existenţă a alianţei germano-italiene, Divizia Acqui, alcătuită din aproximativ 9 000 de oameni şi aflată sub comanda generalului Gandin, îşi avea garnizoana în Cefalonia. In peninsula Păliş, pe coasta de răsărit a insulei, se afla un mic detaşament de legătură german, alcătuit din imitaţi terestre şi maritime, în august 1943, proporţia dintre trupele germane şi cele italiene era de 1 la 6. La 8 septembrie 1943, Italia s-a predat aliaţilor anglo-americani. După capitularea mareşalului Badoglio, generalul Gandin a primit prin radio din partea Armatei a 11-a italiene următorul ordin:

Rămâneţi pe loc. Dacă germanii recurg la forţă, folosiţi armele.

La 9 septembrie, în timp ce toate unităţile Diviziei Acqui se aflau în stare de alarmă, generalul Gandin a primit un eontraordin prin care i se indica să predea toate armele germanilor. Gandin nu a ţinut seama de acest eontraordin. soeotindu-l fals. El a cerut prin radio înaltului comandament italian instrucţiuni cu privire la atitudinea pe care trebuia s-o ia.

în dimineaţa zilei de 10 septembrie, doi emisari ai înaltului comandament german din Balcani, locotenent-colonelul Barge şi locotenentul Franz Fauth, şi-au făcut

apariţia la cartierul general italian, cerând depunerea tuturor armelor, în -conformitate cu ordinul din ajun. Generalul Gandin a arătat că avea motive să se îndoiască de autenticitatea acestui al doilea ordin şi a cerut un răgaz. Şi-a convocat ofiţerii în consiliu şi a dat ordin batalionului al treilea din Regimentul.‘117 sa se retragă de pe poziţia înaintată de la Cardacata spre *,a se evita orice complicaţie ulterioară*, începuse Să se răspândească zvonul că trupe germane debarcau de-a lungul coastei. Soldaţii italieni eraţi din ce în ce mai neliniştiţi.

In ziua de 11 septembrie, exact la ora 9 dimineaţa, cei doi emisari germani au reapărut ia cartierul general cu un ultimatum. Generalul Gandin avea termen până la ora 19 a aceleiaşi zile ca să execute ordinele germane. Soldaţii italieni deveniră de-a dreptul ostili. Către sfârşitul dimineţii, nemţii încercară să captureze un vehicul italian înarmat, dar au fost respinşi. Situaţia devenea din ce in ce mai critică. La ora 3, generalul Gandin a convocat un nou consiliu de război. Preoţii erau în favoarea unei predări fără vărsare de sânge. Generalul a început atunci tratativele cu cei doi ofiţeri germani, amânând însă luarea oricărei hotărâri pină în clipa când avea să primească un ordin definitiv din partea superiorilor săi. Proporţia între trupele germane şi cele italiene era acum de 1 la 3.

La 12 septembrie, câţiva artilerişti italieni care evadaseră de pe insuliţa Sfântul Marua, aflată in imediată apropiere, povestiră că soldaţii italieni care depuseseră armele fuseseră trimişi într-un lagăr de prizonieri. In Cefalonia, agitaţia sporea. Se auzeau împuşcături.!n rândul italienilor, încordarea creştea necontenit, căci nemţii puseseră mina pe două baterii, pe barăcile carabinierilor şi pe postul de vama de la Arghostolion. Pretenţiile colonelului Barge deveneau tot mai stăruitoare, dar ele au fost respinse în urma conferinţei de la cartierul general al diviziei. S-a luat

hotărârea ca italienii să nu depună armele, iar dacă germanii încercau să violeze *statu-quo*-ul, să li se răspundă.

In dimineaţa zilei de 13 septembrie, italienii au deschis focul asupra a două vase germane care încercau să acosteze. Rezultatul a fost scufundarea celui clintii şi predarea celui de-al doilea. Cinci germani au fost ucişi. La ora 13, generalul Gandin şi-a informat trupele ca negocierile continuau. Puţin înainte de miezul nopţii, el le-a cerut să voteze pentru sau împotriva ultimatumului german. Procedura era neobişnuită, dar şi situaţia era tot atât de puţin obişnuită. A doua zi, trupele italiene au votat în unanimitate împotriva depunerii armelor şi împotriva oricărei colaborări cu nemţii. Generalul Gandin a primit ordin din partea guvernului italian să respingă ultimatumul german, iar la nevoie să riposteze prin forţă.

La prinz, generalul Gandin a comunicat emisarilor germani ordinele pe care le primise şi votul oamenilor săi. La rândul lor, nemţii au cerut timp de gândire până a doua zi dimineaţa.

La 15 septembrie orele 9, nemţii au cerut o nouă aminare până la ora 1 după-amiază. Peste un ceas şi-au făcut apariţia deasupra Cefaloniei primele avioane „Stukas”..Generalul Gandin a deschis focul. A început lupta. Cele două armate aveau acum acelaşi efectiv, dar germanii dispuneau de o artilerie şi de foiţe aeriene mai puternice. Bătălia a durat şase zile, adică până la 21 septembrie, când italienii, ale căror pierderi se ridicau la peste două mii de oameni, au înălţat steagul alb şi s-au constituit prizonieri.

Am descoperit că la procesul de la Nürnberg fuseseră menţionate unele amănunte în legătură cu această tragedie şi că doi ofiţeri care avuseseră legătui-ă cu ea - generalul Wilhelm Speidel şi generalul Hubert Lanz, care comanda Armata a 7-a în Balcani - fuseseră condamnaţi la 20 de ani şi, respectiv, 12 ani închisoare. Era, prin urmare, imposibil să fie puşi din?93

nou sub urmărire. Printre ceilalţi germani implicaţi, unii nu făcuseră decât să transmită ordinele şi, conform verdictului pronunţat de aliaţi, fuseseră achitaţi. Maiorul Herald von Hirschfeld, principalul ofiţer de legătură cu Corpul al 26-lea de armată italian, din care făcea parte Divizia Acqui, fusese ucis în 1944 pe frontul rusesc.

Astăzi ştim ceea ce n-au cunoscut nici Tribunalul de la Nurnberg, nici Tribunalul militar suprem de la Roma în 1957: Martin Bormann, mina dreaptă a lui Hitler, dăduse ordinul strict secret (*Geheime Reichssache*) de a fi lichidaţi imediat toţi prizonierii italieni din Cefalonia ca represalii pentru refuzul lor de a depune armele şi de a capitula. Ordinul fusese transmis v prin intermediul tuturor verigilor ierarhiei militare, până la ofiţerul de legătură Hirschfeld, în Cefalonia.

A fost constituit un pluton de execuţie şi pus sub ordinele căpitanului Radelacher din marina de război şi ale locotenenţilor Heidrichs şi Kühn din Wehrmacht. Prizonierii italieni au fost dezarmaţi şi încărcaţi in camioane, sub pretext că aveau să fie transportaţi într-un lagăr de prizonieri. In realitate ei au fost duşi, în diferite locuri retrase de pe insulă, în special la Cocolat, Trojanat şi Constantinos, unde au fost ucişi şi aruncaţi în gropi comune.

în cursul zilelor de 21 şi 22 septembrie, *după* încetarea ostilităţilor şi după ce s-au predat, aproape toţi soldaţii şi ofiţerii din Divizia Acqui au fost executaţi. Generalul Gandin a fost ucis în ziua de 24 septembrie la ora 7 dimineaţa. In aceeaşi zi, 260 de ofiţeri italieni au fost duşi la farul de la Fano, la nord de Arghostolion, şi omorâţi. Trupurile lor au fost încărcate într-o barcă mare şi acoperite cu bolovani, după care nemţii au scufundat ambarcaţia în larg. Unul din ultimele acte ale acestor represalii a avut loc în ziua de 25 septembrie, când nemţii au scos din spitalul divizionar mai multe zeci de soldaţi italieni răniţi şi i-au împuşcat. La 28 septembrie, ei au descoperit 17 marinari italieni care se ascunseseră

şi i-au executat şi pe aceştia. Din cei 9 000 de oameni câţi număra divizia, numai 30 s-au putut ascunde pe insulă, de unde au reuşit să plece mai târziu. Ei vor fi martori la proces atunci când se va deschide.

în cursul ultimilor ani, o misiune militară italiană a găsit gropile comune din Cefalonia. Părintele Luigi Ghilardini, fost preot al diviziei, care trăieşte azi la Genova, a scris o carte intitulată „I martiri di Cephalonia” („Martirii din Cefalonia”). Ofiţerii nemţi care au comandat plutoanele de execuţie figurează acum pe lista germană a persoanelor urmărite (colonelul Barge, unul din emisari, a dovedit că fusese trimis în Creta înainte de începerea masacrului).

în februarie 1966 am discutat cu procurorul din Dortmund. El a plecat în Cefalonia pentru primele anchete şi speră să-i aresteze pe vinovaţi. De atunci am colaborat cu mai mulţi procurori, dar se pune o întrebare la care nimeni n-a putut să răspundă: cum se explică faptul că autorităţile germane n-au cunoscut tragedia din Cefalonia? Dacă acea bătrână doamnă tristă n-ar fi venit să-mi vorbească la Torino, cea mai mare parte a populaţiei germane n-ar fi ştiut nici astăzi nimic despre cele întâmplate în Cefalonia.

16

Muzeul lacrimilor

Scrisoarea venea din Noua Zeelandă. Scrisul era greu de descifrat, dar sensul era clar. Bătrâna doamnă so scuză. Ştia că problema ei nu era dintre acelea do canină ocupam eu de obicei, dar nu ştia cui să se adreseze. în cursul ultimilor ani scrisese numeroase scrisori la Viena, dar nimeni nu voise să-i spună ceva. Această bătrână doamnă fusese ridicată în 1939. Intraseră in apartamentul ei, situat în sectorul 1 al Vienei. „Mi-au lăsat exact cinci minute ca să-mi pun paltonul şi să-mi iau geanta”, scria ea. N-avea bani şi-şi amanetase bijuteriile. Nu-i mai rămăsese decât apartamentul şi lucrurile frumoase din el.

„Făcusem atâtea sacrificii ca să-mi păstrez apartamentul aşa cum era când mi-l dăduseră părinţii! Porţelanurile de Meissen şi tabacherele pe care le colecţionase tata, scrinurile Biedermeier, vitrina cu cele trei statuete de Sèvres, candelabrele veci ii şi argintăria. în timpul inflaţiei de după 1920, frigul şi foamea mă siliseră să vând diferite obiecte ca să pot cumpăra cărbuni şi alimente. Dar nu mă despărţisem de niciun tablou. Era în special unul la care ţineam, căci ştiam cit de drag îi fusese tatălui meu...”

îrt pragul uşii se întorsese ca să arunce o ultimă privire. Nu şi-a mai văzut niciodată comorile. Când s-a întors la Viena în 1946, nu mai exista nimic. La câteva săptămâni după ce plecase, un nazist cunoscut se instalase în apartamentul ei. Cu puţin timp înainte de sfârşitul războiului, nazistul şi familia lui dispăruseră, luând cu ei tot ce se putea lua. Desigur, nimeni nu-i putuse spune ce se întâmpiase cu lucrurile ei, căci fiecare avea destulă bătaie de cap ca să-şi regăsească familia,şi nu-i ardea nimănui de porţelanuri de Meissen, dc sfeşnice şi tabachere. Mai târziu, această doamnă emigrase în Noua Zeelandă, unde era găzduită de nişte veri îndepărtaţi.

„M-am consolat de pierderea lucrurilor. Atâţia oameni au pierdut mult mai mult! Aş vrea însă să ştiu ce s-a în’tâmplat cu acel tablou. Un prieten foarte bogat e dispus să-l cumpere. Mi-a făgăduit să mi-l lase cât timp voi trăi. Iar banii pe care mi i-ar aduce vânzarca mi-ar fi de mare folos. Imbătrinese şi am datorii...”

Corespondenta mea se adresase diferitor birouri din Viena ca să obţină informaţii despre tabloul ei. I-au trebuit aproape doi ani ca să afle unde erau depozitate tablourile „fără proprietar”. Se aflau la Hofburg, în depozitele amenajate de *Bundesdenkmalavit* (Biroul monumentelor de stat). Ea scrisese Ia această instituţie, care ii ceruse să trimită o serie de documente, fără de care era imposibil să i se spună dacă tabloul se afla

acolo.

Nu era prima dată când auzeam vorbindu-se de astfel de întâmplări cu tablouri. Cu puţin timp înainte venise la mine un avocat pe care un refugiat din Viena, aflat acum în Anglia, îl rugase să încerce să recupereze o operă de valoare care se găsea la llofburg.

— - E ciudat - îmi spusese avocatul -, dar am impresia că alerg printr-un nor de ceaţă. Fiecare acţio-
297

nează de parcă aş vrea să comit un furt. Mi se pare că ar trebui să întreprindeţi o mică anchetă, domnule Wiesenthal. Am intuiţia că cineva ascunde ceva îndărătul acestor tablouri.

Şi era adevărat. Ancheta pe care am început-o în acest domeniu, în care nu aveam nicio experienţă, a dus la o serie de rezultate foarte interesante. La sfârşitul celui de-al doilea război mondial s-a produs o confuzie de necrezut în privinţa operelor de artă din Europa. Naziştii organizaseră cel mai mare furt de opere de artă din istorie. Hitler, Göring şi Ribbentrop manifestaseră cel mai surprinzător interes pentru artă; urmarea a fost că gustul pentru colecţionare a devenit un indiciu important al nivelului de trai nazist şi un izvor de recreere mai profitabil decât vânătoarea sau pescuitul. Principalul colecţionar era însuşi führerul [12], care făcea planuri să

---

12 într-o scrisoare figurînd în arhivele Tribunalului militar internaţional de la Nürnberg sub indicativul PS—015, adresată lui Hitler de către A. Rosenberg la 16 aprilie 1943, acesta din urmă îi spunea : „In dorinţa de a vă face o plăcere cu prilejul aniversării dumneavoastră, îmi permit, mein führer, să vă trimit un album cuprinzînd fotografiile celor mai preţioase colecţii evreieşti abandonate, care, potrivit ordinelor dumneavoastră, au fost puse în siguranţă de către statul meu major special. Acest album este un adaos la cele 53 de opere de artă de mare valoare care, ca urmare a acestei operaţii, au fost incluse în colecţia dumneavoastră. Se înţelege însă că fotografiile nu pot oferi decît o slabă imagine despre extraordinara valoare şi bogăţie a obiectelor de artă sechestrate şi puse în siguranţă in Reich“ (citat de L. Poliakov şi J. Wult în „Le Ill-e Reich et Ies Juifs“, Gal- 298 limard, Paris, 1959), — Nota trad.

înzestreze oraşul lui mult iubit Linz cu cea mai mare colecţie de capodopere din lume. Pe lingă ea, Uffizi, Luvrul sau Prado aveau să devină neînsemnate. Această colecţie ar fi reprezentat, totodată, cea mai avantajoasă afacere din istoria artei.

Un *Einsatzstab* * aflat sub conducere a neobositului expert cultural al lui Hitler, Alfred Rosenberg, avea sarcina de a deposeda ţările ocupate de comorile lor artistice. Membrii săi erau recrutaţi printre conservatorii muzeelor, experţi şi negustori.

Aşa s-au constituit „colecţii” naziste, fie prin confiscare, fie sub pretextul înşelător al legalităţii. Un prieten olandez mi-a descris următoare a metodă:

— Se ştia că posedam un frumos tablou de Frans Hals. în colecţiile particulare nu există multe lucrări ale acestui pictor. în 1941 m-am trezit într-o bună zi cu experţii lui Rosenberg, însoţiţi de tini „amici” de la Gestapo. S-au uitat la tablou şi le-a n icut. Mi-au propus să-l cumpere pentru viitorul me i ai fiihrerului. Era o mare onoare, un rar pri\ii giu pentru mine să contribui la crearea acestui şup muzeu! Ei mi-au dovedit interesul pentru tablou ofe:!.idu-mi „un preţ cinstit”.

Prietenul meu începu să râdă.

— Prin 1930, în timpul crizei, acest tablou fusese

’* *Einsalzslabul* a trebuit să ducă o luptă serioasă împotriva altor pretendenţi la aceste prăzi de seamă, şi mai ales împotriva Ambasadei germane din Franţa. Datorită sprijinului atotputernicului Gôring, căruia i se rezervau lucrările cele mai preţioase, *Einsatzstabul* a ieşit biruitor. Prada, destinată fruntaşilor nazişti şi muzeelor germane, era importantă:

„în perioada martie - iulie 1944, statul-major al artelor plastice a trimis în Reich 29 de transporturi formate din 137 de vagoane cuprinzând 4 174 de lăzi cu opere de artă. La 15 iulie 1944 au fost inventariate 21 903 opere de artă, dintre care 5 231 tablouri în uleiuri, pasteluri, acuarele, desene;

664 miniaturi, picturi pe sticlă sau email - 533 sculpturi, lut ars. medalioane; 2 477 mobile preţioase. Valoarea artistică şi materială a obiectelor rechiziţionate nu poate fi exprimată în cifre” (din raportul lui R. Scholtz, şeful serviciului artelor plastice din *Einsatzstabul* Rosenberg, datat iulie 1944, citat de L. Poliakov în „Bréviaire de la haine”, ed. Calmann-Lévy, Paris, 1951, p. 80). — *Nota trad.* 299

evaluat la 15,O 000 do mărci, Ac˙um ei îmi ofereau 1 500, pretinzând că nu vor să profite în niciun fel. Unul din oamenii Gestapoului a spus că, după părerea lui, suma era prea mare. Mi-a dat şaizeci -de secunde de gândire. Am acceptat....

— Şi dacă i-ai fi refuzat?

Prietenul meu rise din nou.

, - Am cunoscut un om încăpăţânat. Gestapoul i-a luat tabloul şi l-a ridicat şi pe el. Şi nu s-a mai întors!

După război, experţii care s-au ocupat de restituire au încercat să facă puţină ordine în acest haos. Tablourile care fuseseră furate din muzee şi din galerii au fost uşor identificate şi restituite. Dar în cazul colecţiilor particulare ale căror proprietari dispăruseră, situaţia era mai puţin simplă. Problema cca mai grea o constituiau pânzele care aparţinuseră unor oameni ce nu posedau decât două sau trei lucrări. Ei nu puteau prezenta dovezi deosebite, n-aveau arhive, cum au marii colecţionari.

In Germania apuseană se urmărise regăsirea moştenitorilor celor dispăruţi. Lucrările care aparţinuseră austriecilor au fost trimise în Austria. Austriecii s-au dovedit mai greoi. Ei au restituit operele de artă celor care şi-au putut dovedi drepturile, dar nu au încercat să-i regăsească pe proprietarii sau pe moştenitorii pânzelor, desenelor, sculpturilor depozitate la Hofburg. Ei ştiau că aceşti proprietari fuseseră persecutaţi din motive rasiale sau politice. Dar, pretindeau ei, multe din cazuri erau „complicate”. Unii

din foştii proprietari ai acestor opere fuseseră constrânşi să le „vândă”, aşa cum prietenul meu olandez îşi „vânduse” tabloul de Frans Hals. Tribunalele trebuiau să hotărască dacă aceste vânzări erau legale. Un tablou putuse să fie „rechiziţionat” de nazişti după deportarea proprietarilor săi evrei, apoi „rechiziţionat” de alţi oameni după plecarea precipitată a’ naziştilor. *Es ioar kompliziert*... era complicat.

Am început să studiez cu grijă lista colaboratorilor din cadrulEinsatZStabulifî ltii ROSehbferg şi n-am fost prea mirat să constat că unii dintre’ cei care luaseră parte la cel mai mare furt dc opere de artă din lume ocupau acum posturi importante în muzee şi ministere.

Alţii deveniseră negustori prosperi.

Doi membri ai statului-major al lui Rosenberg sunt astăzi comercianţi respectaţi intr-im mare oraş clin sudul Germaniei. Unul dintre cei mai importanţi funcţionari ai *Bundesdenkmalamtului* din Viena a fost *Guskunsticart* în timpul naziştilor, un fel de gauleiter artistic al Carintici. EI a fost membru al comisiei SS de selecţie care a străbătut toată Iugoslavia în căutare de opere de artă pentru muzeul lui Hitler.

Am încercat să stabilesc câte şi ce fel de tablouri erau depozitate la Hofburg. N-a fost uşor. Existau liste, dar ele erau păzite ca bombele atomice (probabil pentru că prezentau pericol de explozie). Am telefonat doamnei dr. P., *Stciatsconservator*, conservator de stat, solicitându-i o întâlnire.

— Cine sunteţi dumneavoastră? — m-a întrebat ea. Ce vreţi să ştiţi?

— Aş vrea să obţin o listă a tablourilor..fără proprietari”, sechestrate la Hofburg.

A urmat o lungă tăcere la telefon.

I-am explicat că eram însărcinat de câţiva proprietari să stau de vorbă cu dânsa. Doamna doctor mi-a răspuns prompt că-i foarte ocupată. Puteam să vin s-o văd peste zece zile? Peste zece zile m-am prezentat la

ea.

Doamna dr. P. m-a întrebat despre care tablou doream informaţii. Despre toate, i-am replicat eu. /

— Dar e cu neputinţă, nu putem da astfel de informaţii unor particulari! 3Of

Am întrebat-o atunci dacă prefera să înştiinţez presa. Putea oricând să dezmintă... nu?

La auzul cuvântului „presă”, doamna *Staatskonservator* s-a încordat, spunându-mi că toate acestea nu erau de fapt de resortul ei, sfătuindu-mă să mă adresez Ministerului de Finanţe.

La acest minister, funcţionarul care răspundea de respectiva problemă a refuzat să stea de vorbă cu mine. Am fost condus la un subaltern, un austriac simpatic. El mi-a oferit un scaun, o ţigară şi m-a asigurat că-i încântat să facă cunoştinţă cu *berühmte*, cu celebrul Wiesenthal.

— Vreţi probabil să spuneţi cu *berüchtigte*, cu Wiesenthal cel de tristă faimă?

Omul deveni mai puţin prietenos. Ce putea face pentru mine? Redau dialogul care a urmat pe cât pot să mi-l amintesc.

W. ¯ Câte pânze ale unor proprietari necunoscuţi deţineţi?

El - Hm, e greu de spus. Ar trebui să avem inventarul la zi. Ştiţi, intervin mereu schimbări. Nu deţinem numai tablouri ale unor persoane persecutate din motive rasiale sau politice, ci şi bunuri ungureşti şi cehe care au fost blocate aici în timpul războiului.

W. ¯ Câte din lucruri sunt ale persoanelor persecutate din motive politice sau rasiale? 200? 300?

El - Cred că mai multe.

W. — 2 000?

El - Nu, e prea mult.

W. — Sunt şi tablouri de valoare printre ele?

El - Depinde de ce înţelegeţi prin „valoare”. Nu există nicio pânză de talia unui Rembrandt.

W. ¯ Dar sunt destul de bune, nu?

El - Hm... da...

W. ¯ De ce n-aţi publicat o listă a acestor lucrări?

Aceasta le-ar permite proprietarilor dispersaţi în lumea întreagă să facă o cerere de restituire.

El - Dar, *dragă* domnule Wiesenthal, nu merită să publicăm o astFel de listă. Colecţionarii şi negustorii cunosc pânzele cele mai importante. *Das spricht sich herum* (zvonurile circulă).

W. ¯ Gândiţi-vă o clipă că aceste zvonuri nu ajung pină într-un mic orăşel din Noua Zeelandă unde o bătrână doamnă trăieşte datorită generozităţii familiei ei.

Ea ar putea să vândă tabloul care-i aparţine şi să trăiască liniştită pină la sfârşitul zilelor ei...

El - Hm...

W. ¯ Ştiu că aţi restituit unele opere celor care au putut aduce dovezi despre ‘drepturile lor. Dar pânzele care nu vor fi reclamate pină în 19(18 vor deveni proprietatea statului, dacă sunt bine informat.

El - Şi atunci ce propuneţi?

W. ¯ Să se întocmească un catalog al tuturor tablourilor şi celorlalte opere de artă. Ştiţi cite lacrimi şi sânge sunt legate de aceste opere. Catalogul ar trebui tipărit şi trimis tuturor consulatelor Austriei de pe glob. Oamenii ar avea posibilitatea să-l consulte şi să vadă dacă bunurile lor sunt depozitate la Hofburg.

El (fringându-şi mâinile) - Vă daţi seama ce-ar însemna asta? Am fi înecaţi de un val de scrisori!

W. — A^ia ar face plăcere filateliştilor austrieci...

El - Nu înţelegeţi. Afacerea e complicată. Noi am început tratative cu ungurii. Ne pregătim să discutăm cu cehii. N-avem posibilitatea să discutăm cu fiecare proprietar particular. Ne lipseşte pur şi simplu personalul!

M-am izbit de exact aceeaşi reticenţă şi la departamentul *Vermogenssicherungului* (asigurarea averii). După părerea funcţionarilor, întocmirea unui catalog al acestor opere de artă avea să provoace un

adevărat „război al hârtiilor” şi să dea naştere la urmări ju- 303

diciare. Nu se puteau „arăta pur şi simplu” aceste picturi celor caro pretindeau că sunt proprietarii lor.

— Nu ştiţi ce s-a întâmplat după plecarea trupelor aliate, în 1955. Noi am restituit bunurile sechestrate presupuşilor proprietari, ilar au venit alţi oameni să reclame exact aceleaşi bunuri. Nici n-aveţi idee ce-a fost atunci! De altfel, lucru ciudat, totdeauna lupta se dădea pentru obiectele de valoare. Nimeni nu cerea lucrurile proaste!

— Asta înseamnă că o să aşteptaţi plnă când aceste picturi şi sculpturi vor deveni proprietatea statului?

— Cererile de restituire trebuiau, prezentate înainte de sfârşitul anului 1956. Cererile ulterioare nu pot fi luate în consideraţie.

— Şi dacă proprietarii nu ştiau nimic despre aceste termene?

— A, e foarte prost pentru ei, dar nimeni n-o să mai poată face nimic!

Singura posibilitate, dat fiind punctul la care ajunsesem, era să fac apel la cele mai înalte foruri guvernamentale şi la opinia publică austriacă. M-am adresat în scris Ministerului de Finanţe, Ministerului de Externe şi Ministerului Educaţiei. Scrisorile mele se terminau cu următoarea frază:

„Sunt convins că Republica Austriacă nu intenţionează să profite de pe urma unor comori artistice acoperite de sânge şi de lacrimi”. Pe urmă am trimis presei toate informaţiile pe care le deţineam în legătură cu această problemă, anexând şi câte o copie de pe scrisorile mele, O bucată de vreme n-a vorbit nimeni despre asta. Un funcţionar superior de la Consiliul de Miniştri m-a înştiinţat că „întreaga această afacere complexă se află în studiu”. ’

In octombrie 1965, ziarul vienez „Express” a publicat un reportaj despre „muzeul lacrimilor”. Alte

câteva 304 ziare au făcut la fel. Ministrul de externe, doctorul

Bruno Kreisky, mi-a seris că susţinea propunerea mea de a se întocmi un catalog al operelor de arid care să fie apoi trimis consulatelor austriece din lumea întreagă, unde eventualii proprietari ar putea obţine toate informaţiile de care ar avea nevoie.

MSSyâOfc T-A.CW.TMTT <*

În sfârşit, la 1G aprilie li)6G mi-a scris şi doctorul Wolfgang Schmidt, ministrul finanţelor. Ministerul Educaţiei şi el însuşi se interesau de această chestiune: „problema pe care aţi ridicat-o îmi scria ministrul - va fi soluţionată printr-o nouă lege federală, caro va căpăta probabil titlul de «*Kuiustgut-Bereinigungsgesetz*» (lege cu privire la lichidarea bunurilor artistice). Am şi dat ordin să se pregătească proiectul necesar. Această lege va permite reclamanţilor să-şi prezinte cererea într-un anumit termen de la intrarea ei in vigoare. Spor că veţi fi de acord cu această idee...”

Să sperăm că nu va fi prea târziu pentru bătrâna doamnă din Noua Zeolandă!

17

Două luminări

Pe vremea eând îmi făceam studiile, mi se întâmpla adesea să petrec câteva săptămâni la Zakcpane, un orăşel din Carpaţii polonezi. Vara mă bucuram de plimbarea prin păduri, de soare şi de linişte. Iarna, pantele erau minunate pentru ski. Azi, Zakopane a redevenit o staţiune foarte frecventată pentru sporturile de iarnă. Nu departe se află târguşorul Rabka. Aici trăia un băieţel pe care îl chema Sami Rosenbaum. Am auzit prima dată despre el de la doamna Rawicz din Rabka, care venise să mă vadă la birou într-o dimineaţă din luna septembrie a anului 19G5. Căutam atunci oameni care să depună mărturie despre crimele comise de nazişti la Rabka în cadrul unui proces ce urma să aibă loc în Germania.

Doamna Rawicz îl cunoscuse bine pe Sami Rosenbaum. „Un băiat plăpând - spunea ea - cu obrazul palid, fin şi cu ochii mari, negri, ce părea mult mai în vârstă decât era, ca atâţia alţi copii care au cunoscut greutăţile vieţii prea de timpuriu şi n-au râs prea mult niciodată”. In 1939, când nemţii au sosit la Rabka, imediat după începerea campaniei din Polonia şi după ce viaţa a devenit un coşmar pentru evrei, Sami avea

9 ani. Până atunci, totul fusese aproape normal, dacă existenţa fusese vreodată normală pentru un evreu sărac din Polonia. Tatăl lui Sami era un biet croitor ţintuit de munca iui, care câştiga bani puţini. Oameni ca Rosenbaum constituiau un vânat uşor pentru autorităţi şi sezonul de vânătoare dura pe acea vreme în Polonia tot anul.

Familia trăia într-o mică locuinţă formată din două odăi şi o bueătăricară într-o casă mare, întunecată.

Dar toţi erau foarte fericiţi şi foarte religioşi. Sami învăţase să spună rugăciunile. în fiecare vineri seara, după ce aprindea luminările acasă, se ducea cu tatăl lui la sinagogă. Mama şi Paula, soia lui Sami, mai mare cu trei ani decât el, rămâneau acasă să pregătească masa. Dar după ocupaţia germană, această viaţă nu mai era decât o amintire. In 1940, SS-iştii au înfiinţat o „şcoală de poliţie-l în fostele barăci ale armatei poloneze, situate in pădurile învecinate. Nu era vorba de o şcoală obişnuită Era un centru pentru editoarele cadre de ucigaşi SS. Prima fază a exterminării. Execuţiile erau efectuate de grupe de SS-işti care îşi doborau victimele. Uneori trebuiau să omoare 50, 100 sau chiar 150 de persoane pe zi. Ei urmau un antrenament de călire, pentru a nu fi fleşcăiţi după câteva săptămâni. Trebuiau să devină insensibili la vederea sângelui, la ţipetele sfâşietoare ale femeilor şi copiilor. Totul trebuia făcut cu minimum de tărăboi şi maximum de eficacitate. Era ordinul flihrerului - *führer Befehl*:

Untersturmführerul SS Wilhelm Rosenbaum din

Hamburg fusese numit comandantul şcolii. Rosenbaum era un adevărat SS-ist: cinic, brutal, convins de importanţa „misiunii sale”. Avea obiceiul să străbată străzile oraşului cu o cravaşă in mină. „Când îl zăream pe străzi, ne era atât de teamă, că alergam să ne ascundem, intrând pe prima uşă întâlnită în cale”, îşi amin- 307

tea doamna Rawiez. La începutul anului 1942, SS-istul Rosenbaum a ordonat tuturor evreilor din Rabka să se ducă la şcoală pentru,”a se înscrie”. Ei ştiau ce însemna această expresie. Bolnavii şi oamenii mai în vârstă urmau să fie deportaţi. Ceilalţi trebuiau să lucreze pentru SS-işti şi Wehrmacht, oriunde ar fi fost trimişi.

După terminarea înscrierii, *Untersturmjuhrerul* SS Rosenbaum şi-a făcut apariţia în sala de clasă; însoţit de cei doi acoliţi ai săi, Herman Oder şi Waltor Proch (atât unul cit şi celălalt s-au numărat printre primii mei „clienţi” de după război). Pe Proch l-am regăsit * în 1947, la Blomberg-Mondsee, un sat din apropierea Salzburgului. El a fost condamnat la şase ani închisoare. Oder, tot austriac, a fost arestat în marea vilă din Linz pe care o „rechiziţionase” de la fostul ei proprietar evreu. Mai târziu, americanii i-au dat drumul şi astăzi este om de afaceri prosper la Linz. *Untcrsturmjiihrerul* SS Rosenbaum a dispărut după război, dar a rămas aproape în fruntea listei mele particulare ie „persoane căutate”.

In sala de clasă a şcolii din Rabka, *Untersturmfiihrerul* SS Rosenbaum se uita la lista cu numele evreilor. Deodată izbi masa cu o puternică lovitură de eravaşă, continuă doamna Rawicz. Fiecare dintre noi a tresărit, de parcă ar fi fost lovit. Rosenbaum urlă:

— Ce înseamnă asta? Rosenbaum! Evreu! Cum îndrăznesc blestemaţii ăştia de ovrei să poarte numele meu? Bine, am să mă ocup eu de asta!

Probabil că *Untersturmjuhrerul* SS Rosenbaum ar fi fost surprins să descopere că frumosul lui nume german

este considerat în general un nume evreiesc, cu toate că nu toţi Rosenbaumii sunt evrei.

El a aruncat lista pe masă şi s-a năpustit afară. Din ziua aceea, toată lumea din Rabka ştia că pe familia Rosenbaum o aşteaptă moartea! Nu era decât o chestiune de timp. Se ştia eă în alta parte muriseră evrei pentru eă se numeau „Rosenberg” sau pentru că aveau prenumele Adolf ori Hermann.

Intre timp, la Rabka.circulau, pe ascuns, zvonuri înfricoşătoare în legătură cu şcoala poliţiei; execuţiile la care se antrenau SS-iştii aveau loc într-un luminiş al pădurii. Era perioada examenelor şi aspiranţii SS împuşcau oamenii sub privirile *Untersturmfiihrerului* Rosenbaum şi ale adjuncţilor săi, care le urmăreau reacţiile cu o detaşare profesională. Ţintele folosite pentru aceste examene erau evreii şi polonezii ridicaţi cu prilejul raziilor Gestapoului. Dacă vreunul din. candidaţii SS-işti se arăta şovăielnic, juriul îl scotea din plutonul de execuţie şi-l trimitea pe front.

Doamna Rawicz vorbea în cunoştinţă de cauză. După înscriere, ea fusese folosită la şcoala de poliţie ca femeie de serviciu.

— Când SS-iştii se întorceau din luminiş, trebuia să le şterg cizmele, care erau totdeauna pline de sânge.

Execuţia a avut loc într-o vineri dimineaţă, în iunie 1942. Martorii, dintre care doi trăiesc astăzi în Israel, nu-şi mai amintesc data exactă, dar sunt siguri că era într-o vineri. Unul dintre ei lucra lingă terenul de sport din spatele şcolii. El a văzut toată scena. Doi SS-işti îi escortau pe „evreul Rosenbaum”, pe soţia şi pe fata lui, Paula, in vârstă de cincisprezece ani. *Untersturmjuhrerul* S3 Rosenbaum mergea în urma lor.

— Mama şi fetiţa au fost duse în partea cealaltă a şcolii, după care am auzit împuşcături - a declarat unul din martori sub prestare de jurământ. — L-am văzut pe SS-istul Rosenbaum cum il lovea cu cravaşa pe Rosenbaum al nostru şi urla: „Evreu murdar! Am să te

învăţ eu minte să porţi numele meu german curat!” Pe urmă şi-a scos revolverul şi l-a împuşcat pe croitorul Rosenbaum. A tras două sau trei focuri. Eram 309

atât de îngrozit, incit n-am putut număra împuşcăturile.

SS-iştii veniseră cu un mic camion să-i ia pe membrii familiei Rosenbaun de acasă. Croitorul, soţia şi fetiţa tocmai îşi luau gustarea de dimineaţă în odaia din faţă. Sami plecase mai devreme la marea carieră de piatră din Zakrytv, care nu era departe, unde îşi făcea munca obligatorie după ce împlinise doisprezece ani. Toţi adulţii evrei trebuiau să muncească şi Sami era acum considerat bărbat matur. Dar era slab şi prost hrănit. Nu putea face mare lucru, aşa că alegea pietre şi le încărca pe cele mai puţin grele în camion.

SS-işti au dat ordin unui poliţist evreu neînarmat să meargă să-l aducă pe Sami de la carieră. Ei recurgeau adesea la poliţişti evrei pentru arestarea coreligionarilor lor când erau prea ocupaţi cu programul de studii la şcoală. Omul acesta a povestit după aceea doamnei Rawicz ce se întâmplase. Se dusese la Zakryty cu o căruţă mică, oprise calul şi-i făcuse semn lui Sami să vină la dânsul. Imediat s-au oprit toţi din lucru ca să vadă şi evreii care munceau, şi gardienii SS, ce se întâmplă. Sami a pus în camion piatra mare pe care tocmai o ridicase şi s-a îndreptat spre căruţă. Ştia de ce era chemat.

— Unde sunt - l-a întrebat el pe poliţist. — Tata, mama, Paula, unde sunt?

Poliţistul nu i-a răspuns, clătinând doar din cap. Sami a înţeles.

— Sunt morţi - a spus el încet. — Ştiam de mult ce ne aştepta. Din cauza numelui nostru, Rosenbaum.

Poliţistului i se pusese un nod în gât, dar Sami nu se uita la el.

— Şi acum aţi venit să mă luaţi - a spus el cu cea mai mare simplicitate, fără pic de emoţie în glas. Pe

urmă s-a urcat în căruţă şi s-a aşezat alături de poliţist.

310 Acesta nu putea rosti o vorbă. Se aşteptase să-l vadă pe băieţel plângând sau încercând să fugă. în drum spre carieră se gândise cum putea să-l pi-evină pe băiat, să-l facă dispărut în pădure, unde Rezistenţa poloneză să-l ia pe urmă in grija ei. Acum însă era prea târziu.

Cei doi gardieni SS îi supravegheau.

Poliţistul i-a povestit lui Sami ce se întâmplase. Copilul îl întrebă dacă n-ar putea să oprească o clipă căruţa în faţa casei iui. Ajuns acolo, el a coborât, a intrat pe uşa principală, pe care a lăsat-o deschisă, a aruncat o privire pe masă, unde se aflau ceştile de la micul dejun, încă pe jumătate pline, s-a uitat la pendulă: era trei şi jumătate. Tata, mama şi Paula erau şi îngropaţi şi nimeni nu aprinsese o luminare pentru ei. încet, metodic, Sami a strâns masa şi a aşezat sfeşnicele.

— Mă uitam de afară la ce făcea Sami - i-a povestit poliţistul servitoarei. — Şi-a pus tichia şi a început să aprindă una câte una luminările. Două pentru tata, două pentru mama, două pentru Paula. Pe urmă a început să spună rugăciunile. Vedeam cum i se mişcau buzele. Spunea *Kadiş* pentru ei.

Kadiş e rugăciunea pentru morţi. Tatăl lui Sami spusese de multe ori *Kadiş* pentru părinţii lui şi copilul învăţase rugăciunea. Acum era singurul bărbat din familie rămas în viaţă. Stătea acolo calm, uitându-se la cele şase lumini. Poliţistul a văzut de afară pe Sami clătinând din cap de parcă şi-ar fi adus brusc aminte de ceva. într-adevăr, el a mai pus două lumini pe masă, a luat un chibrit, le-a aprins şi a continuat să se roage.

— Băieţelul ştia că se putea considera mort - avea să povestească poliţistul -, şi atunci a aprins încă două lumini, rostind cu glas tare *Kadiş* şi pentru el.

Când a ieşit din casă, Sami a lăsat uşa deschisă şi a venit liniştit să se aşeze lingă poliţistul care plângea. Copilul nu plângea. Poliţistul şi-a şters lacrimile cu 311

’ dosul palmei şi a smucit de hăţuri. Dai’ lacrimile ’

curgeau mereu. Băieţelul nu spunea nimic. Şi-a aşezat numai prietenos mina pe braţul omului, ca şi când ar fi vrut să-l îmbărbăteze, să-i aţâţe că-l iartă. Se îndreptau spre ’ luminiş. *Unterkturmţiihrerul* SS Rosenbaum şi „studenţii*4 lui îl aşteptau pe Sami.

— Nu te-ai grăbit prea tare! — a strigat SS-istul.

I-am spus doamnei Rawicz că auzisem încă din 1946

vorbindu-se despre această şcoală de poliţie. Cu câţiva ani înainte comunicasem autorităţilor din Hamburg toate faptele şi mărturiile privitoare la SS-istul Wilhelm Rosenbaum. Relatarea doamnei Rawicz putea să constituie o mărturie suplimentară.

— Unde-i acum SS-istul Rosenbaum? — a întrebat ea.

— A fost arestat în 1964 şi aşteaptă în închisoare să fie judecat.

Ea făcu un gest.

— La ce bun? Toţi sunt morţi, iar ucigaşul lor trăieşte.

Pe urmă şi-a semnat depoziţia.

— N-are nicio noimă, a adăugat ea.

Numele lui Sami Rosenbaum nu figurează pe niciun mormânt. Nimeni nu şi-ar fi adus aminte de el dacă o femeie din Rabka n-ar fi venit la mine. De atunci, în fiecare an, într-una din zilele lunii iunie aprind două luminări pentru el şi spun *Kadiş*.

___ 18

Ucigaşii din Galiţia

In nicio parte a lumii nu au suferit evreii atât de mult şi atâta vreme ca pe meleagurile mele natale, în Galiţia, ţinut tradiţional al pogromurilor. Avanpost al monarhiei austro-ungare, Galiţia era situată de-a lungul frontierei de apus a Rusiei ţariste. Mai târ/iu, ea a devenit o parte a Poloniei. Astăzi, Galiţia face parte din Republica Sovietică Socialistă a Ucrainei.

Pe o suprafaţă de aproximativ 94 000 km2 trăiau

aproximativ trei milioane şi jumătate de locuitori, dintre care 800 000 erau evrei.

Când eram copil, bunica din partea mamei ne istorisea de multe ori despre pogromuri. Erau poveşti triste şi deprimante, pigmentate uneori cu un umor alcătuit dintr-o împletirede ironie şi amărăciune, îmi amintesc de povestea unui prieten al bunicii care ţinea o cârciumă într-un sătuleţ galiţian format din ţărani ucraineni şi câteva familii evreieşti. Popa era unul din obişnuiţii cârciumii. îi plăcea rachiul, dar plătea greu ce consuma. Într-o sâmbătă seara, când i s-a prezentat socoteala pentru ce băuse peste săptămână, preotul s-a scuzat: n-avea bani la el. A lăsat cheia bisericii zălog, făgăduind să plătească a doua zi, după ce va strânge 813

ceva bani de la ţărani. După care a plecat acasă clătinându-se.

Duminică dimineaţa, ţăranii au venit la slujbă, dar n-au putut intra în biserică. Atunci s-au dus şi l-au trezit pe preot, care le-a spus:

— Din pricina afurisitului de evreu de la cârciuma nu puteţi intra în biserică? Duceţi-vă şi luaţi cheia de la el.

înfuriaţi, ţăranii s-au dus la cârciumă din sat, l-au bătut pe proprietarul evreu, lăsându-l pe jumătate mort, au sfărâmat tot ce-au găsit pe acolo şi s-au îmbătat, prăznuindu-şi duminica cu un mic pogrom.

Pentru evreii din Galiţia, viaţa era grea, dar ei îşi iubeau ţinutul, bogat în fructe şi legume, carne, păsări, unt şi ouă. O familie putea să trăiască bine o lună întreagă cu echivalentul a 50 de franci actuali. Câţiva fericiţi aveau în America rude „bogate”, care le trimiteau în fiecare lună o bancnotă de cinci dolari. în sinul minorităţii evreieşti asuprite domnea un climat spiritual sănătos. Evreii, care în cea mai mare parte locuiau în oraşe, se refugiau în lumea studiului, a cărţilor şi a muzicii. în oraşul meu natal, Buczacz, populaţia evreiască era cam de 6 000 de persoane. Chiar şi

oamenii săraci făceau economii ca să-şi poată trimite copiii la *Gymnasium* (liceu), unde învăţau latina şi greaca. între cele două războaie, mai mult de două sute de tineri din Buczacz frecventau Universitatea sau Colegiul tehnic din Lvov sau din Varşovia. Galiţia a fost o adevărată pepinieră de oameni de ştiinţă, artişti, muzicieni şi scriitori. După declanşarea celui de-al doilea război mondial, toţi evreii din Polonia au avut de suferit, dar cei din Galiţia au fost cei mai loviţi.

La începutul anului 1942, la Conferinţa de la Wannsee (Berlin), naziştii au hotărât să facă din Polonia ocupată („Guvernământul General”) centrul activităţii lor genocide. Cei 3 500 000 de evrei polonezi aveau să fie exterminaţi. Sosirea nemţilor în Galiţia în 1941 a inaugurat un adevărat sclavaj al timpurilor moderne. Orice mic funcţionar din Gestapo, orice SS-ist de rang inferior ştia că putea prăda şi devasta, ucide sau tortura în Galiţia fără urmări grave, fără să i se pună măcar o întrebare. Chiar naziştii au fost siliţi uneori să pună frână activităţii propriilor lor criminali. Guvernatorul din Lvov, *jührerul* SS Lasch, a fost arestat pentru că confiscase prea multe bunuri evreieşti în folosul lui.

Am în dosare fotocopia unei facturi cu menţiunea „plătit” pentru cumpărarea a „6 frânghii la preţul de 8,80 zloţi”, şase frânghii pentru cei doisprezece membri ai Consiliului evreiesc din Lvov care au fost executaţi din ordinul *Oberscharführerului* SS Oscar Waltke, şeful secţiei pentru problemele evreieşti de la Gestapoul din localitate. Waltke, judecat la Hancvra in noiembrie 19G2, a tăgăduit cu cinism orice participare la această execuţie, până când am prezentat în faţa tribunalului fotografii ale desfăşurării acesteia, luate pe ascuns de membri ai Rezistenţei poloneze. Am prezentat, de asemenea, factura. Cu un cinism de necrezut, şeful lui Waltke, *Obersturmfiihrerul* Leitmayer, trimisese nota de plată noilor membri ai Consiliului evreiesc.

Ei achitaseră factura, cu toate că ştiau că în curând

aveau să fie executaţi şi ei. în cele din urmă, Waltke a fost condamnat la 8 ani închisoare.

în Galiţia nu existau alte legi decât cele ale SS-iştilor. După invazia germană, evreii din toate satele şi oraşele au fost adunaţi în ghetourile înfiinţate în toate oraşele mai importante.

Prigoana împotriva evreilor din Galiţia s-a desfăşurat cu un cinism de necrezut. în unele oraşe, ei au fost obligaţi să plătească gloanţele cu care urmau să fie omorâţi. Avem dovada acestui lucru. Aici, cruzimea şi brutalitatea naziştilor au depăşit tot ce au făcut în 315

alto locuri. Mi-au trebuit ani de zile ca sa pot depista crimele săvârşite în Galiţia. O informaţie de două rânduri apărută în primăvara anului 1958 în micul periodic din Basel Jüdische'Rundschau" m-a pus pe urmele unui nemaipomenit lanţ de crime. Atunci când va avea loc procesul crimelor comise în Galiţia, răsunetul lui va fi incomparabil mai vast decât cel al crimelor de la Auschwitz judecate la Frankfurt [13].

Informaţia din „Jüdische Rundschau" indica arestarea la Waldshut, orăşel din Baden-Würtemberg a unui fost SS-ist pe nume Richard Dyga iN urnele lui Dyga mi-a amintit de o scenă care avusese loc în dimineaţa zilei de 19 iulie 1944 în lagărul de concentrare din Lvov-Janowska. ham chemat imediat la telefon la Waldshut pe doctorul Wilhelm Angelberger, procurorul însărcinat cu procesul Dyga. El s-a dovedit la înălţimea problemei ce-i fusese încredinţată şi destul de energic ca să se ocupe de ea aşa cum trebuia. L-am întrebat despre împrejurările arestării lui Dyga. El mi-a răspuns că se datora unei greşeli. O femeie din Hanovra acuzase pe un anume Dyga de crime de război. Acest Dyga nu era cel căutat, dar în cursul anchetei justiţia germană descoperise dovezi împotriva fostului SS-ist Richard Dyga. I-am spus

---

13 Procesul crimelor din Galiţia a început la Stuttgart la 3 noiembrie 1906. Erau implicate şaptesprezece persoane. Am depus mărturie în favoarea acuzării în zilele de 15 şi 20 deine cembrie.

atunci procurorului că asistasem personal la o crimă făptuită de Dyga.

— L-aţi putea recunoaşte pe Dyga acum, după 14 ani?

— Cred că da.

Doctorul Angelberger m-a rugat să-l însoţesc pe un coridor lung de la etajul întâi. Ferestrele dădeau spre curtea închisorii. Era o zi întunecoasă de iarnă. Doisprezece deţinuţi se tnvârteau prin curte. Toţi purtau pardesie scurte şi bonete de lină. I-am privit o clipă.

— Dvga este' al treilea din.: stânga. — Dar spuneţi-i; să-şi scoată ochelarii. Pe.atunci - nupurta ochelari.

— Să mergem în biroul meu, a spus procurorul.

Fu adus Dyga. Nu se schimbase. Avea aceiaşi ochi spălăciţi, aceeaşi gură crudă. Era un *Volksdautscher* (german care trăieşte în afara statului german) din Silezia. Vorbea poloneza. Ca şi alţi *Volksdeutsche*, din Sudeţi, din Iugoslavia, din Slovacia, avea un nume slav şi nu german, şi un puternic complex de inferioritate îl îndemnase să-şi' dovedească sie însuşi că era german 150 la sută. Procedeul lui consta în special în maltratarea deţinuţilor.

întrebându-i dacă mă cunoaşte, Dyga i-a răspuns doctorului Angelberger că nu.

— Se înţelege că Herr Dyga nu mă poate cunoaşte. Eram mii de deţinuţi şi SS-iştii riu-şi dădeau osteneala să ne privească în faţă. Dar poate că Herr Dyga o să-şi aducă aminte cum am plecat împreună, deţii nuţi şi SS-işti, din Lvov, cum am clădit un atelier numit „Venus".

Dyga începu să râdă.

— Da. noi am făcut altul, „Mercur".

— E adevărat - am spus eu. — Am să vă amintesc încă multe alte lucruri, Herr Dyga. Nu vă jenaţi să mă întrerupeţi dacă am să afirm ceva ce nu-i adevărat.

El s-a declarat de acord.

— Îmi amintesc de ultimul apel din lagărul de la.Janowska, la 19 iulie 1944. Le-aţi spus deţinuţilor că

cei care nu puteau merge vor fi transportaţi cu căruţa. Erau câteva căruţe cu caii înhămaţi îndărătul barăcilor.

Dyga aprobă.

— O bătrână evreică a ridicat mina. Picioarele ei erau îngrozitor de umflate. Bărbatul ei era lingă mine şi o implora: „Nu le spune nimic, taci din gură!” Dar ea repeta: „Nu pot să merg, n-am putere”. Femeia aceea v-a spus că o dureau picioarele şi aţi dus-o departe de grup, lingă căruţele care staţionau. S-a auzit o împuşcătură. Am văzut femeia prăbuşindu-se. L-am luat pe bătrân în braţe şi i-am apăsat gura cu mina ca să-l împiedic să urle, căci l-aţi fi ucis şi pe el.

— Ce aveţi de spus Herr Dyga? — întrebă procurorul.

— Her *Staatsanwalt* *, femeia aia nu era în stare să meargă, şi atunci eu...

Dyga se opri în mijlocul frazei. îşi dăduse seama că a vorbit prea mult.

— Herr Dyga - spuse procurorul -, aţi şi făcut o mărturisire. Chiar acum.

Dyga protestă: nu mărturisise absolut nimic.

— Herr Dyga - i-am spus eu -, acesta nu-i decât începutul. Am şi alte lucruri să vă spun. Memoria mea e mai bună decât a dumneavoastră.

Acesta a fost începutul unuia din cele mai mari procese din istoria justiţiei germane. Procesul Galiţiei... Am rămas trei zile la Waldshut. Problema mă interesa în mod special, cu atât mai mult cu cit eu mi-am pierdut întreaga familie in Galiţia. Doctorul Angelberger mi-a pus la dispoziţie un birou şi o secretară. Trei zile întregi am dictat... nume, date, locuri, evenimente. Mi-am amintit de 68 de nume, printre care cele ale câtorva vinovaţi de execuţii colective: Blum, Klonko, Heinisch, Lohnert, Wonke, Rokita, Gebauer. Procurorul m-a prezentat *Kriminalme¿sterului* Faller, un inspector de poliţie foarte capabil.

După ce m-ara întors la Viena, am corespondat. Am

scos din dosarele noastre şi am grupat tot ce era în ie-

318 * - procuror. — *Nota trad.*

gătură ru Lvovul. Ara început să adun depoziţiile de la martorii pe care îi cunoşteam, iar aceştia mi-au adus alţi martori. Am prezentat un album complet de fotografii, dintre care multe fuseseră găsite după lichidarea lagărului de concentrare de la Lvov. Dumnezeu ştie de ce unor SS-işti le plăcea să fie fotografiaţi alături de cei pe care îi executau. Am două fotografii ale unor călăi SS-işti care pozează plini de mândrie lingă trupurile contorsionate a doi oameni pe care i-au spânzurat. Există fotografii şi mai groaznice. Sunt utile: păstrează chipul criminalilor şi mulţi martori, văzându-le, îşi amintesc cu intensitate ceea ce li s-a întâmplat. în cursul anilor care au urmat am strâns peste 800 de declaraţii ale unor martori oculari. Treizeci şi şase de criminali din cei şaizeci şi opt de care îmi aminteam au fost, în cele din urmă, descoperiţi. Jumătate dintre ei sunt închişi, aşteptând să fie judecaţi.

Cinci va începe procesul Galiţiei, acuzaţii principali vor lipsi însă din boxă. *Brigadeführerul* SS dr. Ott«i Gustav Wächter, fostul comandant al poliţiei din Viena, şi adjunctul lui, *Brigadeführerul* SS Katzmann clin Darmstadt, sunt morţi. Wächter a fost unul din cei cinci agenţi nazişti care au pregătit şi au săvârşit asasinarea cancelarului austriac Engelbert Dollfuss, la 25 iulie 1934.

La începutul celui de-al doilea război mondial, el a fost numit guvernator al departamentului Cracovia, iar mai târziu trimis la Lvov. L-am văzut la începutul anului 1942 în ghetoul din Lvov. La 15 august 1942, el s-a ocupat personal de adunarea celor 4 000 de bătrâni din ghetou şi de marşul lor spre gară. Printre ei se afla şi mama mea.

Wächter a fugit după război cu ajutorul organizaţiei ODESSA şi a găsit azil într-un colegiu catolic din Roma, datorită unor preoţi slovaci care nu-i cunoşteau

identitatea. Fuga lui fusese bine pregătită. Luase chiar cu el arhivele din Bavaria. în 1949 s-a îmbolnăvit grav. Sim- 3lj ţinti că i se apropie sfârşitul, şi-a dezvăluit adevărata identitate, a cerut să-şi vadă soţia, care trăia sub numele de Lotte Pohl într-un lagăr de refugiaţi, şi a rugat să i seaducă un preot. Episcopul Alols Hudal, un austriac, conducătorul bisericii catolice germane din Roma, l-a împărtăşit. Wachter a murit şi a fost înmormântat la Roma. Mai târziu, un aristocrat austriac care îmi dădea uneori concursul a cerut episcopului să ne predea dosarele lui Wachter, dar episcopul a refuzat.

Adjunctul lui Wachter era *Brigadefiihrerul* SS Friedrich Katzmann. Când a sosit acesta în lagăr, am ştiut că în scurt timp mii de oameni aveau să fie trimişi la moarte. Katzmann era un omuleţ cu o faţă palidă, anemică şi aspră şi cu buze subţiri. Ochii lui întunecaţi erau opaci şi nimeni nu-l văzuse vreodată surâzând. Era autorul unui lung raport privitor la „*Einsatz Reinhardt*” (acţiunea Reinhardt), care costase viaţa a două milioane şi jumătate de polonezi, ucişi ca represalii pentru asasinarea lui Reinhard Heydrich de către partizanii cehi, în 1942. La sfârşitul raportului, Katzmann scrisese: „Galiţia, care avea altă dată o populaţie de 800 000 de evrei, este acum *Judenrein* (purificată de evrei)”. Aşa se încheia raportul.

După război, Katzmann a dispărut. M-am lansat pe diferite piste, dar n-am reuşit să-l descopăr. în toamna anului 1956 am primit o scrisoare anonimă din Darmstadt. Corespondentul meu mă sfătuia să mă interesez de un comerciant neamţ din Germania cu numele de Albrecht. El pretindea că acest Albrecht era un criminal nazist. Cum existau nenumăraţi comercianţi cu numele de Albrecht, am rupt scrisoarea. Peste trei ani, în cursul unei discuţii cu *Kriminalnneisterul* Faller, acesta l-a menţionat pe Katzmann, despre care spunea că are anumite motive să creadă că se ascundea în Germania sub numele de „Bruno Albrecht”.

— La Darmstadt, am spus eu instinctiv. Şi i-am pomenit de scrisoarea anonimă. Peste câteva zile, Palier mi-a comunicat că negustorul „Bruno Albrccht” murise la li) septembrie 1957, la spitalul Alice din Darmstadt. Oând medicii i-au spus că nu-i mai rămăsese decât puţin limp de trăit, el a cerut să vină un preot, şi-a destăinuit trecutul de fost *Brigadejiihrer* SS şi adevăratul lui nume: Friedrich Katzmann. A cerut să fie îngropat sub numele lui adevărat, ca şi şeful său, Otto Wachter.

Comparaţi cu Wachter sau Katzmann, criminalii pe care îi menţionez mai jos sunt neînsemnaţi. îmi amintesc de *Untersturmfuhrerul* SS Wilhaus, comandant al lagărului de concentrare din Lvov-Janowska. Un sadic perfect. Wilhaus locuia cu soţia şi fiica lui, o fetiţă blondă pe care o chema Heike, într-o casă din incinta lagărului, într-o dimineaţă, câţiva muncitori evrei lucrau la construirea unei clădiri lingă casa respectivă. Wilhaus, soţia lui şi Heike stăteau în balcon. Wilhaus îi arăta cu degetul pe zidarii aplecaţi deasupra unui perete de cărămidă. Probabil că zidarii i-au reamintit silueta care servea ca ţintă la şcoala de tir, căci deodată luă revolverul, ţinti cu grijii şi trase. A fost ucis un om. Heike găsi acest joc minunat şi aplaudă. Papă ochi din nou cu multă atenţie şi nimeri o altă ţintă, ucigând un al doilea om. Atunci i-a întins aima soţiei sale, îndemnând-o să încerce. Ea i-a urmat îndemnul şi a fost. doborât şi al treilea zidar.

Evantaiul cruzimilor lui Wilhaus este descris, din punct de vedere clinic, în manuscrisul unei cărţi a profesorului Tadeusz Zaderecki, redactată în cursul ultimilor ani. Zaderecki era polonez, dar a studiat iudaismul, vorbea ebraica şi era un prieten bine cunoscut al comunităţii evTeieşti din Lvov. Avea numeroşi prieteni evrei şi suferea mult din cauza soartei lor. Când au început atrocităţile naziste, a luat hotărârea să consemneze tot ce va vedea şi auzi. Memoriile lui trebuiau să constituie un 3^

omagiu adus evreilor din oraşul său omorâţi de germani. Adesea Zaderecki se strecura pe furiş în ghetou, vorbea cu evreii şi-şi lua pe ascuns notiţe. Cartea lui cuprinde nume, date şi locuri. Nici chiar evreii n-aveau răgazul necesar să consemneze toate cruzimile. Ei aveau nevoie de toată energia de care dispuneau pentru a supravieţui.

Profesorul Zaderecki nu mai e în viaţă, dar Rezistenţa poloneză i-a salvat manuscrisul. Eu l-am tradus şi l-am dat procurorului Waldhut, acest document dovedindu-se foarte folositor pentru urmărirea criminalilor SS-işti din Lvov. Am aflat din cuprinsul lui motivul pentru care Wilhaus fusese brusc înlocuit în funcţia de comandant al lagărului de concentrare din Janowska. Administraţia lagărului avea legături cu diferite magazine.din oraş, de la care se aproviziona cu alimente, materiale de construcţie, cărbuni, sârmă ghimpată şi alte mărfuri. La unui din aceste magazine era funcţionar un polonez, membru în mişcarea de rezistenţă, a cărui verişoară, poloneză şi ea, era prizonieră în lagăr. Rezistenţa era informată despre toate actele reprobabile al(’ lui Wilhaus şi în cadrul unei şedinţe speciale a celulei respective s-a luat hotărârea să fie lichidat. Mai mulţi membri ai Rezistenţei s-au oferit voluntar, dar acest act risca să declanşeze represalii îngrozitoare.

Funcţionarul şi-a amintit atunci că magazinul lui primise mai multe scrisori din partea administraţiei lagărului cu sigiliul oficial şi semnătura lui Wilhaus. Aceasta le-a sugerat celor din Rezistenţă o idee. Unul dintre ei, expert caligraf, a redactat o scrisoare semnată „Wilhaus” prin care „semnatarul” cerea Cancelariei Reichului din Berlin să fie transferat pe frontul de răsărit. Scrisoarea se termina cu aceste cuvinte: „în calitate de membru al SS şi de german, socotesc că aceasta e datoria mea faţă de fiihrer şi faţă de *patrie*”. Peste c-îteva săp- 322 tămâni, Wilhaus a fost chemat la

Cancelarie şi, spre marea lui surprindere, s-a trezit în faţa *Reichsleeterului* Martin Bormann.

Bormann i-a spus lui Wiihaus că scrisoarea lui îi plăcuse mult führerului. *Untersturmführerul*, preciza el, dăduse o pildă lăudabilă de *Pflichterfüllung* (îndeplinirea datoriei). Führend accepta cu plăcere să dea curs cererii lui Wiihaus.

— Iată ordinul dumneavoastră de trimitere pe frontul de răsărit - i-a spus Bormann. — Felicitări. Heil Hitler!

— Heil Hitler! — i-a răspuns *Untersturmführerul*

SS Wiihaus. Şi a ieşit clătinându-se.

Wiihaus a căzut pe front în apropiere de Danzig (Gdansk) la sfârşitul anului 1944. în cele din urmă am descoperit-o pe soţia lui la Sarrebruck şi am denunţat-o autorităţilor germane. Ea a fost interogată în legătură cu exerciţiile de tragere la ţintă din lagărul Lvov. Frau Hilde Wiihaus aşteaptă acum în închisoarea din Stuttgart să fie judecată.

în 1943, la atelierul de reparaţii al gării Ostbahnhof, din Lvov lucrau întotdeauna câteva sute de evrei, siliţi să presteze muncă obligatorie. Unul dintre ei, un omuleţ tăcut, pe care îl chema Chasin, muncea la grajd, lingă cantina nemţilor. Obligaţia lui era să se ocupe de cei câţiva cai şi i se permisese în mod excepţional să doarmă în grajd. Soţia lui Chasin fusese ucisă în primăvara anului 1943, în cursul unei operaţii de exterminare în ghetou. Băiatul lui de opt ani, care reuşise să fugă, se afla ascuns la nişte vecini. La un moment dat, Chasin a aflat că băiatul trăia şi se afla în ghetou. El a obţinut un permis ca să intre acolo şi a făcut în aşa fel încât l-a adus pe băiat şi l-a ascuns în grajd. Acolo era o ladă mare cu ovăz, un fel de iesle de lemn, închisă cu un capac. Chasin şi-a instalat băiatul în ladă, făcând in pereţii laterali câteva găuri ca să poată respira. Timp de 323

într-o zi din vara anului 1943, *Obcrhistpektorul*

Peter Arnolds a descoperit totul. Mai târziu mi s-a povestit că o poloneză care era angajată la bucătărie şi aducea din când în când câte ceva de mâncare băieţelului se trădase fără să vrea faţă de Arnolds. Arnolds era foarte temut de deţinuţi. Dacă un muncitor nu-l saluta cu tot respectul, Arnolds îi trăgea imediat o palmă peste obraz, în general, funcţionarii germani de la Ostbahnhof ne tratau bine şi-l dispreţuiau pe Arnolds, dar nu puteau face mare lucru împotriva lui.

Arnolds a semnalat prezenţa băiatului gardienilor SS din lagărul Janowska. *Scharf Mirenii* SS Schonbach, membru al grupului special de execuţie, s-a dus la atelier. L-am văzut întâlnindu-se cu Arnolds în faţa cantinei germane. Am dat o fugă la grajd. Chasin plângea, în picioare, lingă trupul băiatului său, care fusese azvârlit pe o grămadă de bălegar, îndărătul clădirii. El mi-a spus că Arnolds şi Schonbach intraseră în grajd, iar Arnolds deschisese lada şi arătase cudegetul spre copil. Atunci Schonbach l-a înşfăcat din ascunzătoare şi, după ce i-a poruncit tatălui să se întoarcă, l-a ucis pe băieţel, aruneându-i apoi trupul pe bălegar şi ordonându-i lui Chasin: „Zvârle o pătură de la cai peste el! Repede!” Cei doi nemţi au stat două ore la cantină ca să se îmbete. Şeful meu direct, *Oberinspektorul* Adolf Kohlrautz. mi-a spus mai târziu:

— Nu-i de mirare. Arnolds a trebuit să se îmbete. 824 să uite tot ce se întâmplase.

După război, ani de zile l-am căutat zadarnic pe Arnolds.

In ianuarie 1958, cu prilejul unei călătorii la Düsseldorf, Köln şi Frankfurt, am descoperit din întâmplare că devenise funcţionar superior al căilor ferate germane la Paderborn. Am înştiinţat tribunalul din acest oraş, după care am fost convocat de un comisar pentru confruntarea cu Herr Arnolds.

Confruntarea a avut loc în biroul lui. L-am acuzat pe Peter Arnolds de asasinarea băieţelului. El n-a

tăgăduit.

— Domnule Wiesenthal - mi-a spus Arnolds în chip de concluzie -, poate că până la urmă ne vom putea înţelege în această chestiune.

— Intre noi nu poate exista nicio înţelegere, Herr Arnolds, când e vorba de moartea unui copil.

Omul i-a spus comisarului o poveste complicată. De fapt, nu el îl înştiinţase pe SS-ist despre locul unde era ascuns copilul. Denunţul fusese făcut de un oarecare Schulze, care conducea cantina. Din fericire pentru Arnolds, Schulze murise şi nu se putea apăra.

Am descoperit atunci un alt martor deosebit de important: inspectorul Eugen Jetter, unul dintre funcţionarii germani de la atelierul de reparaţii din Lvov. El a recunoscut că ştia despre prezenţa copilului în ladă, ca mulţi alţii, dar nu spusese nimic. Era de notorietate publică, i-a spus el comisarului, că Arnolds fusese acela care predase copilul ucigaşilor lui. După ce şi-a făcut depoziţia, Jetter, care trăieşte azi la Stuttgart, a început să primească în timpul nopţii telefoane anonime. Glasuri necunoscute îi spuneau că este un *Judenknecht* (slugă a evreilor), după care închideau telefonul.

Autorităţile au trebuit însă să suspende procesul. Arnolds a avut noroc. Din cei doisprezece evrei care lucrau pe vremea aceea la atelierul de reparaţii nu mai rămăseseră în viaţă decât trei. Şi n-am putut să-i descopăr pe ceilalţi doi pentru a depune ca martori ai acuzării. 32g’

Inspectorul Faller l-a arestat însă pe SS-istul Schonbach. El a recunoscut repede că-l ucisese pe băiatul lui Cliasin. Schonbach este astăzi în închisoare.

Iată-l acum pe Richard Rokita, adjunctul comandantului lagărului de concentrare din Lvov. El şi-a continuat cariera de ucigaş la Tarnopol şi apoi în Galiţia. Rokita a omoi’ât mai multe sute, dacă nu chiar mii de evrei: probabil că nici el singur nu ştie numărul lor exact. Noi îl poreclisem „ucigaşul amabil”. Nu bătea niciodată

pe nimeni, nu ţipa la deţinuţi. îi omora cu amabilitate. Rokita avea ceva de artist. Cântase la vioară în oraşul lui natal, Katowice din Silezia de sud şi adora muzica. După ce a sosit în lagărul din Lvov, prima lui grijă a fost să organizeze o orchestră. Printre deţinuţi erau câţiva muzicieni de mare valoare. Rokita l-a obligat pe renumitul compozitor Sigmund Schlechter din Lvov să scrie un „tango al morţii”, pe care orchestra lagărului îl interpreta cu prilejul execuţiilor. La operă am asistat adesea la execuţii pe fond muzical, dar la Lvov se trăgeau gloanţe adevărate în timp ce cânta muzica.

într-o zi, în timp ce trecea prin curtea lagărului, Rokita a zărit un evreu bătrân foarte slab. Omul l-a salutat, Rokita i-a răspuns prieteneşte şi apoi a aruncat o bucată de hârtie pe jos, spunându-i bătrânului s-o ridice. Evreul s-a aplecat şi Rokita l-a răpus cu un glonte. Aşa cum am spus, era un ucigaş amabil.

Rokita ocupa un loc special pe lista mea, dar era cu neputinţă să pun mâna pe dânsul. Nu ştiam dacă mai trăia, dar, dacă era încă în viaţă, probabil că era tot muzician.

într-o zi din toamna anului 1958 m-am urcat în trenul de Geneva. în vagonul restaurant m-am aşezat alături de un ofiţer danez, cu care am început să vorbesc. S26 Am descoperit că ne aflam în acelaşi timp şi unul şi altui, în 1944, în lagărul de concentrare de ia Grossrosen. După război, ofiţerul stătuse în zona britanică din Germania. Evoeând acele timpuri, am pomenit numele lui Rokita.

— Cum arată? — a întrebat ofiţerul danez.

— O faţă lată, ochi mari, buze mari, groase. Şi cântă foarte bine la vioară.

— Ciudat - mi-a răspuns el. — Cred că era prin 1947 sau 1948, la un club al ofiţerilor din Hamburg... Cânta o orchestră germană de dans. Se înţelege, nu pot fi sigur... e atât de mult de atunci... dar cred că era un violonist care semăna cu cel descris de dumneavoastră.

Am întocmit un raport către procurorul Angelberger şi am început să-l căutăm pe Rokita în Germania de nord, fără a obţine însă cel mai mic succes.

în cursul următoarei mele vizite la Waldshut am discutat despre această chestiune cu *Kriminalmeisterul* Faller. El făcuse cercetări la sindicatele de instrumentişti din Hamburg, Bremen, Lübeck, dar nu exista niciun Rokita printre sindicalişti. Le vorbise apoi despre Rokita muzicanţilor, îl descrisese. Unul dintre ei a venit într-o zi să-l vadă. Cunoştea pe cineva care semăna cu cel descris, dar numele acestuia era Domagala.

— Am pornit-o deci in căutarea lui Domagala - a spus Faller. — N-am avut noroc. Nici la sindicatele muzicanţilor, nici la poliţie nu figura numele lui.

Mi-a venit o idee:

— Dacă am încerca la *Krankenkassa*, Oficiul guvernamental de asigurări pentru caz de boală. Tuturor le place azi să se asigure... chiar şi ucigaşilor.

în seara zilei următoare, Faller mi-a dat un telefon:

— Aveţi dreptate. Există la Hamburg un Domagala care şi-a făcut o asigurare de boală. Dar nu mai e muzicant. A devenit paznic de noapte. Cred că am să pun mina astă-seară pe el. Am să vă ţin la curent.

Peste două ceasuri, *Kriminalmeisterul* Faller aresta

pe unul din paznicii de noapte ai unei uzine din Hamburg cunoscut sub numele de Domagaia.

Omul a recunoscut numaidecât că se numeşte Rokita şi că fusese la Lvov şi la Tarnopol. Dar nu mai cânta la vioară, i-a spus el lui Faller. Ideea de a deveni paznic de noapte era foarte înţeleaptă, căci, in felul acesta, riscul de a fi recunoscut de una din fostele lui victime era mic. înşelătoria ar fi mers dacă n-ar fi încheiat asigurarea de boală. De altfel, s-ar putea să aibă nevoie de ca pentru eă a fost arestat şi băgat la închisoare, unde s-a îmbolnăvit, fiind eliberat provizoriu pentru motive de sănătate.

în tragedia Galiţiei, masacrele de la Stanislav alcătuiesc unul din episoadele cele mai emoţionante. în 1939, oraşul avea 100 000 de locuitori, dintre care jumătate erau evrei, iar cealaltă jumătate polonezi şi ucraineni. Potrivit programului operaţiei Reinhardt, „*Einsatz Reinhardt*”, întreg teritoriul Poloniei ocupat de Germania trebuia să fie la sfârşitul anului 1942 *Judenrein* (curăţat de evrei). La Stanislav, acest plan fusese executat cu punctualitate.

La 12 octombrie 1941, cartierele evreieşti au fost înconjurate şi aproape douăzeci de mii de persoane au fost duse lingă cimitirul evreiesc. Aici au fost obligate să depună banii, bijuteriile, hainele de blană şi, în cele din urmă, toate veşmintele. Goi, evreii au fost conduşi în faţa a două tranşee mari (*Panzergraben*, sau tranşee antitanc) şi ucişi cu mitralierele.

Potrivit actului de acuzafe emis după terminarea războiului, la Salzburg, împotriva celor doi fraţi Johan şi Wilhelm Mauer, răspunzători de masacru, lucrurile s-au desfăşurat în felul următor:

„Operaţia a început dis-de-dimineaţă şi a durat până gog ee s-a înnoptat de-a binelea. Vehicule motorizate au fost postate în jurul cimitirului pentru a lumina cu farurile operaţia de lichidare. Au fost masacraţi cel puţin 12 000 de evrei. Cei care au rămas în viaţă au fost aduşi cu camioanele, tot dezbrăcaţi, în oraş...”

Printre cei mai sadici criminali din Stanislav se numărau fraţii Mauer, *Volksdeutsche* din Polonia, care sufereau de toate complexele proprii acestor nemţi „inferiori”. Cei câţiva supravieţuitori din Stanislav au povestit lucruri îngrozitoare despre cei doi fraţi, dar, din nenorocire, aceştia au spus că se numeau *Marer*, cu r. în consecinţă, procurorul Sichting din Ludwigsburg, însărcinat cu anchetarea cazului, căuta doi oameni numiţi „Marer”.

în 1963 l-am întâlnit pe Sichting. El mi-a spus că

anchetatorii lui descoperiseră o mulţime de persoane cu numele de Marer, dar niciuna dintre acestea nu era născută în Polonia. I-am spus că adevăratul lor nume putea să fie Mauer, şi nu Marer. Procurorul m-a însărcinat să fac o anchetă în Austria şi am intrat în legătură cu un comitet care îi depista pe aşa-numiţii *Volksdeutsche* din ţară. A reieşit că existau, într-adevăr, doi fraţi, Johann şi Wilhelm Mauer, care lucrau la Salzburg pentru organizaţia de binefacere Serviciul evanghelic auxiliar. Johann era „consilier pentru problemele refugiaţilor”, iar Wilhelm, responsabilul unui cămin pentru tineret, o activitate ideală pentru doi foşti ucigaşi specializaţi în execuţii colective. Unul din adjuncţii mei s-a dus la poliţia din Salzburg şi a descoperit că cei doi fraţi erau născuţi în Polonia. A adus şi o fotografie. Privind-o, mi-am amintit că-l întâlnisem personal pe Johann Mauer după război, când lucra pentru o organizaţie de binefacere protestantă, iar eu mă ocupam de o organizaţie evreiască. Din nenorocire, atunci nu ştiam nimic despre trecutul lui.

Am stabilit exact situaţia cu Sichting şi am prezentat 929

procurorului din Salzburg toate documentele pe care le aveam in legătură cu cei doi fraţi. Arestarea celor doi Mauer a făcut senzaţie la Salzburg. Procesul lor, care a avut loc la începutul anului 1966, a constituit unul din capitolele cele mai scandaloase din analele justiţiei austriece de după război.

Părea aproape cu neputinţă să se alcătuiască un juriu, atât-de mulţi erau cei care cereau să fie scutiţi, pretextând o boală sau altceva. In sala arhiplină a tribunalului din încântătorul oraş Salzburg s-au petrecut lucruri ciudate. Publicul îi aplauda pe inculpaţi şi a început să râdă în clipa cântl martorii evrei au jurat pe Biblie. Toţi martorii i-au recunoscut pe cei doi fraţi, iar toate mărturiile au fost foarte convingătoare. După mai multe ceasuri de deliberare, juriul a ajuns la concluzia că

acuzaţii acţionaseră sub presiune şi ascultaseră de ordinele superiorilor lor. Curtea a trebuit să-i achite pe inculpaţi. Dar preşedintele instanţei i-a informat pe aceştia din urmă că, potrivit Codului penai austriac, verdictul pronunţat de juriu constituia o „greşeală flagrantă-”, din care cauză vor fi judecaţi din nou. Până la noul proces, inculpaţii vor rămâne în închisoare. Verdictul de la Salzburg şi comportarea antisemită a publicului din sala de şedinţe a trezit în Austria un val de proteste. „Wiener Zeitung” a calificat verdictul drept „ruşinos”. Studenţii catolici şi socialişti au defilat pe străzile Vienei purtând pancarte cu inscripţia: „Austria, rezervă naţională pentru criminalii nazişti”. Lucrurile nu s-au schimbat nici când mi-am dat seama - prea târziu, din păcate - - că preşedintele juriului fusese membru al partidului nazist în perioada ilegalităţii şi membru al formaţiilor S.A.

19

Moştenirea lui Cain

9

în decembrie 1961 mă aâlam la Bruxelles cu prilejul unei conferinţe a Uniunii internaţionale a Rezistenţei, al cărei vicepreşedinte sunt. Cu această ocazie l-am întâlnit pe Hubert Halin, secretarul Uniunii rezistenţilor şi deportaţilor din Belgia, care ne-a cerut, prietenului meu Hermann Langbein, secretar general al Comitetului internaţional al foştilor deţinuţi de la Auschwitz, şi mic, să facem investigaţii la Viena în legătură cu un anume Jan Verbelen. Fost şef al secţiei flamande a SS, acolit al liderului fascist belgian Leon Degrelle şi membru marcant al Gestapoului din Belgia, Verbelen fusese condamnat in contumacie, la 14 octombrie 1947, de un tribunal belgian pentru asasinarea a 101 persoane. După părerea lui Halin, Verbelen trăia la Viena, probabil sub pseudonimul Jean Marais, cu care iscălise un mare număr de broşuri de propagandă nazistă.

Langbein şi cu mine ştiam cite ceva despre activitatea acestui „Jean Marais”. Ştiam, de pildă, că jucase un rol deosebit într-o organizaţie nazistă denumită SORBE (*Sozial-Organische Ordnungs-Bewegung Europas*). Această organizaţie aranjase într-o zi o conferinţă la Salzburg, la care asistase şi Verbelen. 331

îndată ce ne-am întors la Viena, Langbein şi cu mine am pornit pc urma lui. Era însă cu neputinţă, să-l regăsim şi hotărâsem să abandonăm totul. Peste câteva săptămâni, Halin ne-a trimis însă o scrisoare urgentă prin care ne cerea să ne continuăm cercetările. Cum nu exista niciun „Marais” la Viena, Langbein şi cu mine ne-am gânclit că Verbelen îşi păstrase, poate, adevăratul lui nume. Nu întreprinsesem încă o anchetă în acest sens pentru că ni se părea foarte puţin probabil ca un criminal de război condamnat să se expună atât de deschis riscului de a fi identificat. Dar el procedase tocmai în felul acesta. în scriptele oficiale ale poliţiei exista un Robert Jan Verbelen. Locuia pe strada *Greinergasse*, în cartierul Dubling. Am trimis acolo pc unul din colaboratorii mei: la adresa indicată, lingă soneria de la intrare se afla o carte de vizită cu numele de Verbelen. Contrar celor bănuite de noi, nu încercase niciodată să se ascundă.

Am trimis adresa lui Halin. La răspunsul lui anexa copia de pe hotărârea de condamnare: Verbelen fusese condamnat la 14 octombrie 1947 la moarte de un tribunal din Brabant. Verdictul era un document lung redactat în flamandă. Ne-am dus la procurorul Mayer-Maly, la tribunalul din Viena, care s-a convins imediat de necesitatea de a-l aresta pe Verbelen. Avea însă întâi nevoie de o traducere oficială a documentului flamand.

— Ne va fi destul de greu să găsim la Viena pe cineva care vorbeşte flamanda - i-am spus eu -, şi dacă punem în cele din urmă mâna pe un traducător, s-ar putea foarte bine să fie un fost SS-ist, ca şi Verbelen!

Mayer-Maly începu să râdă.

în realitate, nu eram prea departe de adevăr. La procesul lui Verbelen, traducătorul se dovedise a fi fostul secretar al lui Arthur Seyss-Inquart, *Reichskommissa-*
332 *rul* lui Hitler în Olanda. Din hotărâre reiese că Verbelen fusese condamnat la moarte prin împuşcare. Procurorul Mayer-Maly a semnat mandatul de arestare emis pe numele lui Verbelen şi a chemat poliţia. Langbein şi cu mine ştiam că, după un anumit timp de la întoarcerea lui la Viena, Verbelen lucrase în poliţie. La telefon a răspuns un funcţionar superior. Părea uluit... ceea ce nu era de mirare.

— E în regulă! Acum puteţi afla şi unde să-l găsiţi, spuse procurorul şi dădu citire mandatului de arestare. Langbein şi cu mine sosisem la procuror la ora 10,30.

La ora 13, Verbelen era arestat.

In 1936, Verbelen întemeiase la Bruxelles o organizaţie cu numele *„de Vlag”* („Drapelul”), al cărei scop oficial era să asigure cooperarea culturală „între Germania şi Flandra”. In realitate, era o oficină de spionaj depinzând de SS-iştii din Berlin şi. care primea ordine direct de la R.S.H.A. Şeful oi, van de Wiele, se află astăzi la închisoare în Belgia. S-a vorbit mult despre crimele lui Verbelen. El i-a trădat pe patrioţii belgieni şi pe membrii Rezistenţei, vânzându-i SS-iştilor, a participat la o grămadă de acţiuni teroriste şi a asasinat cu propria lui mână la 13 decembrie 1942 pe Georges Petre, primarul din Saint-Josseten-Noode, la 20 ianuarie 1943 pe Emile Lartigue, la Woluwe-Saint-Lambert, şi la 24 februarie 1943 pe Raoul Engel, la Ixelles... Aceasta în afară de alte 98 de victime, a căror asasinare este descrisă într-un lung verdict pe mai multe pagini dactilografiate. Printre victimele lui figurează şi câţiva aviatori americani căzuţi în mâinile SS-iştilor. Verbelen a participat, do asemenea, la torturarea mai multor persoane înainte de a fi omorâte. Povestea lui Verbelen *r* îngrozitoare chiar în contextul înspăimântătoarelor crime

SS-iste.

La sfârşitul războiului, el a dispărut. S-a ascuns mai întâi. în Germania, apoi la Viena. unde se folosea de un a33

paşaport pe numele de Isaac Meisels, un evreu din Anvers ucis la Auschwitz. (Nu s-a clarificat niciodată cum şi-a procurat Verbelen acest paşaport, nici ce s-a întâmplat cu diamantele pe care Meisels le-a ascuns într-un tub de pastă de dinţi la plecarea lui din Anvers.)

La Viena, Verbelen a locuit sub diferite nume de împrumut. In 1958 a cerut să i se acorde pe numele lui adevărat, de Robert Jan Verbelen, cetăţenia austriacă. Potrivit legilor austriece, orice cerere de naturalizare trebuie însoţită de o dovadă că solicitantul n-a fost nicăieri condamnat pentru crime de război. Se cere, de asemenea, prezentarea unui „certificat de bună purtare” şi efectuarea unei anchete de către poliţie. Verbelen, cu toată condamnarea lui din Belgia, izbutise să treacă peste toate aceste încercări, deşi un simplu telefon din partea Ambasadei belgiene din Viena ar fi fost suficient ca să-i împiedice naturalizarea. El a devenit cetăţean austriac la 2 iunie 1959. Ziarele locale s-au întrebat dacă aceasta nu era decât o nouă dovadă de *Schlamperei*, de neglijenţă austriacă..., sau o consecinţă a faptului că Verbelen avea prieteni foarte sus-puşi.

în 1965 a avut loc la Viena procesul lui. El s-a apărat singur cu abilitate şi aroganţă, căutând să-i convingă pe juraţi că acţionase „sub constrângere”. A fost achitat. Un val de indignare a cuprins Belgia şi chiar Viena, unde studenţii au protestat, iar presa a criticat cu violenţă hotărârea instanţei. Verbelen a părăsft’tribunalul în stare de libertate. Procurorul a făcut însă apel, astfel că ultimul cuvânt în afacerea fostului *Obersturmbannführer* n-a fost încă spus.

Pe *Herr* Toni Fehringer l-am întâlnit în septembrie 1944, în lagărul de la Plazsow, lingă Cracovia. Era unul din cei cincizeci de *kapo* germani ai lagărului. Cei mai

mulţi dintre aceştia erau foşti deţinuţi de drept comun, 334 foşti criminali, care fuseseră trimişi să servească în lagărele de concentrare. îmi amintesc mai aies de un fost „pirat-, pe nume Schilling, care făcuse o frumoasă carieră în Marea Nordului pe la începutul deceniului al 4-lea. Se specializase împreună cu vreo câţiva prieteni în prădarea iahturilor de plăcere. Operau câte unul din vasele acelea elegante, îi uşurau pe pasageri de toţi banii şi bijuteriile lor şi apoi dispăreau. Când a început să-l caute poliţia, Schilling a şters-o în America de Sud.

Dar, victimă a acelui *Heimweh*, a acelui dor de ţară specific germanilor, se întorsese în patria mamă. Se înapoiase la Hamburg sub un nume de împrumut, asigurat cu un simpatic paşaport fals. Abia debarcat, s-a şi dus să le facă o vizită prostituatelor din Raperbahn. *Heimwehul* are diferite efecte, în funcţie de om. Chiar în noaptea aceea, poliţia a întreprins o mare razie în Raperbahn. Schilling a fost arestat, identificat şi zvârlit în închisoare.

Era unul dintre acei oameni care trăiesc în afara legii, dar era blând, un fel de Robin des Bois, care îi uşura pe cei avuţi de bogăţiile lor inutile şi-i ajuta pe cei săraci. în lagăr, dacă doi deţinuţi se certau şi unul dintre ei îl lua ca martor pe Schilling, aeuzându-l pe celălalt că era un „fost bogătaş”, Schilling putea să-l lovească pe acesta din urmă drept în obraz. în schimb, pentru un evreu sărac făcea tot ce-i stătea în putinţă. El ne aducea de mâncare şi ne apăra împotriva cruzimii celorlalţi *Kapo*.

Printre aceştia, Toni Fehringer era cel mai neomenos dintre toţi. Douăzeci şi unu de ani, blond, cu nasul cârn şi o expresie rea şi brutală în privire... aşa era cel pe care femeile - de care nu ducea lipsă - îl numeau *der blonde Toni*, Toni cel blond. Pentru deţinuţi, el era mai degrabă *die blonde Bestie*. Toni avea camera lui, aceeaşi hrană ca SS-iştii şi se bucura şi de alte privilegii.

Da, într-adevăr, printre *kapo* existau oameni foarte

deosebiţi. Chiar dintre aceia care, asemenea lui Scliil-
333
ling, salvau viaţa multor deţinuţi vinovaţi de delicte neînsemnate, cum era întârzierea de la muncă sau un salut nu prea corect adresat unui SS-ist. Dacă vedea că un SS- ist scoate arma, Schilling se grăbea să-l pălmuiască pe vinovat şi să-l arunce la pământ. „Lăsaţi, - îi spunea el SS-istului - -, nu-i nevoie să vă murdăriţi mâinile cu un evreu împuţit! L-am pedepsit eu pentru dumneavoastră’1. Se întâmpla ca deţinutul să-şi piardă un dinte, dar cel puţin rămânea în viaţă...

Cu totul altfel era Toni Fehringer, responsabilul Kommandoului 1 005, din care făceam parte şi eu. Era o brigadă de muncă, de muncă foarte specială, care consta în a deschide gropile comune împrăştiate prin întreaga regiune şi a dezgropa morţii spre a-i face să dispară prin ardere sau prin orice alt mijloc. Sovieticii în ofensivă înaintau spre vest.

Nemţii aveau liste exacte ale locurilor unde se aflau gropile şi numele celor care fuseseră aruncaţi în ele. Listele fuseseră întocmite cu grijă în trei exemplare. Unele dintre acestea aveau să cadă mai târziu în mâinile aliaţilor şi să fie folosite ca dovezi în cursul proceselor împotriva naziştilor.

La Plazsow, munca noastră consta în a dezgropa cadavrele, a le arde sau, dacă nu era cu putinţă, a le preface oasele în pulbere. Nu era o treabă prea plăcută, astfel că comandamentul lagărului ne atribuise barăci mai confortabile decât ale celorlalţi şi raţii duble de hrană. După 14 ore de muncă în duhoarea răspândită de cadavrele în descompunere şi de fumul rugurilor, ne târam până la barăcile noastre, nemaiavând decât o singură dorinţă: câteva ceasuri de somn şi uitare. Dar Toni cel blond era acolo. Ne aştepta. Şi dădea imediat ordin să ieşim pe terenul de exerciţii şi să facem gim-
336
nastică: drepţi, culcat, drepţi, culcat, stânga-mprejur, săriţi... în genunchi de treizeci de ori, până ce

cei mai slabi leşinau. SS-iştii nu-i ordonaseră lui Toni Fehringer să ne trateze cu atâta cruzime, dar aşa îi plăcea lui.

Era foarte mândru de micile lui torturi personale.

De altfel, Toni se deda la multe alte isprăvi. îi batea pe deţinuţi atât de cumplit, îneât se îmbolnăveau. Şi pe urmă, orice bolnav era repede „lichidat”. în timp ce lucram la gropile comune, Fehringer cerceta cadavrele dezgropate. Avea totdeauna într-o cizmă un cleşte de dentist cu care spărgea dinţii cadavrelor, îi scotea şi-i privea cu băgare de seamă. Se putea ca nemţii să fi uitat niscaiva coroane de aur. Când găsea câte una, o strecura în buzunar şi schimba apoi aurul pe şnaps. Toni avea totdeauna şnaps. Mi-am făgăduit că, dacă voi supravieţui muncii în această echipă specială şi războiului, să-l regăsesc pe Toni cel blond.

In 1946 am întâlnit o fostă deţinută de la Plazsow.

Ea mi-a spus că ne privise de multe ori de la secţia de femei: „Vedeam grupul vostru întoreându-se şi pe Toni distrându-se pe socoteala voastră. Ce sadic!”

I-am mărturisit acestei femei că mă gândisem adesea la Toni Fehringer, dar că nu ştiam altceva despre el decât că vorbea germana cu accent austriac. Poloneza auzise spunându-se că era originar din Austria de sus. Această informaţie nu-mi era de mare folos, pentru că numele Fehringer este foarte răspândit în această regiune..

Într-o zi pe la începutul anului 1947 citeam nişte ziare vechi ia biblioteca din Linz. Ziarele constituie un izvor fascinant de informaţii, căci, dacă naziştii au avut grijă să şteargă cât mai bine urmele trecutului, au scăpat pur şi simplu din vedere depozitele bibliotecilor publice, unde se găsesc maldăre de ziare.

Tocmai îmi notam câteva nume interesante, când am 33T

auzit lingă mine o discuţie între doi bărbaţi. Am înţeles că unul dintre ei era *Sippenforscher*

(genealogist), profesiune despre care nu auzisem vorbindu-se niciodată. In ce consta exact această muncă? — l-am întrebat eu. In timpul nazismului, mi-a explicat el, fiecare *Gauleitung* avea mai mulţi experţi, a căror sarcină era să verifice aşa-numitele *Ariernachweise* - certificatele de „arianitate”. Aceste certificate erau importante, deoarece hotărau libertatea sau captivitatea, bunăstarea sau mizeria şi de multe ori chiar viaţa sau moartea posesorilor lor.

— Puţine persoane - a continuat interlocutorul meu - îndrăzneau să prezinte certificate false *Gauleitunguiui*. Trebuia să cercetăm în arhive, să examinăm cu atenţie actele de naştere, actele de botez şi arborii genealogici. Cea mai mare parte dintre aceşti *Sippenforschen* erau foşti *Heimatforscher*, istorici şi genealogişti regionali. Slavă Domnului că nu mai suntem siliţi să facem această muncă! Eu am revenit la istoria locală.

Întorcându-mă acasă, mi-a venit o idee. De ce să nu cer unui fost „genealogist” să mă ajute să-l regăsesc pe Toni Fehringer? Acest gen de experţi trebuiau să fie foarte bine informaţi despre Fehringerii din Austria de sus. Peste o săptămână făceam cunoştinţă la Linz cu un *Heimatforscher*, de altfel fost membru al partidului nazist, dar care, după informaţiile pe care le primisem, nu fusese niciodată activ. I-am vorbit despre Toni.

El a şovăit. Nu voia să devină un „trădător”.

— Ce crimă aţi săvârşit? — l-am întrebat eu.

— Ştiţi bine că niciuna - mi-a răspuns el clătinând din cap. - Aţi făcut o anchetă riguroasă în legătură cu atitudinea mea în timpul nazismului.

— E adevărat. Dar acum vreţi să protejaţi un criminal de drept comun, un fost *kapo* care se delecta

S3g torturându-i pe nişte deţinuţi fără apărare?

Nu, nu din cauza asta. Se temea de „eventualele consecinţe”. A trebuit să-i jur că nu voi pomeni nimănui despre colaborarea noastră. Nimeni nu trebuia să ştie nimic şi nu aveam să ne întâlnim niciodată la dânsul.

A revenit a doua zi.

— In satele din Kremstal, între Kirchdorf şi Micheldorf există mai mulţi Fehringeri. E o regiune foarte interesantă din punct de vedere istoric, cu case vechi şi castele baroce. Ungă Kirchdorf, castelul Alt-Pernsten, care datează din secolul al XVI-lea, este...

— Bine... am să trimit pe cineva să facă o anchetă privitoare la aceşti Fehringer.

Peste două zile, unul din colaboratorii mei îmi semnala prezenţa unui anume Anton Fehringer la Kirchdorf. Avea aproximativ douăzeci şi patru de ani şi, după spusele vecinilor, lipsise în timpul războiului. Acest semnalment putea să corespundă cu cel al *ka*po-ului, dar trebuia să mă asigur că era vorba despre el. Am însărcinat un fotogi'af din Linz să se ducă în satul acela ca turist inofensiv, să facă mai multe fotografii şi să-mi aducă una a lui Anton Fehringer.

Când am văzut fotografia, l-am recunoscut imediat pe Toni cel blond. Am făcut o declaraţie la poliţie, comunicând, totodată, şi numele altor martori.

Fehringer a fost arestat şi judecat. Am fost primul martor al acuzării. Avocatul lui a invocat existenţa unor circumstanţe deosebit de grele. Clientul lui acţionase „sub constrângere", se mărginise să asculte ordinele şi, în plus, munca lui în fruntea *Komniandoului* 1 005 fusese istovitoare.

Atunci Toni cel blond s-a ridicat şi m-a implorat să-l iert.

— Personal îl iert pe acuzat că m-a bătut şi m-a făcut să îndur toate violenţele pe care le-am descris. Admit că împrejurările erau deosebit de grele. Dar nu-i 339

pot acorda acuzatului iertarea camarazilor mei care nu mai sunt aici. N-am acest drept.

Toni Fehringer a fost condamnat la şapte ani muncii silnică şi a murit peste trei ani în închisoare.

în 1903 am primit într-o bună zi o scrisoare.

Semnatarul ei, pc care îl vom numi aici Leonid. auzise vorbindu-se despre activitatea mea. Deznădăjduit, se gândea că l-am putea eventual ajuta. Ne-am întâlnit la Köln şi Leonid mi-a destăinuit drama care îl obseda de douăzeci şi doi de ani.

Leonid era originar din micul oraş lituanian Plunge, situat la treizeci şi şapte de kilometri de frontiera germană. înainte de război, Plunge avea cam şase mii de locuitori, din.care aproape o mie opt sute evrei. Leonid, care era şi el evreu, mi-a povestit că până prin 1930 între evrei şi lituanieni existaseră întotdeauna relaţii prieteneşti. El personal avea mulţi prieteni lituanieni printre colegii de şcoală. Evreii îşi aveau sinagogile lor, iar copiii lor mergeau la gimnaziu. Existau arhitecţi, medici şi farmacişti evrei.

— Dacă mi-ar fi spus cineva ce o să se întâmple la Plunge şi îndeosebi ce o să facă fostul meu coleg de clasă Arnoldas Pabresha, aş fi zis că era nebun. Pabresha era un tânăr lituanian amabil, calm, rezervat... puţin cam ciudat câtcodată, dar serviabil.

Părinţii acestui Pabresha aveau şaisprezece hectare de pământ în afara oraşului. Tatăl lui era ajutor de farmacist, iar mama lui se ocupa de gospodărie. Arnoldas era subţirel, de talie mijlocie, cu umerii foarte înguşti şi cu un cap foarte mic. Vorbea foarte răguşit şi părea totdeauna enervat şi aproape speriat. Ştia bine lituaniana, rusa şi poloneza.

în 1940, Armata Roşie a intrat în localitatea Plunge. \ ifonid a fost în curând încorporat în Armata Roşie. în timpul războiului cl a fost avansat ajungând maior în armata sovietică. Ca mulţi soldaţi din alte armate, el a cerut să facă parte din unitatea care va elibera oraşul lui natal. Rugămintea i-a fost ascultată. Făcea parte dintr-o divizie care lupta în ţările baltice şi în 1944 a intrat cu unitatea lui în oraşul Plunge.

— Inima-mi bătea cu putere când tancurile noastre au ajuns la marginea oraşului. M-am dus direct acasă. O

femeie străină mi-a deschis uşa. N-am întâlnit niciun cunoscut. Mergeam pe străzile pe care le ştiam atât de bine, dar erau pline de străini. Plunge devenise pentru mine un oraş fantomă. Eram deznădăjduit. Nu exista niciun chip cunoscut în acest oraş în care mă născusem. M-am dus, în cele din urmă, la preot. M-a îmbrăţişat şi am plâns amândoi.

Preotul i-a istorisit lui Leonid îngrozitoarea poveste a oraşului Plunge. în vara anului 1941, nemţii au ocupat oraşul. Pabresha a devenit deodată un fanatic simpatizant nazist şi a început să lucreze pentru Gestapo. După câteva zile de la sosirea nemţilor, Pabresha a dezlănţuit un pogrom... un pogrom... care nu a luat sfârşit decât după ce toţi evreii din Plunge - bărbaţi, femei şi copii - au fost omorâţi.

„Nu pot descrie scena... nici măcar acum - spunea preotul. — Evreii au fost întâi bătuţi, apoi închişi în sinagogă. în faţa clădirii, mulţimea aprinsese un foc. Evreii au fost siliţi să aducă tora, celelalte obiecte de cult şi cărţile de rugăciuni şi să le ardă. Pabresha a îmbrâncit câţiva bătrâni în flăcări şi i-a ucis cu un glonte. îţi aminteşti de bătrânul doctor Siw, pe care toată lumea îl stima atât de mult? Pabresha l-a silit să îngenuncheze şi să mănânce bălegar. Şi asta, Leonid, n-a fost decât începutul... Mulţimea înnebunise, iar Pabresha era mai nebun decât toţi. Evreii au fost duşi la Kauschenai, un sat la doi kilometri tic aici, şi acolo a început masacrul. I-au măcelărit pe toţi. Pe toţi. Am încercat să salvez câteva fete pe care le cunoşteam de la gimnaziu. Le-am aşezat în genunchi şi le-am botezat, Acum sunt creştine, i-am spus lui Pabresha. Dar el s-a repezit la mine şi m-a trântit jos. Le-a trântit şi pe fete pe jos, trăgându-le de păr, şi le-a omorât. Şi soţia lui a luat o armă şi a ucis nişte oameni. Am leşinat. După aceea, luni întregi am fost bolnav. Medicii credeau că-mi pierdusem minţile... Când s-au oprit, toată lumea murise. Una din ultimele victime a fost Freimaas Israilowicius, proprietarul farmaciei în care

lucra tatăl lui Pabresha. N-ai să te miri că el a pus mina pe farmacie, proprietatea şi casa fostului lui patron”.

Nefiind în stare să rostească un cuvânt în timpul acestei povestiri, Leonid a întrebat, în cele din urmă, unde se afla Pabresha.

— A plecat cu nemţii - i-a răspuns preotul. — Religia mea îmi porunceşte să propovăduiesc iertarea, Leonid, dar când mă gândesc la Arnoldas Pabresha, iertarea nu încape în inima mea...

Când şi-a luat rămas bun de la preot, Leonid nu mai plângea. Şi a plecat din Plunge. Casele îi deveniseră tot atât de străine ca şi chipurile oamenilor de pe străzi şi era fericit că putea continua să lupte împotriva nemţilor. Leonid simţea acum că avea o misiune pentru care destinul il cruţase pe el, ultimul evreu din Plunge.

Leonid n-a reuşit să-l regăsească pe Pabresha. După război, divizia lui a fost trimisă în U.R.S.S. Pe urmă a fost repartizat la o altă unitate în Germania de răsărit [14]. In cele din urmă s-a hotărât să caute şi la azilul de nebuni din Berlin, a făcut mai multe anchete într-o serie de lagăre de refugiaţi din Germania occidentală, unde a luat legătura cu lituanieni şi cu cei originari din ţările baltice. Unii îl văzuseră pe Pabresha după război. Leonid a pornit pe pistele care i se indicaseră, dar singurul lucru pe care l-a putut descoperi a fost că Pabresha, soţia lui şi cei doi copii emigraseră în Australia, sub un nume polonez, în 1948 sau 1949. Pista se oprea acolo, dar Leonid simţea că trebuie să continue. Cu toate că nu ştia cum. De aceea venise să mă vadă.

încă un masacru pe care doar supravieţuirea unui singur om din sutele sau miile de morţi îl făcuse să nu fie dat uitării. C.iţe Plunge şi câţi Pabresha de care nu ştim nimic au mai existat?

Leonid descoperise că un prieten intim al lui Pabresha, medicul lituanian Vladas Ivinskis, pe care, de

---

14 Vorbind de „Germania de răsărit“ autorul se referă la Republica Democrată Germană. — Nota trad.

altfel, îl cunoştea şi el, emigrase de asemenea, prin 1948, în Australia. Ivinskis profesează azi în Noua Guinee. Printr-un fost locuitor din Plunge stabilit acum la Paris, Leonid aflase că familiile Pabresha şi Ivinskis fuseseră împreună în Australia până în 195(3. Pe vremea aceea, familia Pabresha plănuise să plece în Statele Unite.

— Ceea ce înseamnă - i-am spus lui Leonid - că trebuie să căutăm o familie formată din tată, mamă şi doi copii care a emigrat, probabil, sub un nume polonez prin 1948 în Australia şi care a plecat, pe cât se pare, după 1956 în Statele Unite.

— Pare ceva cu neputinţă de făcut, spuse Leonid.

— Doctorul ăsta Ivinskis ştie, probabil, unde se află ei azi, i-am spus eu. Şi am scris în Australia. Mi-a răspuns o călugăriţă catolică. Ea vorbise despre doctor cu un preot din Noua Guinee care îl cunoscuse, dar nu ne putea da informaţia dorită. 343

Am încercat altceva. Dacă Pabresha era în America, avea, desigur, legături cu alţi lituanieni. Am rugat pe un prieten să dea următorul anunţ în ziarele lituaniene care apăreau acolo: un fost locuitor din Plunge care îşi schimbase numele în Smith murise lăsând o avere considerabilă supravieţuitorilor din oraşul său natal. Aceştia erau rugaţi să scrie la adresa indicată.

N-a răspuns nimeni la anunţ. Este posibil ca Pabresha să-l fi citit, dar să nu fi îndrăznit să scrie. Oare doarme liniştit când îi apare în câte un vis oraşul Plunge?

/

20

Cei treizeci şi şase de drepţi

In timp ce Franz Murer asigura în 1942 desfăşurarea în bune condiţii a execuţiei celor 80 000 de evrei din Vilna, se mai afla acolo şi un alt austriac. Se numea Anton Schmid şi era din Viena. Avea 42 de ani şi gradul de Feldwebel (plutonier). Fusese luat în Wehrmacht ca mulţi alţi austrieci.

Schmid nu era tipul dc plutonier despre care se

putea vorbi prea mult. Era un om liniştit, care gândea mult şi vorbea puţin; nu avea prea mulţi prieteni printre camarazii săi. Nu există decât o singură fotografie a lui. Ea înfăţişează chipul unui om onest, gânditor, cu ochi blânzi şi trişti şi o mică mustaţă. Unitatea din care făcea parte a staţionat la Vilna în timpul celor mai îngrozitoare luni ale exterminării.

Anton Schmid era un catolic foarte evlavios, care su ferea intens când vedea pe alţi oameni suferind. In acelaşi timp, el era un om de hn curaj extraordinar. Povestea lui ar fi putut rămâne necunoscută dacă n-ar fi fost menţionată în diferite mărturii din dosarele noastre privitoare la Murer. Printre cei 250 de supravieţuitori ai ghetoului din Vilna sunt mai mulţi care au rămas în viaţă datorită lui Anton Schmid. Ei au fost cei care mi-au relatat mai târziu ce s-a întâmplat cu dânsul.

Mulţi nemţi condamnau atrocităţile comise de Murer la Vilna, dar nu îndrăzneau să facă nimic. Schmid socotea că datoria lui de creştin era să-i ajute pe evreii martirizaţi. El s-a transformat într-o organizaţie de salvare. Asumându-şi un formidabil risc personal, Schmid se strecura în ghetou, ducea de mâneare evreilor muritori de foame, le dădea copiilor sticle de lapte, pe care le aducea pitite în buzunare. Ştia că mii de evrei se aflau ascunşi in diferite colţuri ale Vilnei şi făcea pe curierul între aceştia şi coreligionarii lor din ghetou, transportând scrisori, pâine şi medicamente. Schmid a avut chiar curajul să fure arme de la Wehrmaeht şi să le predea reprezentanţilor Rezistenţei evreieşti.

„Toate astea le-a făcut fără să poată avea măcar speranţa unei mulţumiri din partea cuiva - mi-a povestit un supravieţuitor. — El acţiona în felul acesta din pură bunătate sufletească. Pentru noi, cei din ghetou, acest om delicat şi liniştit, în uniforma lui de *Feldwebel*, era un fel de sfânt”.

Dar inevitabilul s-a produs. La începutul lunii aprilie 1942, Gestapoul a descoperit că Schmid încercase

să scoată, prin fraudă, cinci evrei din ghetou şi să-i ducă în pădurile de la Ponar, unde sperau să se poată ascunde. A fost arestat şi într-o dimineaţă un tribunal marţial german l-a condamnat la moarte.

Peste două ceasuri, Schmid îi scria soţiei sale Stefi: „Am primit cele două scrisori ale tale... Sunt mulţumit că îţi merge bine. Trebuie să-ţi aduc la cunoştinţă soarta care mă aşteaptă, dar te rog să fii tare când vei citi această scrisoare. Am fost condamnat de o curte marţială la moarte. Nu se mai poate face nimic altceva 046 decât o cerere de graţiere, pe care am şi înaintat-o.

Soarta mea nu se va hotărî înainte de prânz, dar cred că cererea îmi va fi respinsă. Toate cererile de acest fel au fost refuzate de fiecare dată.

Dar, dragele mele, curaj. Sunt resemnat cu soarta mea. A fost hotărâtă sus, în ceruri, de Dumnezeul nostru şi nimeni nu poate face nimic. Domnul nostru prea iubit a hotărât aşa şi mi-a dăruit putere. Nădăjduiesc că v-o va da şi vouă.

Trebuie să-ţi spun ce s-a întâmplat. Erau aici foarte mulţi evrei pe care soldaţii lituanieni i-au strâns laolaltă şi i-au executat pe o pajişte, în afara oraşului. Au fost executate 2 000 până la 3 000 de persoane o dată. Soldaţii izbeau copiii de copaci... vă daţi seama! Primisem ordin să supraveghez (cu toate că nu-mi plăcea) *Versprengtenstelle* (lagărul de tranzit), unde lucrau 140 de evrei. Ei mi-au cerut să-i scap de acolo. M-am lăsat convins, pentru că, aşa cum ştiţi, am inimă bună. Nu mai puteam să gândesc. I-am ajutat, ceea ce, după părerea judecătorilor mei, a fost foarte rău. Va fi greu pentru voi, dragele mele Stefi şi Gertha, dar iertaţi-mă: am acţionat ca o fiinţă omenească, nevoind să fac rău nimănui.

Când veţi citi scrisoarea de faţă, n-am să mai fiu pe lumea aceasta. N-am să vă mai pot scrie. Dar fiţi sigure că ne vom regăsi într-o zi într-o lume mai bună, alături de Domnul nostru prea iubit. La 1 aprilie am scris o altă

scrisoare; în ea am pus fotografia Gerthei, dar aceasta i-o voi da preotului...”

Peste patru zile, la 13 aprilie, Anton Schmid a fost executat. A murit în acelaşi timp cu cei cinci evrei pe care voise să-i salveze. El a fost îngropat într-un mic cimitir militar, lingă Vilna. Peste două zile, preotul Fritz Kropp a expediat ultima scrisoare a lui Schmid văduvei lui, la Viena:

„Luni 13, la orele trei, iubitul dumneavoastră soţ a trebuit să ne părăsească (scria Kropp)... dar s-a rugat

şi şi-a păstrat curajul până în ultima clipă. Ultima lui dorinţă a fost să vă îndemn să fiţi şi dumneavoastră curajoasă”.

Numele lui Anton Schmid e pomenit în multe jurnale personale ale evreilor care mai târziu au fost executaţi în ghetoul din Vilna. Toţi vorbesc de bunătatea şi de curajul lui. Unii supravieţuitori îşi amintesc foarte bine de dânsul. Am început să adun mărturiile acestora. Într-o zi, prietenul meu dr. Mark Dvorzeeki din Tel-Aviv, a cărui mărturie referitoare la Vilna în cursul procesului lui Eichmann a contribuit să-i convingă pe austrieci de necesitatea de a-l judeca pe Murer, a venit să mă vadă la Viena. El mi-a dat adresa văduvei lui Anton Schmid.

M-am dus să-i fac o vizită. Am găsit o femeie mai în vârstă, cu o înfăţişare obosită. Conducea un mic magazin şi câştiga foarte puţin. Fata ei, Gertha, era măritată şi locuia împreună cu dânsa. Cele două femei mi-an povestit că nu le fusese de loc uşor în 1942, când se aflase în cartier că *Feldivebelul* Schmid fusese executat pentru că încercase să ajute câţiva evrei. Unii vecini o etichetaseră chiar pe Erau Schmid drept „trădătoare” şi o somaseră să plece. Câteva persoane i-au spart geamurile de la casă.

Am întrel^at-o pe Frâu Schmid dacă avea vreo dorinţă. Da, mi-a spus ea, dorea să meargă la mormântul soţului ei, la Vilna. Călătoria nu era uşor de făcut. Am

relatat cazul ambasadorului sovietic la Viena, cerându-i permisiunea ca toată familia să se poată duce la Vilna. Centrul de documentare avea să suporte costul călătoriei. La 29 octombrie 1965, Erau Schmid, fata şi ginerele ei au plecat cu trenul până la Minsk şi de acolo cu avionul la Vilna. Centrul intenţionează să ridice pe mormântul lui Anton Schmid un monument cu următoarea inscripţie:

„Aici odihneşte un om care a considerat că este mai important să-şi ajute fraţii decât să rămână în viaţă”.

Frâu Schmid mi-a arătat o scrisoare mai veche de la soţul ei, datată 1 aprilie 1942, adică după ce începuse să fie anchetat de Gestapo. „Toată lumea trebuie să moară într-o zi - scria el. Poţi să mori ca un călău sau ca un om de treabă. Eu vreau să mor ca un om de treabă”.

O veche legendă evreiască, citată adesea în învăţătura hasidică, spune că pe pământ sunt treizeci şi şase de oameni drepţi. Ei nu se cunosc unii pe alţii şi nici nu-şi cunosc misiunea. Cei treizeci şi şase de drepţi sunt de obicei oameni săraci, simpli, obişnuiţi: muncitori, ţărani, sacagii etc., dar „pe ci se sprijină lumea”. Ei sunt „potirele în care se revarsă toată suferinţa lumii... Dacă vreunul dintre ei ar lipsi, omenirea ar pieri în suferinţă”. Cei drepţi nu se lasă niciodată recunoscuţi de ceilalţi oameni. Ei apar în epocile de cumplită trebuinţă, îşi împlinesc datoria şi mor.

21

Cealaltă faţă a Lunii în aprilie 1945, cu puţin înainte de terminarea războiului în Europa, în lagărul de la Mauthausen a sosit un transport provenind din Ungaria. Cea mai mare parte a celor ce făceau parte din acest transport erau numai piele şi os; probabil că pentru cei din conducerea lagărului nu era vorba decât despre nişte morţi, pentru că i-a trimis pe toţi direct la blocul morţii, unde mă aflam şi eu.

Printre noii sosiţi era şi un rabin ungur. Se spunea că izbutise să introducă pe ascuns în lagăr o cărticică de

rugăciuni. îl admiram pe rabin pentru curajul lui. Ştia, probabil, că SS-iştii pedepseau pe toţi cei care erau prinşi că au asupra lor cel mai neînsemnat obiect, chiar şi o perie veche de dinţi ori un ciob de oglindă.

Rabinul a venit în sala noastră a doua zi dimineaţa, mergând de la un prici la altul. Printre oamenii de acolo, sfârşiţi de foame, erau mulţi care erau atât de slabi, incit nici nu mai puteau să se aşeze. Credeam că rabinul voia să le vorbească şi să-i îmbărbăteze puţin. Când colo, el a spus că era dispus să împrumute cartea lui de rugăciuni fiecăruia pentru c-îte un sfert de ceas.

350 Preţul acestui împrumut era un sfert din raţia zilnică de supă a fiecărui om. Trebuie spus că tot ce primeam drept hrană era un castronaş de supă chioară la douăzeci şi patru de ore. Cu toate acestea, au fost destul de numeroşi cei care se arătau fericiţi să cedeze o parte din hrana lor redusă spre a putea ţine un sfert de oră cărticica neagră în podul palmelor lor. Aceşti oameni erau prea slabi ca să citească, dar cărticica le amintea copilăria, slujba dc vineri seară la sinagogă, glasul cantorului. Le reînvia amintirea camerei mari unde erau aprinse luminările de sâmbătă şi unde se simţea mirosul atât de plăcut care venea de la bucătărie. Unul dintre muribunzii din sala noastră era un judecător trecut la catolicism. A împrumutat şi el cărticica, a petrecut cincisprezece minute preţioase cu amintirile lui, dându-i rabinului un sfert din raţia lui de supă.

De fapt, rabinul a murit înaintea tuturor. Aparatul lui digestiv slăbit nu a putut suporta cantitatea excesivă de supă. Mă întrebam ce se întâmplase cu cărticica de rugăciuni.

După eliberare am fost transportaţi la sanatoriul Bindermichl din Linz, unde eram îngrijiţi de doctori americani. Pentru prima slujbă religioasă, care a avut loc în aprilie 1946, fusese adusă din America o toră, iar un bătrân rabin american a venit să spună primele rugăciuni.

Le-am spus prietenilor mei că n-am să mă duc la slujbă. îmi era însă imposibil să le explic de ce: nu mai voiam să văd niciodată un rabin. Nu puteam să-l uit pe moşneagul acela dezgustător, care făcuse din credinţă un mijloc de a-şi potoli foamea. în loc să-i îmbărbăteze pe muribunzi, el îşi umpluse bărdăhanul cu supa lor. Mi-era lehamite de astfel de oameni.

In seara aceea, rabinul Silber a venit să mă vadă.

— - *Du Dummer* (prostule) mi-a spus el, nu l-ai văzut decât pe omul acela rău care a luat ceva de la oamenii de treabă. De ce nu i-ai observat pe oamenii de treabă care i-au dat ceva celui rău?

De atunci am încercat mereu să-mi amintesc că fiecare problemă are două faţete, cu toate că-i tot atât de greu să vezi cealaltă faţetă pe cit de greu este să vezi cealaltă faţă a Lunii.

Mă gândesc de multe ori la bătrânul rabin Silber când mă aflu în faţa unei probleme complicate, la care răspunsul nu e simplu de dat. Şi tot la el m-am gândit într-o dimineaţă de septembrie a anului 1965, când Frau C. a luat loc în faţa mea. Purta un taior de tweed şi avea o mică geantă de voiaj. Venea din Germania. Petrecuse toată noaptea în tren. Părul nu-i era tocmai în ordine. Venise direct de la gară, cu un taxi, la mine la birou.

— Trebuia să vă văd-, domnule Weisenthal. Nu puteam aştepta. Am nevoie de ajutorul dumneavoastră pentru a obţine unele despăgubiri şi trebuie să vorbesc cu cineva care să mă creadă. Nimeni nu vrea să mă creadă pentru că povestea mea e puţin verosimilă.

Povestea ei era adevărată. Am cercetat cu minuţiozitate toate datele. *Frau C. este evreică şi soţia unui fost general SS german*.

Avea şaizeci de ani când a venit la mine. Obrazul ei brăzdat purta pecetea suferinţei. Dar am crezut-o când mi-a spus că fusese drăguţă şi cu un temperament destul de violent. Il moştenise de la mama ei, o actriţă vieneză. Ea însăşi devenise actriţă şi în 1934 juca roluri

neînsemnate la München. Acolo îl întâlnisc pe el. îl vom numi Hans. Dragostea lor era pătimaşă şi lipsită de griji. Căzuseră de acord să nu vorbească despre viitor. Ea ştia că el se ducea cu regularitate la serviciu, dar nu-şi dăduse osteneala să ştie exact despre ce fel de serviciu era vorba. Era pur şi simplu fericită că el avea de lucru. în 1934, la München, ca şi în toată Germania, erau 352 o mulţime de şomeri. N-a pus nicio întrebare decât atunci cinci doctorul i-a spus că aşteaptă un copil. Hans a luat-o in braţe şi a rugat-o să nu plângă. Trebuia să-i mărturisescă ceva: el făcea parte din secţia politică a SS-ului. Acesta era „serviciul” lui.

— N-am plâns - mi-a spus Frau C. —, dar m-a cuprins groaza pentru că acum trebuia să-i mărturisesc şi eu ceva. îi spusesem lui Hans că tatăl meu murise.

Era o minciună. Mama era catolică, dar tatăl meu *nelegitim*, era evreu, avocat la Berlin. Ceea ce însemna că nu eram „ariană”, aşa cum crezuse el, ci pe jumătate evreică. Cum era SS-ist, nu s-ar fi putut căsătorii cu mine. Dar Hans n-a vrut să se dea bătut. Era un om bun. O să dăm copilul la un cămin SS şi vom trăi împreună necăsătoriţi, mi-a propus el. I-am spus că voiam să cresc singură copilul nostru. Hans s-a dus să-l vadă pe tata la Berlin, care i-a spus că numele meu nu figura pe niciun document. Puteam deci să trec drept ariană şi să mă mărit cu el. In realitate n-a fost uşor şi Hans a trebuit să argumenteze doi ani pentru a-i convinge pe SS-işti să ne dea autorizaţia necesară pentru căsătorie. Presupun că aveau anumite bănuieli determinate de însuşi faptul că n-aveam tată oficial, dar eram blondă şi aveam ochi albaştri. Dacă aş fi avut o înfăţişare evreiască mai pronunţată, nu ne-ar fi dat niciodată autorizaţia de căsătorie.

Perechea trăia fericită. Aveau acum şi o fetiţă. Locuiau într-un apartament marc la München. In fiecare dimineaţă, Hans pleca cu o maşină oficială la lagărul de concentrare din Dachau, unde răspundea de secţia

politică.

— Lucrurile cele mai oribile nu se întâmplaseră încă - spuse Frau C. — Hans aranja totdeauna în aşa fel, incit să evite cursurile speciale, la care se învăţa cum să urmăreşti, să torturezi şi să ucizi oameni. Genul acesta de cursuri exista încă de pe atunci. Dar anii treceau şi situaţia se înrăutăţea. Hans văzuse prea 353

multe, ştia prea multe. Numit colonel SS, el şi-a cerut transferul la Hamburg. Nu departe de oraş, la Neuengamme, exista un mic lagăr de concentrare, a cărui conducere i s-a încredinţat. Hans spera că va fi oarecum în afara circuitului, dar se înşela. Neuengamme era un lagăr de exterminare. Intre anii 1938 şi 1945 au murit acolo 35 000 de persoane: francezi, danezi, norvegieni, olandezi, austrieci, belgieni, ruşi, nemţi... Toate transporturile din Hamburg şi din Germania de nord ajungeau acolo. Casa în care locuiam nu era departe de lagăr. Am încercat să-i ajut pe deţinuţi în unele chesti-, uni de mică importanţă: l-am rugat pe Hans să trimită acasă câţiva deţinuţi pentru munci mărunte şi le-am dat să mănânce. Dar Gestapoul a aflat şi ni s-a dat ordin să ne mutăm la Hamburg, unde ni s-a pus la dispoziţie un apartament mare. Cred că din clipa aceea am fost în permanenţă supravegheată.

Ei ştiau că nu puteau să aibă încredere în mine.

O dată cu începerea atacurilor aeriene ale aliaţilor, care au distrus centrul Hamburgului, Frâu C. şi-a petrecut nopţile într-un adăpost. Ea a remarcat acolo o tânără cu numele de Esther, care stătea de o parte şi nu vorbea cu nimeni.

— Ştiam că era evreică şi că trebuia s-o ajut - mi-a explicat Frâu C. — Pentru mine era ca o obligaţie, dar în acelaşi timp era o nebunie din partea soţiei unui SS-ist cu grad mare.

Ea ridică din umeri.

Tânăra aceea evreică era foarte sfioasă şi a şovăit multă vreme înainte de a vorbi cu Frâu C. Doar peste

câteva nopţi, când aceasta din urmă i-a adus o rezervă pentru termos - Esther o spărsese pe a ei -, începură să stea de vorbă.

Esther trăia într-o cameră minusculă, într-un pod, unde nişte prieteni creştini încercau s-o ascundă. Mama o-4 ei fusese deportată la Ravensbruck şi ştia că vor veni s-o caute şi pe ea. Era îngrozită pentru că aştepta un copil.

— Am luat-o pe Esther la mine acasă. Soţul meu lipsea. Nu importa ce avea să se întâmple, mi-am spus eu, copilul trebuia să se nască şi să trăiască. Dar într-o seară a venit Gestapoul s-o aresteze. Am discutat cu oamenii. Au lăsat-o să rămână la mine peste noapte, dar i-au pus în vedere să se ducă la ora 5 dimineaţa la Biberhaus, de unde pornea un transport pentru Ravensbrück. După ce au plecat cei de la Gestapo, am împachetat câteva lucruri şi ne-am dus la gară. La miezul nopţii pleca un tren spre München, unde mai aveam un apartament. La München mi-am dat seama că aveam nevoie de acte pentru Esther. M-ara dus la Regensburg şi am furat paşaportul cumnatei mele. înapoiată la München, am dat-o pe Esther drept cumnata mea. Apoi l-am înştiinţat pe soţul meu că eram însărcinată şi că trebuia să păstrez acest luciu secret câtva timp. I-am spus că mă simţeam mai în siguranţă la München decât la Hamburg. Mi s-a părut că şi Hans se simte uşurat. Avusese multe neplăceri cu superiorii săi din SS la Hamburg pentru că vorbeam prea liber.

Hans era încântat de viitoarea naştere şi nădăjdui că va avea un băiat.

Fetiţa lor avea acum şase ani şi stătea la bunica dinspre tată, într-o vilă din Regensburg. Hans i-a trimis soţiei sale cea mai frumoasă garnitură de scutece pentru noul născut, o dată cu urările ca totul să se desfăşoare cu bine pentru ea şi copil. Când Esther a fost gata să nască, Frau C. a internat-o într-o clinică pentru soţiile ofiţerilor superiori.

— Era singurul lucru pe care-l puteam face - a spus Frau C. — Am înscris-o pe Esther sub numele meu, vânzând câteva bijuterii pentru cheltuielile legate de plata doctorului şi a clinicii. Soţul meu nu înţelegea de ce nu mă dusesem la spitalul cel mare al SS-ului de lingă München, unde toată îngrijirea era gratuită, dar i-am explicat că preferam să nu nasc într-un spital administrat direct de SS. El s-a dovedit înţelegător. Copilul s-a născut la 28 august. Era un băieţel îneântător, ignorând, evident, tara de care era atins: era evreu.

— Am luat copilul acasă şi am lăsat-o pe Esther la clinică. îmi riscam viaţa şi ştiam acest lucru, dar îmi era indiferent. Copilul era mai important,

Frau C. nădăjduia că Esther avea să se întoarcă in scurt timp la ca şi la copil, dar au apărut o serie de complicaţii postnatale. Doctorul era neliniştit. Intre timp, Hans obţinuse o permisie specială pentru a veni să-şi vadă fiul. A. venit la München cu prietenul lui Weiss de la cartierul general al lagărului de concentrare din Dachau. Coi doi bărbaţi au luat pruncul din leagăn şi s-au jucat cu el asemenea unor copii.

— Dacă ar fi ştiut că băieţelul era evreu... Nu îndrăzneam să merg până la capătul gândului meu. Dumnezeule! Ar fi trebuit să-l vedeţi pe bărbatul meu! Era de nerecunoscut. îl înfăşurase bine pe copil în scutece şi-l luase să facă eu el o plimbare călare la Tegernsee. Vă puteţi închipui ce simţeam? Am fost mulţumită când i s-a terminat permisia. Nădăjduiam că Esther se va face mai bine şi va veni în curând acasă. Dar într-o seară am fost chemată de la clinică; ea a murit în cursul nopţii în braţele mele. A trebuit su-i mărturisesc doctorului adevărul. Trebuia să declare decesul şi Esther fusese internată sub numele meu! In mod oficial murisem în noaptea aceea, iar cu mă aflam în picioare in faţa lui. El chemă la telefon Gestapoul.

Gestapoul a venit peste două ore. Frau C. a încercat să iasă din încurcătură pretinzând eă nu ştiuse

că Esther era evreică şi eă nu se interesa decât de copil, pe care voia să-l adopte. N-a fost însă crezută. Dacă Frau C. ar fi dorit atât de mult să adopte un copil, ar fi putut adopta unul din copilaşii nelegitimi ai SS-iştilor. La aceasta erai îndreptăţit să le aştepţi de la orice soţie a unui bun SS-ist.

Gestapoul a ţinut-o pe Frau C. cinci zile. A fost bătută crunt, daiea a continuat să susţină că acesta era adevărul: soţul ei nu ştiuse nimic de toată această poveste. Frau C. a fost expediată în cel mai apropiat lagăr de concentrare.

— Şi copilul?

— L-au ucis in faţa mea - a spus ca. — Avea exact zece săptămâni.

Cu mâinile aşezate pe genunchi, Frau C. părea foarte obosită când a răspuns la întrebarea mea.

— Fireşte, au descoperit totul despre mine... despre tatăl meu. Hans il protejase până atunci pe tata. Au venit să-l ia şi pe el şi..., in sfârşit, înţelegeţi. în privinţa soţului meu se pare că m-au crezut, căci l-au menţinut în funcţie.

Frau C. a fost deţinută 18 luni într-un lagăr, până în clipa când a putut să evadeze şi sa ajungă în Olanda, cu puţin timp înainte de terminarea războiului. După război, Frau C. şi soţul ci s-au regăsit şi s-au înapoiat la München.

— A fost cât se poate de rău. Americanii l-au arestat pe soţul meu, iar pe mine m-au tratat ca pe o criminală, în ochii lor nu eram decî.t soţia unui general SS. Evreii şi foştii deportaţi mă urau, iar foştii nazişti mă dispreţuiau pentru că ştiau că sunt evreică. N-aveam niciun prieten nicăieri şi nimeni nu mă credea. Chiar şi acum sunt întrebată: „dar de ce ai făcut asta?— şi fiecare dă acestei fraze alt înţeles. Evreii gândesc: de ce te-ai căsătorit cu omul acela? Iar naziştii: de ce ai ajutat o evreică, fiind soţia unui ofiţer SS? Autorităţile din Germania occidentală mi-au refuzat cererea de

despăgubire făcută în calitate de fostă deportată.

...Biata Esther a avut, într-adevăr, dreptate când mi-a scris de la clinică cu puţin înainte de a muri. Ea mi-a prezis exact ce o să mi se întâmple. „Nimănui n-o să-i fie milă de dumneata. Oriunde te vei duce, vei fi urâtă”.

— Şi soţul dumitale?

— Când s-a aflat tot scandalul, unii dintre camarazii lui i-au spus că ar fi trebuit să mă omoare. Nu m-a ucis. N-a rostit niciodată nici cel mai mic euvânt de dezaprobare. In realitate, el şi cu prietenul lui Weiss au fost singurii oameni corecţi: doi SS-işti comandanţi ai unui lagăr de concentrare.

Frau C. se aplecă şi-mi apucă braţul:

— Puteţi înţelege toate astea? Este ceva de înţeles?

Herr Direktor D. este un cetăţean respectat dintr-un mare oraş german, un om cu o situaţie frumoasă, venituri importante, o casă confortabilă şi prieteni din lumea bună. în fiecare dimineaţă o maşină „Mercedes” cu un şofer la volan vine să-l ia de acasă şi în fiecare seară îl aduce înapoi. Vecinii îl salută înclinându-se adine in faţa lui *Herr Direktor*. Cu toate că nu s-a stabilit în oraş decât de vreo câţiva ani, nu i-a trebuit multă vreme ca să intre în Verem-ul (clubul) la modă, să fie invitat la recepţiile cele mai elegante, să apară în fiecare luni, ziua de abonament, la teatrul local. Este o figură marcantă în oraş. E adevărat că unii au întrebat de unde vine şi cu ce se ocupa înainte, dar orice *Menschenkenner* (cunoscător de oameni) îşi dădea seama că *Herr Direktor* D. era un membru prosper al *Wohlstandgesellschaft-ului* (societatea înstărită) din Germania. Cui îi pasă de originea unui om atât de bine? Ceea ce contează nu-i ceea ce este, ci ceea ce reprezintă.

Mă întreb ce ar zice vecinii şi prietenii lui *Herr Direktor* dacă ar afla că el a făcut, sub alt nume, cel adevărat, o frumoasă carieră în timpul războiului ca adjunct al comandantului unui faimos lagăr de concentrare şi că este personal răspunzător de moartea

a cel puţin treizeci de persoane. în orice caz, aceasta este ceea ce se ştie precis. Dumnezeu ştie câte altele au mai fost.

în 1963 am izbutit, în cele din urmă, să-l regăsesc după doi ani de cercetări desfăşurate pe două continente. îi cunoşteam numele adevărat, trecutul, crimele. Dar asta era totul... Nu posedam niciun element pe baza căruia să poată fi arestat.

Procurorul oraşului în care locuieşte D. mi-a spus:

— Am cercetat dovezile pe care mi le-aţi comunicat. E un caz şocant. Vă spun asta, cu toate că, după experienţele mele din ultimii ani, n-ar trebui să mă mai şocheze nimic. Din nenorocire, cea mai mare parte a documentelor se bazează pe lucruri auzite. Ne trebuie martori oculari.

— După mai bine de 20 de ani nu-i uşor de găsit martori oculari dintr-un lagăr atât de mic, *Herr Staatsanwalt*, am spus eu.

— - Ştiu, dar acest om are prieteni puternici. Cu toate că avem în mină un caz important, punerea sub acuzaţie ar putea să se întoarcă împotriva noastră ca un bumerang. încercaţi să obţineţi depoziţia unui martor demn de încredere şi în acest caz voi deschide acţiunea de urmărire.

Aşa a început îndelungata căutare a martorilor. Cea mai mare parte dintre oamenii pe care i-am găsit ştiau multe lucruri, dar nu văzuseră nimic ei înşişi. Nu-l văzuseră niciodată pe omul în cauză ucigând personal. Deţinuţii erau bătuţi crunt în lagăr şi toţi ştiau că D. făcea acest lucru, dar nimeni nu asistase la scene de brutalitate. D. prefera să acţioneze noaptea, în intimitatea apartamentului său.

— Există două persoane care ar putea să fie la curent - - mi-a spus un fost deţinut. — Unul este Max, care era *Haftlingsdoktor*, medicul internaţilor din lagăr. Adjunctul comandantului îl chema când victimele erau în agonie sau muriseră. Şi Helen ar putea şti multe lucruri.

Ea era slujnică în apartamentul adjunctului.

Mi-a trebuit foarte multă vreme ca să găsesc adresele acestor două persoane, al căror nume nu le voi divulga pentru motive pe care le veţi înţelege imediat. Max era medic la Paris, iar Iielen trăia undeva în Germania. Le-am scris la amândoi, explicându-le ce însemnătate putea să aibă mărturia lor. N-am primit niciun răspuns.

Le-am scris din nou şi apoi încă o dată. Niciun cuvânt. Această tăcere era neobişnuită. Oamenii refuză de multe ori să depună mărturie şi invocă uneori motive foarte dureroase, dar cel puţin încearcă să mă ajute într-un fel oarecare. Max şi Helen erau evrei. Ei nu puteau avea niciun interes să apere un criminal SS-ist.

în timpul acesta, *Herr Direktor* D. era dus în fiecare dimineaţă cu maşina de şoferul lui, avea acte în regulă şi, dacă ar fi aflat că-l căutăm, i-ar fi fost uşor să fugă. Aceasta ar fi însemnat sfârşitul acţiunii.

Într-o zi m-am întâlnit cu un prieten care locuia la Paris şi i-am pomenit întâmplător de Max. Prietenul meu îl cunoştea bine. Max ducea o viaţă foarte retrasă, mi-a spus el, nu vedea pe nimeni în afară de bolnavii lui, era ciudat, retras, „puţin înfricoşător câteodată”. î-am spus povestea. Prietenul meu a ridicat din umeri.

— Nu mă miră. Max e ultimul om care ar accepta să vină într-o sală de tribunal şi să depună mărturie. Mi-a spus odată că ar vrea să uite totul, dacă acest lucru ar fi cu putinţă.

— Ascultă, explică-i că avem o datorie faţă de morţii noştri. Atâţia oameni îşi fac datoria faţă de cei vii, dar nimeni nu se gândeşte la obligaţiile pe care le au faţă de cei ce nu mai pot vorbi. E prea târziu să-i mai învii. Dar nu-i prea târziu ca să-l aduci în faţa judecăţii pe acest *Herr Director* D. O reparaţie morală e mai importantă decât una materială. E prea simplu să gfl) spui că vrei să uiţi totul.

I-am mai spus multe altele prietenului meu şi l-am

rugat să-i repete lui Max toate cuvintele mele. Pusesem toate astea la inimă şi eram destul de amărât.

Peste câteva săptămlni, Max mi-a trimis un bilet, îmi propunea să ne întâlnim undeva, dar nici în Austria, nici în Germania. Nu mai voia să se ducă acolo.

Am fixat o întâlnire în Elveţia.

Max mi-a spus că avea cincizeci de ani. Părea mult mai în vârstă. Ochii îi erau foarte întunecaţi şi aproape lipsiţi de viaţă. Vorbea gâfâind, de parcă fiecare cuvânt îi cerea un efort. Nu zâmbea niciodată: I-am dat dreptate prietenului meu: „era puţin cam înfricoşător”.

— Ştiu ce gândiţi despre mine - mi-a spus el. — - Prietenul dumneavoastră mi-a repetat tot ce aţi spus şi în principiu aveţi dreptate. Dar când am să vă spun povestea mea, o să gândiţi, ca şi mine, că, din nenorocire, sunt o excepţie. Nu pot depune mărturie la tribunal.

— Atâtea lucruri depind de...

— Ştiu, dar mai întâi ascultaţi-mă. Tot ceea ce au spus despre acest om foştii deţinuţi din lagărul respectiv este adevărat. Am fost în mai multe rânduri de faţă când termina cu victimele sale. Unele nu mai puteau fi ajutate. Acest om era un sadic, care tortura şi ucidea absolut fără niciun motiv. Cunoaşteţi acest soi de oameni.

Max vorbea ca despre un caz clinic.

— Da - i-am răspuns -, cunosc foarte bine acest soi de oameni.

— Era întotdeauna corect cu mine. Poate pentru că îşi dăduse seama că ştiam multe. Avea nevoie de mine, dar eram sigur că îşi propusese ca la momentul oportun să mă lichideze. Eram sigur şi el nu se îndoia că ştiam. în felul acesta trăiam pe baza unui fel de armistiţiu apăsător. Mai exista şi alt motiv. La femei, în ale căror barăci deţinuţii bărbaţi n-aveau voie să intre, 3C1

se afla logodnica mea. Da, Helen. Eram din acelaşi oraş din Polonia, fusesem colegi de şcoală, ne îndrăgostisem unul de altul când eram studenţi. Şi în

lagăr era cea mai drăguţă fată. Este şi acum foarte frumoasă.

Glasul parcă-i slăbise şi mă temeam că n-o să mai vorbească.

— Se înţelege că el o remarcase... Era un mare vânător de fuste şi se lăuda grozav cu succesele lui. Ştia totul despre Helen şi despre mine şi îi făcea mare plăcere să mă ehinuie. El a scos-o din lagăr şi a instalat-o ca slujnică în apartamentul lui. îmi spunea cit de plăcut era să o găsească, atunci când se întorcea acasă, pe Helen, cit de bine îi întreţinea apartamentul,, curat şi plăcut, că îi pregătea mese bune şi-i curăţa încălţămintea. Era mai rău decât dacă m-ar fi bătut, aşa cum ii bătea pe alţii.

într-o zi, doi prieteni de-ai lui Max care-şi pregătiseră evadarea i-au propus şi lui să vină cu dânşii. El le-a spus că nu pleacă fără Helen. Prietenii au crezut că-şi pierduse minţile. Zilele lui in lagăr erau numărate. O ştia toată lumea. Nu era decât o chestiune de săptămâni sau de luni, după care locţiitorul de comandant. avea să-l ucidă. Dacă Max evada cu ei, putea s-o ajute mai târziu din afară pe Helen. Evadarea oferea cel puţin o şansă de a putea lupta. Partizanii polonezi erau în pădure. La urma urmei, era dator faţă de fată măcar să încerce să evadeze.

— Am evadat - mi-a spus el. — Am ajuns la partizani şi, când ne-am întâlnit cu ruşii, am intrat toţi în Armata Roşie. M-am oferit ca voluntar pe front. Mă gândeam că aveam să mă întorc într-o zi acolo şi că aveam să încerc să fac ceva pentru Helen. în visele mele mă vedeam intrând triumfător în lagăr cu unitatea mea şi eliberând-o pe Helen.

Max făcu un gest de resemnare.

— - Dar lucrurile nu s-au petrecut tocmai aşa. Am fost trimis in inima Uniunii Sovietice ca să lucrez într-un spital. Am făcut tot posibilul -ca să fiu trimis pe front, dar am fost reţinut acolo. Aveau nevoie de mine. După

terminarea războiului m-am putut repatria deabia In 1950. în oraşul nostru am aflat ce se întâmplase cu Helen.

Când s-a apropiat Armata Roşie, lagărul a fost lichidat. Câteva persoane au scăpat, dar aproape toţi deţinuţii bărbaţi au fost ucişi. Dintre femei, numai Helen a supravieţuit. Când a fugit, IO. a luat-o cu el. I-a schimbat numele, dându-i acte false. Da, nu încape nicio îndoială. El i-a salvat viaţa Helenei. Dar... ea avea un copil cu el. Mi s-a spus că după război a dispărut. Ajunsese probabil în Germania, dar nimeni nu ştia dacă mai trăia şi nici unde putea fi.

Max se ridicase şi se plimba de colo până colo prin camera de hotel în care ne aflam. Un om obosit, îmbătrânit prematur, cu o privire moartă, lipsit de orice nădejde.. i

— Mi-au trebuit ani de zile ca s-o regăsesc. îşi schimbase numele, dar până la urmă am izbutit să-i aflu adresa. N-avea telefon. M-am dus acasă la ea. Am sunat. Un tânăr mi-a deschis uşa. în timpul acelor luni îndelungate mă pregătisem pentru clipa când aveam s-o revăd pe Helen. Dar nu mă aşteptasem la asta. Băiatul din faţa mea semăna leit cu tatăl lui. Nu văzusem încă niciodată un caz mai izbitor de asemănare. Am rămas acolo uluit. Nu eram în stare să scot o vorbă. Pe urmă mi-am adunat puterile ca să încerc să plec. Nu puteam intra atâta vreme cât era acel copil în casă. M-am îndepărtat şi eram pe punctul de a pleca, dar am auzit deschizându-se o uşă şi am văzut-o pe Helen...

Ea a venit în hol şi atunci m-am uitat drept în ochii ei. într-o clipă am ştiut totul şi a ştiut şi ea totul, cu toate că nu ne-am spus nimic. Ea mă iubea; mă iubise întotdeauna, aşa cum nici eu nu încetasem s-o iubesc. Clipa aceea cât am stat acolo a durat o veşnicie. Atunci băiatul a făcut o mişcare. Am băgat de seamă că rămăsese între noi. Helen a făcut prezentările. I-am admirat sângele rece. A spus pe urmă câteva cuvinte,

după care l-a îndepărtat sub un pretext oarecare. Eram, în sfârşit, singuri...

Max tăcu.

— - Mi s-a spus că nu sunteţi căsătorit...

— Nu, şi n-am să mă căsătoresc niciodată. în viaţa mea n-a fost niciodată şi nici nu va exista vreodată altă femeie. O iubesc pe Ilelen tot atât de mult cât o iubeam când ne aflam în barăci separate şi ne priveam prin îngrăditura de sârmă ghimpată, sub supravegherea gardienilor. Ne priveam şi ne rugam ca într-o zi să nu existe bariere între noi... Acum nu mai există bariere, dar...

îmi luă mâna.

— Nu înţelegeţi? Nu pot să mă căsătoresc cu mama unui băiat care îmi reaminteşte de un ucigaş. N-am să pot niciodată, niciodată să mă obişnuiesc cu prezenţa lui. Ar putea chiar să dăuneze singurului sentiment care mi-a rămas în suflet - dragostea mea pentru Helen. Am rămas acolo toată ziua. Am vorbit. Am plâns mai ales. După aceea am plecat, de atunci n-am mai văzut-o şi nici n-am s-o mai revăd vreodată. Acum ştiţi de ce n-am să mă pot prezenta niciodată la bara martorilor. N-aş putea să-mi ascund amărăciunea când l-aş vedea pe acest om. Ura mea ar izbucni şi apărarea s-ar servă cum nu se poate mai bine de acest lucru. Vreau, într-adevăr, să jur că toate acuzaţiile împotriva lui sunt reale şi poate că aceasta v-ar putea ajuta mai mult decât o mărturie personală la tribunal.

Peste câteva zile am vizitat-o pe Helen în Germania. 364 Max avea dreptate: era încă foarte frumoasă, avea acel gen de frumuseţe feminină care nu încetează să înflorească.

Helen părea mult mai tânără decât Max, cu toate că avea aceeaşi tristeţe în ochi. I-am spus că mă întâlnisem cu Max şi am întrebat-o de ce nu-mi răspunsese.

— Pentru că nu pot depune mărturie la tribunal.

— Mi s-a spus că ştiţi multe lucruri.

— Am văzut lucruri îngrozitoare. în apartamentul lui s-au petrecut scene de flagelare etc.

îşi acoperi ochii cu mina.

— N-am să uit niciodată. După ce îi tortura pe deţinuţi, îi târa într-o mică încăpere, unde Max îi îngrijea (iacă mai erau în viaţă. Amintirile nu-mi lasă nicio clipă de linişte. Vă cunosc activitatea, domnule Wiesenthaî. Aveţi dreptul să ştiţi ce s-a întâmplat. Dar mai este şi altceva.

Ea ieşi din odaie şi se întoarse cu un tânăr cam de douăzeci de ani, înalt şi blond. Semăna leit cu fotografiile tatălui său. Am înţeles ce trebuia să fi simţit Max văzându-l şi ştiind că tânărul era nevinovat şi nu putea fi pedepsit. El a rămas câteva clipe cu noi, pe urmă a sărutat mâna mamei sale şi a plecat la universitate, care se afla în imediată apropiere. Helen mi-a spus că era foarte drăguţ, un fiu foarte bun şi că o adora.

în clipa întâlnirii mele eu fiul ei, ea s-a uitat la mine şi a înţeles instinctiv că Max îmi povestise totul.

— Băiatul meu nu ştie cine a fost tatăl lui - mi-a spus ea. — El crede că a murit în război. Tatăl nu şi-a văzut niciodată fiul. Nici măcar nu ştie că sunt în viaţă şi că am avut un copil. Nu ştiam nici eu că o să-l am când am plecat din lagăr împreună cu el.

Mi-a salvat viaţa. Mi-a dat acte false de ariană. Mi-a dat bani şi apoi a plecat spre vest. Voia să fie arestat de americani. M-am rugat lui Dumnezeu să nu se mai nască copilul. Dar Dumnezeu a hotărât altfel. A vrut să dau naştere acestui băiat şi băiatul să fie imaginea 363

vie a tatălui său. Poate pentru ca să mă pedepsească. De ce l-am lăsat să mă ducă în apartamentul lui? De ce n-am rămas cu celelalte femei în lagăr şi n-am murit cu ele? De ce simţi această nevoie teribilă de a trăi?

Mă privea drept în ochi. Ce-i puteam răspunde? I-am spus că o grămadă de oameni săvârşiseră fapte mult

mai rele pentru a supravieţui. Dar ea nu mă asculta.

— Au fost clipe când voiam să sugrum acest copil. Dar nu puteam să fac ceea ce tatăl său... Nu puteam ucide... înţelegeţi acum de ce nu pot depune mărturie! Nici nu trebuie să le spuneţi că trăiesc. Avocaţii lui m-ar sili să apar în faţa tribunalului şi să jur că mi-a salvat viaţa. El nu cunoaşte preţul pe care l-am plătit pentru aceasta.

Helen se feri să mă privească şi mă întrebă:

— Max v-a vorbit despre mine?

— Mi-a povestit totul.

— Şi ce aveţi de gând să faceţi?

Avea ochii plini de lacrimi.

— Până acum n-am renunţat niciodată la un caz când am găsit martori. Cazul de faţă depinde de mărturiile lui Max şi ale dumitale. Aţi suferit destul amândoi. Cazul ăsta o să se oprească aici.

22

Un bănuţ de fiecare

*

cadavru

Am dat <peste numele lui Franz Stângi în 1948, când mi s-a arătat o listă secretă de decoraţii acordate unor ofiţeri superiori SS. Cei mai mulţi dintre ei primiseră *Kriegsverdienstkreuz* (Crucea pentru merite de război) pentru „curaj depăşind datoria”, „ajutor acordat unui camarad aflat sub focul armelor” sau „evadare în împrejurări deosebit de primejdioase”.

Dar în dreptul unor nume nu se aflau decât nişte însemnări făcute cu creionul: „probleme secrete ale Reichului” şi aprecierea: *„jur seelische* Belastungcondiţii psihice apăsătoare. în terminologia nazistă, această formulă însemna: „pentru merite speciale în tehnica exterminării în masă”. Numele lui Franz Stângi era urmat de această adnotare şi de respectiva apreciere specială.

Alt document pe care figura numele lui era o listă a

obiectelor expediate de administraţia lagărului de concentrare de la Treblinka, în apropiere de Varşovia, pe adresa R.S.H.A.¯ului din Berlin între 1 octombrie 1941 şi 2 august 1942. Iată această listă:

mm

— 25 vagoane păr de femeie;
— 248 vagoane îmbrăcăminte;
— 100 vagoane încălţăminte;
— 22 vagoane ţesături;
— 40 vagoane medicamente;
— 254 vagoane cuverturi şi lenjerie de pat;
— 400 vagoane diverse obiecte uzate;
— 2 800 000 dolari americani;
— 400 000 lire sterline;
— - 12 000 000 ruble sovietice;
— - 140 000 000 zloţi polonezi;
— - 400 000 ceasuri de aur;
— - 145 000 kg verighete de aur;
— - 4 000 carate de diamante de peste două carate;
— 120 000 000 zloţi în diferite monede de aur;
— Mai multe mii de şiraguri dc perle.

Semnat: *Franz Stângi*.

Stângi fusese comandantul lagărului de la Treblinka. Din cele 700 000 de persoane câte au trecut pe acolo, se cunosc aproximativ 40 de supravieţuitori.

La sfârşitul anului 1943 nu mai existau victime. Polonia era considerată *Judenrein* (curăţată de evrei). Cei mai mulţi dintre evreii din Austria, Germania şi din ţările ocupate fuseseră lichidaţi. In lagăre ca Dachau sau Mauthausen, naziştii nu mai aveau decât probleme minore.

Pentru ei rămânea o problemă: ce să facă cu cele câteva sute de tehnicieni ai lichidării în masă, ofiţeri superiori SS. Potrivit terminologiei naziste, aceştia erau „deţinătorii unor secrete de primă importanţă”. Aceasta însemna că (4 ştiau mult prea mult atât pentru propria lor siguranţă cât şi pentru cea a partidului nazist.

Dovezile puteau fi distruse deschizându-se gropile cu cadavre şi arzându-se leşurile, distrugând barăcile morţii şi aruncând în aer camerele de gazare şi cuptoarele crematoriilor. Aşa s-a procedat ia Treblinka. Acum trebuiau înlăturaţi cit mai mulţi dintre martorii posibili. Numeroşi „deţinători de secrete de primă importanţă” erau trimişi pe fronturile de unde riscul de a nu se mai întoarce era foarte mare, de pildă în Iugoslavia. Partizanii iugoslavi nu-i luau prizonieri pe germani... Din această cauză, înaltul comandament nazist a trimis o mulţime de SS-işti specializaţi în execuţii colective ca să lupte împotriva partizanilor din Rezistenţa iugoslavă. Cinismul sistemului nazist este adeseori oglindit tle terminologia folosită. Astfel, liderii nazişti aveau o expresie familiară pentru înlăturarea propriilor lor oameni atunci când erau expediaţi pe un front de unde se presupunea că nu se vor mai întoarce. Se spunea în aceste cazuri că erau trimişi,^*um verheizen*”, „să fie incineraţi”.

în 1943 am descoperit că Franz Stâng] era unul dintre puţinii supravieţuitori germani de pe frontul iugoslav, unul dintre cei care refuzase să se lase „incinerat”. La sfârşitul războiului se întorsese în Austria, tinde îşi regăsise soţia şi copiii. Doamna Stângi era guvernantă. Franz Stângi nu s-a bucurat însă multă vreme de libertatea regăsită. Ca fost *Obersturmjiihrer* SS, el a fost „automat arestat” de americani, împreună cu mulţi alţi SS-işti, şi internat In lagărul Marcus W. Orr de la Glasenbaeh, lingă Salzburg. A fost supus unei anchete obişnuite. Nimeni nu ştia că fusese comandant al lagărului de la Treblinka. în timpul interogatoriului, el a dat răspunsuri obişnuite în legătură cu anii războiului, după care a intrat în baracă, s-a întins, a fumat o ţigară americană şi a ţi-ecut la pregătirea, împreună cu camarazii lui SS-işti, a unei evadări.

Stângi a stat doi ani in lagărul de la Glasenbaeh. Am fost acolo de multe ori in timpul cit am lucrat pentru

Comisia pentru cercetarea crimelor de război,

C.I.C. şi O.S.S. Internaţii erau bine hrăniţi, bronzaţi şi duceau o viaţă plăcută. Ei profitau de încântătoarea tovărăşie a soţiilor ofiţerilor supeiiori nazişti şi a câtorva paznice ale lagărului de concentrare, care locuiau în altă parte a acestuia. înainte de a-şi putea pune în aplicare orice plan de evadare, Stângi a fost transferat de la Glasenbach la închisoarea din Linz. Se descoperise că fusese ofiţer în poliţia austriacă şi că lucrase la castelul de la Hartheim, şcoala nazistă de antrenament pentru exterminarea ştiinţifică a oamenilor, despre care va fi vorba in capitolul următor. El urma să fie judecat de austrieci. Dar erau multe cazuri în curs de judecare şi tribunalele erau copleşite.

Deţinuţii erau adeseori folosiţi la strângerea molozului sau la reconstruirea clădirilor distruse de bombe. Am aflat mai târziu că Stângi făcea parte dintr-un grup de criminali de rangul trei, care lucra Ia reconstruirea oţelăriilor „Voest” de la Linz, proprietatea statului. Deţinuţii nu erau prea sever păziţi. Dar de ce să fi vrut să evadeze? La închisoare li se dădea mai multă mâncare decât oriunde. In seara zilei de 30 mai 1948, Franz Stângi nu se mai afla însă printre deţinuţii cu care plecase în dimineaţa aceleiaşi zile. Nimeni nu-l văzuse fugind şi nimeni nu s-a emoţionat prea mult de dispariţia iui. în dosarul lui s-a făcut o însemnare, după care a fost clasat printre multe altele. Nici autorităţile americane, nici presa austriacă n-au fost informate despre acest lucru.

Când am aflat, în cele din urmă, că Stângi dispăruse, am hotărât să întreprind cercetări în legătură cu familia lui. Imediat ce am dat de adresa lor de la Wels, mi s-a spus că Frâu Stângi împreună cu cele trei fiice ale ei părăsiseră Austria la G mai 1949. După evadarea soţului ei, Frâu Stângi găsise de lucru la biblioteca americană locală. Intre timp (am aflat lucrul acesta 870 ulterior), Franz Stângi ajunsese la Damasc (Siria) prin

grija organizaţiei ODESSA. El a găsit de lucru acolo şi şi-a propus să-şi aducă şi soţia şi copiii. Stângi cunoştea o indiană bogată din Damasc care pleca adesea in Elveţia. Aceasta i-a făgăduit s-o angajeze pe Frâu Stângi ca guvernantă pentru cei doi copii ai ei.

într-o zi a anului 1949, trei slujbaşi de la binecunoscuta societate austriacă de transporturi „Schencker and Co.” s-au prezentat la locuinţa doamnei Stângi, au scris Damasc cu litere mari pe cele două laturi ale unor lăzi mari de lemn şi le-au încărcat. Frâu Stângi şi-a luat rămas bun de la prietenii ei şi de la vecini, făgăduindu-le să le scrie curând, şi a plecat împreună cu fetele ei în Elveţia, după care a dispărut.

La sfârşitul anului 1949 se ştiau mult mai multe despre activitatea lui Franz Stângi la lagărul de exterminare de la Treblinka. Era acum considerat unul dintre cei mai îngrozitori criminali de război care nu fuseseră regăsiţi. La Wels se trăncănea mult. Prietenii şi vecinii doamnei Stângi mi-au spus că ea r.u scrisese nici măcar o carte poştală. După părerea unora, indicaţia Damasc n-avusese alt scop decât să înşele poliţia. „Cineva” spusese că familia Stângi se afla, „probabil”, la Beirut, în Liban. Am notat „Damasc sau poate Beirut” pe fişa criminalului nazist Franz Stângi şi am pus dosarul lui la un loc cu cele neclasate şi care aveau precădere. Ştiam, totuşi, că acest caz nu putea fi simplu.

Nu s-a petrecut nimic până într-o bună zi a anului.1959, când a venit la mine un ziarist german. îl cunoşteam de ani de zile. Călătorea pentru ziarul lui prin diferite ţări arabe. „Apropo - mi-a spus el -, Franz Stângi se află la Damasc. Nu l-am întâlnit, dar am vorbit despre ei cu oameni care sunt absolut siguri că-i acolo. Mi-au spus că este mecanic de garaj”.

După răpirea lui Eichmann din Argentina, în mai 37J

1900, acest ziarist a făcut un reportaj despre felul cum au reacţionat ţările arabe. Când a venit să mă vadă

peste câteva luni, mi-a spus că Stângi nu se mai afla la Damasc.

— Se pare că a dispărut la câteva zile după ce Ben Gurion a anunţat capturarea lui Eichmann.

Ben Gurion anunţase in Knesset-ul Israelului şi lumii întregi că Eichmann se afla într-o închisoare din Israel, dar nu dăduse amănunte. Presa formula multe ipoteze despre această captură. Un periodic german scria că Eichmann fusese adus în Israel cu ajutorul unor elemente proisraeliene, de către druzi, un trib stabilit lingă frontiera siriano-israeliană. Aceasta era o născocire de la început până la sfârşit, clar 11 determinase pe Stângi să ia măsuri de precauţie. Ziaristul german aflase că Stângi părăsise Damascul în mare grabă. Am şters de pe coperta dosarului lui inscripţia „Damasc4, şi am scris: „Adresa necunoscută11’.

La 21 februarie 1964 am primit, la biroul meu din Viena, vizita unei austriece. Părea foarte surescitată. Citise o declaraţie pe care o făcusem în ajun presei şi în care aminteam, printre altele, despre F’ranz Stângi şi crimele lui. Ea plângea.

— Domnule Wiescr.thal, n-aveam idee că verişoara mea Theresia este măritată cu un individ atât de oribil, care a ucis mii de oameni. E îngrozitor! N-am dormit toată noaptea.

Doamna Stângi era verişoara ei! Am întrebat-o repede:

— Şi unde-i Theresia acum?

— - Ei,...in Brazilia, bine-nţeles.

Femeia tăcu, se dădu înapoi şi mă privi. înţelesese că vorbise prea mult. Cu prudenţă am încercat s-o fac să vorbească, dar n-a mai vrut să mai spună nimic. 370 N-am trecut peste regula pe care mi-o impusesem şi

— *m*; -. ’ ’;...; -

.

nu am întrebat-o cum o cheamă. La Viena se ştie că nu stărui niciodată să aflu numele şi adresele acelora care vin să mă caute şi să-mi dea informaţii.

A doua zi a venit la mine un tip jerpelit, cu ochi videni, care părea că nu-i în stare să mă privească în faţă. în timp ce vorbea, îşi tot pipăia bărbia. N-a fost pentru mine nicio surpriză când am aflat că fusese în Gestapo şi m-am mirat şi mai puţin atunci când l-am auzit afirmând că nu făcuse „nimic rău”. Ma întreb adesea cine trebuie acuzat de toate crimele săvârşite dacă ţinem scama că nimeni nu-şi recunoaşte nicio vină.

— M-au silit să mă angajez - spunea el. — Ce puteam să fac? Nu sunt decât un biet om aruncat de colo, colo. Nu i-am răspuns nimic. Toţi încep aşa.

— A citit in ziar... despre Franz Stângi. Din cauza unor indivizi ca Stângi, noi, oamenii mărunţi, avem mereu neplăceri de când s-a terminat războiul. Am avut diferite slujbe, dar după eâtva timp se descoperă ce-ai fost şi eşti concediat.

— Credeam că n-ai făcut nimic rău, i-am spus eu.

— N-am vrut să spun asta - a răspuns el nemulţumit -, dar când se află că am fost în Gestapo..., in sfârşit, ştiţi ce înseamnă asta.

— - Da, ştiu.

— Ştabi de-alde Stângi, Kiehmann au primit tot ajutorul de care au avut nevoie. Au fost scoşi din închisoare, li s-au dat bani, slujbe şi acte false. Cine ajută oameni neînsemnaţi ca mine? Uitaţi-vă la cămaşa mea, la haine... N-am nici slujbă, nici bani. Nu-mi pot plăti nici măcar un păhărel de vin.

Nu voiam să discut cu el, cu atât mai mult cu cit duhnea a whisky sau poate a alt alcool tare.

— Ascultaţi - mi-a spus el când a văzut că tac. — Ştiu unde se află Stângi. Vă pot ajuta să-l găsiţi. Stanglii m-au părăsit! De ce să-i.acopăr?

Se uită cruciş la mine.

— Daiasta o să vă coste bişţari.

Începea să devină mai precis.

— Cit?

— Douăzeci şi cinci de mii de dolari.

— - Ai fi putut să-mi ceri tot aşa de bine şi două milioane. N-am avut niciodată o astfel de sumă.

El ridică din umeri.

— Bine... am să vă fac un preţ special... Câţi oameni a omorât Stângi?

— Nimeni n-o să poată şti vreodată numărul exact al celor care au murit în timpul cit a condus el lagărul de la Treblinka. Poate că vreo 700 000.

El lovi cu pumnul in masă.

— - Daţi-mi un *cent* pentru fiecare mort. 700 000 de cenţi. Să vedem... asta face 7 000 de dolari. Într-adevăr, o afacere!

Am făcut un efort, înelestându-mi mâinile de birou, căci altfel mi-era teamă că-mi pierd controlul şi-l pă'lmuiesc. După tot ce am văzut în anii ăştia, cinismul nu mă mai impresionează prea mult, dar socoteala individului din faţa mea... era prea mult pentru mine... M-am ridicat.

— Atunci? — întrebă el.

Am vrut să-l dau ufară, clar m-am calmat. Poate oă era singura mea şansă să regăsesc pe unul dintre cei mai ticăloşi criminali din întreg lotul.

— N-am să-ţi dau niciun sfanţ acum. Dar, dacă Stângi va fi arestat datorită informaţiilor dumitale, ai să primeşti banii.

— Cine-mi garantează că învoiala va fi respectată?

— Nimeni, şi dacă nu-ţi place, cară-te.

— Bine - spuse el. — Nu vă enervaţi! Am să vă spun exact unde lucrează Stângi acum. Dar nu ştiu sub ce nume. Mai acceptaţi?

— Continuă.

— Stângi este mecanic la uzina „Volkswagen'1 din Sao Paolo, în Brazilia.

Informaţia s-a dovedit exactă.

Au trecut trei ani de când, în schimbul promisiunii că va căpăta 7 000 de dolari, 700 000 de cenţi, acest om mi-a dat adresa lui Stângi... şi am pus punct unui capitol cai-e rămăsese deschis.

Ştiam că afacerea Stângi nu putea fi dusă la bun sfârşit decât cu ajutorul cuiva influent din Brazilia. Orice demers oficial era riscant, căci prea mulţi oameni ar fi fost preveniţi cu anticipaţie. Stângi era *căutat* atât de parchetul din Viena, din cauza activităţilor sale de la Treblinka şi Sobibor, cit şi de cel din Linz, pentru motivul că fusese comandant adjunct al şcolii de exterminare de la castelul Hartheim. Dacă Austria ar fl cerut extrădarea lui, faptul ar fi fost cunoscut de prea multe persoane: doi procurori, doi judecători însărcinaţi cu ancheta, funcţionari ai Ministerului de Justiţie, interpreţii care i-ar fi tradus dosarul, funcţionari de la Ambasada Braziliei din Viena, numeroşi funcţionari de la Ministerul de Externe, ministrul de justiţie şi poliţia. Adică de vreo 36 pină la 50 de persoane!

Eram informat despre existenţa în America de Sud a unei „organizaţii camaradereşti” - *Kameradewerk*, înfiinţată de SS-işti după sfârşitul războiului, unul din fondatori fiind colonelul Hans Ulrich Rudei. Această organizaţie avea în toate ţările sud-amerieane legături utile cu poliţia, cu autorităţile şi cu funcţionarii ambasadelor Germaniei, Austriei şi Italiei. SS-iştii ştiau că primejdia venea întotdeauna de Ia ambasade.

Trebuia deci să găsesc pe cineva cu influenţă în Brazilia şi care ar fi fost dispus să mă ajute să acţio- 373

nez în afara cailor oficiale. O problemă ideatică se punea şi în Austria: să reduc în mod obligatoriu la minimum numărul celor care aveau să ştie despre această afacere.

în decembrie 19(16, nişte prieteni din Brazilia mi-au comunicat că o personalitate foarte influentă urma să vină în Europa şi că dorea să se întâlnească cu mine la Zürich. Am luat imediat avionul.

M-am trezit în faţa unui bărbat de vârstă mijlocie, frumos, cu ochi visători. M-a ascultat şi apoi a spus:

— Aşternuţi un scurt rezumat pe hârtie şi am să vă comunic data întoarcerii melc la Rio. Nu trimiteţi niciun document acolo.

Interlocutorul meu era informat despre *Kavxeradciccrk* şi despre legăturile acesteia cu ambasadele.

— - Pun pariu - mi-a spus el înainte de a-i comunica unde lucra Stângi - că acest om este funcţionar la o societate germană. Şi fără-ndoială că nu-i singurul!

în ianuarie 1967, aflând că „legătura” mea se întorsese la Rio, am întreprins demersurile necesare la Viena. M-am dus la ministrul justiţiei, profesorul Klecastskv, care m-a ascultat şi mi-a făgăduit ajutorul lui.

— Pe Stângi il ameninţă mai multe mandate de arestare. O să cerem extrădarea lui.

Am vorbit cu unul din funcţionarii Ministerului de Justiţie, ca să încerc să diminuez numărul celor care urmau să afle despre acest caz. Procurorii au căpătat ordin să se ducă la minister, după care s-a alcătuit un extras de pe documentele împotriva lui Stângi. Dosarul avea peste 1 000 de pagini.

între timp am trimis la Rio alte documente perso-
376 nale, revăzute şi clasate de Centrul de documentare.

„Curierul” meu a fost o tânără care lucra din cinci în când pentru noi. Născută în Brazilia şi trăind la Viena, ca nu risca să atragă atenţia ducându-se la Rio.

După plecarea ei în Brazilia am aşteptat, pradă unei mari încordări nervoase. în sfârşit, într-o noapte pe la orele trei, am primit un telefon de la ea. O înţelegeam foarte greu. Un singur cuvânt. revenea neîncetat: „Carnaval”. Ea mi-a telefonai din nou in noaptea următoare şi de data aceasta comunicarea a fost mai clară.

— Suntem siliţi să aşteptăm până la sfârşitul carnavalului. Acum c imposibil de făcut ceva.

Am încercat să termin, totuşi, cu partea vieneză a acestui caz. Am primit de la Düsseldorf o serie de documente suplimentare din arhivele procesului Trcblinka. Mi-a sosit şi o veste de la Rio. „Legătura” mea trebuia să părăsească Brazilia în martie şi să se întoarcă în Europa. Mai rămâneau doar două săptămâni între sfârşitul carnavalului şi 1 martie pentru a se acţiona în Brazilia.

Când s-a întors la Viena, „legătura” mea mi-a povestit că se proiectase ca Stângi să fie arestat într-o seară, în momentul când avea să iasă de la uzina „Volkswagen” din Sao Paulo. Arestarea n-avea să se producă la domiciliul lui, unde se spunea că era bine aprovizionat cu arme şi muniţii. Nimic de mirare! Stângi era protejat in secret de un membru al poliţiei braziliene. După ce avea să fie arestat, urma să fie expediat, pentru mai multă siguranţă, cu avionul la Brasilia.

Am fost silit să mai intervin în repetate rânduri pe lingă Ministerul Justiţiei din Viena. Factorul timp era esenţial şi trebuia să acţionez repede. Am explicat situaţia ministrului, care le-a cerut funcţionarilor săi să acţioneze cu maximum de urgenţă. La 22 februarie am fost rugat să vin la minister. Dosarul lui Stângi fusese tradus în portugheză şi trimis la Ministerul de Externe al Austriei.

S-a luat legătura cu Ambasada Braziliei din Viena, căreia i s-a cerut, la 23 februarie, să verifice şi să autentifice traducerile în faţa notarului.

M-am oferit sa plătesc biletul de avion unui curier diplomatic al Ministerului de Externe, dar mi s-a spus că Austria n-avea curier pentru America de Sud. Ţara nu întreţinea nici comunicaţii prin radio, nici prin teleimprimator cu ambasadele sale de acolo. Orice călătorie oficială a unui funcţionar al Ministerului de Externe care duia mai mult de trei zile trebuia aprobată de Consiliul de Miniştri, care se întrunea în fiecare marţi. Aşadar, în acest caz ar fi fost informate cel puţin

douăsprezece persoane. In schimb, s-a hotărât ca mandatul de atestare, cererea de extrădare şi documentele traduse să fie trimise într-un plic special, prin avion, pe adresa ambasadorului Austriei la Rio de Janeiro. El era singurul împuternicit să-l deschidă.

La 24 februarie, într-o vineri seara, am luat legătura cu prietenul meu din Brazilia şi l-am rugat să se ducă luni dimineaţa la ambasadorul Austriei la Rio. Când s-a prezentat prietenul meu la el, ambasadorul primise scrisoarea, pe care a transmis-o chiar în aceeaşi luni Ministerului de Externe brazilian.

Marţi după-amiază, Stângi a fost arestat în momentul când ieşea de la uzina „Volkswagen”. Convins că se afla în mâinile membrilor unui kommanclo evreiesc care simulează că face parte din poliţia braziliană, el era îngrozit, dar păru că se linişteşte văzând că este dus la închisoarea municipală. Stângi îşi amintea ce o73 păţise Eichmann şi socotea că are noroc.

A doua zi. prietenul meu brazilian a părăsit ţara şi, înainte de a se urca in avion, mi-a telefonat ca să-mi spună eă totul era în ordine. în seara aceleiaşi zile, Abreu Sodre, guvernatorul statului:Sao Paolo, a înştiinţat în mod oficial presa şi publicul de arestarea lui Stângi. Din acel moment, rotiţele diplomatice au început să se învirtcască foarte repede. Germania a cerut şi ea extrădarea lui Stângi ca vinovat de crime de război.

La 2 martie am plecat la Amsterdam şi am rămas câteva zile în Olanda. In acest timp, un om a telefonat la Centrul de documentare din Viena întrebând ce se aude - cu cei 700 000 de bănuţi... I s-a răspuns că suma echivalentă cu 7 000 de dolari, care i se datora. îi va fi înmânată după întoarcerea mea la Viena.

După arestarea lui la Sao Paolo, Franz Stângi a fost transportat la Brasilia, de unde era mai greu să evadeze. Avocatul lui, desemnat de Centrul de documentare, este doctorul Antonio Evaristo de Moraes Filho, pe care numeroşi supravieţuitori de ia Treblinka îl aleseseră ca

reprezentant al lor. Austria, Germania Federală şi Polonia au cerut extrădarea lui Stângi.

S-a angajat o discuţie pe scară mondială pentru a se stabili dacă legea braziliană cu privire la prescripţie se aplica sau nu în cazul lui Stângi. Potrivit legii braziliene, termenul de prescripţie pentru omor este de douăzeci de ani. Stângi evadase de la închisoarea din Linz în 1948. Austria susţinea că evadarea lui întrerupsese prescripţia. Poziţia germană se bizuia pe fap-,ul eă Germania emisese un mandat de arestare împoriva lui Stângi în 1960, înainte de expirarea celor louăzeci de ani prevăzuţi de lege.

Brazilia a semnat convenţia internaţională în prolema genocidului, crimă care nu beneficiază de nici 379

o prescripţie. Această semnătură obliga ţara să respecte convenţia.

Guvernele Olandei şi Israelului, ca şi o serie de personalităţi eminente din lumea întreagă au cerut, în interesul justiţiei, extrădarea lui Stângi. Într-o serie de oraşe, delegaţii de foşti deportaţi au adresat ambasadelor Braziliei petiţii prin care cereau extrădarea şi judecarea lui Stângi. Arestarea lui a arătat o dată mai mult opiniei publice că în America de Sud mai există numeroşi criminali de război nepedepsiţi.

La 8 iunie 1967, Curtea Supremă a Braziliei a hotărât în unanimitate extrădarea lui Franz Stângi in Germania Federală cu o singură condiţie: să nu se ceară condamnarea lui la moarte.

Şcoală pentru exterminatori

In 19(51, la sfârşitul lunii mai, am primit ia Linz

vizita unei austriece mai în vâistă. Era la puţin timp după capturarea lui Eichmann şi ziarele locale se ocupaseră pe larg de participarea mea la această afacere. Ca urmare, veneau la mine tot felul de oameni ca să-mi istorisească poveşti pe care nu voiam să le cunosc şi să-mi vândă informaţii de care n-aveam nevoie. Unii se ofereau să-mi spună tot ee ştiau, alţii îmi cereau sfatul. N-am. înţeles însă imediat ce voia de la mine femeia aceea ursuză şi puţin atrăgătoare. Purta un pulover prea larg, iar pe frunte îi atârnau şuviţe de păr murdar. Nu era tocmai genul de femeie de la care te-ai fi putut aştepta să-ţi istorisească o poveste de dragoste, dar tocmai aşa s-a întâmplat. Jâruno Bruckner fusese la început paznic de noapte la antrepozitele din Linz. Mai era şi un foarte pasionat fotograf amaţ tor. El trăia cu femeia care se află în faţa mea şi-l făgăduise s-o ia de soţie. Dar a întâlnit pe altcineva...

Ascultam distrat, întrebându-mă când va ajunge la subiect.

—..şi atunci, în 1940, Bruno a început să lucreze pentru nazişti, devenind fotograf la castelul Harlheim. Hartheim! Acum eram numai urechi.

— Vreţi sa spuneţi castelul Hartheim din Alkhoven?

— Da. La jumătate de ceas de aici cu maşina, pe şoseaua spre Passau. Aţi fost vreodată acolo? In timpul războiului, naziştii au transformat castelul în sanatoriu. Acolo era Bruno fotogiaf. Venea la mine la Linz de două ori pe lună. Totdeauna cu mulţi bani. Atunci a început el să aibă legături cu femeia aceea...

— Am înţeles. Ce făcea la sanatoriu?

— în sfârşit... trebuia să fotografieze bolnavi. Fotografiile se trimiteau la Berlin. Era un secret de stat, dar mi-a povestit totul într-o zi când era cherchelit.

— Ce fel de fotografii făcea?

Brusc, femeia se ridică. Poate întrebasem prea mult!

— De ce nu-l întrebaţi pe Bruno? — mi-a răspuns ea

cu ură. — A fost nazist, nu? Şi dumneavoastră căutaţi nazişti, nu-i aşa? Poftim adresa lui. V-ar putea povesti experienţele drăguţe care i se cereau să le fotografieze la Hartheim.

După care a plecat.

Prima oară auzisem vorbindu-se despre Hartheim în cursul ultimelor săptămâni la Mauthausen. Cuptoarele crematoriilor funcţionau fără încetare şi din când în când se strica unul. Atunci se aducea un specialist de la Hartheim ca să repare cuptorul. Se întâmpla, de asemenea, să se trimită câte un grup de deţinuţi la Hartheim. Nu se întorceau niciodată. Cineva mi-a spus că Hartheim era un castel din împrejurimile Mauthausen ului. Numele Hartheim era sinonim cu moartea. Dar pe vremea aceea nu acordasem prea multă atenţie acestui lucru, căci zăceam pe priciul mecrt din „blocul morţii”, prea slab ca să mă mai pot gândi la ceva.

In 1947 a avut loc în faţa Tribunalului militar ame-
382 rican din Dachau procesul mai multor gardieni SS de

la Mauthausen. Ajutasem la strângerea dovezilor împotriva unora dintre ei şi asistam la proces. Unul dintre acuzaţi a declarat eu fusese adus la Mauthausfcn de la Hartheim. A fost condamnat ia moarte. A fost singura aluzie care s-a făcut la acest castel.

Am auzit vorbindu-se din nou despre castelul Hartheim într-un raport referitor la programul de eutanasie al hitleriştilor. Cea mai mare parte a faptelor sunt cunoscute, astfel că n-am să le amintesc aici decât pe scurt. în ianuarie 1940 s-a Vorbit pentru prima oară de eutanasie, pe care naziştii o numeau *Gnadentod* Din ordinul lui Adolf Hitler s-a ţinut ia Brandenburg o consfătuire la care au luat parte trei persoane: *Reichsleiterul* Philip Buhler, doctorul Leonardo Conţi, *Reichsfiihrer* la Ministerul Sănătăţii, şi medicul personal al lui Hitler, doctorul Karl Brand. Ei aveau sarcina să

întocmească planurile pentru „Vernichtung lebensunwerten Lebens”. Această expresie, care nu există în nicio altă limbă, nu poate fi tradusă decât aproximativ prin: „distrugerea vieţilor lipsite de orice valoare1’. Acest proiect, *strict secret*, se afla sub controlul Cancelariei Reiehului, în fruntea căreia sc aflase iniţial Rudolf Hess, iar după dezertarea acestuia Martin Eormann. Bormann a organizat un comitet de experţi medicali sub conducerea lui Werner Heyde, profesor de psihiatrie la Universitatea din Wiirzburg. Heyde este direct răspunzător de moartea a cei puţin 100 000 de persoane. El a dispărut după sfârşitul războiului, luându-şi numele de „doctor Sawade”, dar a fost arestat în 1962 şi s-a sinucis în închisoare, puţin înainte de începerea procesului său.

în cursul fazei iniţiale, victimele programului de eutanasie au fost înapoiaţi mintal, bolnavi incurabili[15]

şi oameni foarte bătrâni, toţi clasificaţi drept *Unnutze Esser*, adică „guri de prisos”. La baza acestui program era pus considerentul că aceste fiinţe consumau hrană preţioasă fără să producă nimic, astfel că singura scluţie pentru ele era moartea. Cei mai mulţi dintre cei vizaţi erau bolnavi din spitale şi ospicii, germani şi austrieci. Printre ci nu se aflau evrei, pentru că aceştia fuseseră trimişi toţi in lagărele de concentrare. Naziştii socoteau eutanasia aproape’ o categorie morală a omorului şi o rezervau celor care aparţineau rasei lor. în mod oficial, programul era desemnat prin denumirea cifrată „T 4”, adresa criptică a unei elegante vile situate la numărul 4 Tiergartenstrasse in Berlin, unde-şi aveau cartierul general experţii în domeniul eutanasiei.

Medicii, cunoscuţi ca „experţi T 4”, hotărau dacă o făptură omenească era demnă să trăiască sau trebuia să moară. în principiu, ei primeau dosarele „gurilor de prisos” de la spitalele şi azilele din Germania, Austria sau din altă parte. Doctorii examinau cu atenţie dosarele,

15 — moarto din milă. — Nota trad.

fără să-şi dea osteneala să vadă bolnavii. Un dosar marcat cu o cruce însemna că fusese pronunţată sentinţa de moarte.

Jn etapa următoare, dosarele erau expediate unui birou de transport, ai cărui paznici voinici îi duceau pe cei condamnaţi, bărbaţi şi femei, la cea mai apropiată „clinică” sau „sanatoriu”, unde erau ucişi rapid printr-o injecţie mortală. In rapoartele referitoare la eutanasie pe care le-am studiat, am găsit menţionate patru din aceste instituţii. Trei se aflau în Germania: Hadamar, lingă Limburg, Sonnenstein, lingă Pirna, în Saxonia şi castelul Grafenegg din Brandeburg. A patra era castelul Hartheim de lingă Linz.

384 După ce spitalele şi azilele au fost descotorosite de nenumărate „guri de prisos” [16], operaţia a căpătat amploare sub numele cifrat de „14 f 13”. Ea se extindea asupra deţinuţilor germani şi austrieci clin lagărele de concentrare pe care munca de sclavi ii îmbolnăvise sau îi făcuse invalizi. (Fostul cancelar al Austriei, Alfons Forbach, invalid, fusese selecţionat pentru Hartheim, dar, salvat datorită scrisului său frumos, a fost trimis la biroul lagărului de concentrare de la Dachau.) „Operaţia 14 f 13” a început în 1941 şi a durat până la sfârşitul războiului. După 1943, numeroşi prizonieri francezi au fost expediaţi spre a fi ucişi la Iiartheim.

După ce am citit raportul, am plecat cu maşina la castelul Hartheim. Situat în liniştitul sat Alkhoven, cam la 14 kilometri de Linz şi înconjurat de câmpuri verzi şi coline unduitoare, castelul Hartheim este o construcţie mai degrabă rebarbativă, datând din timpul Renaşterii, cu patru turnuri şi nenumărate ferestre. Trecând de gardul de fier, am intrat într-o curte mare, înconjurată de

---

16 Din ianuarie 1940 pînă în august 1941, cînd programul de eutanasie a fost întrerupt, 70 273 de bolnavi mintal au fost înlăturaţi prin acest sistem al eutanasiei (35 224 în 1940 şi 35 049 în 1941) („German Crimes in Poland“, voi. 9. p. 152— 153). — Nota trad.

nişte coloane minunate. Pe vremea aceea, castelul era locuit de *Volksdeutsche* refugiaţi din Răsărit. Ştiam că aceştia nu-mi puteau spun« mare lucru despre castel, pentru că nu locuiau acolo decât de ia terminarea războiului. M-am dus în sat şi am stat de vorbă cu câteva persoane. Dar oamenii deveneau rezervaţi când ii întrebam despre Hartheim. Castelul, spuneau ei, fusese „un fel de sanatoriu”, după care ridicau din umeri şi se îndepărtau. M-am urcat în maşină şi m-am întors la Linz. Nu m-aş mai fi gândit, probabil, niciodată la Hartheim dacă o femeie geloasă n-ar fi venit să-mi vorbească despre Bruno Bruckner... Bruno Bruckner, care fotografiase anumite

„experinţe” misterioase în acel castel plin de taine.

Mi-am început ancheta cu privire la nestatornicul Bruno. Lucra acum la Uzina chimică de stat din Linz şi se mai bucura dc reputaţia de fotograf amator pasionat. In dosarele noastre se pomenea de un *Obersturmfiihrer* SS Bruckner, care, potrivit mărturiilor unor supravieţuitori din eâteva lagăre de concentrare, asigura legătura între lagărele respective şi Berlin. Una din misiunile lui era să transporte la Berlin aurul şi bijuteriile luate de la deţinuţi. Nu aveam descrierea acelui om. Am comunicat toate datele de care dispuneam poliţiei din Linz. A fost trimis un inspector să-l interogheze pe Bruckner. Nu exista o acuzaţie precisă împotriva lui, aşa încât trebuia să acţionăm cu prudenţă. I-am sugerat ofiţerului dc poliţie să înceapă prin a vorbi despic aur şi bijuterii şi abia mai târziu să facă discret aluzie la castelul Hartlieim. Ofiţerul a procedat aşa şi a făcut foarte bine. Bruckner a negat cu tărie că ar fi făcut vreodată parte din SS. Nu fusese decât un „simplu soldat al Wehrmahtului”. Nu fusese niciodată curier al SS-ului, nu transportase niciodată nici aur, nici bijuterii şi nu beneficiase niciodată de nici „o pradă” de război.

— N-am adus nici măcar un aparat fotografic când m-am întors din război - a spus Bruckner. — Şi nu-i

niciun secret pentru nimeni că aproape toată lumea s-a întors acasă cu unul sau două aparate. Fără să mai vorbim de rest...

— Dar acum ai mai multe? — întrebă ofiţerul.

— Desigur. Le aveam şi înainte de război.

— Ce fel de fotografii ai făcut la castelul Hartheim, Bruckner?

Bruckner părea uşurat că ofiţerul renunţase la chestiunea aurului şi bijuteriilor şi a recunoscut tot ce făcuse.

3(o(J Fotografii medicale. Se făceau diferite experienţe în pivniţă, pe care cu le fotografiam printr-o ferestruică a uşii.

Nu fusese voluntar, a spus el. în 1940, un membru al *Gauleitung*-ului nazist din Linz îl întrebase dacă e în stare să se ocupe de un laborator fotografic de mina întii. Bruckner l-a asigurat că ar fi îneântat. Peste câteva zile i s-a cerut să se ducă la *Câauleitung*, unde doi oameni i-au pus tot felul de întrebări. A trebuit să semneze un angajament că nu va spune nimănui despre activitatea lui de acolo. A doua zi, un anume Herr Lothaller a venit după el şi l-a dus cu maşina la sanatoriul din Hartheim. Pe drum, Bruno Bruckner l-a întrebat ce avea de făcut acolo.

— Nu mă întrebaţi nimic - îi răspunsese Lothaller -, au să vă spună ei.

La castel, Bruckner a fosţ dus la căpitanul Christian Wirth, care era directorul sanatoriului. „Un om încântător în afara orelor de lucru, dar foarte sever în timpul serviciului”, a precizat Bruckner. El nu şovăâa să omoare pe cineva dacă lucrurile nu mergeau cum trebuie. Wirth i-a spus lui Bruckner că va trebui să facă „trei fotografii de fiecare bolnav”, i-a arătat laboratorul, care era minunat, şi locul unde putea să doarmă.

Bruckner fotografia cam 30 de bolnavi pe zi, uneori mai mulţi. Era o muncă anevoioasă, aspră.

— Unii bolnavi erau cuprinşi de o nebunie furioasă

şi trebuiau ţinuţi de infirmieri. O dată sau de două ori, un bolnav a scăpat înainte de a i se face injecţia şi s-a năpustit asupra mea. Era penibil. Cel mai rău era însă că nu puteam mânca. In aer plutea un miros îngrozitor de la cuptoarele crematoriilor. Ne urmărea zi şi noapte. După câteva zile m-am dus la căpitanul Wirth şi i-am spus că nu mai puteam suporta toate astea, cerându-i să mă la˙se să plec.

Căpitanului Wirth însă nu i-a plăcut cererea lui Bruckner şi i-a oferit să aleagă între următoarele trei soluţii:

— Sau rămâi aici şi continui să-ţi ţii gura, Bruckner, sau ai să fii trimis la Mauthausen. Totuşi, dacă preferi, poţi fi ucis pe loc, imediat.

Bruckner, îngrozit, a plecat imediat în odaia lui. In seara aceea, căpitanul Wirth i-a trimis o sticlă de *schnaps*. Bruckner s-a îmbătat şi a uitat de duhoarea din aer.

încetul cu încetul, Bruckner a început să facă tot felul de descoperiri despre Ilartheim. Nu era uşor, pentru că oamenii erau foarte discreţi şi îi spuneau să nu pună întrebări dacă ţinea ia viaţă. Fotograful nu era însă un idiot. El a băgat de seamă că doctorului Rudolf Lohauer din Linz, caie era medic-şef, şi doctorului Georg Renno, asistentul acestuia, amândoi responsabilii Hartheimului, nu le plăcea că el lua fotografii. Bruckner avea însă ordin din partea lui Wirth. Peste câteva săpiămâni, căpitanul i-a spus să coboare in pivniţă şi să fotografieze „ultimele experienţe”.

. — Ce fel de experienţe? — l-a întrebat poliţistul.

— - Bolnavii erau acum gazaţi. Trebuia să fac fotografii în prim plan, in timp ce ei se luptau cu moartea. Mai târziu mi s-a dat ordin să le fotografiez şi creierele. Wirth numea aceste fotografii „material ştiinţific” şi le expedia Berlin. N-aveam voie să vorbesc cu ni meni despre aceste fotografii. Alături de camera de experienţe era cuptorul crematoriului. Nu puneam nicio

întrebare. Era o slujbă bună. Căpătăm 300 de mărci pe lună şi mai câştigam ci te ceva fotografiindu-i pe funcţionari cu învoirea căpitanului Wirth. Hrana era excelentă şi era totdeauna de băut. Noptea se „petrecea” bine. Toată lumea se culca cu toată lumea.

Bruno Bruckner şi-a făcut bine munca şi n-a suflat 898 o vorbă. Mai târziu, căpitanul Wirth a fost transferat şi în locul lui a fost numit un oarecare Franz Stângi. Din nefericire însă, in 1941, această viaţă a luat sftrşit. Wehrmachtui l-a mobilizat pe Bruno şi l-a trimis pe frontul de răsărit.

— N-ai observat nimic altceva în timp ce erai la Hartheim? — - l-a întrebat ofiţerul de poliţie.

— - Ba da. Un lucru al cărui sens nu l-am înţeles. Erau gazaţi in pivniţă, zilnic, între treizeci şi treizeci şi cinci de bolnavi. Cu toate acestea, castelul avea cel puţin 80 de funcţionari, dintre care unii coborau în pivniţă ca să se uite. De ce dracu aveau nevoie de 80 de persoane?

Peste câteva săptămâni, după o anchetă riguroasă, am găsit răspunsul la întrebarea lui Bruno. Castelul Hartheim nu fusese numai o instituţie pentru practicarea eutanasiei, aşa cum crezusem până la interogatoriul lui Bruno. Hartheim însemnase mult mai mult.

Anumite date cu privire la acest castel păreau că n-au nicio legătură cu altele. Lui Wirth i-a fost încredinţată mai târziu răspunderea a trei lagăre de exterminare poloneze, şi anume a celor de la Berzec, Sobibor şi Treblinka, unde între anii 1941 şi 1943 au murit gazaţi un milion şi jumătate de evrei. Succesorul lui la Hartheim, Franz Stângi, a fost numit ulterior comandant la Treblinka. Ciustav Wagner, alt „personaj cu diplomă” de la Hartheim, urma să preia conducerea lagărului de la Treblinka; azi se ascunde, probabil sub alt nume, în Argentina. — Medicul-şef de la Hartheim, doctorul Rudolf Lohauer din Linz, s-a sinucis după război împreună cu toată familia. Asistentul lui, doctorul Georg Renno, a fost arestat în 1963 la Frankfurt şi va fi judecat

în acest oraş. In sfârşit, un mare număr de SS-işti care se ocupau cu partea tehnică a funcţionării camerelor de gazare şi a cuptoarelor crematoriilor in diferite lagăre de concentrare stătuseră câtva timp la Hartheim sau într-una din cele trei instituţii de eutanasie.

Crudul adevăr este că aceste centre de eutanasic erau adevărate şcoli de asasini. Nu vorbesc doar de Hartheim, uşor accesibil atunci pentru mine. Există o documentaţie similară şi pentru cele trei centre din Germania, care erau toate centre de antrenament pentru programul de exterminare al lui Hitler.

Această descoperire mi-a adus răspunsurile care, de la sfârşitul războiului încoace, au trezit curiozitatea istoricilor şi criminaliştilor: cum au fost selecţionaţi şi antrenaţi indivizii necesari pentru a masacra unsprezece milioane de oameni şi cum au izbutit să păstreze atât de bine secretul, incit nu se ştia nimic la atâţia ani de la terminarea războiului. Evident, oamenii destinaţi să lucreze la camerele de gazare, a căror meserie era de a supraveghea zi de zi, săptămână de săptămână moartea a zeci de mii de oameni, trebuie să fi fost supuşi unui antrenament tehnic *şi* psihologic, fără de care n-ar fi putut rezista.

în 1947 am început să discut această chestiune cu diferiţi experţi care studiaseră dosarele maşinii de exterminare. I-am întrebat pe istorici, criminalişti, medici, pe lucrătorii de la arhivele Yad Vashem din Ierusalim: cum se explică faptul că maşina de exterminare nu dăduse niciodată greş. Se ştie că, in ianuarie 1941, la Conferinţa de la Wannsee, naziştii hotărâseră exterminarea metodică a 11 milioane de evrei din Europa, in vederea căreia urmau să fie încercate diferite metode de genocid. Se ştie că au existat câteva defecţiuni mecanice. într-o zi, Himmler a asistat la o experienţă care avea la bază folosirea gazului de eşapament de la motoarele de submarin şi care s-a dovedit cu totul nesatisfăcătoare. Himmler a fost cuprins

de o furie teribilă, ordonând aplicarea unor pedepse draconice. Maşinile se defectau, dar oamenii care le manipulau nu cedau niciodată. Cum se făcea că cei ce răspundeau de ggo funcţionarea camerelor de gazare erau mai rezistenţi dccât maşinile pe care le manipulau? Fuseseră supuşi unui antrenament tehnic şi psihologic ca să poată suporta acea teribilă tensiune? Această problemă m-a frământat ani de zile. Naziştii ştiau bine că timpul lucrează împotriva lor. Ei planificaseră exterminarea ţiganilor, a polonezilor, a ruşilor etc. Aceasta însemna că genocidul trebuia să se desfăşoare într-un ritm rapid. Toate faptele duceau la concluzia că era necesară antrenarea unor efective speciale de ucigaşi, tehnicieni îndemânatiei şi lipsiţi de sensibilitate. Dar unde puteau fi aceştia antrenaţi? La castelul Hartheim şi la celelalte centre de practicare a eutanasiei. Acolo îşi formau naziştii cadrele de ucigaşi profesionişti.

Hartheimul era organizat ca o şcoală de medicină, cu singura excepţie că acolo „studenţii” nu învăţau să salveze vieţi omeneşti, ci să le distrugă în mod cât mai eficient cu putinţă. Moartea victimelor era studiată clinic, fotografiată cu precizie şi perfecţionată în mod ştiinţific. (în cursul proceselor care au avut loc după aceea în Germania s-a dovedit că în lagărele de la Belzec, Sobibor şi Treblinka o serie de fotografi specializaţi i-au fotografiat pe deţinuţii pe cale de a muri.) Se încercau diferite combinaţii de gaze, pentru a se stabili care era cea mai eficace. Medici echipaţi cu cronometre îi urmăreau pe muribunzi prin ferestruica practicată în uşa pivniţei de la castelul din Hartheim, înregistrând cu o precizie de o zecime de secundă cât dura lupta victimei cu moartea. Se făceau filme cu încetinitorul, după care peliculele erau studiate de experţi. Creieiele victimelor erau fotografiate minuţios, pentru a se stabili exact momentul în care survenise moartea. Nimic nu era lăsat la voia întâmplării.

„Studenţii” începeau prin a observa experienţele,

pentru ca mai târziu să le efectueze chiar ei. Fiecare student era selecţionat ele funcţionari superiori nazişti, *Gau-Inspekteure*. Dispoziţiile privind asigurarea secuggj rităţii în acest domeniu erau atât de stricte, incit respectivii *Gau-lnspekteure* erau personal şi direct răspunzători faţă de Cancelaria lui Hitler. Naziştii ştiau bine că nu trebuie să existe nicio fisură. Erau ucişi germani şi austrieci, şi aceasta putea să provoace neplăceri. Dar, cu toate precauţiile luate, în cele din urmă s-au produs evadări din „sanatoriile” de la Sonnenstein şi Grafenegg. în rândurile populaţiei au început să circule zvonuri şi, în cele din urmă, aceste centre au trebuit să fie închise. La Hadamar şi Hartheim, organizarea era însă perfectă. Localităţile erau izolate. Nimeni nu trăncănea.

Nu se va şti niciodată câţi oameni au fost lichidaţi în acel castel în stilul Renaşterii, cu coloane minunate. N-a fost ridicat niciun monument în amintirea victimelor de la Hartheim, în’cea mai mare parte germani şi austrieci. Arhivele biroului de înregistrare n-au fost regăsite. La procesul crimelor de la Dachau a reieşit că în această pivniţă erau „trataţi” zilnic treizeci până la patruzeci de cobai umani. Aceasta înseamnă că în decurs de trei ani numărul victimelor a ajuns la aproximativ 30 000 de persoane. Spre sfârşit, Hartheim a devenit un simplu centru de exterminare, asemenea celorlalte. Când ucigaşii de la Mauthausen aveau prea mult de lucru, surplusul de victime era îndreptat spre LIartheim.

Oamenii cu „diplomă” de la Hartheim predau viitoarelor cadre de ucigaşi metodele ştiinţifice de exterminare. Cu puţin antrenament, „studenţii” deveneau insensibili la urletele victimelor. Profesorii supravegheau reacţiile elevilor lor. O trăsătură deosebită a fost aceea că în perioada de antrenare in vederea exterminării în masă au fost alese ca victime bolnavi germani şi austrieci. Dacă un „student” nu şovăia atunci când îşi ucidea compatrioţii, nu avea să aibă scrupule

 morale să extermine mii de *Untermenschen*. Cel care nu putea suporta era trimis pe front, unde şeful său îl încadra într-un *Himmelfahrtskommando* (un commando de sinucidere).

Am prezentat dosarul întocmit cu privire la Hartheim doctorului Christian Brodo, care era pe atunci ministiul justiţiei în Austria. La 20 februarie 1964 am fost în măsură să declar presei că ministrul mă asigurase, în prezenţa procurorului general, doctorul Franz Pallin, că documentele mele aveau să fie concentrate imediat, „pentru ca toate noile date să fie folosite în cadrul anchetelor în curs”. Dosarele cuprind numele mai multor cetăţeni austrieci care au lucrat la Hartheim. în clipa când scriu aceste rânduri, în vara anului 1966, aceştia se află încă în libertate.

24

Unde-i Bormann?

Coordonatele cazului Martin Bormann continuă să constituie cel mai mare dintre misterele naziste nerezolvate. Adjunctul lui Hitler a dat naştere la mai multe zvonuri şi legende şi a făcut să curgă mai multă cerneală decât oricare alt şef nazist. întrebarea „Bormann e mort?” rămâne un subiect captivant de *cover story* pentru oricare periodic german de mare tiraj. Niciunul dintre naziştii notorii n-a fost declarat alternativ cinci mort, când viu de atâtea ori ca el. Au existat oameni care au susţinut cu tărie că au fost martori la îngroparea lui in mai 1945, pe terenul târgului din cartierul berlincz Moabit, după ce fugise de la Cancelaria Reicliului. în 1964, poliţia din Berlinul occidental a făcut săpături în locul acela şi n-a găsit nimic. Acum câţiva ani s-a spus că este îngropat la Asunción, în Paraguay. Exhumarea celui înmormântat în locul indicat a dus la identificarea unui cetăţean paraguayan numit Hormoneilla. După război s-a spus eă se află în Spania, într-o mănăstire italiană, în Tirol, in Australia şi în numeroase ţări ale Americii de Sud. în 1947 s-a pretins că se găsea în Egipt, în 1950 în

sud-vestul Africii, în anul ur- 321 mător în Chile şi în 1952 în Spania. S-a spus că fugise din Germania trecând Alpii. S-a afirmat, de asemenea, că se îmbarcase pe un submarin german care pornise de la Kiel spre Ţara de Foc.

In octombrie 1965, agenţia de presă italiană A.N.S.A. a aflat de la un anume Pasquale Donazio, „personaj marcant al regimului fascist”, că Bormann trăia într-o junglă din Matto Grosso, în Brazilia. Din nefericire, poveştile senzaţionale despre Bormann se spărgeau întotdeauna asemenea unor baloane de săpun şi după o clipă de efervescenţă se aşternea din nou calmul cel mai deplin. Nimeni n-a reuşit să revendice recompensa de 25 000 de dolari (100 000 de mărci germane) pe care biroul procurorului din Frankfurt se oferă să o plătească pentru orice informaţie care ar duce la prinderea lui Martin Bormann.

Nu am început să mă interesez de Bormann decât după procesul lui Eiehmann. Dar, începând să mă ocup de el târziu, am avut avantajul să pot folosi experienţa acumulată de toţi cei care studiaseră acest caz: poliţia, jurişti eminenţi, istorici, criminalişti.

Ce face ca misterul Bormann să fie atât de fascinant? Omul acesta este mult mai cunoscut acum decât atunci când era foarte puternic, dar ţinut în umbră de personaje mai marcante, ca Goring, Goebbels, Himmler. în cel de-al treilea Reich, mulţi oameni nu auziseră niciodată vorbindu-se despre el şi mulţi nu-i cunoşteau nici măcar chipul. După fuga lui Rudolf Hess cu avionul în Anglia în 1941, Bormann a devenit adjunctul fuhrerului. Era mai apropiat de Plitler şi mai puternic decât oricare dintre şefii nazişti.

Am petrecut ore întregi studiind fotografiile enigmaticului Bormann. Un om grosolan, greoi, cu o ceafă de taur. O faţă impasibilă, fără nimic caracteristic, neobişnuit de inexpresivă, mai degrabă brutală. Când am discutat despre legenda lui Bormann cu Fritz Bauer din

Frankfurt, fost procuror în procesul Auschwitzului, acesta mi-a spus că Bormann era un „*Bierkopf* * tipic”. Bormann avea o *Dutzengesicht*, o mutră de duzină, pe care o poţi întâlni oricând în berăriile din Bavaria, unde oamenii stau in faţa unei halbe şi discută politică şi unde discuţiile sânt mai des hotărâte de tăria vocii deoât de cea a argumentelor.

Istoricul Josef Wulf îl considera pe Bormann „umbra lui Hitler”, înţelegând prin aceasta că Bormann era un *alter ego* atotştiutor şi pasiv al fiihrerului. Cred că naziştii, care îl numeau pe Bormann „sufletul blestemat al lui Hitler”, erau mai aproape de adevăr. El era capul enormului partid nazist, cu structura lui puternică. După fiihrer veneau 19 *Reichsleiteri* şi pe treapta următoare 41 de *Gauleiteri*. In realitate existau 40 de *Gauleiteri*. Al patruzeci şi unulea îi reprezenta pe germanii din străinătate, *Ausländsdeutschen*. După *Gauleiteri*, erau 808 *Kreisleiteri* şi mai jos de aceştia 28 376 de *Ortsgruppenleiteri*, care se aflau în fruntea oraşelor sau a cartierelor din oraşele mari. Existau apoi 89 378 de *Zellenleiteri*, dar în acest caz termenul de celulă induce în eroare, pentru ca o celulă a N.S.D.A.P.¯ului putea să fie alcătuită din 4, 6 sau chiar 8 cartiere dintr-un oraş. Pe treapta cea mai de jos se aflau mai multe sute de mii de *Blockleiteri*, fiecare dintre aceştia fiind un fel de mic zeu pentru cei care trăiau în imediata lui apropiere.

După începerea celui de-al doilea război mondial, eând Hitler a început să se pasioneze de problemele de înaltă strategie, Martin Bormann a fost numit responsabilul aparatului de partid. Era *Reichsleiter* al Germaniei, secretarul lui Hitler, şeful „Cancelariei de partid a fiihrerului”. Toate ordinele *strict secrete* treceau pe la biroul lui: cele cu privire la exterminarea evreilor şi a

306 * - cap băutor de bere.

altor rase inferioare, la persecuţia bisericii, la asasinatele colective din instituţiile de eutanasie şi din

lagărele de concentrare. Bormann hotăra cine putea să-l vadă pe Hitler şi-i ţinea totdeauna la distanţă pe cei care ar fi putut exercita o influenţă moderatoare asupra lui.

Un mare număr de ordine semnate de Hitler purtau pecetea gândirii lui Bormann. La procesul de la Nürnberg, Goring a recunoscut că multe din documentele semnate de Hitler fuseseră concepute şi scrise de Bormann.

Bormann era prototipul şefului nazist inflexibil, lipsit de orice omenie. Născut in 1900 la Halberstadt, şi-a început cariera politică la vârsta de optsprezece ani. După înfrângerea din 1918 s-a angajat în „*Freikorps Rossbach*”, unul din grupurile fasciste care luptau împotriva Republicii de la Weimar. Acuzat de omor, el a fost băgat la închisoare. Mai târziu, Hitler l-a decorat cu *Blutorden*, ordinul sângelui, pentru activitatea sa din perioada clandestinităţii. In 1928 era salariat al partidului, îndeplinind funcţia de asistent al lui Hess. S-a căsătorit cu o oarecare Gerda Buch, al cărei tată a devenit apoi cea mai înaltă autoritate judiciară a partidului nazist. Soţii Bormann au avut şapte copii. La un moment dat, Bormann proiecta ca după război să introducă în Germania, în mod legal, poligamia. El este chiar autorul unui decret prin care SS-iştii urmau să fie obligaţi să aibă oiţe trei soţii. Mintea lui socotise, asemenea unui ordinator, enormele pierderi de bărbaţi suferite de Germania din cauza războiului şi uriaşul surplus de femei care avea să existe după război, astfel incit poligamia îi apărea drept singurul mijloc posibil de a acoperi aceste pierderi în decurs de douăzeci sau treizeci de ani. Faimoasele „herghelii” naziste pentru căsătoriile intre arienii agreaţi aveau la bază concepţiile primitive ale lui Bormann.

El enunţa aceste idei în scrisorile către soţia lui, care 397

îl aproba în întregime. De asemenea, el îi povestea totul despre diferitele lui amante. „Scrisorile lui

Bormann” au fost publicate în 1954, la Londra. La 21 ianuarie 1944, Bormann îi scria soţiei sale despre ultima lui cucerire, pe care o numea M.; recent identificată, aceasta s-a dovedit a fi actriţa Manja Behrens.

„Ai crezut că M. trebuie să fie o fată excepţională. Nu, scumpa mea, nu-i excepţională, însă eu sunt un băiat (*Kerl*) extraordinar. M-am îndrăgostit nebuneşte de ea... şi am posedat-o cu toată împotrivirea ei. lini cunoşti puterea de voinţă, împotriva căreia M. nu s-a putut apăra multă vreme. Acum este a mea, fiind, în felul acesta, de două ori căsătorit şi foarte fericit. M. suferă din cauza teribilelor remuşeări de conştiinţă în legătură cu tine, ceea ce este, desigur, pur şi simplu stupid. Am ajuns s-o am datorită voinţei mele...”

La 24 ianuarie 1944, doamna Bormann răspundea la această scrisoare:

„Să faci in aşa fel ca M. să aibă un copil peste un an, iar eu în anul următor. în felul acesta vei avea totdeauna o femeie în formă (*dic auf dem Damrn ist*). Pe urmă vom strânge toţi copiii în casa de lingă lac şi vom trăi împreună: femeia care nu va fi însărcinată va putea să meargă întotdeauna cu tine la Obersalzberg şi la Berlin”.

De fapt, la baza misterului Bormann nu stă întrebarea unde se ascunde el in prezent. Cheia misterului constă în a şti dacă a rămas în viaţă în noaptea de 1 mai 1945, după ce a părăsit Cancelaria Reichului. In acea noapte, el a fost văzut, fapt care nu poate fi pus la îndoială, de mai mulţi martori. Bormann făcea parte din micul grup de nazişti care se adăpostiseră în bunkerul lui Hitler în momentul intrării Armatei Roşii în Berlin. La 30 aprilie 1945, după sinuciderea lui Hitler, numai Bormann şi Goebbels mai erau acolo dintre şefii nazişti. 393 Goebbels şi-a anunţat şi el intenţia de a nu supravieţui celui de-al treilea Reich şi s-a sinucis, după ce şi-a omorât soţia şi copiii. Bormann avea o fiolă cu acid prusie, dar a spus că va

încerca să fugă. El i-a dat ordin generalului Krebs, ultimul şef de stat-major al Wehrmachtului, să se ducă in liniile ruseşti spre a propune capitularea Cancelariei, cu condiţia ca celor de acolo să'li se cruţe viaţa. Mareşalul Vasili Ciuikov n-a admis decât capitularea fără condiţii.

Bormann s-a hotărât să încerce să treacă printre rândurile de tancuri sovietice care blocau toate căile de acces spre Cancelarie. El păstra legătura prin radio cu locul din Schleswig-Holstein unde se afla „marele amiral" Doenitz, care fusese numit de Hitler *Reichspräsident* al Germaniei. în după-amiaza zilei de 1 mai, la orele patru şi jumătate, toţi cei care se mai aflau în bunker au primit ordin să fie pregătiţi. Hans Fritsehe, comentatorul postului de radio, care se afla la Ministerul Propagandei, adică în imediata apropiere, socotea acest plan drept o „nebunie curată" şi a ameninţat că se predă ruşilor, oferindu-le, totodată, capitularea întregului cartier guvernamental. Borman i-a cerut lui Fritsehe să nu o facă şi, sub presiunea lui, a promis că va ordona grupelor de rezistenţă (*Werwolf*), care fuseseră antrenate pentru a continua lupta după înfrângere, să nu se mai lanseze în nicio acţiune. Fritsehe şi secretarul de stat Naumann s-au dus în grădina Cancelariei, unde peste câteva minute a sosit şi Bormann. După mărturia lui Naumann, Bormann purta o uniformă *feldgrau* cu însemnele de general SS şi o manta de piele de culoare închisă. El a dat ordin mai multor şefi SS să dizolve organizaţia „Werwolf".

La ora zece seara, naziştii au început să iasă unul după altul din bunker. Bormann era într-un mic grup cu Naumann, Arthur Axmann, şeful organizaţiei de tineret, Kempka, şoferul lui Hitler, şi medicul său Stumpfegger. Ajunşi lingă gara Friedrichstrasse, s-au în- 399

dreptat spre podul Wiedendammer de peste Spree. De cealaltă parte a podului se aflau tancurile ruseşti* Planul lui Bormann era să încerce să străpungă blocajul

acestora cu ajutorul câtorva tancuri nemţeşti şi al unor maşini blindate.

Şoferul Kempka avea să declare in faţa Tribunalului de la Nürnberg: „Tancurile germane au început să treacă podul, urmând tancul din frunte, îndărătul căruia mergea Bormann. Tancul a fost lovit de un *Panzerfaust*, aruncat, cred, de la o fereastră, şi a explodat. In locul unde se afla Bormann s-a ridicat o pălălaie de flăcări”.

Şeful organizaţiei de tineret (*Reichsjugend*), Axmann, a declarat mai târziu: „Tigerul” german, încărcat cu o mare cantitate de muniţii, a sărit in aer. Explozia, formidabilă, m-a trântit la pământ. Am căutat instinctiv să mă adăpostesc în pâlnia unei bombe, unde se aflau mai mulţi oameni: Bormann; chirurgul lui Hitler, doctorul Naumann; adjunctul lui Goebbels, Schwaegermann, şi propriul meu adjunct, Weltzin. Toţi erau teferi. Am discutat despre modalitatea de a ieşi din Berlin”.

Oamenii s-au întors spre gara din Friedrichstrasse, au urcat pe taluzul căii ferate, au trecut un pod peste Spree şi au mers de-a lungul liniei până la gara Lehrter, care era ocupată de trupele sovietice. După spusele lui Axmann, Bormann şi ceilalţi oameni din grup au coborât de pe linie în stradă, seoţându-şi mai înainte gradele.

în continuare, Axmann a spus:

„Bormann şi doctorul Stumpfegger, părăsind grupul nostru, au luat-o repede spre Invalidenstrasse. Noi i-am urmat mai târziu. Pe Invalidenstrasse se trăgea mereu. în timp ce aproape trecusem podul, mergând de-a lungul şinelor după gara Lehrter, am observat doi oameni lungiţi la pământ. Ne-am aplecat ca să vedem dacă nu-i puteam ajuta. Erau Martin Bormann şi doctorul Stumpfegger. Nu încăpea nicio îndoială. Li se vedeau clar chipurile. Erau întinşi pe spate, cu braţele şi picioarele desfăcute. L-am atins pe Bormann. Nicio reacţie. Nu mai respira. N-am văzut nici rană, nici sânge. Împuşcăturile continuau, aşa că a trebuit să plecăm...”

Au existat şi alţi martori. Cea mai mare parte dintre ei au făcut mai multe declaraţii care se contrazic, în ultimele depoziţii, martorii contestă adesea amănuntele relatate mai înainte. In afară de aceasta, depoziţiile martorilor se deosebesc între ele în multe puncte. Pilotul-şef al lui Hitler, Bauer, a jurat că Bormann purta o uniformă cafenie fără niciun fel de însemne şi o cască de oţel. Naumann a jurat că Bormann purta o uniformă *feldgrau* şi chipiu.

Studiind mărturiile şi aprecierile făcute de către experţi, criminologi, istorici şi militari, am ajuns la concluzia că in toate aceste aprecieri nu fusese luat în consideraţie un element care mi s-a părut de cea mai mare însemnătate: într-o situaţie asemănătoare, când e vorba de viaţă şi de moarte, orice om acţionează numai în vederea salvării lui. Când se aflau amândoi sub tirul gloanţelor sovietice, *Reichsleiterul* Bormann şi şoferul lui Hitler nu mai erau despărţiţi de gradele lor.

Ei nu mai erau decât doi oameni care căutau să scape cu viaţă. în asemenea clipe, nimeni nu mai e atent la cel de lingă dânsul, nimeni nu încearcă să reţină elemente pentru o mărturie ulterioară. Atunci era întuneric şi este cât se poate de sigur că fugarii nu se uitau nici la cei din stingă, nici la cei din dreapta. Ei încercau să scape, nu să observe.

în afară de aceasta, există o confuzie caracteristică în legătură cu jurnalul intim al lui Bormann. Nu încape nicio îndoială că acest jurnal este autentic. Ori- 4Oj ginalul sc află acum la Moscova, dar există o copie în posesiunea autorităţilor din Germania de răsărit. Ultimele două rânduri sunt următoarele:

— 30. IV. Adolf Hitler X. Eva B. X.

— 1. V. *Ausbruchsversuch* (încercare de a fugi). Câteva persoane au afirmat că jurnalul a fost găsit pe jos. Alţii spun că era în buzunarul pardesiului unui mort. Ipoteza este că acest cadavru trebuie să fi fost al lui Bormann, căci dacă jurnalul este autentic, şi corpul

trebuie să fi fost al celui care-l scrisese. Dar aş putea cita o duzină de cazuri în care nazişti foarte suspuşi şi-au introdus propriile lor acte de identitate în buzunarele unor cadavre, in speranţa că, în felul acesta, se va trage concluzia că nu mai sunt în viaţă.

Există, de asemenea, şi un alt fapt important, de data aceasta de ordin psihologic: toţi şefii nazişti a căror părere am cerut-o cred că Bormann este încă în viaţă. Părerea generală este că „el a fost întotdeauna şiret ca o vulpe, un om capabil să joace o festă chiar şi morţii”. Eichmann era convins că în 1960 Bormann trăia, după cum a declarat anchetatorilor israelieni. Un mare diplomat, care constituie unul din izvoarele cele mai sigure pentru mine, mi-a spus că în Spania există un „Fond Bormann” din care sunt finanţate activităţile neonaziste şi neofasciste.

Poveştile mai mult sau mai puţin senzaţionale publicate despre fuga lui încep din perioada când probabil că a părăsit Germania, în cursul iernii anului 1945. Un anume Peter Franz Kubainsky, care a fost arestat mai târziu la Innsbruck, a recunoscut că la 12 decembrie 1945 îl condusese pe Martin Bormann de la Reichenhall, în Bavaria, la Salzburg şi apoi la Innsbruck şi Nauders, aproape de frontiera italiană. Atunci, 402 a adăugat Kubainsky, nu ştiam că omul acela era Bormarin, pentru că purta o mustăcioară şi mi-a făcut o ^

impresie cit se poate de banală. Kubainsky afirma că <j omul avea acte italiene care îi fuseseră date de o org ganizaţie a Vaticanului condusă de monseniorul Heinea mann, din Roma, via dell’ Anima, 4. Pe cit se părea, V

tot Heinemann îi dăduse lui Kubainsky adresa unui §

oarecare Josef Wolf, care locuia nu departe de castelul Labers, la Merano, în Italia, „unde l-am condus pe Bormann”.

De fapt, preciza Kubainsky, l-am văzut pe

monseniorul Heinemann cum l-a îmbrăcat personal pe Bormann cu o sutană de iezuit, după care l-am văzut pe acesta din urmă îmbareându-se la Geneva pe un vas care pleca spre Argentina... Avea un paşaport fals şi un paşaport de la Crucea Roşie. Ştiu că trăieşte în Peru, sub numele de Jose Perez şi conduce o firmă de import-export, înregistrată sub numele de fată al actualei sale soţii. Prima lui soţie a murit în 1945,:n Italia.

Raportul lui Kubainsky nu rezistă unei cercetări atente. Poliţia din Innsbruck a adăugat ca *post-scriptum*: „Pare să fie un ziarist de senzaţie”.

Să lăsăm deci la o parte afirmaţii atât de îndoielnice, pentru că există fapte atestate şi mult mai interesante.

Astfel, mulţumită ajutorului unui prieten elveţian, am citit depoziţia unei femei care este absolut sigură că l-a văzut în 1956 pe Martin Bormann într-un autobuz la Sao Paolo. (Mărturia a fost mai târziu verificată cu atenţii1 de autorităţile germane.) Această femeie îl cunoscuse personal pe Bormann la Berlin şi vorbise de mai multe ori cu el la Cancelaria Reichului. După război, ca trăia la Lausanne. în 1956 a plecat să-şi vadă fiica la Sao Paolo. într-o zi, în timp ce se afla într-un autobuz, a ridicat ochii şi, spre marea ei surprindere, 4,33

l-a văzut pc Martin Bormann. I-a spus in germană i „Herr Bormann!... dumneata... aici?” El a privit-o uimit, s-a ridicat fără să spună un cuvânt, s-a îndreptat spre ieşire, a coborât înainte chiar ca autobuzul să se fi oprit de-a binelea şi a dispărut.

în mai 1962, unul din colaboratorii mei a intrat în legătură cu Frau Paula Riegler, fostă guvernantă a lui Bormann în casa acestuia de la Pullaeh, în Bavaria. Această femeie a stat cu Frau Gerda Bormann până la moartea ei, survenită la Merano, în 1945. Cu prilejul interviului, Frau Riegler nu a recunoscut că întreţine vreo corespondenţă cu Bormann, dar era sigură că el trăia. Aceasta s-a întâmplat în 1962. Ea i-a spus

colaboratorului meu că fosta secretară a lui Bormann. Else Kruger, era căsătorită cu un fermier undeva în Austria, dar pretindea că nu-i cunoştea numele actual şi adresa. Din Zürich am primit alte informaţii despre această fostă secretară, care ar fi avut legături importante cu Argentina.

în 1962 am primit vizita ziaristului italian Luciano Doddoli din Milano, care lucra pentru „Espresso”, în 1960, Doddoli fusese în Chile pentru un reportaj despre îngrozitorul cutremur de pământ. Întâlnise acolo pe un anume Enrique Bello, profesor de istoria artelor la Universitatea din Santiago de Chile. Profesorul Bello îşi căuta rudele dispărute în cursul catastrofei. Era la puţin timp după capturarea lui Eichmann şi Doddoli şi Bello au vorbit, printre altele, şi despre foştii şefi nazişti care se spunea că se ascund sub nume false la Valdivia, în sudul statului Chile. Profesorul i-a povestit lui Doddoli că întâlnise o femeie care trăise cu Bormann din 1948 până în 1951 şi a aranjat o întrevedere între ziarist şi această femeie. Femeia a spus ’404 că numele ei este Keller şi că lucrează pentru o companie germano-chiliană. Doddoli n-a aflat nimic în legătură cu Bormann, dar Frâu Keller i-a spus că „s-ar putea discuta într-o zi despre acest subiect”. După părerea profesorului Bello, „era o chestiune de bani”.

în cursul anchetei mele referitoare la doctorul Josef Mengele am primit o scrisoare adresată „Wiesenthal, Viena”. Era de la Port-au-Prince şi purta semnătura unui oarecare Johnny Sommer, un german care trăise 40 de ani în America de Sud. Fost proprietar al localului de noapte „Aii Baba”, la Asunción, în Paraguay, pe care îl vânduse in 1963, era acum, îmi scria el, proprietarul barului „Roxy” la Port-au-Prince. Am început să corespondez cu Sommer. In mai 1964, el mi-a trimis fotografia unui grup, luată în timpul războiului, care îl înfăţişa pe Hitler şi statul lui major, aproximativ 35 de persoane. Pe fotografie nu era scris niciun nume. Doar în

dreptul unuia din bărbaţi era făcută o săgeată. Acest om, care se numea Bauer, preciza Sommer, venea deseori în 1961 în localul lui din Asunción împreună cu un oarecare Mengele. îi însoţea câteodată doctorul Jung. Ei mergeau de multe ori să pescuiască împreună în Obto Parana. Această informaţie mi-a fost confirmată mai târziu şi de alţi martori din Asunción. Omul însemnat cu săgeata era Bormann. Familia Jung era o familie de moşieri bogaţi din Paraguay.

Am băgat de seamă că toate informaţiile despre Bormann conţineau o lacună evidentă. Toate se refereau fie la evenimentele dramatice din noaptea fatală de 1 mai 1945, fie la reapariţia lui Bormann în toamna anului 1945, perioadă în care diferite persoane pretind că l-au văzut. Unde s-a ascuns Bormann între 1 mai 1945 şi sfârşitul toamnei aceluiaşi an şi ce a făcut el în acea perioadă?

La 6 mai 1963 am amintit, în cursul emisiunii „Pa-

norama” a televiziunii din Hamburg, şi despre cazul Martin Bormann, referindu-mă la „perioada obscură”, adică la intervalul acela de timp dintre 1 mai şi sfârşitul toamnei anului 1945, care constituie cheia misterului. Peste câteva zile am primit o scrisoare din partea cuiva pe care îl voi numi aici Franz Rapp şi care avea, după cum spunea el, informaţii sigure despre „perioada obscură”.

Rapp, cu care m-am întâlnit la hotelul „Dachs” din München, era un bărbat de 54 de ani, originar din Bolzano, în partea italiană a Tirolului de sud, unde fusese translator la tribunal. în 1938, el optase pentru naţionalitatea germană, aşa cum le permisese Mussolini cetăţenilor de origine germană, iar în timpul războiului fusese în Wehrmacht. După război devenise reprezentant al unor societăţi elveţiene şi italiene specializate în maşini de râşnit cafea şi articole de menaj, în prezent locuieşte într-un mic oraş de lingă Heidelberg.

în 1961, la sfârşitul toamnei, Rapp se afla lângă Innsbruck, oraş ce făcea parte din zona in care îşi vindea -produsele. Acolo a întâlnit pe un anume Franz Holt (cel puţin acesta e numele pe care i-l vom da aici), pe atunci în vârstă de 43 de ani, care a devenit mai târziu asociatul său. Hoit locuia la Innsbruck, la pensiunea unei oarecare Frau Hilde. între Rapp, Hoit şi Frau Hilde s-a legat o strânsă prietenie. într-o seară, după multe pahare de vin, Hoit i-a dat un ghiont prietenului său, spunându-i că vrea să-i destăinuiască „marele lui secret”. Rapp i-a spus că nu vrea să audă niciun secret; de altfel, observase că Frau Hilde ¡încerca să-l împiedice pe Hoit să vorbească. Dar Hoit se pornise şi nu mai ţinu seama de avertisment. Rapp era prie- 405 tenul lui, asociatul lui, oâştigau bani frumoşi împreună, aşa că de ce să nu-i cunoască prietenul lui toate secretele? Şi-a mai turnat vin şi s-a apucat să povestească.

In timpul războiului, începu el, făcuse parte dintr-o unitate de ambulanţă. La sfârşitul războiului fusese făcut prizonier şi internat într-un lagăr francez lingă Innsbruck, de unde însă a fost repede eliberat. Hoit s-a angajat atunci la Crucea Roşie austriacă, în Tirol.

La începutul verii anului l!)4f>, organizaţia la care lucra a început să repatrieze soldaţi austrieci din lagărele de prizonieri din Germania. Repatrierea era finanţată de biserica catolică şi aliaţii priveau această acţiune în mod favorabil, voind să demonstreze că socoteau Austria o ţară „eliberată”, şi nu „ocupată”, ca Germania.

Hoit a fost repartizat la un grup al Crucii Roşii care mergea în diferite lagăre din Germania, Italia şi Franţa. Membrii misiunii au primit legitimaţii în patru limbi (franceză, engleză, rusă şi germană), care le dădeau dreptul să intre în toate lagărele aliate. Ei îi identificau pe soldaţii austrieci, cu excepţia SS-iştiâor şi criminalilor de război, şi-i aduceau în Austria.

în toamna anului 194.’), i-a povestit Hoit lui Rapp,

s-a dus cu grupul din care făcea parte într-un lagăr din nordul Germaniei, lingă Fiensburg, în Schleswig-Holstein. (Bormann încercase să ajungă la amiralul Doenitz, la Fiensburg, când puiăsise bunkerul fuhrerului.)

în lagăr, Hoit a făcut cunoştinţă cu o *Blitzmădel*, membră a forţelor auxiliare feminine din Wehrmacht, care i-a cerut s-o ducă în Austria, cu toate că nu era austriacă, oferindu-i pentru aceasta un diamant de preţ. Hoit ştia foarte bine că englezii nu făceau decât un control superficial şi a primit. A doua zi, femeia a venit cu o altă bijuterie, întrebându-l pe Hoit dacă era de acord să-l ia şi pe fratele ei. El a aruncat o 4q7

privire asupra bijuteriei şi i-a fost greu să reziste. Ne-am înţeles, a spus el, am să vă includ in transportul repatriaţilor austrieci. Bărbatul şi femeia s-au prezentat a doua zi. Bărbatul avea o mustăcioară şi ochelari, dar aceştia păreau să-l stingherească, deoarece şi-i scotea de fiecare dată când voia să se uite la ceva.

Când transportul a ajuns la Innsbruck, unde prizonierii austrieci trebuiau să fie interogaţi şi trimişi acasă, perechea a venit din nou la Hoit. Nu putea el să-i ducă până la Nauders, un sat lingă frontiera austriacă, în apropiere de graniţele elveţiană şi germană? Fireşte, nu pe degeaba. De data asta i-au dat o broşă foarte frumoasă. Hclt cunoştea bine regiunea de graniţă. S-a gândit că perechea nu era frate şi soră, dar nu s-a sinchisit, dat fiind că îl plăteau atât de bine. Pentru a evita patrulele aliate de la graniţă, Hoit a trebuit să-i conducă prin pădure, pe drumuri ocolite şi apoi printr-o trecătoare destul de înaltă. Era în „octombrie sau noiembrie” şi începuse să fie foarte frig. Pământul era acoperit cu zăpadă şi fugarii se înfundau deseori în troiene înalte de un metru. Femeia era foarte rezistentă: mergea fără să ţină seama de oboseală şi-i îndemna pe bărbaţi să se grăbească, să nu cadă cumva în mâinile vreunei patrule. Micul grup a trecut frontiera spre

partea italiană a Tirolului de sud, de unde i-au cerut lui Hoit să-i conducă la una din mănăstirile din regiunea Vintschgau. Abia după ce au ajuns acolo i-au destăinuit lui Hoit pe cine salvase: pe *Reichsleiterul* Martin Bormann.

La poarta mănăstirii, i-a spus Hoit lui Rapp, Bormann a sunat. S-a deschis poarta şi Bormann a scos o hârtie pe care o avea cusută în căptuşeala hainelor. Portarul a citit hârtia şi l-a rugat să aştepte. El a re venit peste o clipă şi l-a poftit pe Bormann şi pe femeie să intre. Mi-am dat seama că acest plan de evadare fusese pus la punct de multă vreme. Bormann s-a întors atunci spre mine şi mi-a spus: „Franz ai făcut un lucru extraordinar. Dacă n-ai să vorbeşti nimic despre toate astea, ai să primeşti în fiecare lună o sumă de bani toată viaţa”. Mi-au strâns mâna şi au intrat. Poarta mănăstirii s-a închis în urma lor.

Analizând cele istorisite de Hoit lui Franz Rapp în toamna anului 1961, s-a dovedit că povestea lui conţinea multe elemente plauzibile. Cei mai mulţi dintre membrii grupului Bormann care au încercat să străpungă încercuirea rusă din jurul Berlinului au reuşit.

De ce n-ar fi reuşit şi „şiretul vulpoi” care era Bormann? El încercase, probabil, să ajungă la Flendsburg pentru a vorbi cu Doenitz şi găsise apoi un adăpost sub un nume de împrumut în cel mai sigur loc cu putinţă: un lagăr britanic de prizonieri de război. Nu era improbabil ca să fi dat câteva bijuterii de valoare pentru a putea ajunge într-o mănăstire.italiană, cum au făcut atâtea căpetenii naziste înainte şi după el. N-ar fi fost decât unul dintre cei mai importanţi călători de pe „ruta mănăstirilor”, practicată de organizaţia ODESSA.

I-am cerut lui Rapp să-l roage pe Hoit să-i dea mai multe amănunte. Rapp i-a scris, încercând să-l momească cu o sumă însemnată de bani pentru cazul că ar fi putut da precizări suplimentare. La întâlnirea următoare, Hoit s-a arătat foarte stânjenit şi l-a rugat pe Rapp să uite

toată povestea. Banii nu-l interesau.

De fapt, putea pierde prin asta mai mult decât ar câştiga. L-a implorat pe Rapp să nu vorbească nimănui despre secretul său. Am făcut o anchetă la Innsbruck. Poliţia mi-a confirmat că Hoit făcuse parte dintr-o uni-

tatc de ambulanţă în timpul războiului şi că apoi fusese angajat la Crucea Roşie austriacă. *El participase* la repatrierea austriecilor din diferite lagăre germane. Şi, în sfârşit, potrivit spuselor lui Rapp, el continua să primească in fiecare lună un cec din străinătate, de fiecare dată de la altă bancă.

O femeie micuţă, plăpândă, pe care o vom numi aici Bettina nc-a furnizat piesa următoare de pe lista amănuntelor autentice ale mozaicului Bormann. Ea trăieşte azi într-o pensiune liniştită din Germania. A stat mai bine de 25 de ani în Chile, dar dorul de ţară a readus-o în Europa. în octombrie 1964, Frâu Bettina a scris poliţiei din Viena, cerându-i adresa mea. Am primit o scrisoare. Când se atla în Chile, arăta ea, Martin Bormann cumpărase un vast teren în imediata apropiere a locului unde trăia ea. Ştiind din presă că aceas'ă chestiune mă putea interesa, ea îmi propunea o întâlnire.

Desigur că mă interesa! Frâu Bettina m-a primit în camera ei şi a scos dintr-un sertar fotocopia unei hărţi intitulate „Kartenskizze Chilenische Sehweiz". „Elveţia chiliană" este situată în centrul ţării. Aveam impresia că harta fusese alcătuită de germanii din Chile cu un anumit scop. Ea cuprindea regiunea dintre Oceanul Pacific şi frontiera Argentinei, iar între oraşele Valdivia şi Bariloche avea semne secrete, triunghiuri, cercuri şi pătrate, purtând fiecare câte un număr. Trei dintre triunghiuri erau însemnate cu literele „OD" şi „UL". Regiunea înfăţişată pe hartă e încântătoare, acoperită de munţi, lacuri, păduri şi râuri, frumoase staţiuni termale şi de vilegiatură, reprezentând exact genul de peisaj pe care nişte exilaţi germani înstăriţi şi l-ar alege ca să

trăiască liniştit şi plăcut. Era posibil ca acele simboluri secrete să fi avut o însemnătate militară?

De unde avea Frâu Bettina acea misterioasă hartă?

— în casa cu mai multe apartamente în care locuiam la Valdivia, se afla şi un german cu numele de Arthuro Schwartz. Era un om liniştit, taciturn, care nu vorbea decât cu puţină lume şi lipsea adesea cu săptămânile. Dumnezeu ştie de ce părea să aibă încredere în mine. înainte de a pleca îmi lăsa cheile de la apartamentul lui şi mă ruga să arunc din când în când o privire prin casă şi să-i ud florile. Pe urmă, ziarele noastre au început să scrie despre prezenţa unor criminali de război nazişti în America de Sud, şi atunci am început să-mi pun întrebări în legătură cu misteriosul meu vecin. Vorbea germana, avea mulţi bani, nu lucra cu regularitate şi nu voia să aibă de-a face cu nimeni. Era oare dintre aceia care aveau motive întemeiate să rămână în anonimat? într-o zi, în 1960, în timpul uneia dintre acele absenţe ale lui, a venit un străin care m-a anunţat că domnul Schwartz murise subit în cursul unei călătorii în Brazilia şi mi-a cerut cheile apartamentului său. I-am spus că nu le puteam găsi imediat şi l-am rugat să vină a doua zi. După plecarea lui am intrat în apartament ca să arunc o privire. Pe masă erau câteva cărţi şi hârtii şi mai multe exemplare din această hartă. Am luat unul.

La puţin timp după aceea, Frâu Bettina a făcut o călătorie în micul orăşel Osorno, unde se stabiliseră mulţi germani după războiul din 1939 - 1945. Ea a întâlnit pe eâţiva dintre aceştia.

— - Aceşti oameni se comportau de parcă s-ar fi aflat încă în 1938. îmi amintesc mai ales de un avocat german care vorbea ca Goebbels. Toţi cei pe care i-am întâlnit aveau mulţi bani, nicio ocupaţie precisă şi case 4jj frumoase. Erau toţi pensionari şi vorbeau fără încetare de Marele Reich. Am auzit vorbindu-se de mai multe ori eă Martin Bormann trăia undeva în regiune. Un

avocat din Osorno cumpărase pentru el un teren între Valdivia şi graniţa argentiniană. Toată lumea ştia acest lucru. Dacă vă uitaţi pe hartă, o să vedeţi că această zonă are însemnări secrete.

Informaţiile primite de la Frâu Bettina coincid cu cele pe care le am despre foştii nazişti care trăiesc în jurul oraşului Bariloche, in zona argentiniană a frontierei. Mereu aceeaşi poveste: germanii au în acea regiune domenii frumoase şi terenuri întinse. Mengele a fost adesea văzut pe acolo. între grupurile de germani au loc conflicte misterioase şi se aud adesea împuşcături, dar poliţia locală preferă să treacă sub tăcere incidentele de acest fel.

Ultimul element al mozaicului mi-a fost furnizat de un tânăr student din Viena. El mi-a telefonat la birou într-o zi din 1964 şi mi-a propus să ne întâinim într-o cafenea. Era un tânăr de 26 de ani, îneintător, cu ochi melancolici. *Trebuia* să-mi vorbească. în urmă cu câteva luni, o tinără şi frumoasă braziliană, cam de treizeci de ani, venise să facă studii muzicale la Viena.

— E foarte frumoasă - a spus tânărul suspinând. — Este din Curitiba. \

Am încercat să nu mă arăt interesat. în Paraua, provincia în care se află oraşul Curitiba, există colonii de germani unde se ascund unii dintre cei mai importanţi „clienţi” ai mei, care sunt foarte admiraţi acolo. Domneşte în acele locuri un spirit care aminteşte foarte bine de cel de-al treilea Reich.

Braziliana era căsătorită cu un german, proprietarul unei importante firme de import-export. Acest om venea adesea la Barcelona pentru afaceri. Cu prilejul ul-

timei călătorii, îi îngăduise soţiei sale să se ducă la Viena. Ea avea o voce drăguţă şi dorea foarte mult să ia lecţii de canto la Viena, căci acesta este „cel mai bun lcc

din lume pentru aşa ceva”, spunea tânărul.

Braziliana şi frumosul tânăr se întâlniseră şi se iubeau. Tânărul oftă din nou. Eu nu spuneam nimic, dar mă întrebam de ce mă chemase pe mine ca să-mi vorbească despre dragostea lui pentru frumoasa braziliană.

— îi ştiu numele, dar m-a rugat să nu-l divulg. E o situaţie delicată. Nu se înţelege cu soţul ei. Trebuie să fie prudentă. într-o zi eram amândoi într-o cafenea. Eu citeam un articol despre Bormann într-un ziar. Am început să vorbim despre asta. Poveştile de genul ăsta mă fascinează. Prietena mea a început să râdă şi mi-a spus că mi-ar putea povesti mai multe lucruri despre acest subiect. A scos o fotografie din poşetă. Fusese făcută în 1964 şi înfăţişa un grup de oameni. Unul dintre ei, un om chel, destul de greoi, ridicase pe jumătate mâna dreaptă, ca şi când ar fi vrut să-şi ascundă obrazul. De fapt, nu-şi ascunsese decât urechea dreaptă. Prietena mea mi-a spus: îl vezi? Toţi evreii şi mulţi nemţi îl caută. Este *unul* dintre cei mai importanţi nazişti. Soţul meu lucrează pentru el. Eu n-am spus nimic.

— Vă întrebaţi, probabil, de ce vă povestesc asta - - zise el. — Ei bine, sunt îndrăgostit nebuneşte de această femeie. A plecat din Viena acum câteva săptămâni, ca să se ducă la soţul ei în Spania. Ştiu că ţine mult la mine. Mi-a spus că are avere proprie. Dar el nu i-ar permite niciodată să divorţeze. Este unul din acei *Kerle* * brutali...

Ascultam. Nu eram de loc surprins că o poveste cu eternul triunghi mă readucea la Martin Bormann. Ultimii douăzeci de ani mă învăţaseră să nu mă mai runde nimic.

— Domnule Wiesenthal, sunt absolut sigur că acel om e Bormann. Nu-l cunosc, desigur, decât din fotografiile din reviste, dar bărbatul care încerca să-şi ascundă obrazul semăna leit cu Bormann din celelalte fotografii pe care le-am văzut. Este evident că soţul prietenei mele e un şef nazist, pentru că altfel Bormann

nu s-ar servi de el pentru misiunile lui internaţionale. Noi ne-am gândit, adică eu m-am gândit că dacă v-aş da numele lui şi l-aţi putea aresta cu prilejul viitoarei lui călătorii în Spania...

El tăcu.

— V-aţi descotorosi de bărbat şi ai putea trăi fericit eu braziliana dumitale pină la sfârşitul vieţii...

— Exact. Şi veţi putea avea adresa lui Bormann de la Curitiba. Prietena mea o să vi-o dea... I-ar plăcea să trăiască cu mine in Europa.

Iată stadiul în care se află deocamdată lucrurile. I-am făgăduit tânărului să nu întreprind nimic care ar putea să-i aducă vreun prejudiciu tinerei femei. Mi-a dat numele lui şi mi-a promis că-mi va scrie c u ocazia viitoarei călătorii a celor doi soţi în Europa.

Dar, presupunând că aş putea dovedi că Bormann trăieşte la Curitiba, ce s-ar întâmpla? Ar dispărea în douăzeci şi patru de ore. El poate să dispară cu uşurinţă în America de Sud pentru că are bani şi o reţea de prieteni devotaţi până la fanatism.

Multe ţări se interesează de Bormann, dar nimeni nu întreprinde nimic serios. Fritz Bauer, procurorul din Frankfurt, are mari îndoieli că vreo ţară din America 414 de Sud ar accepta să-l extrădeze. Misterul lui Martin

Bormann - care mai mult decât probabil acum, când scriu aceste riduri, la începutul anului 1966, trăieşte în zona frontierei dintre Argentina şi Chile - va degenera într-o simplă ecuaţie „biologică”. El e bine ocrotit. Nicio ţară nu vrea să declanşeze o a doua afacere Eichmann. într-o bună zi, Bormann o să moară şi recompensa de 100 000 de mărci va rămâne neîncasată. Moartea n-are nevoie de bani.

25

Postfaţă

»

Admit că multe din întâmplările de care m-am ocupat până aici sunt greu de crezut, şi aceasta îmi

reaminteşte de profeţia *Rottenţiihrerului* SS Merz. Nu i-am ştiut niciodată prenumele, dar în genere îmi aduc foarte bine aminte de el.

Cele de mai jos se petreceau într-o după-amiază de septembrie a anului 1944, lingă Grybov, în Polonia, în timpul retragerii germanilor de pe frontul de răsărit. Lagărul de concentrare din Lvov fusese lichidat, cele două sute de persoane care-i asiguraseră paza se „desprinseseră” cu succes de Armata Roşie care înainta, iar eu eram unul din cei 34 de supravieţuitori pe care gardienii îi „supravegheau” ca să aibă un motiv plauzibil pentru fuga lor spre vest.

în după-amiaza aceea, *Rottenfiihrerul* Merz mă luase ca să merg cu el până în satul vecin. Se găsea greu de mâncare şi noi voiam să încercăm să dăm de câţiva cartoii. Eu vorbeam poloneza şi Merz socotea că asta putea prinde bine.

Ziua fusese caldă. Găsisem doi săculeţi’ de cartofi în casa unui ţăran şi, făcând cale întoarsă spre lagăr, duceam fiecare câte unul. Era un lucru vrednic de luat în seamă, pentru că, în mod normal ar fi trebuit să-i duc eu pe amândoi. In timp ce treceam un pârâiaş la marginea pădurii, Merz a propus să ne aşezăm şi să ne odihnim un pic.

Merz era unul dintre puţinii SS-işti care se purtase întotdeauna corect cu deţinuţii. Niciodată nu bătuse şi nici nu ţipase la nimeni. Ni se adresa cu dumneavoastră, ca unor fiinţe omeneşti. Cu toate acestea însă, nu mă aşteptam ia ceea ce a urmat.

— Când eram copil - a început el -, mi s-a spus odată povestea unui băieţel care voia să călătorească şi pentru asta a făcut un legământ. Atunci a venit un vultur cu aripi uriaşe şi l-a luat. Vă amintiţi, domnule Wiesenthal, de această poveste?

— în sfârşit... îmi amintesc de una cu un covor fermecat.

— Da, ideea era aceeaşi.

— Merz s-a întins pe spate, privind cerul ceţos. De jurâmprejur nu se auzea decât foşnetul copacilor şi susurul pârâului. Era foarte multă linişte, o linişte cu totul ireală, iar deţinutul şi SS-istul se odihneau pe un câmp idilic, în plin apocalips.

— închipuiţi-vă că un asemenea vultur v-ar duce în America, domnule Wiesenthal! — îmi spuse Merz. — „Was vürden Sie dort erzählen”? Ce-aţi povesti dacă aţi ajunge acolo?

Am tăcut. încerca oare să mă atragă într-o capcană, făcându-mă să spun o prostie?

El îmi ghici gândul şi zâmbi.

— Nu vă fie teamă. Puteţi vorbi sincer.

— *Herr Rottenjuhrer* - i-am răspuns eu diplomatic -, nu m-am gândit niciodată la aşa ceva. Cum aş putea să ajung eu în America? Ar fi totuna cu a voi să merg în Lună.

Câştigam timp. Chiar dacă admiteam că Merz constituia o excepţie, că era un SS-ist de treabă, el rămânea totuşi un SS-ist. Cum puteam să mă încred în el?

— Închipuiţi-vă pur şi simplu, domnule Wiesenthal, că aţi ajunge la New York şi că oamenii v-ar întreba: „Cum era în lagărele germane de concentrare? Ce v-au făcut acolo?”

N-am răspuns. Acum eram sigur de Merz. Aveam încredere în el, dar întrebarea lui era prea complicată, îmi amintesc că i-am spus cu respiraţia tăiată:

— Cred... cred că aş spune adevărul, *Herr Rottenjuhrer*.

Avea să mă împuşte? Văzusem SS-işti ucigând oameni pentru mai puţin decât at?t.

Merz continua să privească cerul. Dădu din cap de parcă mi-ar fi prevăzut răspunsul.

— Da, m-am gândit la asta foarte des. Am văzut ce s-a întâmplat. Sunt SS-ist, dar uneori mă trezesc noaptea şi nu mai ştiu dacă totul nu e cumva un vis ori e cruda

realitate.

N-am răspuns. Era mai bine să-l las pe el să vor-« - 4lf! bească.

— In America le-aţi spune oamenilor adevărul. E clar. Dar ştiţi ce s-ar întâmpla, domnule Wiesenthal? El se ridică încet, mă privi şi zâmbi. Nu v-ar crede. Şi-ar închipui că sunteţi nebun. Ar putea chiar să vă închidă într-un azil. Cine ar fi în stare să creadă că pot exista astfel de orori dacă nu le-a trăit?

Cuprins

O cursă a justiţiei contra cronometru - Cuvmt înainte de *loan Grigorescu* - t 5

1. Eliberarea 23
2. Cuţitul 42
3. Secretele organizaţiei ODESSA. —. G’J
4. Incapturabilul Eichmann. — - 94
5. Alex. 141
6. Trenul urma să plece peste trei minute. 1,!6
7. Omul care colecţiona ochi albaştri... 199
8. Epilog la „Jurnalul Annei Frank”... 199
9. Dincolo de orice raţiune 216
10. Practica arianizării...—«-. 22?
11. Afacerile în primul rând..... 234
12. Bătrânul baron nu putea să uite.... 253
13. Doctorul Babor caută o logodnică, . 2f>4
14. Exterminarea ţiganilor.«- 282 421
15. Martiriul de pe insula Cefalonia....

1(>. Muzeul lacrimilor S9G

17. Două lum· nări 306
18. Ucigaşii din Galiţia 313
19. Moştenirea lui Cain 331
20. Cei treizeci şi şase de drepţi 34j
21. Cealaltă faţă a Lunii 350
22. Un bănuţ de fiecare cadavru..... 307
23. Şcoală pentru exterminatori 381
24. Unde-i Bormann? 391
25. Postfaţă 4lG

Redactor: Iulia Giroveanu Coperta: Valentina Boroş Tehnoredactor: Francisc Rad.

Apărut - noiembrie 1909

Ft. carte 16 54X84. Coli editură 20,80. Coli tipar 26,S, 15 pag. planşe tipar înalt.

Tiparul executat sub comanda nr. 0937 90 692 la Combinatul Poligrafic „Casa Scânteii”,

Piaţa Scânteii nr. 1, Bucureşti,

Republica Socialistă România,

„-T,